

AHMET PAŞA'NIN GAZELLERİNDE ÂHENK

Serdar KARAOĞLU

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2012

AHMET PAŞA'NIN GAZELLERİNDE ÂHENK

Serdar KARAOĞLU

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2012

ÖZET

AHMET PAŞA'NIN GAZELLERİNDE ÂHENK

KARAOĞLU, Serdar

Yüksek Lisans-2012

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. İsmet ŞANLI

Bu tezin konusu “Ahmet Paşa'nın Gazellerinde Âhenk Unsurları”nın nasıl yer aldığı tespit ve bunların şiirin musikîsine katkısını incelemektir. Divan şiiriyle ilgili yapılan çalışmalarda bu şiirdeki söyleyiş güzelliği her fırsatta vurgulandığı ve âhengi sağlayan unsurların bir kısmına işaret edildiği hâlde, bu konuda yeterince çalışma ve toplu bir değerlendirme bulunmamaktadır.

Biz de Divan şiirinin önemli unsurlarından birisi olan âhenk konusunu, Ahmet Paşa'nın gazellerinden hareketle örneklendirmeyi amaçlamaktayız. Çalışmanın birinci bölümünde “fesâhat” konusu üzerinde durularak Divan şiirinde âhenk unsurları hakkında teorik bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde “aruz”, “kafiye” ve “söz sanatları” olmak üzere üç ana başlık bulunmaktadır. Bu kapsamda Divanda yer alan tüm gazeller “taktî” edilerek, “aruz ilmi”ne dair “imâle”, “med”, “vasl”, “paralel imâle, vasl ve med”, “zihâf”, “tahfif”, “teşdîd”, “hazf” hususları ortaya konulup gazellerin vezinleri tespit edilmiştir. Ayrıca vezinler tef'îlelerin dizilişine göre tasnif edilmiştir. Bunun yanı sıra gazellerin kafiyesi tespit edilerek kullanım sıklıkları incelenmiştir. Daha sonra ise gazellerde bulunan “cinas”, “iştikak”, “kalb”, “reddü'l-'acüz ale's-sadr”, “aks”, “tarsî”, “tekrîr” gibi söz sanatları incelenerek tasnif edilmiştir.

Ahmet Paşa, aruza dair hususları bir zaruret olmaktan ziyade âhenk unsuru olarak kullanmıştır. Bu incelemede “mücerred”, “mürdef”, “mü'esses” ve “mukayyed” kafiyelerin tümüne yer verildiği görülmüştür. Toplamda 246 gazelin “mürekkab” kafiyeyle oluşması ve 316 gazelde redif kullanılması Ahmet Paşa'nın ses tekrarlarına vermiş olduğu önemi göstermektedir. Şiirlerinde söz sanatlarına başarılı bir şekilde yer veren şair, mısralar arasında ses bütünlüğünü sağlayarak, bu sanatlarla şiirde anlamı pekiştirip, vurgulayan bir uyum ve ritm içerisinde şiirin akıcılığını sağlamıştır.

ABSTRACT
HARMONY ON GAZELS OF AHMET PASHA
KARAOĞLU, SERDAR
Master Thesis-2012

Department of Turkish Language and Literature
Branch of Old Turkish Literature

Advisor: Doç. Dr. İsmet ŞANLI

Main topic of this thesis is the harmony on Gazels of Ahmed Pasha and the effects of this harmony on musicality of Divan Poetry. Although beauty of diction in the Divan poetry has been frequently emphasized and some elements of harmony have been pointed out, there isn't enough study and an integrated assessment on this topic.

We aim to example the subject of harmony, which is one of the elements of Divan poetry, by inspiring from the Gazels of Ahmet Pasha. In the first part of the study, the topic of "fesahat" has been stressed and theoretical knowledge about the elements of harmony in the Divan poetry has been given. In the second part of the study, there are three main categories as "aruz", "kafiye" and "söz sanatları". In this context, all gazels in the Divan have been scanned (taktî) and "imâle", "med", "vasl", "paralel imâle, vasl and med", "zihâf", "tahfîf", "teşdîd" and "hazf" subjects in "aruz ilmi" have been explained and then prosodies of gazels have been identified. Also prosodies have been classified according to the rank of parts. In addition to this, by determining the rhymes of gazels, frequency of usage has been examined. After that, "cinas", "iştikak", "kalb", "reddü'l-'acüz ale's-sadr", "aks", "tarsî" and "tekrîr", which are "söz sanatları" in gazels, have been examined and classified.

Ahmet Pasha, has used the features of "aruz" as an element of harmony rather than as a necessity. In this analysis, it has been observed that rhymes of "mücerred", "mürdef", "mü'esses" and "mukayyed" have been used. Existing of "mürekkeb" rhyme in 246 gazels and using of "redif" in 316 gazels shows that Ahmet Pasha has given importance to voice repetition. The Poet, who fairly employs "söz sanatları" in his poetries, has reinforced the meaning in poetry and has created fluency in a rhythm by providing a sound integrity between verses with these "söz sanatları".

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xiv
ÖNSÖZ	xv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
1.1. FEŞÂHAT	3
1.1.1. Kelimenin Feşâhati.....	4
1.1.1.1. Tenâfür-i Hurûf (kelimede söyleyiş güçlüğü)	4
1.1.1.2. Kıyasa Muḥâlefet (kelime yapısında kuralsızlık)	4
1.1.1.3. Ğarâbet (kelimede anlaşılma güçlüğü)	5
1.1.2. Kelâmın Feşâhati.....	5
1.1.2.1. Tenâfür-i Kelimât (söz diziminde söyleyiş güçlüğü)	5
1.1.2.2. Za'f-ı Te'lîf (söz diziminde kuralsızlık)	5
1.1.2.3. Tetâbu'-i İzâfât (zincirleme isim tamlaması).....	6
1.1.2.4. Ta'kîd (söz diziminde anlaşılma güçlüğü).....	6
1.1.3. Mütেকellimin (konuşan veya yazanın) Feşâhati.....	6
1.2. DİVAN ŞİİRİ VE ÂHENK UNSURLARI	7
1.2.1. Divan Şiiri	7
1.2.2. Divan Şiirinde Âhenk.....	8
1.2.2.1. Divan Şiirinde Âhenk Unsurları	12
1.2.2.1.1. Aruz Vezni	12
1.2.2.1.1.1. Aruzla İlgili Hususlar	14
1.2.2.1.1.1.1. İmâle	15
1.2.2.1.1.1.1.1. İmâle-i Maḫşûre	15
1.2.2.1.1.1.1.1.1. Arapça ve Farsça Kelimelerde Yapılan İmâle-i Maḫşûre.....	15
1.2.2.1.1.1.1.1.2. Türkçe Kelimelerde Yapılan İmâle-i Maḫşûre	16
1.2.2.1.1.1.1.2. İmâle-i Memdûde (Medd)	16

1.2.2.1.1.2. Âhenk Ögesi Olarak Paralel Med, İmâle ve Vaşllar	17
1.2.2.1.1.3. Zihâf.....	18
1.2.2.1.1.4. Vaşl.....	19
1.2.2.1.1.4.1. Vaşl-ı ‘Ayn.....	20
1.2.2.1.1.5. Tahfif (Kaşr)	20
1.2.2.1.1.6. Şeddeleme (Teşdid)	21
1.2.2.1.1.7. Hece Düşürme (Hızf)	21
1.2.2.1.2. Tefîlelerin Dizilişi Bakımından Kullanılan Kalıplar	21
1.2.2.1.2.1. Tek Bir Tefîlenin Tekrarından Oluşan ve Herhangi Bir Değişikliğe Uğramayan Yeknesak (Muttarid) Vezinler	24
1.2.2.1.2.2. Üç veya Dört Tefîleli Yeknesak Vezinlerin Sonlarından Birer Hece Eksiltilerek Meydana Getirilen Düz (ya da Basit) Vezinler..	24
1.2.2.1.2.3. İki Çeşit Tefîlenin Münâvebe ile Tekrarından Oluşan Almaşık (ya da Mütenâvib) Vezinler.....	25
1.2.2.1.2.4. Farklı Tefîlelerin Karışık Bir Şekilde Sıralanmasıyla Meydana Gelen Karışık (ya da Muhtelit) Vezinler	25
1.2.2.2. Kafiye.....	26
1.2.2.2.1. Kafiyenin Tanımı	27
1.2.2.2.2. Yapı Bakımından Kafiye	30
1.2.2.2.2.1. Ma‘mûl Kafiye	30
1.2.2.2.2.2. Gayr-i Ma‘mûl Kafiye	30
1.2.2.2.3. Kafiyeyle İlgili Hususlar	30
1.2.2.2.3.1. Kafiye Harfleri.....	30
1.2.2.2.3.1.1. Revî	31
1.2.2.2.3.1.1.1. Revî-i Muḳayyed	33
1.2.2.2.3.1.1.2. Revî-i Muṭlak.....	33
1.2.2.2.3.1.2. Te’sîs	33
1.2.2.2.3.1.3. Daḥîl.....	34
1.2.2.2.3.1.4. Ridf.....	35
1.2.2.2.3.1.5. Ḳayd	37
1.2.2.2.3.1.6. Vaşl	38
1.2.2.2.3.1.7. Ḥurûc.....	38
1.2.2.2.3.1.8. Mezîd.....	39

1.2.2.2.3.1.9. Nâ'ire.....	39
1.2.2.2.3.2. Redif	40
1.2.2.2.3.3. Kafiye Harekeleri	41
1.2.2.2.3.3.1. Ress	41
1.2.2.2.3.3.2. İşbâ'	42
1.2.2.2.3.3.3. Hazv	43
1.2.2.2.3.3.4. Tevcîh.....	43
1.2.2.2.3.3.5. Mecerâ.....	44
1.2.2.2.3.3.6. Nefâz	45
1.2.2.2.3.4. Taktî' İtibariyle Kafiye	45
1.2.2.2.3.4.1. Müterâdif Kafiye	45
1.2.2.2.3.4.2. Mütevâtir Kafiye	45
1.2.2.2.3.4.3. Mütedârik Kafiye	46
1.2.2.2.3.4.4. Müterâkib Kafiye	46
1.2.2.2.3.4.5. Mütেকâvis Kafiye	46
1.2.2.2.3.5. Kafiyyede Tekrarlanan Harflere Göre Kafiye Çeşidi.....	46
1.2.2.2.3.5.1. Mücerred Kafiye	47
1.2.2.2.3.5.2. Mürekkeb Kafiye	47
1.2.2.2.3.5.2.1. Mürdef Kafiye.....	48
1.2.2.2.3.5.2.2. Muqayyed Kafiye	49
1.2.2.2.3.5.2.3. Mü'esses Kafiye	50
1.2.2.2.3.6. Kafiye Ayıpları (Uyûb-ı kâfiye).....	51
1.2.2.2.3.6.1. Kafiyyenin Adlandırılmış Ayıpları (Uyûb-ı mülakḳaba-i kâfiye).....	52
1.2.2.2.3.6.1.1. Sinâd	52
1.2.2.2.3.6.1.2. İkvâ	52
1.2.2.2.3.6.1.3. İkfâ.....	53
1.2.2.2.3.6.1.4. İtâ	53
1.2.2.2.3.6.1.4.1. İtâ-yı Celî.....	53
1.2.2.2.3.6.1.4.2. İtâ-yı Hafî	54
1.2.2.2.3.6.2. Kafiyyenin Adlandırılmamış Ayıpları (Uyûb-ı gayr-ı mülakḳaba-i kâfiye)	55

1.2.2.2.3.7. Zü'l-kâfiyeteyn	55
1.2.2.2.3.7.1. Mütekkarrin	55
1.2.2.2.3.7.2. Maḥcûb	56
1.2.2.3. Söz Sanatları	56
1.2.2.3.1. Cinâs	58
1.2.2.3.1.1. Tam Cinâs	58
1.2.2.3.1.1.1. Lafızların Dâhil Oldukları Gramer Kategorilerine Göre	59
1.2.2.3.1.1.1.1. Mümâsil Cinâs	59
1.2.2.3.1.1.1.2. Müstevfâ Cinâs	59
1.2.2.3.1.1.2. Tam Cinâsın Yapı Bakımından Sınıflandırılması	59
1.2.2.3.1.1.2.1. Basit Cinâs	59
1.2.2.3.1.1.2.2. Mürekkeb Cinâs	60
1.2.2.3.1.1.2.2.1. Müteşâbih Cinâs	60
1.2.2.3.1.1.2.2.2. Mefrûḡ Cinâs	60
1.2.2.3.1.1.2.2.3. Merfû' Cinâs	61
1.2.2.3.1.1.2. Tam Olmayan Cinâs	61
1.2.2.3.1.1.2.1. Eksik Cinâs (Cinâs-ı nâḡıs)	61
1.2.2.3.1.1.2.2. Mütekkârib Cinâs	62
1.2.2.3.1.1.2.2.1. Muẓârî Cinâs	62
1.2.2.3.1.1.2.2.2. Lâhıḡ Cinâs	63
1.2.2.3.1.1.2.3. Ḳalb Cinâsı (Cinâs-ı ḡalb)	63
1.2.2.3.1.1.2.3.1. Ḳalb-i Küll	63
1.2.2.3.1.1.2.3.2. Ḳalb-i Ba'z	64
1.2.2.3.1.1.2.3.3. Ḳalb-i Mücennaḡ	64
1.2.2.3.1.1.2.3.4. Ḳalb-i Müstevî	64
1.2.2.3.1.1.2.4. Muḡarref Cinâs	64
1.2.2.3.1.1.2.5. Ḥaṡṡf Cinâs	65
1.2.2.3.1.1.2.6. İştikâḡ Cinâs	65
1.2.2.3.1.1.2.7. Müzdevic Cinâs	65
1.2.2.3.2. İştikâḡ	66
1.2.2.3.3. Reddü'l- 'Acüz 'Ale's-Şadr	66

1.2.2.3.4.	‘Aks.....	67
1.2.2.3.4.1.	Tam Tard ü ‘Aks.....	67
1.2.2.3.4.2.	Eksik Tard ü ‘Aks.....	68
1.2.2.3.5.	Tarsî‘.....	68
1.2.2.3.6.	Tekrîr.....	68
2.	BÖLÜM.....	70
2.1.	VEZİN.....	70
2.1.1.	Aruzla İlgili Hususlar.....	72
2.1.1.1.	İmâle.....	72
2.1.1.1.1.	İmâle-i Mağşûre.....	72
2.1.1.1.1.1.	Sadece Arapça ve Farsça Kelimelerde Yapılan İmâle-i Mağşûre.....	73
2.1.1.1.1.1.1.	Sadece Atıf Vavlarında veya Tamlama Kesrelerinde Yapılan İmâle-i Mağşûre.....	73
2.1.1.1.1.1.2.	Sadece Arapça-Farsça Kelimelerin Kısa Sesli Hecelerinde Yapılan İmâle-i Mağşûre.....	74
2.1.1.1.1.2.	Sadece Türkçe Kelimelerde Yapılan İmâle-i Mağşûre.....	75
2.1.1.1.2.	İmâle-i Memdûd (Medd).....	77
2.1.1.1.2.1.	Ünleme Edatları ile Kullanılan Medler.....	77
2.1.1.1.2.2.	İmâlelerle Uyumlu Medler.....	78
2.1.1.1.2.3.	Çafiye Seslerinden Önce Yapılan Medler.....	79
2.1.1.1.2.4.	Çafiye Seslerinde Yapılan Medler.....	80
2.1.1.1.2.5.	Redif Olan Kelimelerde Yapılan Medler.....	81
2.1.1.1.2.6.	Şadr’da Yapılan Medler.....	82
2.1.1.1.2.7.	‘Arûz (Harb)’da Yapılan Medler.....	83
2.1.1.1.2.8.	İbtidâ’da Yapılan Medler.....	84
2.1.1.1.2.9.	Haşv’de Yapılan Medler.....	85
2.1.1.1.2.10.	Ardı Ardına Yapılan Medler.....	86
2.1.1.1.2.11.	Türkçe Kelimelerde Yapılan Medler.....	87
2.1.1.1.2.12.	Paralel Medler.....	87
2.1.1.1.2.13.	İşaret Sıfatlarından/Şahıs Zamirlerinden Sonra Yapılan Medler.....	88
2.1.1.1.2.14.	“Ne” Kelimesiyle Yapılan Medler.....	89

2.1.1.1.3. Vaşl	90
2.1.1.1.3.1. Vaşl Yapılmayan Beyitler	91
2.1.1.1.3.2. Vaşl-ı ‘Ayn	96
2.1.1.1.4. Zihâf.....	97
2.1.1.1.5. Âhenk Ögesi Olarak Paralel Med, İmâle ve Vaşllar	99
2.1.1.1.5.1. Paralel Medler.....	99
2.1.1.1.5.2. Paralel İmâleler.....	100
2.1.1.1.5.3. Paralel Vaşllar.....	101
2.1.1.1.5.4. Ortak Paralellikler.....	101
2.1.1.1.6. Tahfîf (Kaşr)	102
2.1.1.1.7. Şeddeleme (Teşdîd).....	103
2.1.1.1.8. Hece Düşürme (Hâzîf)	104
2.1.2. Tasarruf Bulunmayan Beyitler	104
2.1.2.1. Birinci Mısrada Tasarruf Bulunmayan Beyitler	105
2.1.2.2. İkinci Mısrada Tasarruf Bulunmayan Beyitler	106
2.1.3. Tef’îlelerin Dizilişi Bakımından Kullanılan Kalıplar	107
2.1.3.1. Tek Bir Tef’îlenin Tekrarından Oluşan ve Herhangi Bir Değişikliğe Uğramayan Yeknesak (Muttarid) Vezinler	107
2.1.3.2. Üç veya Dört Tef’îleli Yeknesak Vezinlerin Sonlarından Birer Hece Eksiltilerek Meydana Getirilen Düz (ya da Basit) Vezinler	111
2.1.3.3. İki Çeşit Tef’îlenin Münâvebe ile Tekrarından Oluşan Almaşık (ya da Mütênâvib) Vezinler.....	114
2.1.3.4. Farklı Tef’îlelerin Karışık Bir Şekilde Sıralanmasıyla Meydana Gelen Karışık (ya da Muhtelit) Vezinler.....	115
2.1.4. Taktî’nin Kelimeleri Bölmediği Beyitler	118
2.1.4.1. Taktî’nin Birinci Mısrada Kelimeleri Bölmediği Beyitler	119
2.1.4.2. Taktî’nin İkinci Mısrada Kelimeleri Bölmediği Beyitler	120
2.2. Kafiye	121
2.2.1. Kafiye de Tekrarlanan Harflere Göre Kafiye Çeşitleri	123
2.2.1.1. Mücerred Kafiye	124
2.2.1.2. Murekkeb Kafiye	128
2.2.1.2.1. Mürdef Kafiye.....	129
2.2.1.2.2. Mukayyed Kafiye.....	134

2.2.1.2.3. Mü'esses Kafiye.....	136
2.2.2. Kafiye Kusurları.....	139
2.2.2.1. Adlandırılmış Kafiye Kusurları	140
2.2.2.1.1. Sinâd.....	140
2.2.2.1.2. İkvâ.....	140
2.2.2.1.3. İkfâ	141
2.2.2.1.4. İtâ	142
2.2.2.1.4.1. İtâ-yı Celî.....	142
2.2.2.1.4.2. İtâ-yı Hâfî	144
2.2.3. Yapı Bakımından Kafiye.....	146
2.2.3.1. Ma'mûl Kafiye.....	146
2.2.4. Zü'l- kafiyyeteyn.....	147
2.2.4.1. Mütেকarrin	147
2.2.4.2. Mahecûb	148
2.2.5. Zü'l-kavâfî.....	149
2.2.6. Redif.....	150
2.2.6.1. Redif Genellikle Bir Ektir.....	152
2.2.6.2. Redif Birkaç Ekten Oluşan Bir Gruptur	153
2.2.6.3. Redif Bir Tek Kelimedir	154
2.2.6.4. Redif Bir Ek ve Bir Kelimedir.....	155
2.2.6.5. Redif Bir Kelime Grubudur	158
2.2.6.6. Redif Bir Ek ve Bir Kelime Grubudur.....	159
2.3. Söz Sanatları.....	162
2.3.1. Cinâs.....	164
2.3.1.1. Tam Cinâs (Cinâs-ı tam).....	164
2.3.1.1.1. Basit Cinâs	164
2.3.1.1.2. Mürekkebin Cinâs (Cinâs-ı mürekkebin).....	166
2.3.1.1.2.1. Müteşâbih Cinâs	166
2.3.1.1.2.2. Mefrûk Cinâs	167
2.3.1.1.2.3. Merfû' Cinâs.....	168
2.3.1.2. Tam Olmayan Cinâs (Cinâs-ı gayr-i tam).....	168
2.3.1.2.1. Eksik Cinâs	168

2.3.1.2.1.1. Muṭarref Cinâs	168
2.3.1.2.1.2. Müşevveş Cinâs	169
2.3.1.2.1.3. Müzeyyel Cinâs	170
2.3.1.2.2. Mütekârib Cinâs	171
2.3.1.2.2.1. Mużârî‘ Cinâs	171
2.3.1.2.2.2. Lâhik Cinâs	172
2.3.1.2.3. Kâlb Cinâsı (Cinas-ı kâlb).....	173
2.3.1.2.3.1. Kâlb-i Küll	173
2.3.1.2.3.2. Kâlb-i ba‘z	174
2.3.1.2.3.3. Kâlb-i Mücennah	175
2.3.1.2.3.4. Kâlb-i Müstevî	175
2.3.1.2.4. Muḥarref Cinâs	176
2.3.1.2.5. Haṭṭî Cinâs (Muşahḥaf cinâs).....	176
2.3.1.2.6. İştikâk Cinâs	177
2.3.1.2.7. Müzdevic Cinâs	177
2.3.2. İştikâk	178
2.3.2.1. Şibh-i İştikâk	179
2.3.3. Reddü’l- Acüz Ale’s-Şadr	180
2.3.4. ‘Aks	181
2.3.4.1. Tam ‘Aks	181
2.3.4.2. Eksik ‘Aks	182
2.3.5. Ṭarsî‘	182
2.3.6. Tekrîr	183
SONUÇ	185
EKLER	198

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

bs. : baskı

bkz. : bakınız

C. : cilt

çev. : çeviren

G : gazel

H. : Hicri

haz. : hazırlayan

KKTC : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

M. : Mîlâdî

ö. : ölümü

S. : sayı

s. : sayfa

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

vd. : ve diğeri

YKY : Yapı Kredi Yayınları

yay. : yayınları

ÖNSÖZ

Şiiri “mevzûn, mukaffâ ve muhayyel söz” olarak tanımlayan bir edebî anlayışta şekil ve muhteva birbirinden ayrılmaz. Hayal dünyasında kurmuş olduğu düşünceleri âhenkli bir şekilde aktarabilmek için Divan şairleri, vezin, kafiye ve söz sanatlarını kullanmışlardır. Aynı coğrafyada aynı kaynaklardan beslenen bu şairler birbirlerinden söyleyiş şekilleriyle ayrılmaktadırlar. Yapılan çalışmalarda, Divan şiirinin estetik yönden mükemmelliği her fırsatta vurgulanmasına rağmen bu şiirde âhengi sağlayan unsurlara yeterince değinilmemiştir.

Vezin, kafiye ve söz sanatları üzerine yaptığımız bu çalışmada Ali Nihad Tarlan tarafından hazırlanan *Ahmet Paşa Divanı*’ndaki gazeller esas alınmıştır. Bu çalışmada dizin hatası olarak farklı iki gazele 170 numarası verilmiştir. Çalışmamızda ikinci 170 numaralı gazel 171 numaralı gazel olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle divanda yer alan gazel numaraları 170’ten sonra çalışmamızda birer artırılarak gösterilmiştir. G-26/3 şeklinde verilen beyit numaralarında ilk sayı gazel, diğer sayı ise beyit numarasını göstermektedir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle kelimenin tenâfürden (kelimedeki bulunan arızalardan) kurtarılması için yapılması gerekenleri ele alan fesâhatin özellikleri ortaya konulmuştur. Daha sonra Divan şiirinde âhengi sağlayan vezin, kafiye ve söz sanatları hakkında belâgat kitapları ve kafiye risalelerinden faydalanılarak teorik bilgi verilmiştir. Verilen bu bilgilerden sonra ikinci bölümde öncelikle Ahmet Paşa’nın gazellerindeki beyitler taktî’ edilerek kullanmış olduğu vezinler tespit edilmiştir. Aynı zamanda taktî’in kelimeleri bölmediği beyitler tespit edilerek sınıflandırılmıştır. Daha sonra beyitlerde bulunan “imâle”, “med”, “vasl”, “hece düşürme”, “tahfif”, “şeddeleme”, “zihaf”, “paralel imâle”, “vasl” ve “med” kullanımları tespit edilmiştir. Çalışmada, vezinden sonra Ahmet Paşa’nın gazellerinde kafiye kullanımı üzerinde durulmuş ve kafiye tabloları şeklinde gösterilmiştir. Kafiye türlerinin kullanım sıklıklarının gösterilmesinin ardından gazellerde bulunan kafiye kusurları tespit edilmiştir. Kafiye’nin yanı sıra şiirde âhenk unsuru olarak oldukça fazla kullanılan redifin nasıl kullanıldığı incelenmiş ve ikinci dereceden âhengi sağlayan unsurlardan “söz sanatları” tespit edilerek belâgat kitaplarında yer alan türlerine göre sınıflandırılmıştır. Elde edilen

tüm bu bulgular “sonuç” bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Çalışmanın “EK” kısmında şairin bir musammat gazeli, bestelenmiş olan bir murabbai, gazeli ve notaları bulunmaktadır.

Son olarak, tezde olması muhtemel eksik ve yanlışların hoşgörü ile karşılanacağını umar; tez konusunun belirlenmesinde yardımcı olan Sayın Prof. Dr. Abdulkadir GÜRER’e; çalışmanın sonuçlanmasında yardımlarını esirgemeyen Sayın Doç. Dr. İsmet ŞANLI’ya; yüksek lisans eğitimim boyunca büyük fedakârlıklarda bulunan aileme; her zaman destek olan ablalarım ve bu çalışmada katkısı olan herkese ayrı ayrı şükranlarımı sunarım.

Serdar KARAOĞLU
Eskişehir, 2012

GİRİŞ

Manzum veya mensur eserlerde, bir şeyi söylemekten daha önemli olan, ne şekilde söylendiği, yani nasıl sunulduğudur (Tanpınar, 2007: 186). Kelimeleri oluşturan harflerin sıralanışı, harflerden oluşan kelimelerin önceki ve sonraki kelimelerle bir bütünlük oluşturması ve bu kelimelerin kullanımındaki tasarruf, bize şairin üslubu hakkında bilgi verir. Dolayısıyla âhenk, öncelikle metni oluşturan kelimelerin (bir bütün içinde kelamın) tenâfürden kurtarılmasıyla mümkün olur.

Farabî'nin ifadesiyle şiirde iki temel öge bulunmaktadır. Bunlar “kelimeler” ve “onların bir araya getirilişindeki esaslar”dır (Aksan, 2006: 41) Aksan, özellikle Divan şairlerinin sözcük seçimi konusunda titizliklerini “kullanılan sözcüklerin ölçü (aruz ölçüsü) içindeki yerleri, ses değerleri, özellikle de anlam açısından özelliklerini” hesaba katmak zorunda olmalarıyla açıklar:

Bir beyitte kullanılan bir sözcük, çeşitli söz sanatlarını gerçekleştirebilmek ve başkalarıyla ilişkiye sokulmak üzere belirlenmekte, kimi zaman birden çok anlamın su üstüne çıkması amacıyla şiirde yer almakla ve beyit çeşitli anımsatmalar, çağrışımlar ve ses açısından sağladığı olanaklarla etkili olmaya yönelmektedir (Aksan, 2006: 68).

Kortantamer, anlam ve ses ilişkisinin çok iyi örülmüş olduğu şiirlerde, anlam değişirse bile, şiiri değiştirip yok etmeksizin, bir kelime hatta bir kelimenin yerinin bile değiştirilemeyeceğini söylemektedir (Kortantamer, 1993: 274-275). İleri sürülen bu yargıyı destekleyecek mahiyette Ahmet Paşa'nın şu mısraı dikkat çekicidir.

Yâruñ itden çoğ uyar ardına ağıyâr dirîğ

G-174/5

Saadet Karaköse, bu mısraın “yazıklar olsun, eller yârin ardından köpeğin koştuğundan daha çok koşar” tarzında bir anlama sahip olduğunu belirterek mısraın, ünlem edatı ve öznenin başa alınarak yeniden düzenlendiğinde “Dirîğ, ağıyâr, itden çok yâruñ ardına uyar” şeklinde bir cümle ortaya çıkacağını belirtmiştir. Karaköse, dilbilim açısından hiçbir yanlışı olmayan bu cümlede anlam “yazıklar olsun, eller köpekten çok sevgilinin peşinde koşar” şeklinde Divan şiiri düşünce yapısına hiçbir şekilde uymayan bir hâl almış olduğunu belirtmiştir (Karaköse, 2009:192). Bu açıdan

bakıldığında, bir kelimenin Şiire âhenk ve manâ yönünden katmış olduğu değer daha iyi anlaşılacaktır.

Çalışmamızda, öncelikle kelimenin tenâfürden (kelimede bulunan arızalardan) kurtarılması için yapılması gerekenler üzerinde duran fesâhatin tanımını yaparak “Fesâhat nedir ve neye yarar?” sorularına cevap bulmaya çalışacağız. Bu aşamadan sonra, çalışmanın teorik olarak temelini oluşturan “Divan Şiiri’nde Âhenk Ögeleri”nin neler olduğu üzerinde durarak “Âhenk nedir ve neye yarar?” sorularına cevap arayacağız. Daha sonraki aşamada, bu çalışmanın asıl konusu olan “Ahmet Paşa’nın Gazellerinde Âhenk Unsurları”nı teorik olarak vermiş olduğumuz “Divan Şiirinde Âhenk Unsurları” çerçevesinde değerlendireceğiz.

1. BÖLÜM

1.1. FEŞÂHAT

Lügat anlamı “ifadede, kelimelerden her birinin ve bu kelimelerden meydana gelen cümlelerin lafız, mânâ, âhenk ve kurallara uygunluk bakımından yerinde düzgün ve doğru olması durumu; dilin söylenmesi güç, âhenksiz alışılmamış kelimelere, yadırganacak yabancı sözlere, kusurlu cümle, mecaz ve terkiplere yer vermemesi sûretiyle açık, duru ve doğru kullanılması” (Ayverdi, 2005: 944) anlamlarında bir kelime olan fesâhat, edebiyat terimi olarak “ifadeyi oluşturan kelimelerin her birinde ve o kelimelerden oluşan ifadenin telaffuz ve mânâ yönünden bir kusur olmaması, yani işitildiğinde kulağı rahatsız etmeyecek akıcılıkta; mânâ bakımından zihni yormayacak açıklıkta olması” anlamına gelmektedir (Saraç, 2004: 37; Tahirü'l-Mevlevî, 2004: 45; A. Cevdet Paşa, 2000: 4; Bilgegil, 1989: 25; Şanlı, 2010: XIX, 17-20). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere fesâhat, mensup olunan dilin kurallarına göre ifadenin akıcı ve anlaşılır olmasıdır.

Saraç, edebî metinlerde “sözcüklerin seçimi ve bu seçilen sözcüklerin etkileyici ve güzel bir şekilde bir araya getirilmesi” olmak üzere başlıca iki faktör olduğunu belirtmektedir. Kelimelerin “seçimi” ve “bir araya” getirilişi fesâhatin temelini oluşturmaktadır (Saraç, 2004: 37).

Yapısal sınırları belirlenmiş olan Divan şiirinde, şâirin öncelikle uymak zorunda olduğu bir aruz ölçüsü bulunmaktadır. Duygu ve düşüncelerini, seçmiş olduğu kelimelerin ses değerlerini hesaba katarak ifade etmesi gerekmektedir. Bir Divan şâirinin, aynı mânâyâ gelen iki veya daha fazla kelimeyi farklı ses değerlerine sahip oldukları için divanında her ikisinin/üçünün kullanılmasının başlıca nedeni budur (Solmaz, 2004: 43-44).

Fesâhat, bu zorunlulukları göz önüne alarak cümleyi/mısraı; kelimelerin ses değerleri, söyleyiş güçlülüğünün olmaması, mânâsının açık olması gibi özelliklere de dikkat ederek belirli kurallar çerçevesinde karmaşık bir yapıda birleştirir. Ahmet Cevdet Paşa şâirin “seçici” olmasını şu örnekle dile getirmektedir:

Edip olan kimse ister şâir olsun, ister yazar olsun, kuyumcuya benzer. Kuyumcu nasıl altın, gümüşten bir şey yapacak olduğu zaman öncelikle incilerini ve cevherlerini seçer; daha sonra onların uygun olanlarını yan yana getirir ise, edip de telaffuzu akıcı ve mânâsı açık kelimeleri seçerek; diğer kelimelerle tenâfüre düşmeyecek şekilde dizer. İşte onun bu iki işi, fesâhat demektir (A. Cevdet Paşa, 2000: 13).

Fesâhat ile kelime, söz ve konuşan nitelenir (Saraç, 2004: 37; Tahirü'l-Mevlevi, 2004: 45; A. Cevdet Paşa, 2000: 4, Bilgegil, 1989: 43; Şanlı, 2010:XIX, 17).).

1.1.1. Kelimenin Feşâhati

Kelimenin fesâhati, kelimedeki tenâfür-i hurûf (kelimedeki söyleyiş güçlüğü), kıyasa muhâlefet (kelime yapısında kuralsızlık) ve garâbet (kelimedeki anlaşılma güçlüğü) olmamasıdır (Saraç, 2004: 37, Tahirü'l-Mevlevi, 2004: 45; A. Cevdet Paşa, 2000: 4, Bilgegil, 1989: 26-38 Şanlı, 2010: 20-23).

1.1.1.1. Tenâfür-i Hurûf (kelimedeki söyleyiş güçlüğü)

Kelimeleri oluşturan harfler bir araya getirildiklerinde telaffuz güçlüğü oluşturmaması, yani işitildiğinde kelimenin kulağı rahatsız etmemesidir (Saraç, 2004: 37, Tahirü'l-Mevlevi, 2004: 162; A. Cevdet Paşa, 2000: 4, Bilgegil, 1989: 26-27; Şanlı, 2010: 18).

1.1.1.2. Kıyasa Muhâlefet (kelime yapısında kuralsızlık)

Kelimenin dil kurallarına uymaması; yani şeddeli harfi şeddesiz okumak, kelimeye harf ilave etmek, kelimedeki harf eksiltmek, kelimenin hareketlerini değiştirmek, sakin harfi harekeli, harekeli harfi sakin okumak, Arapça çokluk bildiren kelimelere Türkçe çokluk eki getirmek, harf yumuşamasına veya sertleşmesine dikkat etmemek, yardımcı fiilleri yanlış kullanmak gibi hatalardan kaynaklanır (Saraç, 2004: 38, Tahirü'l-Mevlevi, 2004: 88-89; A. Cevdet Paşa, 2000: 5, Bilgegil, 1989: 35-38; Şanlı, 2010: 20).

1.1.1.3. Ğarâbet (kelimede anlaşılma güçlüğü)

Kelimenin anlamının ancak sözlüğe bakılarak anlaşılabilceğı, çok sık kullanılmayan veya kullanımı terk edilmiş kelimelerin edebî bir metinde yer almasıdır (Saraç, 2004: 38-39, Tahirü'l-Mevlevi, 2004: 46-47; A. Cevdet Paşa, 2000: 4-5, Bilgegil, 1989: 31-35).

Edebî metne yaklaşırken dikkat edilmesi gereken husus, kullanılan kelimenin kullanıldığı zaman dilimi içerisinde kabul görmüş olup olmadığını göz önüne almaktır. Yani şimdiki zamanda “ğarâbet” olan bir kelime, kullanıldığı devir içerisinde gayet doğal olabilir (Saraç, 2004: 38; Şanlı, 2010: 19).

1.1.2. Kelâmın Feşâhati

Kelimede tenâfür-i kelimât (söz diziminde söyleyiş güçlüğü), za'f-ı te'lîf (söz diziminde kuralsızlık), tetâbu'-i izâfât (zincirleme isim tamlaması), ta'kîd (söz diziminde anlaşılma güçlüğü) olmamasıdır (Saraç, 2004: 39-40, Tahirü'l-Mevlevi, 2004: 45; A. Cevdet Paşa, 2000: 6, Bilgegil, 1989: 25-43; Şanlı, 2010: 20-23).

1.1.2.1. Tenâfür-i Kelimât (söz diziminde söyleyiş güçlüğü)

Fasîh olan yani tenâfür-i hurûftan kurtulmuş olan kelimelerin bir araya getirilirken telaffuzlarında kulağı rahatsız eden bir kusurun olmamasıdır (Saraç, 2004: 39, Tahirü'l-Mevlevi, 2004: 162; A. Cevdet Paşa, 2000: 6, Bilgegil, 1989: 26; Şanlı, 2010: 21-22).

1.1.2.2. Za'f-ı Te'lîf (söz diziminde kuralsızlık)

Sözde fazla veya eksik kelime bulunması, cümledeki fiillerin zamanları arasında uyumsuzluk, sıfat ve mevsufun uyumuna dikkat edilmemesi, sayı olarak belirlenmiş şeylerin sonuna çokluk eki getirilmesi ve söz dizimini oluşturan kelimelerin bütün halinde dil bilgisi kurallarına uymamasıdır (Saraç, 2004: 39,

Tahirü'l-Mevlevi, 2004: 181; A. Cevdet Paşa, 2000: 6-7, Bilgegil, 1989: 38-40; Şanlı: 2010: 21).

1.1.2.3. Tetâbu‘-i İzâfât (zincirleme isim tamlaması)

Türkçe ikiden fazla kelimeyle, Farsça üçten fazla kelimeyle tamlama yapılmasıdır (Saraç, 2004: 39-40, Tahirü'l-Mevlevi, 2004: 172; A. Cevdet Paşa, 2000: 6, Bilgegil, 1989: 27).¹

17. yüzyılda Divan şiirinde yaygınlık kazanan sebk-i hindî akımı gibi bir ekolün ifade ediş tarzı olarak tercih edilen böyle durumların fesâhati bozduğu söylenemez. Çünkü bu şekil ifadeler bir şahsa değil, bir ekole aittir (Saraç, 2004: 39; Şanlı: 22-24).

1.1.2.4. Ta‘kîd (söz diziminde anlaşılma güçlüğü)

Günümüzde anlatım bozukluğu olarak adlandırılan kusurları da kapsayan anlamın kapalılığı veya anlaşılma güçlüğüdür. Cümlelerin hatalı kuruluşu (lafzî ta‘kîd) veya cümlelerin kuruluşu doğru olduğu hâlde mânâsının açık olmaması (manevî ta‘kîd) bu duruma sebep olur (Saraç, 2004: 40, Tahirü'l-Mevlevi, 2004: 142-143; A. Cevdet Paşa, 2000: 8-10, Bilgegil, 1989: 40-42; Şanlı, 2010: 24).

1.1.3. Mütakellimin (konuşan veya yazanın) Feşâhati

Konuşan veya yazanın fasîh sözler seçerek maksadını güzel ve etkileyici bir şekilde ifade etme “meleke”sidir (Saraç, 2004: 40; Tahirü'l-Mevlevi 2004: 45; A. Cevdet Paşa, 2000: 10; Şanlı, 2010: 24).

¹ Ayrıca bu konuda Saraç, Farsça kurallara göre yapılan zincirleme isim tamlamalarında sıkça kullanımından dolayı anlamı hemen anlaşılabilir ikili terkipler varsa bu durumun fesâhati bozan bir durum olarak değerlendirmenin yanlış olacağını söylemektedir. Örnek olarak da “berg-i gül-i bâğ-ı cennet” tamlaması dört kelimedenden oluştuğu halde “berg-i gül” ve “bâğ-ı cennet” terkipleri sıkça kullanıldığından dolayı “sâye-i hâr-ı gül-i dîbâ” terkinde olduğu kadar kulağı ve zihni yormadığı için fesâhati bozan bir durum olarak değerlendirmenin yanlış olacağını söylemektedir. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 3. bs., Gökkuşbu:İstanbul, 2004, s. 39.

1.2. DİVAN ŞİİRİ VE ÂHENK UNSURLARI

Aristoteles'ten günümüze kadar şiirle ilgili yüzlerce tanım yapılmış, şiir ve şairle ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür (Çetişli 2006: 17). Şiir ve şairle ilgili bu kadar çok görüşün var olmasının başlıca nedenlerinden biri, var olduğumuz dünyanın devam eden süreç içerisinde sürekli olarak yenilenmesidir. İnsanoğlunun duygu ve düşünceleri, bu değişime paralel olarak yaşanan zaman ve mekâna göre farklılıklar göstermektedir. Dilin vermiş olduğu imkânlar içerisinde, hatta dilin sınırlarını zorlayarak (Aksan, 2006: 14), duygu ve düşüncelerini akıl imbiğinden geçirip ifade etmektedir. Doğan Aksan'ın “dilini yaratıcılığı” adını verdiği bu özelliği sayesinde dilde her an yepyeni şeylerin söylenebileceği düşünülebilir (Aksan, 2006: 29).

Biz bu çalışmamızda Divan şiirinde âhengi sağlayan unsurların neler olduğunu belirterek, açıklamaya çalışacağız.

1.2.1. Divan Şiiri

Dilimize Arapçadan girip yerleşmiş ve Türkçeleşmiş olan “şiir”, kelime anlamı olarak “duygu ve heyecanları, güzellikleri, seslerin uyumundan ve âhenginden faydalanarak etkili bir şekilde anlatma sanatı ve bu sanat yoluyla verilen edebî eser; mânzûme; gönül ve hayâle hitap eden, insanda güzellik duygu ve heyecan uyandıran şey, görünüş, oluş” mânâlarına gelmektedir (Ayverdi, 2006: 2952). Klasik edebiyat terminolojisinde ise “Divan şiiri, şiirin muhayyel, mevzûn ve mukaffâ söz olarak tanımlandığı bir edebî anlayışın Batı Türkçesindeki temsilcisi” olarak tanımlanmaktadır (Gürer: 2007: 133). Sürûrî, bu tanıma ilave olarak şiirin düşünülmüş söz olduğunu söyleyerek şiiri “E’ş-şi’ru kelâmun mevzûnun muḳaffâ muḳayyelün ḳaşden”² (Güleç, 1997: 1); aynı şekilde Beyânî “şi’r kelâm-ı mevzûn u mukaffâ (vü) muḳayyel (Beyânî, 2008: 2)” şeklinde tarif etmektedir.

Müstakimzâde, şiir kelimesinin “lügatte ilim ve fehm, yani bilmek” anlamına geldiğini söyleyerek; Farsçada “dânisten” ve “şinâhten” fiillerinin karşılığı olduğunu ve Arapçada “leyte şî’rî” yani “bileydim, bilsem idi” mânâsında bir ifadeyle kullanıldığını belirterek şiiri, “kasd’a karîn mukaddemâtı muḳayyeleden mürekkeb

² Şiir; ölçülü, kafiyeli ve ne söylenmek istenildiği düşünülmüş sözdür.

ve müellef ve müretteb olan kelâm-ı mukaffâ ve mevzûn” şeklinde tanımlamıştır (Tolasa, 1986: 366).

1.2.2. Divan Şiirinde Âhenk

Divan şiiri hakkındaki bilgileri bazı divan dîbâcelerinden, şairlerin kendi şiirleriyle ilgili söylemiş oldukları beyitlerden, dönem içinde yazılmış olan belâgat kitaplarından, tezkirelerden (Tolasa, 1982: 15-17) ve bir takım aruz ve kafiye risalelerinden elde etmekteyiz (Okay, 1998: 34).

Bir edebî eserde âhenkten bahsedebilmek için, yukarıda da belirttiğimiz gibi, öncelikle metni oluşturan kelimelerin ayrı ayrı ve bir bütün olarak fasîh özelliklere sahip olması gerekmektedir. Yekta Saraç’ın ifadesiyle “bu bir sözün beliğ vasfını kazanması, yani edebî değer elde etmesi için gereken bir şarttır” (Saraç, 2009: 265).

Şair, titizlikle seçmiş olduğu kelimeleri Divan şiirinin şekil özellikleri itibariyle bünyesinde var olan âhenk öğeleriye kuvvetlendirerek şiirini oluşturur (Kurnaz, 2001: 87). Tezkirelerde ve belâgat kitaplarında (Divan) şiir(i) “mevzun, mukaffâ ve muhayyel söz” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak Gürer, Divan şiirinde âhenk unsurlarını şu şekilde ifade eder:

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere Divan şiirinde âhengi sağlayan en önemli iki unsur, aynı zamanda şiirin ana âhenk unsurları da olan “aruz vezni” ve “kafiye”dir. Divan şiirindeki diğer âhenk unsurları ise, bu konuda ikinci dereceden unsurlar da olarak değerlendirebileceğimiz “tarî”, “cinâs”, “iştikâk”, “tard u âks” “kalb” ve “reddü'l-‘acuz ‘ale’ş-şadr” gibi söz sanatları (şanâyî-i lafziyye) ile mısra veya beyit içerisindeki birtakım ses tekrarlarıdır (Gürer, 2007: 133).

Divan şiirinde, şiirin orijinalliğini şairlerin bulmuş oldukları yeni düşünce ve hayallerle birlikte şiirin sunuluş tarzı belirlemektedir. Bunun en güzel kanıtı olarak şairlerin “aynı vezin, kafiye ve redifte” birbirlerine “nazire” yazmalarıdır. Önceden sınırları belirlenmiş olan bu şiirlerde, şairler birbirlerinden ifade tarzlarıyla ayrılmaktadır (Dilçin, 1986: 108-115). İşte bu noktada şiirlerde kullanılan kelimelerin akıcı, vezne uygulamada başarılı olması ve aynı zamanda kafiye ile taçlandırılması dinleyeni/okuyanı büyümlü bir atmosfere sürüklemektedir.

Divan şairine göre şiir, bir sanat faaliyetidir ve önemli olan, üstün tutulan şey şiiriyet, yani şiiri oluşturan lafız, mânâ ve âhenk güzelliğidir (Arı, 2003: 189). Aksan'ın ifadesiyle şiiri “bir söyleyiş sanatı” olarak değerlendirebiliriz (Aksan, 2006: 8). Durum böyle olunca nazirenin anlamı değişir, “onda taklidi değil, sanatın en asil haklarından birini görmek” gerekir. Dolayısıyla diğer şairlerin söylediklerini bir eşik olarak görüp daha mükemmeli arzulayan Divan şiiri anlayışında “şekil daima ehemmiyetli” olmuştur. Tanpınar'da Divan şiirinde şekle verilen önemi şu şekilde ifade eder:

Eski şiirde mevzu şekilden ibarettir; her şeyi o tahdit eder. Kafiye, vezin, örnek olarak dışarıdan alınan eser veyahut ses...(Tanpınar, 2007: 186) Sanatı bu yolda anlayan bir mektep için şekil dâima ehemmiyetlidir. Hiçbir söz sanatı eski şiirimiz kadar sade ve saf surette bir şekil sanatı olmamıştır; işte burasıdır ki, onu dünyanın en büyük sanat an'aneleriyle beraber yapar (Tanpınar, 1998: 180).

Bir şiirin başarılı sayılabilmesi için sadece belirtmiş olduğumuz bu özellikler elbette yeterli değildir. Şiirde olması gereken diğer bir özellik de “mânâ"dır. “Şiir, klasik edebiyat bilgisinde, anlam ve sesin ideal bir birleşenidir” (Saraç, 2009:267). Tanpınar, “fakat bu mânâ nesrin ve konuşmanın mânâsı değildir” diyerek, anlam yüklü fakat müzikaliteden yoksun şiirin de tek başına bir şey ifade etmeyeceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Şiiri asıl büyülü kılan unsur “şiirin manevî benliğini yapan havası"dır (Tanpınar, 2007: 19):

Birbiriyle irtibatlı olmayan rüyet ve düşünce parçalarını, hissin ve hayalin bütün dağılık unsurlarını kendi içinde ve bir vahdet halinde toplayan, işte asıl bu havadır. Mânâ bu havaya, tıpkı sesle melodi gibi refakat eder... Onu yapan havayı kaldırırsanız, elinizde lûgata iadesini bekleyen bir yığın kelime ile birkaç hayal kırıntısı kalır. Asıl olan bu hava sanatardaki ruhi vaziyetin lisâna naklinden başka bir şey değildir ve bunu yapan sanatın nizamı ve sanatkarın çalışma kudretidir (Tanpınar, 2007: 19-20).

T.S. Eliot anlam ve sesin şiirde bir arada olması gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

Önce size şiirde musikînin, anlama ilişkisi olmayan bir musikî olmadığını hatırlatmak isterim. Aksi halde anlamsız fakat musikî değeri üstün şiirler yaratabilirdik, böyle bir şiirin varlığına hiç şahit olmadım. Görünüşte istisna teşkil eden bir şiiri diğerlerinden ayıran fark, sadece bir derece meselesidir. Anlamın varlığını tabii sayıp kendinizi musikîsine

kaptırdığımız şiirler olduğu gibi, sadece anlama dikkatimizi verip musikîsiyle heyecanlandığımız şiirler de vardır (Eliot, 2007: 125).

Walter G. Andrews şiirin âhenkli oluşundaki önemini “Divan şiirinin, yaklaşık beş yüzyıl boyunca serpilip gelişmesine kaynaklık eden başlıca şey, bu şiirin geniş bir kitlenin ilgilendiği konuları akıcı, anlamlı ve dolaysız bir biçimde dile getirmiş olmasıdır.” sözleriyle ifade etmektedir (Andrews, 2000: 32).

Yekta Saraç, “sadece ses yapısı bir yazıyı nasıl şiir haline getirmeyecek ise sadece anlam yoğunluğu, hayal derinliği ve kudreti de onu etkileyici ve kalıcı bir şiir metni yapmaya yetmeyeceğini” belirtmektedir. (Saraç, 2009: 267) İşte bu hususta Okay’ın Tanpınar’dan aktarmış olduğu “şiir meselesinde en mühimi, hatta en gücü, şairin kulağıyla tam bir işbirliği yapmasıdır. Kulağınız sizi, sizin dışınızdan idare etmelidir, diye bilirim. Ancak bu sayede mısra nağme olur. Şiirle hissi dünyamızın arasına girerek bizi onların esiri olmaktan kurtarır ve eseri elimizin işi yapar. Dilin hamuruna gerektiği gibi şekil vermemizi mümkün kılar” sözü burada hatırlıyoruz (Okay, 1998: 38).

“Dil içinde ayrı bir dil olan şiirde” (Aksan, 2006: 18) “mânâ” ve “ses”in Divan şiirinde bir bütün oluşturmasını Tanpınar, “Eski şairlerin büyük tarafları, bilerek veya bilmeyerek kendilerini “ses”e emanet etmeleridir: Bütün o oyunlar, mazmunlar hepsi bu sesi yüklenen, taşıyan vasıtalarıdır.” şeklinde ifade etmektedir. (Tanpınar, 2007: 186).

Ahmet Haşim’e göre “şairin lisanı, nesir gibi anlaşılacak için değil, fakat duyulmak için vücut bulmuş, musikî ile söz arasında, sözden ziyade musikîye yakın, mutavassıt bir lisan”dır. (Çetişli, 2006: 114) “Zaten Divan şiiri, anlam ile musikînin birleştiği noktada başlar” (Saraç, 2009: 269). T.S. Eliot şiirde musikînin anlamdan kopuk bir şekilde olmayacağını ve eğer sadece seslerin yarattığı musikî olduğunu söylersek, şiirde anlamsız sesin de sestem yoksun olan anlam gibi, tek başına var olamayacağını belirtmektedir (Eliot, 2007: 130).

“Ses” unsurunun bu kadar önemli olduğunu vurgulamamıza rağmen insanoğlunun “belirli sayıdaki sesleri çıkarabildiği (40-50 ses)” (Aksan, 2006:15)

gerçeğinin üzerine Divan şiirinde şairler “en çoğu otuz iki hece olan”(Tanpınar, 2006: 31) beyitlerle duygu ve hislerini nasıl yansıtabiliyordu?

Bu sorunun cevabını Aksan’ın “şiirin insan açısından en önemli yönü, insanın zihin gücünün, insan beyninin sınır tanımayan devinme yeteneğinin ve yaratıcılığının yansıtılmasına olanak sağlaması” sözleriyle ifade edebiliriz (Aksan, 2006: 26). Aynı zamanda “Divan şiirinde aruz vezni, kafiye ve redif gibi teknik zorunluluklarla kendiliğinden oluşan bir ritm ve âhenk” olduğunu hatırlamamıza getirmeliyiz (Kurnaz, 2001: 87).

Tanpınar; kafiye, vezin gibi şekil kurallarının şairi sınırlayıp onun düşünüp hissettiklerini ifade edememesine sebep olduğunu söyleyenlerin yüzeysel bir bakışla vezin, kafiye, şekil dediğimiz bu kuralların vermiş olduğu faydayı göremeyeceklerini belirtmektedir. Ancak biraz daha derinlemesine incelendiğinde “sonradan gelme lüzumsuz ilaveler” gibi görülen bu kıstasların “şiirin nizamını, mükemmeliyyet dediğimiz kıvılcımı çıkarmak için, zekanın madde ile mücadelesini temin eden esaslı unsuru” bulacağını söylemektedir (Tanpınar, 2007: 16-17).

Şiirde, “mânâ” ve “ses”in uyumuyla ortaya çıkan âhenk, varlığını ancak şairin dili iyi kullanmasıyla hissettirebilir. Çünkü “çok güzel fikirler âhenksiz bir ifade yüzünden zayıflar ve muhatapta istenilen tesiri” bırakamaz (Yetiş, 1988: 516).

Tanpınar, Divan şairlerinin son derece başarılı oldukları bu yönlerini belirtmek için “Hakikat şu ki, eski şairler dille tasarruf etmesini bizden iyi biliyorlardı” şeklinde ifade eder (Tanpınar, 2007: 183-184).

Divan şairlerinin “şiir metnini oluşturan kelimeleri vezne göre bir takım değişikliklere” (Saraç, 2007: 297) uğratarak; kelimelere “dilin hamuruna gerektiği gibi şekil vermeleri” (Okay, 1998: 38) bu edebiyatın şiir anlayışında âhengin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Zira “kelime tahavvülâtı ve âhenk endişeleri arasında mânâ küsûfâ uğrarsa, “ruh” onu âhengin lezzetiyle telâfi edecektir. Esasen “mânâ” âhengin telkinatından başka nedir?” (Çetişli, 2006: 155).

Divan şairlerinin yazmış oldukları şiirleri meclislerde, kahvehanelerde okuyup hünerlerini ortaya koymaları göz önüne alınarak “unutmamalıdır ki şiir bir

söz sanatı; yani duyulan bir sanattır. Onun için şiir “inşâd” edilir; yani veznine, kafiyesine, vurgularına ve ihtiva ettiği ruh hâllerine göre sesli bir biçimde okunur.” (Çetişli, 2006: 32).

Bu nedenle Divan şiirinin şekil yönünden temelini oluşturan aruz vezni “mîzândır, onunla beytin edebî değeri” bilinir (Tolasa, 1986: 366); kafiye ise, “şiir için bir ses unsuru”dur (Okay, 1998: 36). Ali Seydi’nin ifadesiyle “Manzûm sözler vezin ve kâfiye gibi iki kayd-ı esâsî ile mukayyedir. Vezin ve kâfiye ise söze, a’sâbı hafif hafif ihtizâza getirecek, sâmi’ayı laţif laţif okşayacak şuretde, bir âheng-i ‘ulvî ve hazîn i’tâ ider” (Seydi, 1323: 8-9).

1.2.2.1. Divan Şiirinde Âhenk Unsurları

1.2.2.1.1. Aruz Vezni

Divan şiirinde âhengi sağlayan ana unsurlardan biri olan aruz vezni, “Arap şiirinden Fars ve Türk edebiyatlarına geçen, açık ve kapalı tabir edilen hecelerin önceden belirlenmiş bir düzen içerisinde tekrarlanması esasına dayanan bir şiir ölçüsü, daha doğrusu bir âhenk sistemidir” (Gürer, 2007: 133). Aruz vezni Türk şiirine Türklerin müslüman olmalarından sonra girmiştir (Köprülü, 2004: 299; İpekten, 2010: 140) “Ondan önce Türk metriği³ “accentuel syllabique” sisteme, yani vurgulu hece sayısına dayanan” bir ölçü sistemi kullanılmaktaydı (Tanrıkorur, 2005: 89). Yahya Kemal “Ben bilakis sanıyorum ki vezinler –ister aruz olsun ister hececansız birer âlettir. Tıpkı musikî âletleri gibi” diyerek şiirin ister hece vezniyle ister aruz vezniyle yazılmış olsun sahip oldukları sistem dahilinde bir âhenk meydana getirdiklerini vurgulamaktadır (Beyatlı, 2010: 116).

Okay, “Hemen bütün dünya edebiyatlarında, şiirin en ilkel ve en mükemmel örneklerinde, değişmeyen ve hemen hemen eksik olmayan iki şeklî unsur var: Kafiye ve vezin” diyerek aruz ve kafiye şiirin yapı taşı, aynı zamanda ana âhenk unsuru

³ Fuat Köprülü İslâmiyetten önce Türk metriğini şu prensiplere dayandırmaktadır: “Vezin, hece sayısına dayanan, yani accentuel-syllabique sisteme bağlı idi; nazım şekilleri, iki mısradan mürekkep beyite ve onun tekamülünden doğan dört mısradan ibaret dörtlülere dayanıyordu; şiirde kafiye (yahut yarım kafiye=assonance) bulunduktan başka; allitération da var idi.” Daha geniş bilgi için bkz. M. Fuat Köprülü, “Türk Aruzu” *Edebiyat Araştırmaları 1*, Ankara: Akçağ Yay., 2004, s. 300.

olduğunu vurgulamaktadır (Okay, 1998: 36). Aynı düşünceyi Aksan, “Ölçülü ve uyaklı anlatımın ilgi gördüğünün en iyi tanığı, dünyanın bütün toplumlarında çok yaygın, çok eski ve kimi zaman sözlü yazın ürünü olarak günümüze kadar gelen destanların ve öteki yazın ürünlerinin varlığıdır” şeklinde ifade eder (Aksan, 2006: 184).

“Önceden kuralları belirlenmiş” (Gürer, 2007: 133) aruz vezni sayesinde, kelimelerin açık-kapalı özelliklerine göre sıralanmasıyla seslerin iniş ve çıkışlarıyla bir müzikalite meydana gelir. Aruzun bu özelliği dolayısıyla müzikle yakın bir ilgisi bulunmaktadır. Ali Şir Nevâî'nin “Mîzanü'l-Evzân” adlı eserinde de bahsettiği gibi “tuyug”, “koşuk”, “türkü” gibi beste şekilleri belirli aruz kalıpları kullanılarak bestelenmektedir (Tanrıkorur, 2005: 85). Aruzu musikîye yaklaştıran en önemli özelliği kuralların kelimelerde bulunan hece sayısına göre değil, kelimelerin ses yapısına göre oluşmasıdır (Saraç, 2007: 201). Zaten “Musikî, ses âhengini konu edinir. Aruz ise nazmın âhengini işler. Aruzla musikî arasında âhenk ve mevzû yönünden çok benzerlik vardır. Aruza, diğer bir tâbirle nazım musikîsi de diyebiliriz” (Belviranlı, 1965: 26).

Eliot, “Şiirde musikî yaratabilmek için şairin sahip olması gereken şeyler, ritm anlayışı ve bu ritmik yapıyı şiirle kaynaştırabilme gücüdür.” demektedir (Eliot, 2007: 137). İsmail Habib'in “iç âhenk” olarak ifade etmiş olduğu “ritm” Divan şiiri anlayışında aruz vezniyle birlikte; şairin kelimeleri seçişi, bunları bir araya getirişi, ruhundaki heyecan ve coşkuyu onlara sindirmesiyle mümkündür (Sevük, 1942: 80). Yahya Kemal, insanın düşündüklerini kuru kuruya vezin ve lisanla ifade etmesinin şiir olamayacağını; bir mısraın şiir olabilmesi için “derûnî âhenk” ile ifade edilmiş olması gerektiğini söyleyerek şu düşünceleri dile getirmiştir:

“... duyulmaksızın yalnız vezin ve lisân münâsebetiyle söylenen söz şiir olamaz. Şiir bir nağmedir. Lâkin Frenklerin kuğu nağmesi dedikleri çok nâdir ve hâlis bir cevherdir. Bu nağmeyi ifade etmek için vezin ve lisân ancak ve ancak bir âlettir... mısraın ayakları yerden kopmazsa yahut en hafif bir kulağı bir ses gibi doldurmazsa hâlis şiir olamaz” (Beyatlı, 2010: 48).

Kuşkusuz aruz vezninin bünyesinde barındırmış olduğu bir âhenk vardır. Ancak aruz vezniyle yazılmış bir şiirin sahip olduğu vezin değeri “o şiirin

mısralarının önceden belirlenmiş bu sistemle olan uyumunun derecesi ile ilgilidir” (Gürer, 2007: 133). İşte bu suretle “Arapça ile Farsça’nın yapıları arasındaki büyük farklılık sebebiyle ilk başlarda sözü aruz veznine tatbikte büyük güçlükler çeken İranlı şairler, daha sonra Türk şairlerini de bir hayli ilgilendirecek olan bu güçlükleri telafi için birtakım yapay yollara” başvurmuşlardır (Gürer, 2007: 133). Şairler aruz ölçüsüyle yazdıkları şiirlerde sözcükleri ölçüye uygun hale getirebilmek için “imâle”, “zihâf”, “med”, “vaşl”, “taḥfif”, “teşdîd”, “hece düşürme” gibi birtakım tasarruflarda bulunmuşlardır (Gürer, 2007: 133-134; Karaismailoğlu, 2001: 126). Saymış olduğumuz bu tasarruflara Gürer’in hem aruz hem de kafiyeyle ilgilendiren iki edebî terim olarak değerlendirdiği “istiḥlâf” ve ““azl” terimlerini de eklemeliyiz (Gürer, 2007: 134).

1.2.2.1.1.1. Aruzla İlgili Hususlar

Aruz kuralları çerçevesinde “imâle”, “vaşl”, “med (imâle-i memdûde)” gibi tasarruflar birer kusur olmaktan çıkıp şiirde âhengi sağlayan önemli birer özellik haline gelmişlerdir (İpekten, 2010: 142).

Yahya Kemal, Acemlerden almış olduğumuz aruzun değişmediğini, değişen özelliklerin sadece lisan olduğunu belirterek atalarımızın, Fârisî zevkinde özel bir edebî Türkçeye sahip olduklarını belirtmektedir:

Hakikatte değişen aruz değil, lisandır, Sâdî ve Hâfız zamanında ne idiye bugün odur, hiçbir zaman değişmedi. Cedlerimizin edebî Türkçesi, Fârisî zevkinde husûsî bir Türkçeydi; o husûsî lisanda her Türkçe kelime dahi Fârisî kıyas olunurdu. Lehçemizde iki müteharrikle telâffuz olunan “paşa” kelimesini onlar, Fârisî bir kelime gibi iki memdûdla söylerlerdi: “Hâşâ” vezninde “pâşâ” gibi. Buna kıyâsen bütün Türkçe kelimeler sarf itibâriyle Türkçe fakat zevk itibâriyle Fârisî telâkkî edilirlerdi, hattâ eski şairin Türkçe kelimeyle izâfet-i Fârisiye yapmaktan da çekinmediği olurdu (Beyatlı, 2010: 124).

Karaismailoğlu’nun da belirtmiş olduğu gibi “ilk olarak Arap edebiyatında kullanılmış olan aruz, daha sonra Fars edebiyatında farklı özellikler kazanarak kendine özgü bir hüviyet almış” (Karaismailoğlu, 2001: 126) Türk şiirinde de “yüzyıllardan beri devam eden tecrübeleri aruzla birleştirerek” (Eraslan, 1993: 8) bu tekâmül etmiş şekliyle aynen uygulanmıştır.

1.2.2.1.1.1.1. İmâle

Sözlükte, “çekme, uzatma, bir tarafa eğme” anlamlarına gelen “imâle”, terim olarak da aruzda vezne uydurmak amacıyla bazı heceleri kendi değerinden fazla bir şekilde uzatmayı ifade etmektedir (İpekten, 2010: 145; Saraç, 2007: 210; Dilçin, 2009: 13; Sevük, 1942: 67).

“İmâle”yi yapıma şekillerine ve yapıldığı yerlere göre aşağıdaki şekilde inceleyebiliriz.

1.2.2.1.1.1.1.1. İmâle-i Mağşûre

“İlet (hastalık) ya da istihlâf (yerine geçme)” denilen (İpekten, 2010: 145) “imâle-i mağşûre”, vezin gereği açık heceleri kapalı olarak değerlendirmeye denir (Saraç, 2007: 211; İpekten, 2010: 145; Karaismailoğlu, 2001: 127).

Bu tür “imâle”ler iki kısımda değerlendirilebilir (İpekten, 2010: 145).

1.2.2.1.1.1.1.1.1. Arapça ve Farsça Kelimelerde Yapılan İmâle-i Mağşûre

“Atıf vâv”larının, “tamlama kesre”lerinin, “imlâ harfi olan ye”lerin “imâle”si bir kusur olarak görülmemektedir (Saraç, 2007: 211) “Atıf vâv”larında ve “tamlama kesre”lerinde yapılan “imâle”ler anlam açısından herhangi bir etki yapmadığı için bir kusur olarak değerlendirilmemiştir. Dilçin’in de belirtmiş olduğu gibi “bu –i’ler Türkçe cümleler içerisinde, cümle öğeleri arasında doğrudan bir anlam ilgisi kurmazlar. Bu nedenle, bu –i’lerde yapılan imâleler sadece aruzda ölçüyü düzeltmek için” yapılmıştır (Dilçin, 1991: 69-75). Meselâ, Ahmet Paşa’nın

Şiddet-i ‘ışk ü belâ-yi hecr ü endûh-ı rakîb

(G-93/6)

Devrâna girdi tās ile mâh-ı felek kim ol

Mihrüñle haydarî gibi halka-be-gûşdur

G-49/2

mısralarında olduğu gibi.

1.2.2.1.1.1.1.2. Türkçe Kelimelerde Yapılan İmâle-i Mağşûre

Arapçanın fonetik ve morfolojik özelliklerine göre oluşturulmuş olan aruz ölçüsü (Sılay, 1999: 449), Türkçede uzun ünlü bulunmaması dolayısıyla şairleri “imâle” yapmaya zorlamıştır (Saraç, 2007: 211). Ancak, Türkçe kelimelerde yapılan her “imâle”yi kusur olarak değerlendirmemek gerekir. İsmail Habib’in ifadesiyle “imâlenin Türkçe aleyhine olan sakarlığına rağmen, Divan edebiyatı asırlarca onu yoğura yoğura imâleye bir nevi çeşni” vermiştir (Sevük, 1942: 69). Türkçe ile aruz uyum sağladığında da usta şairlerin elinde bir âhenk vasıtası haline gelmiş, hatta “tatlı imâleler” yapılmıştır (Saraç, 2007: 211; Sevük, 1942: 69). Meselâ, Ahmet Paşa’nın

Ahmedüñ râzını fâş eyledi zârîliğ ile
Ney gibi bu dil-i şad-pâre elümden ne gelür
G-59/5

beyitinde koyu harfle gösterilen “imâle”ler bunun güzel bir örneğidir.

1.2.2.1.1.1.1.2. İmâle-i Memdûde (Medd)

Asıl anlamı uzatma, çekme olan “med” ya da “imâle-i memdûde”, “aruzda bileşik hecelerin kendi değerinden biraz daha fazla uzun okunması” anlamına gelmektedir. Bileşik hece bir uzun ünlüden sonra gelen bir ünsüz harfin, iki ünsüz harf arasına bir uzun ünlünün veya yan yana iki ünsüz harfin gelmesiyle oluşan heceler olup bu hecelerin bir uzun bir kısa olarak değerlendirilmesidir (Saraç, 2007: 211). Meselâ, Ahmet Paşa’nın

‘Akrab rakîbüñ şerrini ‘uşşâkdan def’ itmege
Ey şüh gözlü şâh-ı gül ol hûşe-i reyhânı şun
(G-223/5)

beytinde olduğu gibi.

Bu şekilde olan uzun kapalı heceler “dolu sesli oldukları için” “med” yapılı (Sevük, 1942: 73). Bu özellik aruzda kusur olarak değerlendirilmez. Aksine “ritm denen iç âhengini en çok temin eden bir ses sanatıdır.” (Sevük, 1942: 72). “Med”

yapılması gereken yerde yapılmazsa “zihâf” yapılmış sayılır ve bu, kusur olarak değerlendirilir (Saraç, 2007: 215; İpekten, 2010: 155).

Bileşik heceden sonra ünlü ile başlayan bir hece gelirse “med” ortadan kalkabilir; ayrıca, Farsça terkiplerin ilk kelimesi bileşik hecelerden oluşan bir kelime ise tamlama –i’sinin etkisiyle “med” ortadan kalkar. Bu durum aruz vezninin kelimelerin yazılışlarını değil, okunuşlarını esas almasından kaynaklanmaktadır (Saraç, 2007: 212).

Bilindiği gibi Türkçe kelimelerde uzun ünlü bulunmamaktadır. Dolayısıyla Türkçe kelimelerde “med” yapılması beklenemez. Ancak Divan şairleri bir ünlü bir ünsüzle biten Türkçe kelimelerde bazen “med” yapmışlardır. Bu şekilde yapılmış “med”ler sadece âhenk sağlamak için değil, şiirde bir ima, vurgu, pekiştirme gibi görevleri de sağlaması bakımından önemlidir (Saraç, 2007: 212). Bu durum Ahmet Paşa’nın aşağıdaki beytinde de görülmektedir:

Çün çeşme vü pînar perîler turağıdır
Çeşmümden ey nigâr-ı perî-vâr kaçma gel
G-175/3

Sonu “nûn” harfiyle biten bir kelimededen önce “elif, vâv, yâ” uzun ünlüleri gelirse bu kelimelerde “med” yapılmaz. Ancak Divan şairlerimizi bu kurala riâyet etmediklerini görmekteyiz (Saraç, 2007: 211-213). Meselâ, Ahmet Paşa’nın

Ah kim ol câme-i hâb içre düşmânlar ile
Gör ki ben miskîn her gice ki bî-yâr oturur
G-105/2

Benefşe saçların şalmış gül-i ter üstine sâye
Göñül hayrân zâr olmuş bu reyhân-ı semen-sâya
G-292/1

beyitlerinde “miskîn” ve “hayrân” kelimelerinde olduğu gibi.

1.2.2.1.1.2. Âhenk Ögesi Olarak Paralel Med, İmâle ve Vaşllar

“İmâle” ve “med”leri, usta şairlerin vezin zaruretinden ziyade birer âhenk ögesi olarak kullandıklarından bahsetmiştik. Saraç, şairlerin bir beyitteki mısralar arasında aynı yerlerde “med” ve “imâle”ler yaparak şiirde “tarsî” ve “iç kafiye”ye

yakın bir ses sanatı meydana getirdiklerini ifade etmiştir (Saraç, 2007:214; Saraç, 2009:272). “Med” ve “imâle” dışında şairler mısralar arasında “vaşl”ları da paralel olarak kullanmışlardır. Şairler bu şekilde kullanımlarıyla aynı zamanda mısralardaki vurguyu aynı noktalarda toplayarak şiirin dinleyenin/okuyanın kulağında bırakacağı müzikaliteyi de artırmaktadırlar. Meselâ, Ahmet Paşa’nın

Dil şaçun zencîrinün dîvânesidür **dostum**
 Cân cemâlün şem’inün pervânesidür **dostum**
 (G-193/1)
 Zülfün ańsam bezm-i Gülşen bûy-i ‘anberden tolar
 Lâ‘lün ańsam şahn-ı şahrâ cûy-i kevserden tolar
 G-109/1

beyitlerinde olduğu gibi.

1.2.2.1.1.3. Zihâf

“Aslından uzaklaştırma, zorla ve sürünerek yürüme” mânâlarına gelen “zihâf”, aruz terimi olarak tef’ilelerde meydana gelen değişiklikler ve uzun okunması gereken hecelerın kısa okunmasına denir (Saraç, 2007: 215; İpekten, 2010: 155).

Aruz uygulamasında iki türlü “zihâf” vardır.

1. Aslında uzun olan bir heceyi aruz kalıbına uydurmak için kısa olarak değerlendirmek. Meselâ, Ahmet Paşa’nın

Şevkuñ veda’ içinde çün öldürdi Aħmed’i
 Bir bûse ile bârî buyur an-bahâcıgum
 (G-197/7)

beyitinde “bârî” kelimesinde olduğu gibi.

2. Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi “med” yapılması gereken yerde yapılmazsa “zihâf yapılmış sayılır (Saraç, 2010: 215-216; İpekten, 2010: 156-157). Mesela, Süleyman Çelebi’nin

Dedi gördüm ol habîbin anesi
 Bir aceb **nûr** kim güneş pervânesi

beyitinde “nûr” kelimesinin bir kapalı bir açık hece yerine bir kapalı hece olarak okunması “zihâf” olmakla birlikte yukarıdaki örnek kadar metni edebi değerden düşürdüğü söylenemez (Saraç, 2007: 216).

“Zihâf”, şairler tarafından bir kusur olarak değerlendirilmekle birlikte “kelime sonunda bulunan “yâ” ve “vâv” med harflerini, imlâ harfi gibi okumak, Bakî, Emrî gibi mahlaslar ve sonunda nisbet ye’leri bulunduran kelimeler terkibe girdiğinde sondaki nisbet “ye”lerinin uzatılarak okunmaması” bunların açık hece hükmünde değerlendirilmesi bir kusur olarak görülmemektedir (Saraç, 2007: 216).

1.2.2.1.1.4. Vaşl

Kelime anlamı olarak “birleştime, ulaştırma” anlamlarına gelen “vaşl”, sessiz harfle biten kelimedenden sonra sesli harfle başlayan bir kelime gelirse sessiz harfi sesli harfe birleştirerek okumaktır (Saraç, 2007: 208; İpekten, 2010: 142; Sevük, 1942: 67). Meselâ Ahmed Paşa’nın

Ben de Aḥmed gibi ğarîbem kim
Cândan u ḥân u mândan ayrıldum
(G-198/8)

beytinde olduğu gibi.

“Vaşl” yapmak bir kusur değildir. Aksine “hançeremiz dâimâ sonu sessiz heceli kelimeyi başı sesli heceli kelimeye” birleştirmek ister (Sevük, 1942: 64). Türkçenin bu özelliği “aruzda yazılış değil, söyleyiş esas olduğundan” (Saraç, 2007: 208) “vezinle de uyuşuyorsa tabiat ile vezin” birleşmesiyle âhengi sağlamış olur (Sevük, 1942: 64).

İpekten, “vaşl” yapılacak yerde vezin zaruretinden dolayı “vaşl” yapılmazsa kulağa hoş gelmeyen bir “sekt”, bir kesinti meydana geleceğini; bu durum ise her zaman bir kusur olarak değerlendirilmemesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü “ortaya çıkan kesintiyi hissettirmeyip, üstelik mısraı daha da anlamlı ve âhenkli yapmak için bir duraksama olarak ustalıkla kullanıldığı” durumlar da vardır (İpekten, 2010: 142-143).

1.2.2.1.1.4.1. Vaşl-ı ‘Ayn

Sonu ünsüz ile biten bir kelime ünsüz ile başlayan bir kelimeye bağlanamaz. Ancak “sesli harflerle başlayan kelimelerde yapılan ulamalar “elif”, “ayn”, “hâ” harfleriyle başlayan kelimelere” bağlanmıştır (İpekten, 2010: 144). Türk şairlerinin bu kurala fazla riâyet etmemelerinin nedeni “ayn” sesinin telaffuzda “elif” harfinin sesiyle karşılanmasıdır (Saraç, 2007: 209). Meselâ, Şeref Hanım’ın

Gözden ayân rif’at-ı Monlâ-yı Rûm

Dehri tutup şöhret-i Monlâ-yı Rûm

beytinde olduğu gibi Divan şairleri bu harfin sessiz olmasına rağmen ulama yapmakta bir sakınca görmemişlerdir (İpekten, 2010:145).

Sonuç olarak “vaslı vezin gereği olarak nitelerken, aynı zamanda bu ses düzenlemesinin Türkçenin ses yapısına da uyan bir hâdise olduğunu göz önünde tutmalı; yapılmadığı durumların metne ne yönden etki ettiği incelenmeli” ona göre karar verilmelidir (Saraç, 2007: 210).

1.2.2.1.1.5. Tahfif (Kaşr)

Kelime anlamı “kısa kesme, kısaltmak” demek olan “kaşr, aruzda uzun olan Arapça, Farsça bir sözlüğü “hafifleştirerek” vezne uydurmaya denir (Dilçin, 2009: 16; Sevük, 1942: 71; Saraç, 2007: 219). Meselâ, Ahmed Paşa’nın

Göz yaşından şöyle ğarķ oldum ki nîlûfer bigi

Rûy-ı zerdüm anda **geh** peydâ vü **geh** pinhân olur

(G-93/12)

beytinde “gâh” kelimesinin “geh” şeklinde kullanılması gibi.

Özellikle vezin zaruretinden dolayı birçok Farsça kelimedede “tahfif” yoluna gidilmiştir. Örneğin “şâh” yerine “şeh”, “çün” yerine “çü”, “mâh” yerine “meh” gibi. (Karaismailoğlu, 2001: 134). Bu tür kelimeler terkîbe girdiklerinde kısaltmalarının kullanılması daha çok tercih edilmiştir (Sevük, 1942: 71).

Divan şairlerinin “taḥfif” yapmış oldukları diğerk bir durum ise, aslında şeddeli olan bazı Arapça kelimelerde şedde, vezin gereği düşürülmüştür. Örneğin “ḥaṭṭ” yerine “ḥaṭ”, “rabb” yerine “rab” gibi (Karaismailoğlu, 2001: 134). Kapalı bir heceyi açık hece hâline getirmekle de “taḥfif” yapılmış olur. Örneğin “gülistân” yerine “gülsitân”, “İskender” yerine “Sikender” yazmak gibi (Saraç, 2007: 219).

1.2.2.1.1.6. Şeddeleme (Teşdîd)

Vezin gereği şeddesiz bir harfi seddeli okunmaktır (Saraç, 2007: 219; Karaismailoğlu, 2001: 133). Örneğin “per” yerine “perr”, “ümîd” yerine “ümmîd” denilmesi gibi. Meselâ, Fuzûlî’nin

Sensin kılan mezâhir-i *ümmîd*-i bîn idüp
Mûsâ’nı ‘ilm genci ‘asânı ejdehâ

beytinde “ümîd” kelimesi “ümmîd” şeklinde kullanılmıştır (Karaismailoğlu, 2001: 134).

1.2.2.1.1.7. Hece Düşürme (Ḥazf)

Farsça “ki” ve Türkçe “ne” gibi sözcükleri takip eden kelime gruplarında kelimeyi vezne uydurmak ve âhengi sağlamak için yapılan tasarruftur (Karaismailoğlu, 2001:132). Mesela, Ahmet Paşa’nın

Görün ben kendüme *ne itdüm* öğütdüm un gibi cânı
Yüzümi za ‘ferân itdi lebi ḥalvâsı İshâḳûñ
(G-156/6)

beytinde “ne itdüm” terkininin “n’itdüm” şekline dönüşmesi gibi.

1.2.2.1.2. Tefîlelerin Diziliş Bakımından Kullanılan Kalıplar

Divan şiirinde, aruz vezninin belirli bir sistem içerisinde sağlamış olduğu bir âhenk vardır. Şairler tefîlelerin dizilişini yani seslerin açık-kapalı olmasını ve tekrar sıklığını göz önüne alarak yazmış oldukları şiirlere bir âhenk yüklemişlerdir.

Farsçadan Türkçeye geçmiş olan aruz veznini, Divan şairleri Türkçenin ses yapısına bir nebze de olsa dikkat ederek kullanmışlardır. Bu düşüncemize kanıt olarak “Acem aruzunu alan Türklerin eski edebî an’anelerinin tesiri altında, bazı hususîyetler gösterdikleri, meselâ Acemlerin kullandıkları bazı aruz vezinlerini âhenksiz bularak, hiç kullanmadıkları ve bazı yeni nazım şekilleri vücuda getirdikleri” gösterilebilir⁴ (Köprülü, 2004: 305). Bu hususta İsmail Habib’in şu ifadelerini hatırlıyoruz:

İri kemikli Türkçe kelimelerin kıvrımlı aruz kalıpları içinde erimesi kolay olmamıştı. Fakat Divan şairleri asırlarca işliye işliye aruzu kendimize râmettiler. Nedim’in sesi ne Arap’ta ne Acem’de görülür. Bilelim ki “Arap aruzu”, “Acem aruzu” gibi bir de “Türk aruzu” var (Sevük, 1942: 15).

Divan şairleri, kendi an’anelerinden de birtakım özellikler katarak duygu ve düşüncelerini dile getirdikleri şiirlerde, vezinleri belirli bir konu ayırımı yapmadan kullanmışlardır. Aruzun milliliğini kalıpta değil, içindeki seste aramamız gerektiğini söyleyen İsmail Habib, vezin kalıbının başka, onun içindeki sesin başka olduğunu söylemektedir:

... yaratıcı şairler aynı vezinle ayrı ayrı sesler verdiler. İşte aruzun en şişman cüzü olan “fâ’ilâtün” lü vezin. Fuzûlî:

Dost bî-pervâ, felek bî-rahm, devrân bî-sükûn
Derd çok, hem-derd yok; düşmân kavî, tâlî‘ zebûn.
Derken o vezne baygın, yumuşak, sevdalı bir âhenk ve çöl develerinin uzun adımlı edasını koydu. Nef’î aynı vezinle kadehe merhaba derken bütün bir Mehterhâne bandosunun haşmetini duyurmaktadır:

Merhaba, ey câm-ı mînâ-yi mey-i yâkût-renk
Devri gelsün senden öğrensün sipihr-i bî-direnk

Nedim ise yine aynı vezinle “seni çapkın seni” der gibi şakrak terennümler yaptı:

Nâzdan hâmûşsun, yoksa zebânın duymadan
İstesen bin dâsîtân söylersin ebrûlarla sen; (Sevük, 1942: 82-83).

⁴ Ali Şîr Nevâî *Mizânü’l-Evzân* adlı eserini kaleme alış sebebini Aruz vezni ile şiir yazılmasına rağmen, aruz veznini anlatan Türkçe bir eserin yazılmamış olmasına bağlamaktadır. Eserinde aruz vezninden bahseden Ali Şîr Nevâî Türk halkı arasında yaygın olan “Tuyug”, “koşuk”, “çenge”, “muhabbet-nâme”, “müstezad”, “arazvârî”, “Türki” gibi aruz vezniyle yazılmış Çağatay edebiyatı nazım şekilleri olduğunu belirtmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Ali Şîr Nevâî, *Mizânü’l-Evzân* (haz. Kemal Eraslan), Ankara:TDK, 1993, s.115-118.

Yahya Kemal, “Vezinlerde hiçbir âhenk tasavvur etmiyorum, aruz vezinlerinden herhangi biri her nevi âhenge elverişlidir” diyerek şunları dile getirmektedir:

Nitekim tarihi tecrübe meydandadır: Eğer vezinlerde bir âhenk olsaydı Arab, Acem ve Türk önceden beri her vezni bir mevzûda kullanırdı; hâlbuki Kanûnî gibi birkaç hünerver ve kafiye-perdâzdan başka hiçbir şair bu vehme kapılmamış; bütün İslam şiirinde vezni nev’ine mahsus yalnız rübâî var, diğer vezinler her nevîde kullanılır (Beyatlı, 2010: 121-123).

Yakup Şafak’ın yapmış olduğu tasniften hareketle Ahmet Paşa Divanı’ndaki gazelerde kullanılan kalıpları aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür.⁵

---

⁵ Yakup Şafak, “Fars ve Türk Edebiyatlarındaki Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler”, *Yedi İklim*, C.X, S.70, Ocak 1996, s. 31-34.

1.2.2.1.2.1. Tek Bir Tef'ilenin Tekrarından Oluşan ve Herhangi Bir Değişikliğe Uğramayan Yeknesak (Muttarid) Vezinler

Vezin	Bahir
Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün	Hezec
Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün	Recez
Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün	Mütেকârib
Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün	Remel
Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün	Remel
Müfte'ilün/ Müfte'ilün/ Müfte'ilün/ Müfte'ilün	Recez
Mütefâ'ilün/ Mütefâ'ilün/ Mütefâ'ilün/ Mütefâ'ilün	Kâmil

1.2.2.1.2.2. Üç veya Dört Tef'ileli Yeknesak Vezinlerin Sonlarından Birer Hece Eksiltilerek Meydana Getirilen Düz (ya da Basit) Vezinler

Vezin	Bahir
Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fa'ilün	Remel
Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün	Remel
Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/fe'ülün	Hezec
Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	Remel
Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün	Remel
Müfte'ilün/ Müfte'ilün/Fâ'ilün	Serî
Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ül	Mütেকarib

1.2.2.1.2.3. İki Çeşit Tefîlenin Münâvebe ile Tekrarından Oluşan Almaşık (ya da Mütenâvib) Vezinler

Vezin	Bahir
Mef'ûlü/Fâ'ilâtün/Mef'ûlü/Fâ'ilâtün (Müstef'ilün/Fe'ûlün/Müstef'ilün/Fe'ûlün)	Muzâri' (Münserih)
Mefû'lü/Mefâ'ilün/Mef'ûlü/Mefâ'ilün	Hezec
Müfte'ilün/Mefâ'ilün/Müfte'ilün/Mefâ'ilün	Recez
Fe'ilâtü/Fâ'ilâtün/Fe'ilâtü/Fâ'ilâtün	Remel
Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilâtün	Müctes
Fa'lün/Fe'ûlün/Fa'lün/Fe'ûlün	Mütekârib

1.2.2.1.2.4. Farklı Tefîlelerin Karışık Bir Şekilde Sıralanmasıyla Meydana Gelen Karışık (ya da Muhtelit) Vezinler

Vezin	Bahri
Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün	Muzâri
Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün	Müctes
Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fe'ûlün	Hezec
Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün	Haff
Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Fe'ûlün	Hezec

1.2.2.2. Kafiye

Divan şiirinin tanımı yapılırken “mevzûn ve mukaffâ söz” ibâresinden şiirin kafiyeli olması gerektiği hususunu ve Divan şiirinde aruzdan sonra âhengi sağlayan temel öğelerden bir diğèrinin de “kafiye” olduğunu anlıyoruz (Gürer, 2007: 134). Kafiye “manzumenin dış yapı özelliklerinden olup âhengi temin eden en önemli unsur” olarak görölmektedir. (Durmuş, Öztürk, Pala, 2001: 152).

Harun Tolasa, edebiyat tarihimizin başlangıcından günümüze kadar, gerek zaman, gerek edebi faaliyet bakımından en geniş ve yoğun devresinin Divan edebiyatı olduğunu, fakat bu edebiyat hakkındaki bilgilerimizin, devrin uzunluğu ve edebî faaliyet açısından yoğunluğuyla hiç de orantılı olmadığını, hatta bu edebiyatımızın bazı konu ve dallarındaki bilgilerimizin yok denecek kadar az olduğunu belirtmiştir (Tolasa, 1982: 15). Klasik Türk edebiyatı dönemine ait şiir ve şiir sanatı ile ilgili müstakil bir eser bulunmayıp sadece şekil unsurlarından olan aruz ve kafiye risaleleri bulunmaktadır (Okay, 1998: 34). Divan şiiri hakkında bazı konularda sınırlı bilgiye sahip oluşumuzu Gürer “aruz konusunda Osmanlı döneminde tercüme ya da telif çok sayıda Türkçe risalenin kaleme alındığını” belirterek (Köprülü, 1997: 625-653; Çetin, 1994: 433-434)) kafiye konusunda çeşitli belâgat kitaplarında “kafiye” bölümleri haricinde müstakil bir eser niteliğindeki risale sayısı hakkında aynı şeyi söylemenin mümkün olmadığını belirtmektedir (Gürer, 2007: 137). Gürer, bu konuda örneklerini şu şekilde sıralamaktadır:

Osmanlı döneminde yazılmış kafiye ile ilgili oldukça az sayıdaki eserlere Kemâl Paşazâde (ö. 940 H.=1533-4 M.)’nin “Risâle-i Kâfiye”si, Muhyî-i Gülşenî (ö. 1013 H.=1603 M.)’nin “Bünyad-ı Şi’r-i Ârif”i ve Bursalı Lâmi’î Çelebi (ö. 938 H.=1532 M.)’nin Lem’î mahlaslı oğlu Derviş Mehmed (ö. 977 H.=1569 M.)’in “kafiye risalesi”ni örnek olarak göstermek mümkündür (Gürer, 2007: 137).

Teorik anlamda yazılan müstakil eserlerin az olması nedeniyle incelenilen dönemin edebî literatürü hakkında sınırlı bilgiye sahibiz. Divan şiiri ve şairleri hakkındaki tavsif ve tenkitleri, bu alanın en önde gelen kaynakları olan tezkirelerde belli ölçülerde görmekteyiz. Tezkire yazarları şairlerin edebî yönleri hakkında

değerlendirmelerde bulunarak bizlere dönemin edebî anlayış ve ölçülerini yansıtmaktadırlar⁶ (Tolasa, 2002: 190).

1.2.2.2.1. Kâfiyenin Tanımı

Kâfiyenin şiir konusunda olduğu gibi “kesin, değişmez bir tarifi” yapılmamış olup “zevk ve anlayışa göre pek çok tarifi” mevcuttur⁷. “Kâfa” ve “kâfiye” kelimelerinin ilk ve asıl anlamı “başın boyunla bitişen arka ve son kısmı, ense”dir. Bu temel mânâdan “bir şeyin sonu, arkası” anlamı, buradan da “beytin sonu” mânâsı türemiştir (Durmuş, Öztürk, Pala. 2001: 149). Kâfiye kelimesi Arapçada önceleri “beyitler halinde söylenmiş hikmetli veya hicivli söz” mânâsına gelirken daha sonra sırasıyla “beyit”, “şiir” ve bugünkü “kâfiye” mânâsını kazanmıştır⁸.

Sürûrî “*Bahrü'l-Ma'ârif*” adlı eserinde kâfiyeyi “şî'r eczâsınıñ kâfâsında gelür. Nitekim bir kimesne bir gayruñ ardınca gelse ol bunun kâfâsındadır dirler. Ve kâfiyede 'ulemâ'-i 'Arabiyyet ihtilâf itmişlerdür. Fuzalâ katında meşhûr Kutrub kavlidür ki kâfiye bir harfdür, ol harfe 'Arab revî dirler. Ve revî revâdandır ve revâ ol ipe dirler ki anuñ ile deve yükin bağlarlar. Nitekim ol ip ile deve yüki bağlanur, ol harfle dahı şî'r bağlanur. Harf-i revîsüz şî'r dürüst olmaz. Ve harf-i revî gerekdür ki kelimenüñ nefsinden ola.” şeklinde tanımlamaktadır (Şafak, 1991: 42).

Lem'î, “*Risâletü'l-Kâfiyeti'l-Vâfiye*” adlı eserinde kâfiyeyi “kâfiyeye ol cihetden kâfiye dirler ki, şî'rüñ eczâsınıñ kâfâsında vâki' olur” şeklinde tarif etmektedir (Gürer, 2007: 141).

⁶ Divan şiirinin şekilsel bir özelliği olan “kâfiye” hakkında “Fatin Tezkiresi”nde yapılan değerlendirme için bkz: Nilgün Açıık, “Fatin’de Kâfiye Dikkati”, *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü*, S. 467, Yıl XL, Mart 2002, s. 164-169.

⁷ “Kâfiye”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul:Dergah Yay., 1982, s.88..

⁸ “Kâfiye”, **a.g.e.**, s.88.

Kemalpaşazâde, “*Kâfiye Risâlesi*”nde “Ma‘rifet-i kâfiyenün tevakkufi vardur harf-i revînün ki taraf-ı şiirde vâki’ olur”⁹ ifadeleriyle kafiyenin “revî” harflerinin uygunluğuyla meydana geldiğini vurgulamaktadır (Saraç 1998: 447).

Müstakimzâde, “*Istîlâhâtü’ş-Şi’riyye*” adlı eserinde kafiyeyi “Şi’rin âhiri añâ binâ olunan lafızdur”¹⁰ şeklinde tarif ederken; Mehmed Rıf‘at “*Mecâmi’ül-Edeb*” adlı eserinde “Eş‘arın âhirlerinde vâki’ hurûf-ı mütekerrir-i mütecânisenin harekât ü sekenâtına ittifâk ve ittihâdına kafiye denir ki mücerrede ve mürekkebe nâmlarıyla esâsen iki türlüdür” tanımını yapmıştır (Dinç, 1994: 179).

Yukarıda vermiş olduğumuz tanımlar arasında Mehmed Rıf‘at’ın tanımı hariç verilen diğer tanımlar aslında sadece “mücerred” kafiyeyi tanımlamaktadır¹¹. Bu tanımlarda kafiye farklı açılardan değerlendirilmiş gibi görünmesine rağmen aslında hepsi “mısra sonlarındaki ses benzerliği” noktasında birleşmektedirler.

Muallim Naci, “*Istîlâhât-ı Edebiyye*” adlı eserinde kafiyeyi “Hem lafız hem mânâ yahut yalnız lafız veya yalnız mânâ yönüyle farklı oldukları halde mısraların yahut beyitlerin sonlarında veya bunların sonları kabul edilen yerlerde –tek başlarına telaffuzu şart olmamak ve aşağıda sayılacak harf ve hareketlerden ibaret olmak üzere- tekrarlanan şeyin toplamıdır.” diyerek yapmış olduğu bu tanımın hayli kapalı

⁹ Kemalpaşazâde “revî” harfini açıklarken kafiye ilminde mükemmel olarak değerlendirilen Sâhib-i Şâmil’in ilm-i kafiyede tertip ettiği makalenin mukaddimesinde “Kâfiye revî harfidir” manasındaki Farsça şu ibareyi nakletmektedir: *گفته اند که قافیه حرف روی است* daha geniş bilgi için bkz. Yekta Saraç vd. “Kemâlpaşazâde’nin Kâfiye Risâlesi” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul:İ.Ü Film Merkezi, 1998, s. 447.

¹⁰ Harun Tolasa *Istîlâhâtü’ş-Şi’riyye*’nin yazılış tarihini 1773 olarak vermekte ve böylelikle Muallim Nâci tarafından 1889 da yazılmış olan *Istîlâhât-ı Edebiyye*’den önce, edebiyat sözlüğü olarak bilinen eserlerin yazım tarihinin Tanzimatla olmadığı, Divan edebiyatımızın da kendi devrinde de bu tür faaliyetlerin bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca eserin kafiye maddesinde verilen dipnotta, “Bu maddeyle ilgili olarak sahife kenarında şu not vardır: İmâm Fahr, *Kebîr*’de der ki, şiirin kâfiyesi şiire tâbi ve anın irsine iktifa ve tebeyyet eylediği için tesmiye olundu ki, insanın kafası âhir-i bedenidir.” açıklaması yapılmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Harun Tolasa, “18. Yüzyılda Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü-Müstakimzâde’nin *Istîlâhâtü’ş-Şi’riyye*’si”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.XXIV-XXV, 1986, s. 363-380.

¹¹ Gürer Lem’î’nin *Kafiye Risalesi* üzerine yapmış olduğu çalışmanın sonunda “Metinde Geçen Kafiye Terimleri ve Karşılıkları” başlığı altında eserde geçen terimleri açıklamıştır. “Kafiye” terimini açıklarken “Acem şairlerinin istilâhında şiirin sonunda zikr edilen ve telaffuzda müstakil olmayan harf (ses) denir. Bu harf(ses), kelimenin aslî, ya da aslî, hükmündeki son harfi olmalıdır” ibaresini kullanmış ve bu maddeyle ilgili dipnotta bu tanımla Lem’î’nin yalnızca “mücerred” kafiyeyi tanımladığını belirtmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Abdülkadir Gürer, “Lem’î’nin Kâfiye Risâlesi: “Risâletü’l-Kâfiyeti’l-Vâfiye” *Türk Dilleri Araştırmaları*, C.7, İstanbul, 2007, s. 133-160.

olduğunu belirtmiş “hem lafız hem mânâ yahut yalnız lafız veya yalnız mânâ yönüyle farklı oldukları halde” ifadesiyle bir beyitte kafiyeli sayılacak kelimenin hem söz hem mânâ açısından diğerinin aynı olamayacağını kastetmiştir (Naci, 2004: 65). Muallim Naci kafiye olabilecek kelimedeki bulunması gereken özellikleri şu maddeler halinde sıralamıştır:

1. Hem lafız hem mânâ yönüyle farklılık:

Reftârına diğkât et ne mevzûn

Şâ‘ir buna olmasın mu meftûn

beytinde kafiyeli olan “mevzûn” ve “meftûn” kelimeleri hem söz hem de mânâ yönünden farklılık arz etmektedir.

2. Yalnız lafız yönüyle farklılık:

Sözünle dâ‘imâ raḥbû‘l-lisânım

Sözünden kalmasın ḥâlî zebânım

beytinde kafiyeli olan “lisân” ve “zebân” kelimeleri biri Arapça diğeri Farsça dil mânâsında olmalarına rağmen aralarındaki farklılık söz itibariyledir¹².

3. Yalnız mânâ yönüyle farklılık:

Var mı bir câriyede böyle behâ

Mümkün olmaz bana taḥdîr-i bahâ

beytinde “baha”ların birincisi Arapça olarak hüsn=güzellik, ikincisi Farsça olarak kıymet anlamında olduğundan aralarında yalnız mânâ yönüyle farklılık bulunmaktadır (Naci, 2004: 65-66).

Kemalpaşazâde, iki kelime arasında farklılık açık olduğu sürece böyle kelimeler arasında kafiye bakımından bir sakınca olmayacağını ama kafiye kelimeleri arasında “revî” bazen aynı bazen farklı olursa veya bir öncekinden bir parça olursa o zaman kafiye de bir kusur olacağını söylemektedir (Saraç, 1998: 447).

¹² *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*’nde “Kafiye” maddesinde “Divan şiirinde kafiye kelimelerinin aynı dilden olması ve hatta aynı cinsten bulunması şartı da vardı. Arapça bir isim Arapça bir isimle, Farsça bir sıfat Farsça bir sıfatla, Türkçe bir fiil de Türkçe bir fiille kafiye yapılmak zorunda idi. Kafiye sadece ses estetiği olarak düşünen şairlerin bu kuralın dışına çıktıkları da görülmüştür.” değerlendirmesi bulunmaktadır. Daha geniş bilgi için bkz. “Kafiye”, **a.g.e.** s.88-99.

1.2.2.2.2. Yapı Bakımından Kafiye

Kafiye yapı bakımında “ma ‘mûl ve ğayr-ı ma ‘mûl olmak üzere ikiye ayrılır (Gürer, 2007: 155; Saraç, 1998: 454).

1.2.2.2.2.1. Ma ‘mûl Kafiye

Kafiye yapılan kelimelerde bir takım değişiklikler yapılarak, birleştirme ya da ayırma gibi, kelimelerin kafiyeye uygun hale getirilmesi yoluyla yapılan kafiyelere denir. Biri iki lafzın birleştirilmesiyle (terkîb) “hevâ est”in “hevâst” şekline sokularak “hâst” veya “râst”a kafiye yapılması gibi; diğeri bir lafzın ayrılmasıyla (tahlîl) “Kerbelâ”nın “ker belâ” haline getirmek suretiyle “ser-â-ser belâ”, “belâ-ber-belâ”ya kafiye yapılması gibi (Gürer, 2007: 155).

1.2.2.2.2.2. Ğayr-i Ma ‘mûl Kafiye

Hiçbir değişikliğe uğramadan; yani, “terkîb (birleşme)” ya da “tahlîl (ayırma)’e uğramamış olan kafiyeye denir (Gürer, 2007: 152). Meselâ “bî-karârım” kelimesinin “cezbe-dârım” kelimesine kafiye yapılması gibi.

1.2.2.2.3. Kafiyeyle İlgili Hususlar

1.2.2.2.3.1. Kafiye Harfleri

Divan şiiri anlayışında “revî”nin esas alındığı kafiyede, “revî” dışında sekiz harf daha bulunmaktadır. Bu harfler Sürûrî’nin “harf-i revî egerçi bir harfdür ammâ ana tebe’iyyet ile sekiz harf dahı gelür; dört harfî harf-i revîden evvel, dört harfî harf-i revîden soñra olur” (Şafak, 1991: 44) sözlerinden, Lem’î’nin “dâlûñ teşdîdiyle ve şol harfler ki, kâfiye vâki ‘ olmağa şalâhiyyeti ola, ol toğuzdur; nitekim bu beyitte zıkr olunmuşdur:

Revî vü ridf ü kayd u bâz te’sîs ü daħîl âmed

Diger vaşl u ğurûcest ü mezîd ü nâyire mî-dân” (Gürer, 2007: 141)

şeklinde vermiş olduğu beyitten; Kemalpaşazâde’nin

revî vü ridf ü diger kayd ü ba'd ez-ân te'sîs

dahîl ü vaşl ü hurûc ü mezîd ü nâyire dâh

ol harflerin dördü ki ridf ve kayd ve te'sîs ve dahildür, reviden mukaddem olurlar, bâkîsi ondan muahhar olurlar...harf-i revîden mu'ahhar olan hurûf bunlardır: Vasl, hurûc, mezîd, nâyire” (Saraç, 1998: 462-470) şeklinde aktarmış olduğu beyitten ve yapmış olduğu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere kafiye harfleri “revî” dâhil olmak üzere toplam dokuz harftir. “Revî” hariç bu sekiz harften dört tanesi “te'sîs, dahîl, ridf ve kayd” “revî”den önce; dört tanesi “vaşl, hurûc, mezîd, nâyire” ise “revî”den sonra gelmektedir (Şafak, 1991: 44; Gürer, 2007: 142-144). Bu dokuz harfin almış oldukları hareketlere altı farklı isim verilmektedir. Bunlara

işbâ' u nifâz u hazv u mücrâ
tevcîh ü resest iy dil-ârâ (Gürer, 2007: 144)

res ü işbâ' ü hazv ü tevcîh est

bâz mücrâ ü ba'd ezvest nifâz (Saraç, 1998: 472)

beyitlerinde de görüldüğü gibi “res”, “işbâ'”, “hazv”, “tevcîh”, “mecrâ” ve “nefâz” denilmektedir (Şafak, 1991: 44).

1.2.2.2.3.1.1. Revî

“Revî” harfi Sürûri'nin “kâfiye bir harfdür, ol harfe ‘Arab revî dirler...Harf-i revîsüz şi'r dürüst olmaz. Ve harf-i revî gerekdür ki kelimenüñ nefsinde ola” (Şafak,1991: 42); Lem'î'nin “kelime-i şi'rden âhir harfe dirler ve ol gâh aslı olur...gâh aslı menzilesinde olur ” (Gürer, 2007: 141-142); Kemalpaşazâde'nin “ıstlâh-ı şuarâda revî şol harfe dirler ki, şi'r-i mukaffâyı ana nisbet iderler” dedikten sonra Sâhib-i Şâmil'den aktardığı Farça ifade de “İstilah olarak revî, kâfiye olan kelimenin son harfidir. Eğer bu harf hazfedilirse anlam bozulur” ve Câmî'den aktardığı “kâfiyenin veya onun yerini tutan kelimenin son aslı harfidir” (Saraç, 1998: 447-448) şeklindeki ifadelerinden anlıyoruz ki “kafiyenin son asıl harfî olan veya son asıl harfî olmamakla birlikte öyle kabul edilen harftir” (Muallim Naci, 2004: 69).

Naci, “revî”yi “kafiyenin son asıl harfî olan veya son asıl harfî olmamakla birlikte öyle kabul edilen harf” şeklinde tanımladıktan sonra “son asıl harf olmamakla birlikte öyle kabul edilmesi iki surette olabilir. Ya zorlamak olmaksızın

son asıl harf kabul edilir, yahut zorlama ve yorumla o harfin yerine geçer. Zorlama ile son harf kabul edilen harf ise kelimenin ya ortasına veya sonuna gelir” diyerek “revî” harfinin dört ihtimal üzerine olabileceğini belirtmiştir:

1- Revînin son asıl harf olmasına misal:

Tab‘ımdaki zevk ü şevki tâ**m** et

Meftûn-ı hırâmının hırâ**m** et

beyitinde son asıl harf olan “mim” harfidir.

2- Revînin zorlama olmaksızın son asıl harf –olmasa da öyle- kabul edilmesine misal:

Müjgâni ki nîm-cünbiş eyler

Bin cünd-i belâ nümâyiş eyler

beytinde “cünbiş” ile “nümâyiş” deki “şın”lar asıl harf olmadıkları halde tekellüfsüz olarak son asıl harf yerini tutmuşlardır. Gerçekte “cünbiş” te son asıl harf “be” , “nümâyiş”te de “ye” harfidir.

3- Revînin zorlama ile kelime ortasında son aslî harf yerine geçmesine misal:

Dediler mevsim-i sermâda çıkar mı evden

Heves-i sayd ile hiç olmayan âdem kevden

beytinin birinci mısırâsında revî “ev”in son aslî harfî olan “vav”ı itibar olunduğu surette ikinci mısırâsında “bön” demek olan “kevden”in “vav”ı son aslî harf yerinde bulundurulmuş olur.

4- Revînin zorlama ile kelime sonunda aslî harf yerine geçmesine misâl:

İftihâr eyleriz bununla ki biz

Müstefiz-i me’âsir-i Arabız

beytin birinci mısırâsında son aslî harf “ze” olduğu halde ikinci mısırâsında “Arabız” tabirindeki “ze” son aslî harf yerinde bulundurulmuştur (Naci, 2004: 69-70).

“Revî” harfî Sürûrî’nin “harf-i revînüñ ve mâ-kaşlinüñ ve mâ ba‘dinüñ i ‘tibârı ile birkaç nev’ kafiye bulunur ki harf-i revî i ‘tibârı ile yâ muqayyedür yâ mutlakadır”(Sürûrî, 1991: 43); Nâcî’nin “revî iki çeşittir: revî-yi mukayyed, revî-yi mutlak” (Naci, 2004: 71) ifadelerinden anlıyoruz ki “revî” harfî “mutlak” ve “muqayyed” olmak üzere iki çeşittir.

1.2.2.3.1.1.1. Revî-i Muḳayyed

Harekeli olmayan yani, sakin olan “revî”ye denir.(Naci, 2004: 71). Meselâ, Ahmet Paşa'nın,

Ey âfitâb-ı tâl 'atüñe sâye-bân ḳaṣuñ
Çekmiş berât-ı ḥüsnüñe müṣgîn niṣân ḳaṣuñ
(G-166/1)

beyitlerinde “sâye-bân” ve “niṣân” kelimelerinde “revî” olan “n” harfî sakindir.

1.2.2.3.1.1.2. Revî-i Muḳlaḳ

Harekeli olan “revî”ye denir. (Naci, 2004: 71). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Bâĝ-ı cennet mi bu ḥüsn-i dil-sitâni Yûsufuñ
Menba '-ı Kevşer mi yâ şîrîn dehâni Yûsufuñ
(G-160/1)

beyitlerinde “dil-sitâni” ve “dehâni” kelimelerinde “revî” harfî “n” harekelidir.

1.2.2.3.1.2. Te'sîs

Lem'î'nin “ḥarf-i te'sîs şol elife dirler ki, ol elif ile ḥarf-i revî mâ-beyninde bir ḥarf-i müteḥarrik vâṣıta ola” (Gürer, 2007: 143), Kemalpaşazâde'nin Câmî'den aktardığı ve Naci'nin de aynı şekilde olan ifadesine göre “revî ile aralarında harekeli bir harfîn bulunduğu elife” denir (Saraç, 1998: 451; Naci, 2004: 71). Meselâ Ahmet Paşa'nın şu beytinde

Uzandı ḥasretüm benüm ol serv-ḳâmete
Vâ ḥasretâ ki ḳıldı bu ḥasret ḳıyâmete
(G -259/1)

“ḳâmet” ve “ḳıyâmet” kelimelerinde bulunan “â”lar te'sîs harfidir.

Sürûrî “te'sîs”ten bahsederken “‘Acem elifi ri âyet itmeyüp “âḳıl” kâfiyesinde “mukbil” ve “müṣkil” getürseler ‘ayb olmaz; ammâ ‘Arab ḳatında ḳaçan

mağla'da elif-i te'sîs gelse âhırına dek ol ri'âyet olunmak gerekdür" sözleriyle Arap şiirinde tekrarının zorunlu olduğunu, Acem şiirinde ise böyle bir zorunluluğun olmadığını söylemektedir (Şafak, 1991: 44).

Sürûrî'nin söylediklerine benzer şekilde Kemalpaşazâde "Acem kâfiye-i müessesede harf-i te'sîsün ri'âyeti lâzım degül dimiş olalar...Fusahâ-yı 'Arab şiirde kâfiye-i müessese lâzımdur, dimiş olalar" şeklinde ifade etmektedir (Saraç, 1998: 451).

"Te'sîs"ın şiirin tamamında bulunup bulunmayacağı hususunda Nâcî "Te'sîs, tezyînât-ı şi'riyyeden¹³ sayılmakla beraber bulunması gerekli değildir" ve "İran şairleriyle vezin ve kafiyede onlara tâbi olan Osmanlı şairleri yukarıda açıklandığı üzere te'sîs'i gözetmeyi kafiyenin gerekerinden saymıyorlar" şeklinde düşüncelerini belirtmektedir (Naci, 2004: 72).

"Te'sîs" ile "revî" arasında bulunan harekeli harfin "hâver, yâver"de olduğu gibi aynı olması şart değildir (Naci, 2004: 72). "Revî"den önceki harekeli harfler aynı olursa "iltizâm" yani "lüzûmu mâ-lâ-yelzem" sanatı yapılmış olur. (Gürer, 2007: 134; Bilgegil, 1989: 340)

1.2.2.2.3.1.3.Dağıl

Sürûrî'nin "ol harf ki bu elif ile harf-i revî ortasında ola" (Şafak, 1991: 44); Lem'î'nin "ol harf-i müteharrike dirler ki, elif-i te'sîsile harf-i revî miyânında gele" (Gürer, 2007: 143) ifadelerinden anlaşıldığı gibi "te'sîs ile revî arasında bulunan harftir" (Naci, 2004: 72). Meselâ Ahmet Paşa'nın aşağıdaki mısralarında

¹³ Kemalpaşazâde'nin "kafiye-i mültezime" olarak adlandırdığı şairin isteğine göre yapmış olduğu tasarruflardır. Revî harfinden önce bulunan harfinde aynen tekrar etmesi sonucu meydana gelen "iltizam"da olduğu gibi "kafiye-i müessese"deki te'sîs harfini de "kafiye-i mültezime" olarak değerlendirmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Yekta Saraç vd. "Kemâlpaşazâde'nin Kâfiye Risâlesi" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul:İ.Ü Film Merkezi, 1998, s.450-451.

Şafha-i haddinde hâli düşdi gâyet ber-kenâr
Resmdür mektûbda olur ‘alâmet ber-kenâr
(G-34/1)

“gâyet” ve “alâmet” kelimelerinde bulunan “y” ve “m” harfi gibi.

Naci “revî” harfi harekeli olduğu zaman “dahîl”in harekesinin farklı olması bazılarınca hoş görülse de bu şekilde yapılan kafiyenin âhengi –bütünüyle olmasa da- bozacağından bu şekilde kullanmamanın daha uygun olacağını söylemektedir. Ayrıca “te’sîs” ile “revî” arasında bulunan harfin “hâver” ve “yâver”de olduğu gibi aynı olması zorunlu değildir (Naci, 2004: 72-73).

1.2.2.3.1.4.Ridf

Lem’î’nin “ridf, elif ü vâv u yâya dirler; şol şart ile ki, bir harf-i müteharrik vâsıta olmadan harf-i revîden muqaddem olalar ve hem mâ-ğabilinüñ hareketi daği kendi cinsinden ola” (Gürer, 2007: 142); Kemalpaşazâde’nin “Hurûf-ı illete ki vâv ve elif ve yâdur andan vâkı’ ola ve aralarında harf-i müteharrik bulunmaya onların mâ-kablinde olan hareket kendilerin cinsinden ola” (Saraç, 1998: 462) şeklindeki ifadelerinden anlaşılacağı üzere “aralarında harekeli bir harf bulunmamak üzere revîden evvelki elif yahut kendisinden önceki harf zammeli olan sakin “vav” veya kendisinden önceki harf kesreli olan sakin “yâ”dır” (Naci, 2004: 72). Meselâ Ahmet Paşa’nın,

Cigerden âşık âh eyler kimerde
Felek farkına râh eyler kimerde
G-265/1

Berg-i semenüñ lâle gibi hûb olacağdur
Meh-tâb yüzüñ gün gibi mağbûb olacağdur
(G-45/1)

Ol büt-i Çîn ü Hıfâ kim turra-i müşgîni var
Ne hatâmuz gördi kim ebrûlarınıñ çîni var
(G-53/1)

beyitlerinde kafîye olan “âh” ve “râh” kelimelerinde “h” harfi “revî”, “â”lar “ridf” ; “hûb” ve “maḥbûb” kelimelerinde “b” harfi “revî”, “û” “ridf”; “müṣṣġîni” ve “çîni” kelimelerinde “n” harfi “revî” “î” ise “ridf” harfidir.

Muallim Naci yapmış olduğu yukarıdaki tanıma göre iki türlü “ridf” olduğunu söyleyerek bunların “revi ile arasında ne harekeli ne sakin hiçbir harf bulunmayan” “elif”, “vav”, “ye” (ridf-i aṣlî) ve bu harflerden önce “aralarında bir sakin harf bulunan” bir harf (ridf-i zâ’id) şeklinde olduğunu belirtmektedir (Naci, 2004: 73). Yukarda vermiş olduğumuz beyitler “ridf-i aṣlî” örneğidir.

Gürer “bu sakin harflerin “ridf-i zâ’id” olabilmesi için “fâ”, “ḥâ”, “râ”, “nûn”, “sîn”, “şîn” harflerinden birisi olması gerekir” diyerek “ridf-i zâ’id” harflerini belirtmiştir¹⁴. Mesela, “tâft-ḥâft”, tâḥt-bâḥt”, sûḥt-dûḥt”, “bîḥt-rîḥt” kelimelerinde koyu yazılan harfler gibi (Gürer, 2007: 158).

Kemalpaşazâde “kafîye-i mutlak”ta olup, “kafîye-i muḳayyed”¹⁵de olmayan özellikler arasında “revî” harekeli olduğu zaman “ridf”in farklı olmasında bir sakınca olmadığını belirtmektedir (Saraç, 1998: 461).

Naci ise “İran ve Rûm şairlerinin görüşüne göre kafiyelerde mutlak anlamda ridf’in tekrarı gereklidir. Arap şairleri ise “vâv” ile “yâ”da ridf’in ihtilâfını yani, farklı ridflerle kafîye yapılmasını caiz görmüşlerdir.” şeklinde açıklama yaptıktan sonra “Farsçada olduğu gibi lisanımızda da kafiyelerde “ridf”in farklı olması kesinlikle kabul edilemez” diyerek “ridf”in mutlak mânâda tekrar etmesi gerektiğini vurgulamıştır (Naci, 2004: 74).

¹⁴ Abdülkadir Gürer bu maddeyle ilgili olarak vermiş olduğu dipnotta şu hususa temas etmektedir: “Tahirî’l-Mevlevî, ridf-i zâ’idlerini kayd olarak değerlendirmeyi tercih ediyorsa da ridf-i zâ’idde kendinden önce ridf-i aṣlî bulunma şartı vardır; kayıpta ise, böyle bir şart yoktur.” Abdülkadir Gürer, **a.g.m.** s.158.

¹⁵ Sürûrî ve Kemalpaşazâde “revî-i mutlak ve revî-i mukayyed” ibarelerini “kafîye-i mutlak ve kafîye-i mukayyed” olarak adlandırmışlardır. Kemalpaşazâde “Bir kısmına kâfiye-i mukayyede dîrler, kısm-ı âhîrine kâfiye-i mutlak dîrler” dedikten sonra “Bazılar bu taksîmi revîde i’tibâr itmîşlerdir amma kâfiyede olmak münâsibdür.” demektedir. Daha geniş bilgi için Yekta Saraç, **a.g.m.**, s.458; Yakup Şafak, *Sürûrî’nin Bahrî’l-Ma’ârif’i ve Enîsü’l-Uṣṣâḳ ile Mukayyese*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1991, s. 43.

1.2.2.2.3.1.5. Kayd

Lem’î, “kayd, şol harf-i sâkine dirler ki, harf-i revîden öñürdi vâki’ ola; şol şartile ki, hiçbir harf vâsıtasıyla olmaya” (Gürer, 2007: 142); Kemalpaşazâde “revînin mâ-kablinde olan harf-i sâkine dirler şol şartla ki harf-i ridfden olmaya ve revî ile onun ortasında vasıta olmaya” ifadelerinden anlıyoruz ki “ridf”den başka olarak revinin –aralarında başka harf olmamak kaydıyla- üst tarafındaki sakin harftir” (Naci, 2004: 74).

Kemalpaşazâde, “kayd” harflerinin “tâ, hı, râ, zâ, sin, şın, gayın, fâ, nûn, hâ, vâv, yâ” olduklarını söyleyerek “vâv ve yâ”nın “ridf” harfi olmasına rağmen öncesinde bulunan hareketin fetha olması durumunda “kayd” harfi olacaklarını belirtmektedir. Toplam on iki olan “kayd” harflerinin on birinin “mutlak”, “yâ ve vâv”ın “muqayyed” olduğunu söylemektedir¹⁶. Örnek olarak “kasr, nasr; nezr, bezr; sadr, bedr; dahr, bahr; hecr, fecr; desr, nesr; milk, silk; bikr, fikr; bakr, fakr; nazm, azm; şatr, satr; hazr, nazr; zehr, emr” kelimelerini vermektedir (Saraç, 1998: 466-469).

Kemalpaşazâde “eğer revînin mâ-kabli de sakin olursa, ol harf-i sâkin dahî kâfiye-i lâzimedede müteberdür. Bu takdirce ol sâkinin mâ-kablindeki hareketde ittihâd şart olur. Mezkûr harf-i sâkin gerekse hurûf-ı ridfden olsun gerekse hurûf-ı kaydan olsun ne kendünün ihtilâfi câizdür ne mâ-kablindeki hareketin. Meselâ: hayr ile şer kafiye olmaz, cebr ile seyr; hayr ile seyr¹⁷ kafiye olmaz; bezm ile rezm; tuhr ile zuhr kafiye olur. Nerm ile bezm; zuhr ile zehr kafiye olmaz meğerki karîb mahrec ola. Ol vakt ihtilaf câizdür. Nehy ile vahy gibi.

¹⁶ Kemalpaşazâde toplam on üç “kayd” harfinin olduğunu söyledikten sonra aşağıdaki beyiti söyleyenin kayd harfini on sanarak yanıldığını belirtmiştir.

Ger hurûf-ı kayd râ girend yâd
Nist der-lafz-ı acem ez-deh ziyâd

Bâ u hâ u râ u zâ u sin u şın
Gayn u fâ u nun u hâ başed yakîn

Yekta Saraç, **a.g.m.**, s. 467.

Bu beyitin benzeri Lem’î’de

“Sîn ü şın ü râ vü zâ vü bâ vü hâ

Gayn u nun baş ed yakîn bâ fâ vü hâ” şeklinde geçmektedir Abdülkadir Gürer, **a.g.m.**, 142.

¹⁷ Kemalpaşazâde’nin vermiş olduğu bu örnek yanlıştır.

Ve eğer revînin mâ-kablinin mâ-kabli de sâkin olursa ol sâkinün de nefsinde ve mâ-kablinin hareketinde ittihad şarttır. Meselâ: tâht ile sâht gibi; sâht, suht'a kafiye olmaz" (Saraç, 1998: 449) açıklamalarından anlıyoruz ki "kafiyede "kayd" harflerinin farklı olmasını mümkün görenler "kayd" olacak harfler arasında mahreç yakınlığını" gözetmişlerdir (Naci, 2004: 75).

Kemalpaşazâde'nin "kafiye-i mutlaka"da olup da "kafiye-i muqayyed"de olmayan özellikler arasında "hurûf-ı kâfiyeden ridf ile kaydın ihtilâfı câ'izdür" ve harekât-ı kâfiyeden hazv didikleri harekâtın ihtilâfı câizdür" şeklindeki açıklamalarından "revî" harfi harekeli olması durumunda "ridf" ve "kayd" harfinin farklı olabileceğini ve "kayd" harfinden önceki harfin harekesinin (hazv) farklı olabileceğini anlıyoruz (Saraç, 1998: 460).

1.2.2.2.3.1.6. Vaşl

Lem'î'nin "vaşl şol bir harfdür ki, revîye ilhâk eylerler"(Gürer, 2007: 143); Kemalpaşazâde'nin "şol harfdür ki revîye mülhak olur"(Saraç, 1998: 470) ifadelerinden anlaşılacağı üzere "revîden sonra gelen harftir" ve "kafiyelerde vaslın tekrarı gerekir" (Naci, 2004: 75). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Çün akdı gönüm şu gibi sen serv boylu şâhuma
Her dem yüzüm yire sürüb şükr eylerem Allâhuma
(G-289/1)

beyitinde kafiye olan "şâhuma" ve "Allâhuma" kelimelerinde "h"ler "revî" "m"ler "vaşl" harfidir.

1.2.2.2.3.1.7. Hurûc

Lem'î'nin "hurûc şol bir harfdür ki, harf-i vaşla vaşl eylerler" (Gürer, 2007: 143); Kemalpaşazade'nin "hurûc şol harfdür ki vasla mülhak olur" (Saraç, 1998: 470) şeklindeki ifadelerinden anlaşılacağı üzere "vasldan sonra gelen harftir" ve "kafiyelerde hurûcun tekrarı gereklidir" (Naci, 2004: 75). Mesela, Ahmet Paşa'nın

Ĥâlũñ meger ki hindũ-yi Şeker-fürũŐdur
Kim her nefes maķãm aña ol la‘1-i nũŐdur
(G-49/1)

beyitinde kafiye olan “fürũŐdur” ve “nũŐdur” kelimelerinde “d”ler “vaşl”; “r”ler “ĥurũc”dur.

1.2.2.2.3.1.8. Mezĩd

Lem‘ĩ’nin “mezĩd Şol bir ĥarfdũr ki, ĥarf-i ĥurũca mũlĥaķ eylerler” (Gürer, 2007: 143); Kemalpaşazade’nin “Şol ĥarfdũr ki ĥurũca mũlhak olur” ifadelerinden anlaşıldığı gibi “ĥurũcdan sonra gelen ĥarftir” ve “kafiyelerde mezĩdin tekrarı gereklidir” (Naci, 2004: 75). Mesela Ahmet Paşanın Şu beytinde

Uķarsa gũñũl murĝı ne ĝam ten ķafesinden
Ayrılmadı ķũn dost hevâ vũ hevesinden
(G-235/1)

kafiye olan “ķafesinde” ve “hevesinden” kelimelerinde birinci “n”ler “vaşl”; “d”ler “ĥurũc”; kelimenin sonunda bulunan “n”ler “mezĩd”dir.

1.2.2.2.3.1.9. Nâ‘ire

Lem‘ĩ’nin “nâ‘ire Şol bir ĥarfdũr ki, ĥarf-i mezĩde mezĩd eylerler” (Gürer, 2007: 144); Kemalpaşazade’nin “Şol ĥarfdũr ki mezĩde mũlhak olur”(Saraķ, 1998: 471) Şeklindeki ifadelerinden anlaşıldığı gibi “mezĩdden sonra gelen” ĥarftir (Naci, 2004: 75). Meselâ, Ahmet Paşa’nı

Âleme-i iŐķa ķadem baş ki temâşâ gũresin
Maĥla ‘ı ĥũsne baķup nũr-ı tecellâ gũresin
(G-229/1)

beyitinde mısra sonunda bulunan “gũresin” kelimesinde “g”ler “vaşl”; “r”ler “ĥurũc”; “s”ler “mezĩd”; “n”ler “nâ‘ire”dir.

“Nâ‘ire” bir veya birden fazla ĥarf olabilir (Gürer, 2007: 144; Saraķ, 1998: 471; Naci, 2004: 75). Meselâ, Ahmet Paşa’nın

Cân neler çekdüğünü cânân bilür mi bilmezem
 Bendesinüñ hâlini sulţân bilür mi bilmezem
 (G-219/1)

beytinde kafiye olan “cânân” ve “sulţân” kelimelerinden sonra gelen “bilür mi bilmezem” terkininde birinci “b”ler “vaşl”; birinci “l”ler “hurûc”; r”ler “mezîd”; “mi bilmezem” terkininde bulunan tüm harfler “nâ’ire”dir.

1.2.2.2.3.2. Redif

Kemalpaşazâde’nin “redif lafzen ve mânen bî-aynihi i’âde olunur”(Saraç, 1998: 452); Lem’î’nin “redif gâh bir lafz olur...ve gâh bir lafzdan ziyâde olur”(Gürer, 2007: 151) ifadelerinden anlaşıldığı gibi “mısraların yahut beyitlerin sonlarında revîden sonra aynen tekrarlanan bir veya birden ziyade şey”e denir (Naci, 2004: 76).

Muallim Naci, eski belâgatçilerin, “redif”i farklı şekillerde, içinden çıkılamayacak şekilde tarif ettiklerini söylemektedir. Bunun ise “vaşl”, “hurûc”, “mezîd”, “nâ’ire”nin ele alınış şeklinden kaynaklandığını belirterek “revî”den sonra gelen tüm harflerin hepsine kısaca “redif” denilmesini önermiştir (Naci, 2004: 76). Meselâ, Ahmet Paşa’nın

Aç alnuñı ki ay yüzüne gün gulâm **ola**
 Çöz zülfüñi ki hıl’at-i hüsnüñ temâm **ola**
 G-6/1

beytinde bulunan “ola” kelimesi “redif”dir.

Kemalpaşazâde, kafiyenin “ma’mûl” ve “ğayr-ı ma’mûl” olmak üzere ikiye ayrıldığı gibi, “redif”in de ikiye ayrıldığını söylemektedir. “Redif”te bulunan kusur, redif olan kelimeler arasında mânâda farklılık olmasıdır. Örnek olarak Şeyhî’nin şu beyitlerini vermiştir:

Şubh-dem her kıatre kim damlar ider devr ânı **dür**
 Sâkıyâ zerrîn kıadeh sun kim ferağ devrânı **dur**

Gül redifli gazelinde de irtikâb etmiştir:

Gerçi güler lûtf ile gülşende **gül**
Yârsız ol hâr ola gülşen **degül**¹⁸

Şeyhîye gelsen n'ola iy müdde'î
'Âşıka her kişi güler sen **de gül**

Mânâ yönünden farklı olarak yapılan böyle redifler “redif” tanımından çıkarak kafiye tanımına girer ve şiir “müreddef” iken “zü'l-kâfiyeteyn” olur (Saraç, 1998: 477).

Belâgat kitaplarında “redif”li şiir “müreddef” olarak adlandırılmıştır (Gürer, 2007: 155).

1.2.2.2.3.3. Kafiye Harekeleri

Divan şiirindeki dokuz kafiye harfine gelen hareketler altı farklı isimle anılmaktadır (Şafak, 1991: 44). Bunlar Lem'î'nin aktarmış olduğu beyitte de belirtildiği üzere “ress”, “işbâ’,” “hazv”, “tevcîh”, “mecrâ” ve “nefâz”dır.

İşbâ' u nifâz u hazv u mücrâ
Tevcîh ü resest iy dil-ârâ (Gürer, 2007: 144).

Kafiye harflerini Kemalpaşazâde şu beyitte belirtmiştir:

Res ü işbâ' ü hazv ü tevcîh est
Bâz mücrâ ü ba'd ez-ost nefâz (Saraç, 1998: 472).

1.2.2.2.3.3.1. Ress

“Te'sîs”ten önceki harfin harekesidir (Şafak, 1991: 43; Gürer, 2007: 146; Saraç, 1998: 472; Naci, 2004: 78).

Ma'rifet iltifâta tâbi'dir
Müşterisiz metâ' zâyi'dir

¹⁸ Yekta Saraç bu beyiti dipnotta vermiştir. bkz. Yekta Saraç, **a.g.m.**, s.477.

beyitindeki “tâbi”deki “te” ile “zâyi”deki “dad”ın fethaları gibi. Muallim Naci “elifin kendisinden önce başka türlü hareke bulunmayacağından, ress sadece fetha olur”¹⁹ demektedir (Naci, 2004: 78).

1.2.2.2.3.3.2. İşbâ

“Dağîl”in harekesine “işbâ” denir ve genellikle “kesre” olmakla birlikte “fetha” ve “zamme” de olabilir (Şafak, 1991: 44; Gürer, 2007: 144; Saraç, 1998: 472).

Abdülkadir Gürer’in “işbâ” maddesinde vermiş olduğu dipnotta da belirtildiği üzere Muallim Naci, “işbâ”nın vaşlı bulunan kafiyelerde “dağîl”in harekesi olduğunu belirtmiş ve “fetha”, “kesre”, “zamme” olmak üzere üç farklı harekede olabileceğini söylemiştir (Gürer, 2007: 153). Meselâ,

Zihî bidâyet-i hüsn-i haţuñ nihâyet-i lûtf
Yüzüñde huccet-i hüsn ü sözüñde âyet-i lûtf
(Ahmet Paşa, G-143/1)

Âsaf-ı Han Ahmed-i Gâzî vezîr-i bi-nazîr
Kim refâh-ı kevne bâ’isdir vücûd-ı nâfi’i
(Sami)

Gönlüm büyüyor te’âzumuñdan
Pür-cûş oluyor telâtumundan

beyitlerinde olduğu gibi.

Yekta Saraç “işbâ” maddesinde vermiş olduğu dipnotta “dahîlin hareketine kafiye-i mevsullerde işbâ; kafiye-i mukayyeddelerde tevcîh denir” açıklamasını yapmaktadır (Saraç, 1998: 472).

¹⁹ Kemalpaşazâde “te’sîs”i “kafiye-i mültezime” adı altında değerlendirmektedir. Dolayısıyla “ress” içinde aynı durum söz konusudur. Ayrıca Muallim Naci’nin “ress” “elif”in kendisinden önce başka türlü hareke bulunmayacağından sadece “fetha” olur demesine rağmen Kemalpaşazâde “te’sîs” harfi olan “elif” dışında “yâ” ve “vâv”ı da “te’sîs” harfi yerine koymaktadır. Örnek olarak “sîret”, “serîret” ; “sûret”, “zarûret” kelimelerini vermekte “elif” gibi “yâ” ve “vâv”ın da “te’sîs” harfi olarak genelleştirilmesini söylemektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Yekta Saraç, **a.g.m.**, s. 470-471.

Muallim Naci, "işbâ"nın farklı olmasının kafiye kusurlarından olduğunu belirtmesine rağmen Yekta Saraç'ın, "tevcîh" maddesinde vermiş olduğu dipnotta "revî mevsûle olduğu zaman, kendisinden önceki harekeye tevcîh denmez. Bu durumda ihtilâf uygun görülmüştür" şeklindeki ifadelerinden anlaşıldığı gibi "revî" harekeli olduğu zaman "dahîl"in harekesinin farklı olmasında bir sakınca yoktur (Saraç, 1998: 473).

1.2.2.2.3.3.3. Hazv

"Ridf" ve "kayd"dan önceki harfin harekesidir (Gürer, 2007: 145; Saraç, 1998: 472; Naci, 2004: 79). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Lâle-yi pür-*hûn* iden gül-gûn yañağun rengidür
Nergisi bî-*hâb* iden câzû gözün nîrengidür
(G-78/1)

Bir gice sevdâ-yi bûy-i zülf-i yâr itsem gerek
Misk gibi kan yudup terk-i diyâr itsem gerek
(G-152/1)

beyitlerinde koyu harflerle belirtildiği gibi.

"Revî" harfi sakin olduğu zaman kafiyelerde "hazv"ın tekrarı gerekmektedir. Mesela *deyr*, *dir*; *şehr*, *mihr* kafiye yapılamaz. "Revî" harekeli olduğu zaman hazvın kafiyelerde farklı gelmesi uygun görülürse de Muallim Naci bu durumun uygun görülmemesinin daha doğru olacağını belirtmiştir²⁰(Naci, 2004: 79).

1.2.2.2.3.3.4. Tescîh

"Te'sîs" harfi bulunmayan kafiyelerde –bir kayda bağlı olmaksızın "revî"den önceki harfin harekesidir (Gürer, 2007: 145; Saraç, 1998: 473; Naci, 2004: 80).

²⁰ Kemalpaşazâde "revî" harfi harekeli olduğu zaman "hazv"ın farklı olabileceğini belirtmiş olup Muallim Naci bu şekilde kafiye yapılmasını uygun görenlerin "kayd"ın "ridf"e dönüşmemesi şartına bağladıklarını söyleyerek "deyri" ile "pîri"nin kafiye olamayacağını vurgulamıştır. Bkz. Yekta Saraç, **a.g.m.**, s. 461; Muallim Naci, **a.g.e.**, s. 80.

“Tevcîh” üç harekeden biri olabilir: “Fethâ”, “kesre”, “zamme”. Meselâ,
Ahmet Paşa’nın

Şanemâ şanma ki senden uşanam gelmez iseñ
Şem‘-veş bezm-i hayâlûñde yanam gelmez iseñ
(G-165/1)

Âh kim gam kilîdinüñ dili yok
‘Âşıkûñ bundan ulu müşkili yok
(G-147/1)

Gülşen-i cennetde bitmiş bir gülüñ vardur senüñ
Ol gül ucından hezârân bülbülüñ vardur senüñ
(G-162/1)

beyitlerinde olduğu gibi.

“Revî” harfi harekeli olduğu zaman “tevcîh”in farklı hareketlerde olmasında sakınca yoktur. Mesela “müşteri”, “sâmirî”, “unsurî” kafiye olabilir. (Saraç, 1998:473). Muallim Naci bunun uygun görülmemesinin daha yerinde olacağını söyleyerek “revî” sakin olduğu zaman bunun kesinlikle mümkün olmadığını belirtmiştir (Naci, 2004: 80).

1.2.2.2.3.3.5.Mecrâ

“Revî”nin harekesine denir (Gürer, 2007: 145; Saraç, 1998: 473; Naci, 2004: 80).

Bâd-ı âhumdan emîn olmazdı hüsünüñ pertevi
Şem‘-i haddüñe etek germese zülfüñ şeb-revi
(G-333/1)

beytinde olduğu gibi.

Kafiyelerde “mecrâ”nın farklı olması kesinlikle mümkün değildir (Saraç, 1998: 473; Naci, 2004: 80).

1.2.2.2.3.3.6.Nefâz

“Vaşl”ın harekesidir ve “hurûc”, “mezîd”, ve “nâ’ire”nin harekeleri de bu isimle anılır (Gürer, 2007: 145; Saraç, 1998: 473-474; Naci, 2004: 80-81). Meselâ, Ahmet Paşa’nın

Şekker lebûñi dil ideli yâd **efendi**
Cân her dem ider ney gibi feryâd **efendi**
(G-352/1)

mısralarında olduğu gibi.

Kafiyelerde “nefâz”ın tekrarı da gereklidir (Naci, 2004: 81).

1.2.2.2.3.4. Taktî‘ İtibariyle Kafiye

Lem î’ ve Kemalpaşazâde’nin bahsetmiş olduğu; Muallim Naci ve Tahirü’l-Mevlevî’nin “taktî‘ itibariyle kafiye” başlığı altında vermiş olduğu kafiye çeşiti vardır. Bunlar, “müterâdif”, “mütevâtir”, “mütedârik”, “müterâkib”, “mütekâvis” olmak üzere beş kısımdır (Gürer, 2007: 146-147; Saraç, 1998: 456-458; Tâhirü’l-Mevlevî, 1994: 81; Naci, 2004: 81-82).

1.2.2.2.3.4.1.Müterâdif Kafiye

Sonunda yan yana iki sakin harf bulunan kafiyedir. “Uhûd” ve “şühûd” kelimelerinin sonundaki “û” ve “d” harfleri gibi.

1.2.2.2.3.4.2.Mütevâtir Kafiye

Sonunda olan sakin harf ile ondan önceki diğer sakin harf arasında bir harekeli harften başka bir şey bulunmayan kafiyedir. “Yârım” ve “bârım” kelimelerindeki sâkin “â” ve “m” harfleriyle harekeli “r” harfleri gibi.

1.2.2.2.3.4.3. Mütedârik Kâfiye

Sonunda olan sakin harf ile ondan önceki diğer sakin harf arasında iki harekeli harf bulunan kafiye. “Giryânımı”, “cânânımı” kelimelerindeki sâkin “â” ve “ı” harfleriyle harekeli “n” ve “m” harfleri gibi.

1.2.2.2.3.4.4. Müterâkib Kâfiye

Sonunda olan sakin harf ile ondan önceki diğer sakin harf arasında üç harekeli harf bulunan kafiye. “sehbâ-yı ‘adem”, “mînâ-yı ‘adem” terkîblerindeki “a” ve “m” harfleriyle harekeli “yı = ی”, “a = ع” ve “d = د” harfleri gibi.

1.2.2.2.3.4.5. Mütekâvis Kâfiye

Sonunda olan sakin harf ile ondan önceki diğer sakin harf arasında dört harekeli harf bulunan kafiye.

Muallim Naci ve Tahirü’l- Mevlevî’nin, yan yana gelen harflerin harekeli ve sakin olmasına göre “müterâdif”, “mütevâtir”, “mütedârik”, “müterâkib” ve “mütekâvis” olarak adlandırdıkları kafiye grupları yeni bir bilgi içermeyip kafiye kelimeye sadece farklı bir açıdan bakılması ile yapılan bir sınıflandırmadır.

1.2.2.2.3.5. Kâfiyede Tekrarlanan Harflere Göre Kâfiye Çeşidi

Kafiye ile ilgili vermiş olduğumuz bilgilerden de anlaşıldığı gibi Divan şiiri kafiye anlayışında, kafiye çeşitleri olarak yapılan tüm sınıflamalar “revî” harfinin öncesinde ve sonrasında bulunan harflerin ve bu harflerin almış oldukları harekelere göre sınıflandırılmıştır. Mehmet Rıf’at’ın ifadesiyle “her nev’ kâfiyede en evvel nazar-ı i’tibâra alınacak şey revî harfinde ittihâddır” (Dinç, 1994: 179). Bu kısımda ele alacağımız kafiye çeşitleri kafiye kelime bulunan kafiye harflerine göre sınıflandırılmaktadır. Yapı bakımından “mücerred” ve “mürekkeb” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Saraç, 2007: 272).

Sürûrî “ve bilgil ki ħarf-i revînüñ ve mâ-ğablinüñ ve mâ-ba’dinüñ i’tibârı ile bir kaç nev’ kâfiye bulunur ki ħarf-i revî i’tibârı ile yâ muğayyedür yâ muğlakadır.

Ve mâ-ğabli i tibarı ile yâ müreddefedür yâ mü'essesedür yâ mücerrededür. Ve mâ-ba'di i 'tibârı ile mevsüledür, ħurûcsuz ya ħurûc ile” olarak belirtmiştir (Şafak, 1991: 43).

Kemâlpaşazâde “bu tafsîlden zâhir oldu ki kafiye'nin kısm-ı lâzimesi iki cins imiş, bir cinsi basît ki yalnız harf-i revîden ibârettir. Bir cinsi dahi mürekkebi ki revî ile mâ-kablindeki harf-i sâkinin cümlesinden ibârettir” şeklinde ifade etmiştir (Saraç, 1998: 450).

1.2.2.2.3.5.1. Mücerred Kafiye

Sürûrî'nin “kafiye-i mücerred oldur ki ħarf-i revîden evvel ridf ve te'sîs olmaya” (Şafak, 1991: 44); Kemalpaşazade'nin “...yalnız harf-i revîden ibarettir” (Saraç, 1998: 450) şeklinde tanımladığı “mücerred kafiye” yalnız “revî” harfiyle yapılan kafiyedir. Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Cân bağı servidür ħad-i dil-cûsı Kâsımuñ
Çevğân-ı fitnedür ħam-ı ebrûsı Kâsımuñ
(G-157/1)

beytinde sadece “revî” harfi olan “û”larla kafiye yapılmıştır.

1.2.2.2.3.5.2. Mürekkebi Kafiye

“Revî” harfinden önce gelen harflerin hareke ve tür bakımından aynı olmasıyla meydana gelen kafiyelere denir ve “mürdef”, “mürekkebi” ve “mukayyed” olmak üzere üçe ayrılır (Dinç, 1994: 180). Kemalpaşazâde “mürekkebi kafiye” tanımında “Bir cinsi dahî mürekkebi ki revî ile mâ-kablindeki harf-i sâkinin cümlesinden ibarettir” diyerek kafiyeyi “revî” harfi ve öncesinde gelmiş olan sakin harf olarak değerlendirmiştir²¹ (Saraç, 1998: 450). Yani “mürekkebi kafiye”, “revî” harfinden önce “ridf”, “ğayd” veya “te'sîs” harflerinden birinin kafiye olan kelimelerde tür ve hareke yönünden tekrarıyla meydana gelir (Saraç, 2007: 272).

²¹ Kemalpaşazâde yapmış olduğu bu tanım “mürekkebi kafiye” çeşitlerinden “mürdef” ve “mukayyed kafiye”yi izah etmektedir.

Kemalpaşazâde saymış olduğumuz bu kafiye çeşitlerinden başka bir de “kafiye-i mültezime”ye dâhil ettiği “cinâslı kafiye”den bahsetmektedir. “Redif” ile “cinâslı kafiye” arasındaki farkı açıklarken “cinâslı kafiye”nin kelimelerin lâfzen tekrar etmesiyle; “redif”in ise kelimelerin hem lâfzen hem mânen tekrarıyla oluşacağını söylemiştir.

Bu tür “cinâslı kafiye”ler kelimelerin lâfzen aynen tekrarıyla, kafiye olan kelimelerin “basit”le “mürekkebe” arasında, yani bir kelimenin “basit”, diğerinin “mürekkebe” kafiyeeye uygun olmasıyla veya “cinâslı kafiye”yi oluşturan terkiplerin tekrarıyla meydana gelir (Şafak, 1991: 451-452).

1.2.2.2.3.5.2.1. Mürdef Kafiye

“Revî” harfinden önce “ridf” harflerinden yani “elif”, “vâv”, “yâ” harflerinden birinin kafiyeli kelimedede bulunması ile yapılan kafiyeeye “mürdef kafiye” denir (Saraç, 2007: 272).

“Mürdef kafiye” “iki kısımdır: Eğer kafiyeede “revî”den önce sadece “hurûf-ı ridf-i aslî” yani, “elif (â)”, “vâv (û)”, ve “yâ (î)” varsa, o kafiyeeye “ridf-i müfredile mürdef (mürdef be-ridf-i müfred)” denir. Eğer “hurûf-ı ridf-i aslî” ile “revî” arasında “ridf-i zâ'id” harflerinden biri (fâ, hâ, râ, nûn, sîn, şîn) varsa, “ridf-i mürekkeble mürdef (mürdef be-ridf-i mürekkebe); yani hem aslî, hem de zâ'id ridf ile ridfli denir” (Gürer, 2007: 155). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Murg-ı câna tîr-i gamzeñden per ü bâl eyledüñ
Halka-i zülfüñ hayâlin aña halhâl eyledüñ
(G-149/1)

beytinde “bâl ve halhâl” kelimelerinde “l”ler “revî”, “â”lar “ridf”dir. Dolayısıyla kafiye “ridf-i müfredile mürdef”dir.

“Ridf-i mürekkebble mürdef”e misal ise

ez-her ki berîn bisât ser-bâht
çevgânî-i ışık bîşter tâht (Gürer, 2007:150).

beytinde “bâht ve tâht” kelimelerinde “t”ler “revî”, “h”lar “kayd”, “â”lar ise “ridf”dir.

“Mürdef kâfiye”de “ridf-i aşlî” ve “ridf-i zâ'id” harflerinden önce bulunan harekeye “hâzıv” denir (Gürer, 2007: 145; Saraç, 1998: 472; Naci, 2004: 79). “Hâzıv”ın “revî” sâkin olduğu zaman kafiyelerde tekrarı gerekmektedir (Naci, 2004: 79). Meselâ “mîr” ile “mûr”; “râst” ile “sûht” kelimeleri kafiyeli olamaz. “Hâzıv”ın tekrar etmesi şartı “ridf” harfinin de tekrar etmesi gerektiğini göstermektedir.

1.2.2.2.3.5.2.2. Muqayyed Kâfiye

“Revî” harfinden önce gelen “elif, “vâv”, “yâ” harfinden başka bir harfin aynen tekrarı ile yapılan kafiye dir ve bu tekrar edilen harfe “kayd” denir (Dinç, 1994: 182).

“Kayd” harfi, “Revî”den önce gelen sakin “sîn, şîn, râ, zâ, bâ, hâ, ğayn, nûn, fâ, hâ” harfleridir, meselâ. “dest-mest”; “eşk-reşk”; “dürd-bürd”; bezm-remz”; “ebr-gebr”; “raht-baht”; “mağz-nağz”; “hand-çend”; “güft-süft”; “mihr-çihir” kelimelerindeki “sîn, şîn, râ, zâ, bâ, hâ, ğayn, nûn, fâ, hâ,” harfleri “kayd”dır. “Kayd”dan önceki harfin harekesine “hâzıv” denir” (Gürer, 2007: 154).

Kemalpaşazâde “kayd” harflerinin “tâ, hı, râ, zâ, sin, şın, ğayn, fâ, nûn, hâ, vâv, yâ” olduklarını söyleyerek “vâv ve yâ”nın “ridf” harfi olmasına rağmen öncesinde bulunan harekenin “fethâ” olması durumunda “kayd” harfi olacaklarını belirtmektedir. Toplam on iki olan “kayd” harflerinin on birinin “mutlak”, “yâ ve vâv”ın “muqayyed” olduğunu söylemektedir (Saraç, 1998: 466-469). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Lâleyi pür-hûn iden gül-gûn yañağun rengidür
Nergisi bî-hâb iden câzû gözün nîrengidür
(G-78/1)

beytinde kafiye olan “rengidür” ve “nîrengidür” kelimelerinde “g”ler revî, “n”ler “kayd”, “dür”ler de “redîf”tir.

Muallim Naci “Fasîhlerin çoğu kafiyelerde kaydın tekrarını gerekli görürler.

Kapısından çıkıp hemân şehrin
Oldu âzim boyunca bir nehrin

beyitlerinde olduğu gibi ki kayd'ların ikisi de "he" harfidir" diyerek eğer, "nerm" ve "bezm" kelimeleriyle kafiye yapılmış olsaydı edebî zevke hoş gelmeyeceğini belirtmiştir (Naci, 2004: 74).

Kafiyede "kayd" harfinin farklı olmasının kusur olmaması için "kayd" harfi olan harflerin yakın mahreçli olması gerekmektedir. Meselâ "baħr-şehr"; "vaħy-neh-y" kafiye olabilir (Naci, 2004: 75).

1.2.2.2.3.5.2.3. Mü'esses Kafiye

Bir kelimedede "revî" harfi ile "ridf" harflerinden olan "elif" arasına bir harekeli harf girerse bu tür yapılan kafiyelere "mü'esses kafiye" denir (Saraç 2007: 272). "Ridf" harfi olan "elif"ten önceki harekeye "ress", "ridf" ve "revî" harfi arasında bulunan harfe "daħîl" ve "daħîl"ın harekesine "işbâ" denir (Gürer, 2007: 152-157; Şafak, 1991: 43-44). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Şafha-i ħaddinde ħâli düşdi ġâyet ber-kenâr
Resmdür mektûbda olur 'alâmet ber-kenâr
(G-34/1)

beyitlerinde kafiye olan "ġâyet" ve "alâmet" kelimelerinde "â"lar "te'sîs", "m"ler "daħîl", "t"ler "revî" harfidir.

Acem şairleri "te'sîs"ın tüm şiirde tekrar etmesini şart koşmayarak "âkılmuħbil-müşkil" kelimelerini bir şiirde kafiye yapmışlardır. Fakat Arap şairleri, şiirin matla beyitinde kafiyede "te'sîs" harfi bulunursa şiirin sonuna kadar buna ri'âyet edilmesine dikkat etmişlerdir (Şafak, 1991: 44).

"Te'sîs"ın şiirin tamamında bulunup bulunmayacağı konusunda Naci "Te'sîs tezyînât-ı şi riyyeden sayılmakla beraber bulunması gerekli değildir" ve "İran şairleriyle vezin ve kafiyede onlara tâbi olan Osmanlı şairleri yukarıda açıklandığı üzere te'sîs'i gözetmeyi kafiyenin gereklerinden saymıyorlar" diyerek "te'sîs" harfinin kullanım şekline açıklık getirmiştir (Naci, 2004: 72).

Mehmed Rıf'at “te’sîs” harfi bulunan iki kelimenin “mütecânis” olarak kafiye yapılması durumunda bu tür kafiyelere “kâfiye-i mü’essese-i mukayyede” denileceğini belirtmiştir. Meselâ:

Fazlına yok sadakanın gâyet
Çok bu mâ’nâ-yı mü’eyyed âyet

beyitinde “gâyet” ve “âyet” kelimelerinde “â”lar te’sîs harfi olup, bu iki kelime arasında “muhtarref cinâs” bulunmaktadır (Dinç, 1994: 183).

1.2.2.2.3.6. Kafiye Ayıpları (Uyûb-ı kâfiye)

İran şairleri ve vezin ve kafiyede onlara tâbi olan Osmanlı şairleri (Naci, 2004: 72) uzun ünlünün bulunmadığı özellikle Türkçe kelimelerle (Saraç, 2007: 214) kafiye yaparken karşılaştıkları güçlükleri Acem kafiye anlayışında da bulunan bir takım tasarruflarla gidermeye çalışmıştır (Gürer, 2007: 135).

Buraya kadar vermiş olduğumuz bilgiler kusursuz bir kafiye yapmak için yapılması gerekenleri izah etmektedir. “Kafiye ayıpları (uyûb-ı kâfiye)” başlığı altında ise şairlerin şiirlerinde çeşitli sebeplerden dolayı yapmış oldukları tasarrufları ele alacağız.

Divan şiirinde kafiye kusurları, “Kafiyenin adlandırılmış ayıpları (uyûb-ı mülakka-i kâfiye) kafiyenin adlandırılmamış ayıpları (uyûb-ı gayr-ı mülakka-i kâfiye)” olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Kafiyenin adlandırılmış ayıpları; sinâd, ikvâ, ikfâ ve îtâ olmak üzere dörde ayrılmıştır (Gürer, 2007: 135; Naci, 2004: 82). Bu “kafiye ayıpları”nın Divan şiiri kafiye anlayışıyla yazılmış manzumelerde bulunup bulunmaması, o manzumenin kafiye âhengi bakımından değerini belirleyen en önemli ölçütlerdir (Gürer, 2007: 135).

1.2.2.2.3.6.1. Kâfiyenin Adlandırılmış Ayıpları (Uyûb-ı mûlaqqaba-i kâfiye)

1.2.2.2.3.6.1.1. Sinâd

“Ridf” harfinin kâfiyelerde farklı olmasıdır (Gürer, 2007: 158; Saraç, 1998: 476; Naci, 2004: 82). Arap şiirinde “ridf” harflerinden “vâv ile yâ” arasındaki farklılıkta sakınca görülmemiştir. Meselâ “mîr ile mûr” kâfiye olabilir. (Gürer, 2007: 158; Saraç, 1998: 476). Ancak,

ne-dîde dîde-i erbâb-ı dîd hîç zamân
be-cüz liqâ-yı hudâvend-i âsumân u zemîn (Gürer, 2004: 148)

beyitlerinde kâfiye olan “zamân ve zemîn” kelimelerinde “n”ler revî’dir. “Ridf” harfi olan “î” ve “â” farklı olduğu için kâfiyede “sinâd” vardır.

1.2.2.2.3.6.1.2. İkvâ

Kâfiyelerde “hazv” ve “tevcîh”in farklı olmasıdır.²² Meselâ devr-dûr; derd-dürd “d”lerinde olduğu gibi “hazv”in; “zümürüd-sad” kelimelerinde olduğu gibi de tevcîh’in farklı olmasıdır (Gürer, 2007: 153; Naci, 2004: 82). Meselâ, Ahmet Paşa’nın

Gönlü nâzügdür mebâdâ incide derdüm benüm
Yohsa hâlinden nicedür hâlümü dirdüm benüm
(G-210/1)

mısralarında kâfiye olan “derdim” ve “dirdim” kelimelerinde ikinci “d”ler revî, “r”ler “kayd”dır; “kayd” harfinden önce bulunan harfin harekesi ise “e” ve “î” olarak değiştiği için “ikvâ” yapılmıştır.

²² Kemalpaşazâde “ikva”yı iki kısma ayırmıştır. İkvâ’nın “tevcîh” ve “hazv”in kâfiyelerde farklı olmasına göre ikiye ayrılmasına rağmen; Kemalpaşazâde, “hazv” ve “kayd” harflerinden önce meydana gelen farklılık olarak değerlendirmiştir. Bu şekilde yapılan bir tasnif doğru değildir çünkü “kayd”dan önce bulunan harfin harekesine de zaten “hazv” denir. Bkz. Yekta Saraç, **a.g.m.**, s.274.

1.2.2.2.3.6.1.3. İķfâ

“Revî”nin aralarında mahreç yakınlığı olan diğer bir harfe dönüşmesidir. Meselâ “ihtiyât-i timâd” ve “şek-seg” kelimelerinde olduğu gibi (Gürer, 2007: 153; Saraç, 1998: 474; Naci, 2004: 82).

Arap ve Acem alfabelerinde bulunan “b-p”; “k-g”; “c-ç”; “z-j” gibi harfleri birbiriyle kafiye yapmak “iķfâ” kusuruna girer (Gürer, 2007: 153; Saraç, 1998: 475; Naci, 2004: 82). Meselâ, Ahmet Paşa’nın

Berg-i semenûñ lâle gibi hûb olacağdur
Meh-tâb yüzûñ gün gibi maħbûb olacağdur

Çevgân idicek zülfûñi meydân-ı cemâle
Ser-geşte olub ay ile gün top olacacđdur

beyitlerinde “revî” harfi “hûb” ve “maħbûb” kelimelerinde “b” iken “top” kelimesinde “p”dir. Yakın mahreçli “b-p” harflerinin revî” olarak kullanılmasından dolayı iķfâ” kusuru vardır.

1.2.2.2.3.6.1.4. İtâ

Kafiyede her bakımdan aynı olan seslerin tekrarıdır. “Celî” ve “ħafi” olmak üzere iki çeşittir (Gürer, 2007: 153; Saraç, 1998: 475; Naci, 2004: 83).

1.2.2.2.3.6.1.4.1. İtâ-yı Celî

Her ne olursa olsun beyitlerin sonunda aynı cinsten olduğu açıkça belli olduğu halde tekrar edilen sesler, ister tek ses, isterse daha fazla olsun “itâ-yı celî” olarak değerlendirilir (Gürer, 2007: 154; Saraç, 1998: 475; Naci, 2004: 86).

Meselâ “nîkû-ter, zîbâ-ter”deki “-ter”ler: “güften, şinîden”deki “n”ler; “lâle-hâ, gonce-hâ”daki “-hâ”lar; “şifât, kâ’inât”taki “-ât”lar; “destî, merdî”deki “-î”ler; “cehed, bered”deki “d”ler; “miskîn, ğamĝîn”deki “în”ler; “nîĝû-ter, rûşen-ter”deki “-ter”ler; “füsûn-ger, sitem-ger”deki “-ger”ler; “derbân, pâsbân”daki, “-ân”lar; “câme-dân, kalem-dân”daki “-dân”lar; “gül-zâr, lâle-zâr”daki “-zâr”lar; “gülistân, ħâristân”

daki “-istân”lar; “dil-sitân, cân-sitânn”daki “sitân”lar; “atmak, almak”daki “-mak”lar; “atan, alan”daki “-an”lar; “çimenler, çiçekler”deki “-ler”ler; “mu’allimîn, muvahhidîn”deki “-în”ler; “zerrîn, sîmîn”deki “-în”ler; “handân, giryân”daki “-ân”lar; “yârân, hûbân”daki “-ân”lar kelimeleri hep “îta-yı celî”dir (Gürer, 2007: 154; Saraç, 1998: 475; Naci, 2004: 86).

Bu şekilde yapılan kafiye gazellerde sadece bir kere yapılabilir. Böyle olması durumunda bir sakınca yoktur. Kasidelerde ise aralarında en az yedi beyit olmak şartıyla üç defa bu şekilde kafiye yapılmasında sakınca yoktur (Naci, 2004: 85-86).

“îta-yı celî” ile yapılmış kafiyeleere “kâfiye-i şâygân” denir (Gürer, 2007: 154). Muallî Naci, “şairler arasında meşhur olduğu üzere gerek çokluk edatı, gerek sıfat-ı müşebbehe alâmeti olan “elif nun”un bulunduğu kafiyeleere “şâyegân” adı verilirse de hakikatte bu ad o iki surete mahsus değildir. Mutlak olarak “îta-yı celî” bulduran kafiyeleere “şâyegân” tabir olunur” diyor (Naci, 2004: 86-87).

1.2.2.2.3.6.1.4.2. İta-yı Hafî

Aynı kelime ya da ekin birbirine kafiye yapıldığı biraz daha zor anlaşılır kafiyeleerdir (Gürer, 2007: 154; Saraç, 1998: 475; Naci, 2004: 87).

Mesela “âb, gül-âb”daki “âb”lar; “sîrâb, âb”daki “âb”lar “îta-yı hafî”ye örnektir (Gürer, 2007: 154; Saraç, 1998: 475; Naci, 2004: 87).

Tâb-i meh Marmara bir havza-i sîmîn
Sathında perî kızları her mevce-i nermîn

beytindeki “sîmîn” ve “nermîn” kafiyeleerinde “-în” edatı ile ism-i mensub yapılmış olmasına rağmen ilk bakışta anlaşılamayacağı için burada yapılan “îta”, “hafî” sayılmıştır (Tahirü’l-Mevlevî, 1994: 81).

1.2.2.2.3.6.2. **afiyenin Adlandırılmamış Ayıpları (Uyûb-ı ğayr-ı mlakaba-i kâfiye)**

Divan Şiirinde yapılması çok büyük bir kusur olarak değerlendirilen ve isim dahi verilmemiş kusurlar vardır. “Revî”nin bir yerde harekeli bir yerde sakin olması bu kusurlardandır. Mesela;

Geldi hrş u cş yine dilde âb-ı ‘aşk
Etdi ess-ı şabr u şikbi hrb-ı ‘aşk

matlar’nda, “b” ile “harâb” izafet kesresiyle harekelidir. Şiirin makta’ı olan;

Feyz-i m’essrt-ı havş zmdadır
Vşıf ederse n’ola eger şeyhi şb ‘aşk

beytinde, “şb” kelimesi skindir.

İmlyı değiştirme hususu da kafiyenin adlandırılmamış ayıplarındandır. “Vatan” ile kafiye yapmak için “evtan”ı “evşan” şeklinde yazmak gibi.

Hitap yahut izafet kf’ını nun’a veya nun’ı hitap yahut izafet kaf’ına dönüştürmek de bu çeşit kusurlardandır. Meselâ, Ebderunlu Vasıf’ın

Ey muğbee minnet ile yanmaķsa elinden
Erbâb-ı hrbt yıķılsın temelinden

matla’ındaki “elinden”in “elinden” şeklinde yazılması gerekmektedir (Naci, 2004: 87-90).

1.2.2.2.3.7. **Z’l-kâfiyeteyn**

İki kafiyesi olan Őiirlerdir. “Muşammaş” ve “müstezâd”da z’l-kâfiyeteyn Őiirlerdendir (Gürer, 2007: 159). “Mteķarrin” ve “maķcb” olmak üzere iki eşitir (Naci, 2004: 92).

1.2.2.2.3.7.1. **Mteķarrin**

Kafiyeleri peşi sıra olan, birbirini izleyen “z’l-kâfiyeteyn”dir. Meselâ;

Hangi ‘kil der ki ancak rh-ı gülşenden geçin
Bir de ğfiller şu nliş-gâh-ı şvenden geçin

beyitlerinde “râh”ın “gâh”la; “gülşenden”in “şîvenden” ile kafiye yapılması ve bu kelimelerin arka arkaya gelmesi gibi (Naci, 2004: 92).

1.2.2.2.3.7.2. Maḥcûb

Kafiyeler arasında başka kelimeler olan “zû'l-kâfiyeteyn”dir. Meselâ, Nâbî'nin aşağıdaki beyitinde

‘Âlem esîr-i dest-i meşiyet degil midir
Âdem zebûn-ı pençe-i kudret degil midir

bulunan “âlem” ile “âdem” kafiyeleri ve “meşiyet” ile “kudret” kelimeleriyle yapılan kafiyeler arasına başka kelimeler girmiştir (Naci, 2004: 92-93).

Bir şiirde ikiden fazla kafiye bulunursa o şiir “zû'l-kavâfi” olarak adlandırılır. Meselâ, Avni Bey'in

Erbâb-ı kalem ma'rifet-âmûz-ı ümemdir
Âdâb-ı ümem mâ-hâsal-i feyz-i kalemdir

beytinde olduğu gibi.

“Zû'l-kâfiyeteyn” ile “zû'l-kavâfi”de son kafiye “kâfiye-i aşliyye”, diğer kafiye veya kafiyeler “kâfiye-i mülhaka” adıyla anılır (Naci, 2004: 92-93). İki kafiye arasında “tekrîr” yapılırsa bu şiir değerli kabul edilir (Saraç, 2007: 269).

1.2.2.3. Söz Sanatları

Divan şiirinde “fasîh” vasfını edinmiş bir sözün, söyleyenin/dinleyenin duruma/durumuna (muktezâ-yı hal ve makama) uygun olması belâğatin alt birimi olan “me'ânî”; duruma uygun olarak söylenilmiş bir sözün çeşitli yollarla ifade edilmiş şeklini öğreten birim “beyân”; tüm bu işlemlerin ardından sözün etkileyciliğini artırmak için, yani söze estetik bir değer katarak cazibeli hale getirmeyi öğreten birim “bedî”dir.

Divan şiiriyle ilgili belâgat kitaplarında “söz sanatları” belâğatin alt birimi olan “bedî” içerisinde ele alınmıştır. Tanpınar'ın ifadesiyle Divan şiiri'nin “en

şaşırtıcı tarafı lâfız ve mânâ sanatlarının arasında gidip gelen bir şiir telâkkîsinin emrinde başka dillere ait bütün incelikleri, dilin dehasına yabancı bir nazım sistemi ile beraber bir lezzet vasıtası olarak” kullanılmış olmasıdır (Tanpınar, 2010: 28).

Divan şairleri “şiirin kimyasının sınırlı sayıdaki unsuru, öylesine büyük bir hüner ve ustalıklarla bir araya getirmiştir ki” yapmış oldukları ses/söz sanatlarıyla “çoğu zaman insanı şaşkına çeviren bin bir çeşit” ses tınısı ortaya koymuşlardır (Andrews, 2000: 54). Yahya Kemal’in bir şiirin şiir olabilmesi için şart koşmuş olduğu “derûnî âheng”i, Divan şairleri şiirin şekilsel özellikleri gereği doğasında var olan “aruz” ve “kafiye”nin sağlamış olduğu âhenkle birlikte “söz sanatları”nın da katkısıyla kuvvetlendirmişlerdir.

Divan şiirinin çok fazla eleştiri almış olduğu; şairlerin aynı söz dağarcığına sahip olmaları, aynı mazmunlar etrafında dönmeleri, nazirecilik gibi “şiirin sınırlı semantik yüzeyi, bu geleneğin yalnızca bir yönüdür” (Andrews, 2000: 54). Oysa ki “eski şiirimizde ses ve hançere cihazı bütün bu hapsedilmiş iç hamlelerin yerini tutar” (Tanpınar, 2010: 28). Usta şairler “söz konusu sınırlı dünyada şairin, tüketemeyeceği zenginlikte bir söz sanatları hazinesi” meydana getirmişlerdir (Andrews, 2000: 54).

Tanpınar, “Doğrusu şu ki, eski şiiri asıl birimi olan mısralarında ve beyitlerinde aramalıdır.” (Tanpınar, 2010: 38) diyerek eski şairlerin bütün hünerlerini, Andrews’in ifadesiyle “tüketemeyeceği zenginlikte söz sanatlarını”, en uzun otuz iki ses değeri olan beyitlerde (Tanpınar, 2006: 31) sergilemişlerdir. Kerime Üstünova, dildeki en az çaba kanununun gereksiz söz tekrarını engellediğini, yani dilin tekrarı sevmediğini belirterek, dilin iletişimi en kısa, kestirme yoldan sağlamayı arzuladığını söylemiştir. Hâlbuki “tüm biçim birimler, cümleler aslında seslerin, eklerin, sözcüklerin tekrarından” meydana gelmektedir (Üstünova, 2001: 236). İsmail Ünver’in ifadesiyle “şairler bu yolla söyleyişi ve anlamı güçlendirmek, pekiştirmek ve âhengi artırmak istemiştir” (Ünver, 1998:291).

Şiirde “ikinci dereceden âhengi sağlayan unsurlar olarak da değerlendirebileceğimiz” (Gürer, 2007: 133) söz sanatları “aracılığıyla dile güzellik,

orjinallik, anlam zenginliği gibi nitelikler” kazandırılır (Üstünova, 2001: 243). Zira “şiiir her şeyden önce anlamlı sesler dizisi”dir (Dilçin, 1992: 166).

1.2.2.3.1. Cinâs

Lügat olarak, iki ya da daha fazla şeyin birbirine benzemesi anlmana gelen cinas bir edebiyat terimi olarak ise mânâları farklı, yazılış ve söyleyişleri aynı veya benzer olan iki veya daha fazla kelimenin nazım veya nesirde bir arada kullanılmasına denir (Bolelli, 2009: 406; Saraç, 2004: 221; Bilgegil, 1989: 308; Şanlı, 2010: 298). Mesela Ahmet Paşa'nın

‘Aceb mi bâğ kenârında tursa lâle hâcîl
Ki lâle-zâr-ı cemâlûñde hâr ü zârûñdur

beyitinde “lâle-zâr” kelimesinde bulunan “zâr” isimlere gelerek yer bildiren Farsça sıfat; “hâr ü zâr” terkininde bulunan “zâr” ise ağlayan, inleyen mânâsında Farsça sıfattır.

En az iki kelime arasında tam anlamıyla bir cinas meydana gelebilmesi için lafızlarda bulunan harflerin türü, sayısı, sıralanışı ve okunuşu bakımından benzerlik taşınması gerekir. Bu özelliklerin bulunup bulunmamasına göre cinas; tam cinas (cinâs-ı tam) ve tam olmayan cinas (cinâs-ı ğayr-i tam) olmak üzere ikiye ayrılır (Bolelli,2009: 406; Saraç, 2004: 221; Bilgegil,1989: 309; Şanlı, 2010: 298).

1.2.2.3.1.1. Tam Cinâs

Yukarıda belirtmiş olduğumuz hareketler, nev'iler, sayılar ve düzenleri (vücûh-i erba'a) yönünden paralellik gösteren cinasa, tam cinas denir (Bolelli, 2009: 407; Saraç, 2004: 221; Bilgegil, 1989: 310; Şanlı, 2010: 299). Tam cinâs, kelimelerin gramer kategorilerine göre “mümâsil” ve “müstevfâ” olmak üzere ikiye ayrılırken yapı bakımından da “basit” ve “mürekkeb” olmak üzere ikiye ayrılır (Bilgegil, 1989: 310; Şanlı, 2010: 299).

1.2.2.3.1.1.1. Lafızların Dâhil Oldukları Gramer Kategorilerine Göre

1.2.2.3.1.1.1.1. Mümâsil Cinâs

Bir ibarede ismin isimle, fiilin fiille teşkil ettiği cinas, bu adı alır (Bilgegil, 1989: 310; Bolelli, 2009: 408; Şanlı, 2010: 299). Meselâ, Nef'î'nin

Meclîs-i erbâb-ı dil bir lâhza sensiz olmasın
Hürmetin inkâr eden 'âlemde hürmet bulmasın

beytinde hürmet” kelimelerinin birincisi “haramlık, haram oluş” mânâsında, ikincisi ise “i'tibâr” mânâsında kullanılmıştır. Bu kelimelerin ikisinde isimdir (Kocakaplan, 2005:30).

1.2.2.3.1.1.1.2. Müstevfâ Cinâs

Cinaslı kelimelerden birinin isim, diğerinin fiil veya edat olmasıyla meydana gelen cinasa denir (Bilgegil, 1989: 311; Bolelli, 2009: 411; Şanlı, 2010: 299). Meselâ, İsmail Safa'nın

İsterim haftada bir nâme bu **yaz**
Yazacaksan dediğim vechile **yaz**

mısralarında birinci “yaz” kelimesiyle “yaz mevsimi”; ikinci “yaz” kelimesiyle “yazmak” fiili kastedilmiştir. Kelimelerin biri isim diğeri fiil'dir (Bilgegil, 1989: 312).

1.2.2.3.1.1.2. Tam Cinâsın Yapı Bakımından Sınıflandırılması

1.2.2.3.1.1.2.1. Basit Cinâs

Cinası meydana getiren lafızların her birinin tek bir kelimedden ibaret olmasıdır (Saraç, 2004: 221; Bilgegil, 1989: 312). Meselâ, Yahya Kemal'in

Dönülmez akşamın ufkundayız vakit çok geç
Bu son fasıldır ey ömrüm nasıl geçersen geç

mısralarında “geç” kelimesi tam-basit cinasa örnektir (Saraç, 2004: 225).

1.2.2.3.1.1.2.2. Mürekkeb Cinâs

Cinası meydana getiren lafızlardan en az birisinin iki kelimededen, iki tam veya iki kelimenin birleşen hecelerinden, meydana gelmesidir.

Bülbül eder güle nâz
Ağlayan çok gülen az

örneğinde “güle nâz” ve “gülen az” kelimelerinde olduğu gibi (Saraç, 2004: 221; Şanlı, 2010: 299).

“Mürekkeb cinâs” yazılış şekillerine göre “müteşâbih”, “mefrûk” ve “merfû” olmak üzere üçe ayrılır (Bolelli, 2009: 413; Saraç, :2004: 222; Bilgegil, 1989: 313).

1.2.2.3.1.1.2.2.1. Müteşâbih Cinâs

İmlâları ve okunuşları birbirine uyan lafızların meydana getirdiği “mürekkeb cinâs”a denir (Bolelli, 2009: 413; Saraç, :2004: 222; Bilgegil, 1989: 313; Şanlı, 2010: 299). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Virüp sitem-i 'ıškuñ eline **yaşam** ey dost
Kim dirdi ki ben kendüzüm oda **yaşam** ey dost

G-17/1

mısralarında “yağa-m” ve “yağ-am” kelimelerinde olduğu gibi.

1.2.2.3.1.1.2.2.2. Mefrûk Cinâs

Telaffuzları aynı olan kelimelerin yazılışları farklı olursa bu tür “mürekkeb cinâs”a denir (Bolelli, 2009: 414; Saraç, 2004: 222; Bilgegil, 1989: 313; Şanlı, 2010: 300). Meselâ,

Bizimle saltanat lafın idermiş ol **Karâmânî**
Hudâ fırsat verirse ger kara yire **karam ânî**
Avnî

mısralarında olduğu gibi (Bilgegil, 1989: 313).

1.2.2.3.1.1.2.2.3. Merfû‘ Cinâs

“Mürekkeb cinâs”, bir lafzın tamamı ile diğerk bir lafzın parçalarından meydana gelirse bu tür cinaslara “merfû‘ cinâs” denir (Bolelli, 2009: 415; Saraç, 2004: 222; Bilgegil, 1989: 314). Meselâ, İsmail Safâ’nın

Yokken güneşin eşi **semâda**
Bir iş görüyordu şemse **mâda**

beyitlerinde “semâ” kelimesi “şemse” kelimesinde bulunan “se” hecesinin “mâ” kelimesiyle birleşmesi sonucu “merfû‘ cinâs” meydana gelmiştir (Bilgegil, 1989: 314).

1.2.2.3.1.2. Tam Olmayan Cinâs

Cinası meydana getiren lafızlar arasında yukarıda belirtmiş olduğumuz dört benzerlik yönünden sadece biri bile bulunmazsa bu tür cinaslara “tam olmayan cinas” denir (Bolelli, 2009: 416; Saraç, 2004: 222; Bilgegil, 1989: 314). Bu tür yapılan cinasların da çeşitli şekilleri vardır.

1.2.2.3.1.2.1. Eksik Cinâs (Cinâs-ı nâkıs)

Cinası meydana getiren kelimelerin harf sayısı bakımından farklı olması sonucu oluşan cinastır (Saraç, 2004: 222; Bilgegil, 1989: 314; Şanlı, 2010: 300). Bunun dışımda kalan diğerk üç benzerlik yönü, iki kelimedede muhafaza edilir. Bu şekilde adlandırılmasının sebebi, lafızlardaki harf sayısının bir diğerkinden eksik olmasıdır. Fazla harf kelimenin başında, ortasında veya sonunda olabilir. Fazla olan harf bir veya birden çok olabilir (Bilgegil, 1989: 314; Şanlı, 2010: 300-301).

Fazla harfin kelime başında bulunduğu cinaslara “muţarref cinâs”; fazla harfin kelime sonunda bulunduğu cinaslara “müzeyyel cinâs”; fazla harfin kelime

ortasından bulunduğu cinaslara “müşevveş cinâs” denir²³ (Bilgegil, 1989: 315-316).
Meselâ, Ahmet Paşa'nın,

Bir gice sevdâ-yi bûy-i zülf-i **yâr** itsem gerek
Misk gibi kan yudup terk-i **diyâr** itsem gerek
(G-152/1)

beytinde “yâr”, “diyâr” “muṭarref”;

Bir servdürür yaprağı sîne yemişi nâz
Toğrusı belâdur kad-i bâlâsı ‘Alînüñ
(G-155/3)

beytinde “belâ” ve “bâlâ” “müşevveş”;

Çün çeşme vü pînar perfler turağıdur
Çeşmümden ey nigâr-ı perî-vâr kaçma gel
(G-175/3)

beytinde “çeşme” ve “çeşm” “müzeyyel cinâs”tır.

1.2.2.3.1.2.2. Müteḳârîb Cinâs

Cinası meydana getiren dört özellikten sadece harflerin türü bakımından farklılık bulunan lafızlarda meydana gelen cinasa denir.

Bu tür cinaslar da kendi içerisinde “muzârî” ve “lâhik” olmak üzere ikiye ayrılır (Bilgegil, 1989: 315-316).

1.2.2.3.1.2.2.1. Muzârî Cinâs

Cinası meydana getiren kelimelerde harflerin mahreçleri aynı olmak şartıyla, dört benzetme yönünden, yalnız harfler arasında ayrılık bulunmasıyla meydana gelir. Mahreçleri aynı olan bu tür harf farklılıkları kelimenin başında, ortasında veya sonunda olabilir (Bilgegil, 1989: 316; Şanlı, 2010: 302). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

²³ Yekta Saraç “eksik cinâs”ı fazla olan harfin kelime başında olmasıyla “cinâs-ı merdûf”; kelime ortasında olmasıyla “cinâs-ı muṭarraf”; kelime sonunda olmasıyla “cinâs-ı müktenif”; kelime sonunda bulunan harf fazlalığının birden çok olmasıyla “müzeyyel cinâs” meydana geleceğini söylemiştir. Bkz. Yekta Saraç, **a.g.e.** s. 222-223.

Şeb-i zülfünde gönül **hâttu**nı idrâk idimez
 Şem 'i **haddü**nle meger lûtf idüp imdâd idesin
 (G-249/3)

beytinde “hâtt” ve “hadd” kelimelerinde olduğu gibi.

1.2.2.3.1.2.2.2. Lâhık Cinâs

Cinası meydana getiren kelimelerin sadece harfleri arasında farklılık bulunur ve bunlarda yakın mahreçli olmazsa bu durumda “lâhık cinnâs” meydana gelir. Bu tarz cinaslarda “muzârî cinâs”ta olduğu gibi kelimenin başında, ortasında veya sonunda olabilir (Bilgegil,1989: 316-317; Şanlı, 2010: 302-303). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Seni ey murğ-ı dil ol **dâne**-i hâl itdi esîr
 Nice bir **dâma** düşüp töhmet-i şayyâd idesin
 (G-248/4)

beytinde “dâne” ve “dâma” kelimelerinde olduğu gibi.

1.2.2.3.1.2.3. Qalb Cinâsı (Cinâs-ı qalb)

Cinaslı kelimelerin harflerinin sıralanışında bulunan farklılıktan dolayı meydana gelen cinasa denir (Bolelli, 2009: 425; Saraç, 2004: 223; Bilgegil, 1989: 318; Şanlı, 2010: 303). “Qalb cinas”ı “qalb-i küll”, “qalb-i ba'z”, “qalb-i mücennaḥ” ve “qalb-i müstevî” olmak üzere dört çeşittir (Bolelli, 2009: 425).

1.2.2.3.1.2.3.1. Qalb-i Küll

Cinaslı kelimelerden birinin harfleri tersten dizildiğinde diğer kelime oluşmasıyla meydana gelen cinaslara denir (Bolelli, 2009: 425; Saraç, 2004: 223; Bilgegil, 1989: 318; Şanlı, 2010: 303). Meselâ,

Önüne ebr-i siyâhı çekerek
 Erdi pinhân-ı **kelef** bedri **felek**

beyitinde “kelef” ve “felek” kelimerinde olduğu gibi (Bilgegil, 1989: 318).

1.2.2.3.1.2.3.2. K̇alb-i Ba‘z

Cinası meydana getiren kelimelerin harfleri aynı olmasına rağmen, sıralanışlarında farklılık meydana gelirse, tersten okunduğunda diğer kelime oluşmuyorsa, bu tür cinaslara denir (Bolelli, 2009: 426; Saraç, 2004: 223; Bilgegil, 1989: 318; Şanlı, 2010: 303-304). Meselâ, “**Cânî**ler içinde kaldı **Nâcî**” mısrasında “cânî” ve “nâcî” kelimelerinde olduğu gibi (Naci, 2004: 19).

1.2.2.3.1.2.3.3. K̇alb-i Mücennaḥ

Aralarında “k̇alb cinâs” bulunan kelimelerin birinin beytin başında diğerinin beytin sonunda bulunmasıyla medyana gelen cinastır (Bolelli, 2009: 427; Bilgegil, 1989: 318; Şanlı, 2010: 304). Meselâ,

Gül-ruhun hicriyle la’l olmuş gönül ey gonce-fem
Gel bana ben ağlayım bülbül gibi sen bak da **gül**

beyitinde “gül” kelimesinde olduğu gibi (Bilgegil, 1989: 318).

1.2.2.3.1.2.3.4. K̇alb-i Müstevî

Cinaslı ibare, sondan başa doğru okunduğunda, başından sona doğru okunduğu gibi okunuyor ise bu tür “k̇alb cinas”a “k̇alb-i müstevî” denir (Bolelli, 2009: 427).

1.2.2.3.1.2.4. Muḥarref Cinâs

Cinası meydana getiren kelimelerdeki farklılık hareke ve sükun (hey’et) dolayısıyla olursa bu tür cinaslara “muḥarref cinâs” denir (Bolelli, 2009: 421; Saraç, 2004: 223; Bilgegil, 1989: 319; Şanlı, 2010: 300). Meselâ, Ahmet Paşa’nın

‘**Ârızuñ** ‘**arz** it güle gülşende zîbâlanmasun
 Serve göster ƣaddüñi nâz ile ra‘nâlanmasun
 (G-252/1)

mısralarında “‘âriz” ve “‘arz” kelimelerinde olduğu gibi.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken hususlardan biri şeddeli harfin şeddesiz olarak değerlendirilmesidir. Yani “müfrit” ve “müferrit” arasında bulunan cinas “müferrit”te bulunan “r” sesinin fazlalığı dolayısıyla değil; cinaslı kelimelerde şedde dikkate alınmadığı için “f” sesinin harekeli ve sâkin olmasından dolayı “muharref cinâs” vardır (Saraç, 2004: 223).

1.2.2.3.1.2.5.Ĥatfî Cinâs

Cinaslı kelimelerde harflerin şekilleri aynı, noktaları farklı ise bu tür cinaslara “Ĥatfî cinâs” denir (Bolelli, 2009: 423; Bilgegil, 1989: 319).

Dersen olayım kemâli **ĥâ’iz**
 Tazy‘i-i zamânı görme **câ’iz**

mısralarında “ĥâ’iz” ve “câ’iz” kelimerinde olduğu gibi (Bilgegil, 1989: 319).

1.2.2.3.1.2.6.İştikâķ Cinâs

Aralarında türeme ilgisi bulunan iki lafzın meydana getirdiği cinasa denir (Bolelli, 2009: 423; Bilgegil, 1989: 319). Meselâ Ahmet Paşa’nın

Nola **meyl** itseñ Aĥmed âhına kim
 Olur bâd ile her dem serv **mâyil**
 G-178/5

beytinde “meyl” ve “mâyil” kelimelerinde olduğu gibi.

1.2.2.3.1.2.7.Müzdevic Cinâs

Cinaslı ibarelerin aralarında başka bir kelime bulunmadan ardı ardına gelmeleriyle meydana gelen cinasa denir. Bu tür cinaslar yukarıda saymış olduğumuz

tüm cinas çeşitleriyle yapılabilir (Bolelli, 2009: 432; Bilgegil, 1989: 318). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Gülmesün gül nâz idüp nâzüglenürse göncaña
Büyümesün boyuña ger baş çeke serv-i çemen
G-240/5

beytinde “gülmesün” ve “gül” kelimelerinde olduğu gibi.

1.2.2.3.2. İştikâk

Lügatte türeme mânâsına gelen “ıştikâk” edebiyat terminolojisinde bir kök ile o kökten türeyen veya aslı aynı köke bağlı bulunan yahut harflere ait şekil benzerliğinden dolayı aynı kökten türemiş gibi görünen kelimelerin bir ifadede toplanmasından meydana gelen söz sanatıdır (Bilgegil, 1989: 326, Saraç, 2004: 223). Meselâ, Ahmet Paşa'nın

Câmı meftûl-i dil-âvîzüñde **mefâtûn** it diyu
Fitne vü sihr öğredür bu gamze-i **fettân** aña
(G-4/3)

beyitinde “fitne”, “fettân” ve “mefâtûn” kelimelerinde olduğu gibi.

Aynı kökten türemedikleri halde, türemiş gibi görünen kelimeler arasında bulunan cinasa “şibh-i ıştikâk” denir. “İştikâk” yahut “şibh-i ıştikâk” ince bir hayal taşımadıkça makbûl sayılmaz (Bilgegil, 1989: 326; Saraç, 2004: 223).

1.2.2.3.3. Reddü'l- 'Acüz 'Ale'-Şadr

Aynı sözcüğün, aynı kökten türemiş sözcüğün, aynı kökten türemiş gibi gözüken sözcüğün veya cinaslı sözcüklerin birinci dizinin başında/ortasında (şadr/haşv), diğer dizinin ortasında/sonunda (haşv/'acüz) bulunmasıyla meydana gelen söz sanatıdır (Bolelli, 2009: 455; Bilgegil, 1989: 328; Saraç, 2004: 237; Üstünova, 2001: 239; Şanlı, 2010: 304-307). Meselâ, Ahmet Paşa'nın,

Ey hûr bir **selâm** ile añduñ çü Aħmedi
Dâr-üs-selâmdan saña biñ biñ **selâm** ola

beytinde birinci mısranın “haşvi”nde bulunan “selâm” kelimesi “acüz”de tekrarlanmıştır.

Gazelin “maṭla”ının birinci yahut ikinci mısrasını “maḳṭa”nın ikinci mısrasında aynen tekrarlamak da “reddü’l-‘acüz ‘ale’ş-şadr” çeşitindedir. Meselâ

Ḥurûş edince yanık sîne-i ḥarâbımdan
Bulut teşekkül eder âh-ı ıztırâbımdan

“maṭla”lı gazelin birinci mısraı

Sürûd-i iffete oldu nazîre ey Tâhir
Ḥurûş edince yanık sîne-i ḥarâbımdan

“maḳṭa” beyitinin ikinci mısrasında aynen tekrar etmiştir (Tahirü’l-Mevlevî, 1994: 121).

1.2.2.3.4. ‘Aks

“Ṭard ü ‘aks”, “aks ü tebdîl” de denilen “akis sanat”ı, bir mısra veya cümlelerin yahut cümle içinde bir ibarenin sonunu başa, başını sona alarak yeni bir ibare veya cümle meydana getirmektir. Yer değiştiren kısımlarla oluşan yeni ibareler/cümleler anlamlı olmalıdır. “Tam ve eksik ṭard ü ‘aks” olmak üzere ikiye ayrılır.

1.2.2.3.4.1. Tam Ṭard ü ‘Aks

Bir mısra’ a ait iki eşit parçadan sonda bulunan parçanın başa, başta bulunan parçanın sona getirilmesiyle meydana gelir. Meselâ,

Hengâm-ı cüvânidir tahsîl-i hüner vakti
Tahsîl-i hüner vakti *hengâm-ı cüvânîdür*

beytinde olduğu gibi.

1.2.2.3.4.2. Eksik ʦard ü ‘Aks

“Aks” yapılan unsurlar arasında yer değiştirme hususunda bir düzen gözetilmezse, “eksik ʦard ü ‘aks” yapılmış olur. Meselâ, Ziyâ Paşa’nın

Gelse dergâhına ikrâm görürler küremâ
Küremâ dergehine gelse görürler ikrâm

beytinde olduğu gibi (Bilgegil, 1989: 331-333; Saraç, 2004: 240).

1.2.2.3.5. ʦarsî‘

Bir beyitte bulunan mısralar arasında ikiden fazla kelimenin “vezin” ve “revî” yahut onun yerini tutan harf bakımından uygunluk göstermesiyle meydana gelen sanata “ʦarsî‘” denir. Böyle parçalar da “murassa“” diye vasıflandırılır. Meselâ,

Bekâ Yezdâna şâyândır fenâ ekvâna evlâdır
Vefâ insâna şesbândır cefâ hayvâna ahrâdır

beytinde olduğu gibi (Bilgegil, 1989: 340-341; şanlı, 2010: 308).

1.2.2.3.6. Tekrîr

Sözün etkisini artırmak için sözcük ya da sözcük öbeklerinin tekrarlanmasıyla meydana gelen “tekrîr”, belâğatin beyân kısmına dâhil olmakla birlikte “ifadeye ait âhengin artmasında da büyük katkısı” olması dolayısıyla belâğatin “bedî‘” kısmına dâhil edilebilir. Meselâ,

Ufkunda bir dakîka görünmeksizin kara
Hür gökte, hür denizde uçar hür ufuklara
Yahya Kemal

beytinde olduğu gibi.

“Tekrîr sanat”ı vasıtasıyla yapılan tekrarlarda bir nizâm vardır. Bu nizâm, lafza dönüş noktaları için kısmî bir simetri hazırlar. “Tekrîr”in, bir “fesâhat” hatası

olan “kesret-i tekrâr”dan ayrılış noktalarından biri de, bu kısmî simetridir (Bilgegil, 1989: 252). “Tekrîr”, sözün bile bile tekrarlanmasıdır. Yerinde yapılırsa anlama güzellik katar (Üstünova, 2001: 240).

2. BÖLÜM

2.1. VEZİN

Şiirin “mevzûn ve mukaffâ” olarak tanımlandığı Divan şiiri edebî anlayışının hâkim ölçüsü olan aruz: “açık ve kapalı tabir edilen hecelerin önceden belirlenmiş bir düzen içerisinde tekrarlanması esasına dayanan bir şiir ölçüsü, daha doğrusu bir âhenk sistemi” olarak tanımlanabilir (Gürer, 2007: 133).

Arap dilinin fonetik ve morfolojik yapısıyla sıkı sıkıya ilgili olan bu vezin, Divan şairinin müzikalite sağlama konusundaki en büyük yardımcısıdır (Sılay, 1999: 449). Seslerin belirli bir düzen içerisinde, belirli aralıklarla kısa ve uzun ses olarak tekrar etmesi kulakta bir melodi etkisi bırakır. Dolayısıyla aruzun şiirde “kendiliğinden doğan bir âhengi vardır” (Okay, 1998: 38). Şiir seslerindeki özel bir düzen ve uygunluktur.

Arap ve Fars şiirlerinde kullanılan aruz kalıplarının tamamı Türk şiirlerinde kullanılmamıştır. Aruzda büyük rol oynayan, gerek kapalı gerek açık, uzun heceler Farsçada oldukça fazla bulunmaktadır. Bununla beraber Acemler Arap aruzundan kendi hançerelerine uymayan vezinleri almadıkları gibi aruza yeni vezinlerde eklediler...İslamîliğe Acemlerden sonra giren Türkler, Afganlılar, Hintliler, nazımda Arap aruzunu değil Acem aruzunu örnek aldılar (Sevük, 1942: 14). Bu nedenle Divan şiirinin üzerine kurulduğu temel ve onun ayrılmaz bir parçası durumunda olan, ortak malzemeyi kullanan milletin ortak vezni de aruz olmuştur. Divan şairleri Fars aruzundan, mısra içinde Türkçeyi zora sokan, ifade de tutukluk yaratan bahirler ve kalıplar yerine söyleyişi daha kolay gelen rahat kalıpları seçmişlerdir (Akün, 1991: 400-401).

Aruz, İranlı şairler tarafından Arapça ve Farsçanın yapı bakımından birbirlerinden farklı olmaları nedeniyle şiire uygulamada büyük güçlükler çekmişler ve Türk şairlerine de büyük kolaylık sağlayacak olan Arap şiirinde de bulunma bir takım tasarruflar geliştirmişlerdir (Gürer, 2007: 133). Açık heceyi kapalı hale getirme (imâle), kapalı heceyi açık hale getirme (zihâf), şeddesiz bir harfi şeddeli olarak okuma (teşdîd), harekesiz bir harfi (sakin) harekeli olarak okuma (tahrîk), medli bir heceyi yumuşatarak okumak (tahfif) bu tasarruflardan bazılarıdır.

Aruzda yapılması büyük bir kusur sayılan “ziḥaf” ve bazı durumlarda yapılması âhenge büyük katkı sağlayan “imâle” gibi tasarrufların kullanımı bize aruzla yazılmış bir şiirin vezin âhengi bakımından değerini belirlemede yardımcı olur (Gürer, 2007: 133). Nazımda hecelerin uzunluk ve kısalık esasına göre sıralanan, yani belli bir vezne uyması gereken kelimelerin bir anlam oluşturarak tabii söylenişlerini kaybetmemeleri gerekir. Hecelerin gereğinden fazla uzun okunarak imâle yapılması ya da aksine uzun okunması gereken bir hecenin kısa kesilerek zihâf yapılması dilin alışıla gelmiş akışkanlığını bozarak kulağı rahatsız eder (Çavuşoğlu, 1986: 4). Ancak “aruz vezninin müziğini yaratan kimi fonetik kullanımlar” aynı zamanda birer kusur sayılan “ziḥaf, vasl, imâle, kasr, sekt-i melih, med” gibi öğelerdir. Bunlar arasında aruzun varlığını ortaya çıkaran ve Divan şairlerinin sıklıkla başvurdukları med, en önemli müzikal unsurlardan birisidir. “Şiirde ve düz yazıda sese, armoniye önem veren Divan edebiyatı ustaları, iki kapalı hece arasına bir açık hece ilave etme ihtiyacı gerektiğinde, genellikle de bu gerekliliği bilinçli bir şekilde oluşturarak, medli kelimelere başvurmuşlardır” (Sılay, 1999: 450).

Aruz vezninde her kalıp içi boş bir mısra durumundadır (İlaydın, 1997: 53). Bu boş mısraları başarılı bir şekilde doldurmak şairin aruzu kullanma kabiliyeti ile alakalıdır. Bu konuyla ilgili olarak İsmail Habib, Yekta Saraç’ın da aktarmış olduğu üzere²⁴, şöyle demektedir:

Aruzlu nazımlarda ses ne yalnız vezinden, ne de veznin imalesinden, meddinden gelmez. Bunların haricinde şairin kelimeleri seçişi, seçtiği kelimeleri istifleyişi, ruhundaki heyecan ve coşkunluğu onlara sindirişi: Bütün bunlar manzumeye “ritm” denen bir iç âhenk verir.

Aruzun milliliğini kalıpta değil içindeki seste görmeliyiz. Vezin kalıbı başka, onun içindeki ses başka. O kadar başka ki yaratıcı şairler aynı vezinle ayrı ayrı sesler verdiler. İşte aruzun en şişman cüzü olan “fâ ‘ilâtün”lü vezin. Fuzûlî:

Dost bî-pervâ, felek bî-rahm, devrân bî-sükûn
Derd çok, hem-derd yok; düşmân kavî, tali’ zebûn.

²⁴ Daha geniş bilgi için bkz. M.A. Yekta Saraç, “Klasik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirindeki Âhenk Öğeleri”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiriler*, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, 2009.

derken o vezne baygın, yumuşak, sevdalı bir âhenk ve çöl develerinin uzun adımlı edasını koydu. Nef'i aynı vezinle kadehe merhaba derken bütün bir Mehterhâne bandosunun haşmetini duyurmaktadır:

Merhabâ, ey câm-ı mînâ-yi mey-i yâkût-renk
Devri gelsün senden öğrensün sipihr-i bî-direnk

Nedim ise yine aynı vezinle “seni çapkın seni” der gibi şakrak terennümler yaptı:

Nâzdan hâmuşsun, yoksa zebânın duymadan
İstesen bin dâstân söylersin ebrûlarla sen

Kalıptan ne çıkar? Bütün bu sesler doğrudan doğruya benimdir. Süleymaniye kubbesi ile Sultanahmed minarelerinde ve Yenicami istilâktilerinde benim olan şey gibi. Gölge olanlar kalıpta kaldı ve şair olanlar, ayrı ayrı camlarla renklenerek dönen tek fener gibi, aynı vezin kalıbını başka başka incilâlarla göstermeyi bildiler (Sevük, 1942: 80-83).

2.1.1. Aruzla İlgili Hususlar

2.1.1.1. İmâle

Açık/kısa bir sesi kapalı/uzun okuma ya da kapalı/uzun bir sesi bir bucuk ses değerine yükseltmeye denilen “imâle”; “imâle-i maşûre” ve “imâle-i memdûde (medd)” olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

2.1.1.1.1. İmâle-i Maşûre

Açık/kısa bir hecenin ses değerini biraz daha artırarak uzun bir şekilde okumaya denir. Türkçede uzun ünlü bulunmadığından “imâle-i maşûre” Divan şairlerinin sıkça başvurmuş oldukları bir husustur. Usta şairlerin elinde bu husus “bir ses sanatı”na dönüşmüştür (Dilçin, 1991: 71). “İmâle-i maşûre” yapılan ifadeler anlam genişliği, derinliği katılarak; şaşkınlık, merak, öfke, sevinç, korku, özlem gibi insanın içinde bulunduğu psikolojik durumunu da yansıtan pek çok duyguyu etkili bir şekilde ifade edebilmek için kelimeler uzatılmış, tonlanmış veya kısaltılmıştır (Kortantamer, 1993: 335). Bunun için Divan şiiri estetiğinde “imâle” her zaman hata değildir (Banarlı, 2004: 158).

Ahmet Paşa'nın gazellerinde yapılan "imâle-i maşûre"leri "Sadece Arapça ve Farsça kelimelerde yapılan imâle-i maşûre" ve "Sadece Türkçe kelimelerde yapılan imâle-i maşûre" şeklinde tasnif ettik.

2.1.1.1.1.1. Sadece Arapça ve Farsça Kelimelerde Yapılan İmâle-i Maşûre

Ahmet Paşa'nın gazellerinde Arapça, Farsça kelimelerde, "atıf vâv"ları ve "tamlama kesreleri"nde yapılan çok sayıda "imâle" bulunmaktadır. Bu nedenle biz de "imâle-i maksûre"yi beyitlerde "sadece atıf vâv"larında veya tamlama kesrelerinde yapılan imâle-i maksûre" ve "sadece Arapça-Farsça kısa sesli hecelerde yapılan imâle-i maksûre" şeklinde tasnif ettik. "Atıf vâv"larında veya "tamlama kesreleri"nde yapılan "imâle"ler şiirin anlamını çok fazla etkilemediği için kısa sesli hecelerde yapılan "imâle"ler kadar âhengi etkilemezler.

2.1.1.1.1.1.1. Sadece Atıf Vavlarında veya Tamlama Kesrelerinde Yapılan İmâle-i Maşûre

Ahmet Paşa'nın gazellerinde tespit ettiğimiz "terkîb-i izâfi", "tetâbu'-ı izâfât", "terkîb-i vasfî" ve "vâv-ı atfî"lerde yapılan imâle-i maksûrelerden bazıları aşağıda verilmiş diğerlerinin gazel ve beyit numaraları tezin sonunda gösterilmiştir.

Zengî-*i* âteş-perest ol sünbül-*i* ruhsârına
Hindû-*yi* âyîne-dâr ol nergis-*i* müjgân olur

G-93/13

Cevr *ü* cefâsı cânuma lûtf *u* vefâ yiter
Derd *ü* belâsı gönlüme zevk *u* şafâ yiter

G-108/1

Ey pâk-güher dür-*i* vişâlûñ
Dürc-*i* heves-*i* cihâna şıgmaz

G-115/3

Sebze *vü* âb-*t* revân *ü* câm-ı şâfî tab '-ı pâk
Cümle 'ayş esbâbı var illâ münâsib yâr yok

G-145/2

Çerâğ-*t* meclis-*i* cândur ruḥ-*t* zîbâsı İshâkuñ
Gümüş serv-*i* hırâmândur ḳad-*i* bâlâsı İshâkûñ

G-156/1

Hâtem- <i>i</i> mihr- <i>i</i> Süleymândur vişâlûñ dil-berâ 'Azm-i râh- <i>t</i> menzil- <i>i</i> Dârü's-selâm itsem gerek	G-172/5
Câna kalmaz bûse- <i>i</i> lâ'l- <i>i</i> şeker-bâr isteyen Baş virür bûy- <i>t</i> ser- <i>i</i> zülf- <i>i</i> siyeh-kâr isteyen	G-227/1
Ârzû- <i>y</i> halka- <i>i</i> Beytü'l-ħarâm olsun ħarâm Ger ħayâl- <i>i</i> ħalka- <i>i</i> zülf- <i>i</i> perîşân olmasa	G-279/2
Ĥaţţ- <i>t</i> ruĥı nâme- <i>i</i> mahabbet Râz- <i>t</i> lebi nükte- <i>i</i> İlâhî	G-322/6
Cemâlûñ îd-i ekberdür kenâr- <i>t</i> ħân-ı ħüsnünde Şeker senbûsedür lâ'lûñ yâ ħalvâ- <i>y</i> 'alâdîñî	G-344/3

Ahmet Paşa, 151 beyitte sadece tamlama –i'leri ve atıf vâv'larında "imâle-i maşûre" yapmıştır. "Terkîb-i izâfî", "tetâbu'-ı izâfât", "terkîb-i vasfî" ve "vâv-ı atfî"lerde yapılan bu imâleler manâ yönünden şiire fazla etki etmemekte; ancak izâfet kesresi ve atıf vâv'larının normal değerlerinden biraz daha fazla seslendirilmesi, beytin genel ses düzeniyle de uyumlu olarak, manzumeye müzikalite katmaktadır.

2.1.1.1.1.2.Sadece Arapça-Farsça Kelimelerin Kısa Sesli Hecelerinde Yapılan İmâle-i Maşûre

Ahmet Paşa'nın gazellerinde tespit ettiğimiz sadece Arapça ve Farsça kelimelerde yapılan imâle-i maşûreler şunlardır:

Ne fâ' <i>ide</i> ki degül küncümüzde nûr-efşân Dutam ki bürc-i melâĥatde ay imiş bildük	G-161/3
Ĥoş düşübdür zülf-i reyĥânuñda miskîn beñlerüñ Gerçi kim ĥaţţâtlar nok ~~ta~~ komaz lâm üstine	G-278/7
Nice bir çeşmi kenâre idinüp kirpüğini Aşa dil nîmelerin üstine kaşşâb gibi	G-336/3
Aĥmed ġazeliyyâtına öykünmege bülbül Bir kaç kelimât itdi ki gonca güle yazdı	G-345/5

Şair, bu imâleleri kelimelerin son hecelerinde yaparak vurguyu bu hecelerde toplamış ve böylelikle imâlenin beyte hem manâ hem de ses yönünden değer katmasını sağlamıştır.

2.1.1.1.1.2. Sadece Türkçe Kelimelerde Yapılan İmâle-i Mağşûre

Aruz vezni Arap dilinin fonetik ve morfolojik yapısına göre oluşması ve Türkçede uzun ünlülerin bulunmaması nedeniyle Ahmet Paşa'nın gazellerinde de Türkçe kelimelerde yapılmış çok sayıda "imâle-i mağşûre" bulunmaktadır. Şair yapmış olduğu bu imâlelerle, anlama derinlik, genişlik ve içtenlik katarak öfke, sevinç, şaşırma, özlem gibi içinde bulunduğu ruh hallerini yansıtmaktadır.

Ahmet Paşa'nın gazellerinde Türkçe kelimelerde yapılmış çok sayıda imâle olmasından dolayı bu bölüme "sadece Türkçe kelimelerde yapılan imâle-i mağşûre" bulunan beyitlerden bazıları aşağıda verilmiş diğerlerinin gazel ve beyit numaraları tezin sonunda gösterilmiştir.

Ter gül evrâkıında h atıun tâze huccet yazdı kim Turmayub 'anber şaçar bu zülf-i misk-efşân aña	G-2/2
Ahmed i çün cevru ni çekmez dir i miş müdde'î Ol seni cândan sever y araşmaz ol bühtân aña	G-2/10
N e kamerdür bu ki olmuş zülf müşg-efşân aña N ice reyhândur h atı kim kalmışam hayrân aña	G-4/1
N e mağabbet-nâme yazmışdur 'izâruñ h atı kim Cevri târih eylemişdür fitneyi 'unvân aña	G-4/2
Ne ş uçı var diyü rahm itme öldür Ahmedi gel Ki senden ayru dirilmek yiter günâh baña	G-5/6
Eşküm cihânı tutdı ben âb üzre y ürürem Dervîş-i 'ışk-bâza kerâmet hemîn ola	G-7/3
İ züñ tozmı gözsüz i dinürse tûtıyâ Gün g ibi g örine gözine gündüzin Sühâ	G-8/4

Ey râh-ı ‘ışka hadd ü nihâyet bulam diyen Cân virmek ibtidâdur <i>aña</i> yokdur intihâ	G-8/6
Düşdi <i>durdi</i> komadı <i>yoluma gitmege</i> beni Egledi bir iki gün Gülşen-i kûyuñda şehâ	G-10/3
Gözüm <i>yumamadum yâra</i> nazardan Ne deñlü cevır oğın itdi ise pertâb	G-14/6
Şınuğ ‘ahdüñ midür <i>bu</i> zülf-i pür-ham Kara bahtum midur ol çeşm-i pür-hâb	G-14/8
Şabrum ‘inâyetüñ gibi <i>az ise çoğa</i> şay Cevrüñ gözüm yaşı gibi çoğ <i>ise aza</i> tut	G-15/5
Diñleseñ rağbetle bir gün Ahmedüñ bir beytin Gül <i>gibi</i> her yıl <i>çaka</i> bir tâze dîvânı dürüst	G-21/8
Çonca <i>gibi</i> câmesin çâk <i>ide</i> çün bülbül gibi <i>Okuya</i> şîrüm cihân-Şâhuñ gazel-hânı dürüst	G-21/9
Bir deñizdür hüsni yâruñ katresidür âfitâb Kâtrenüñ <i>ne</i> kadri vardur ki <i>ide</i> ‘ummân ile bahş	G-23/2
Râz-ı ‘ışkuñ dilüme geldi <i>ise</i> hâme gibi Başımı kes dilümi yar elümden ne gelür	G-58/3
Dil diler zülfüñ tarîkıñda gamuñ fikrin refîk <i>Gicede</i> korkulu yol yolcu ya yoldaş añdurur	G-83/5
Ahmedi gör <i>ki</i> saçuñ fikr ile <i>uzun giceler</i> Kimseye hâlini <i>dimez hemân</i> ağlar oturur	G-105/4
Dil şu <i>gibi kapuña</i> gitdi revân hâk olmağâ Şevkuñ odı ile <i>yile varalı bu</i> gönüm evi	G-334/3
<i>Yaraladuñ yüregümi</i> yâr hey Yâr ile yâr öyle mî olur var hey ⁱⁱ	G-338/1

Ahmet Paşa, 1249 beyitte sadece Türkçe kelimelerde “imâle-i maşûre” yapmıştır. Vermiş olduğumuz öne çıkan örneklerde de görüldüğü gibi şair, bu özellik sayesinde âhengi artırıp ses çağrışımlarıyla da anlamı güçlendirmektedir.

2.1.1.1.2. İmâle-i Memdûd (Medd)

“İmâle-i memdûde” veyahut “med”: “Arapça ve Farsça kelimelerde bir uzun heceyi, ya da sonu iki sessiz harfle ya da sonu hemze ile biten bir heceyi bir uzun bir kısa olmak üzere iki hece olarak okumak demektir” (İpekten, 2010: 150). Şiirde “med” kullanımı kusur sayılmadığı gibi şairler tarafından âhengi sağlamak için bilinçli bir şekilde oldukça fazla kullanılmıştır. Şiir sanatında gerçekten usta olan şairlerin elinde “med”; sözü vurgulayan, anlamı pekiştiren, anlama bir genişlik ve derinlik kazandıran bir ses sanatı haline gelmiştir (Dilçin, 1991: 75).

Ahmet Paşa'nın gazellerinde “med”lerin “iki kapalı hece arasında, bir açık hece elde etmek için” yapılan alışlagelen kullanılışlarının yanında, bir âhenk unsuru olarak bilinçli şekilde değişik tarzlarda kullanıldığını görmekteyiz.

Ahmet Paşa'nın yaptığı “med”ler çeşitli özellikler göstererek birden fazla guruba dâhil edilebilir, ancak tekrara düşmemek için bu durumda olan medleri sadece bir gurupta gösterdik. Şairin yaptığı medler aşağıdaki şekilde tasnif edilebilir:

2.1.1.1.2.1. Ünleme Edatları ile Kullanılan Medler

Ahmet Paşa'nın bireylerin bilinçaltının ya da psikolojik hallerinin dışı yansıması olan ve günlük yaşamda da sık sık karşılaştığımız ünleme (seslenme) edatlarıyla birlikte med yapması, beytin âhengini artırdığı gibi med yapılan bu kelimelerde farklı anlam çağrışımları da meydana getirmektedir. Şairin ünleme edatlarıyla yaptığı medlerin bazıları aşağıda verilmiş diğerlerinin gazel ve beyit numaraları tezin sonunda gösterilmiştir.

Yağdı çeşmüm ‘ışk odın didi dile gir yan aña
Âh kim rahm itmedi bu dîde-i giryân aña

G-2/1

Ey **hüsn** harîminde yüzi Ka‘be vü ma‘bed
Vey halka-i Beytü'l-ğarem ol zülf-i müca‘ad

G-30/1

Pîç ü tâbından kemend-i zülfünüñ ey **seng**-dil
Her şeb âhum mancınıkından göke su‘bân yağar

G-36/5

Ey dost nazar eyle ki ‘uşşâk arasında Aḥmed gibi bir ‘âşık-ı ğam-ḥârı kimüñ var	G-71/5
Hey hey ne sihr var senüñ âhû gözünde kim Biñ şîr gelse bir baqışından zebûn gider	G-75/2
Âh kim ol câme-i ḥâb içre düşmânlar ile Gör ki ben miskîn her gice ki bî-yâr oturur	G-105/2
Serv-i çemen görüb didi âzâde kıddüñi Ey kebk-i nâz bende-i refîârûñam senüñ	G-154/3
Nâlesindeen Aḥmedüñ ey yâr bîzâr olma kim Kanda kim gül-zâr ola destân-serâ eksük degül	G-177/6
Baña dil-berden inâyet istemeñ ey dostlar Şanmasun düşman beni kıadr-i cefâsın bilmedüm	G-192/14
Ey serv sâyeñdür viren toprağa cân ḥâşşiyetin Yoluñda ben ḥâk olmışam sal sâyeñi cân it beni ⁱⁱⁱ	G-318/7

Ahmet Paşa, ünleme (seslenme) edatlarıyla kullandığı medleri mısraların başında (sadr/ibtidâ), ortasında (haşv) ve sonunda (darb/acüz) olmak üzere çeşitli şekillerde yapmıştır. Şairin “ey, hey, eyâ, âh, vâh, eyvâh vb.” ünleme edatları ile medleri kullanımı şiirdeki ses tonunu artırmakta ve şiiri bir “seslenme şiiri” (Dilçin, 1991: 72) düzeyine çıkarmaktadır.

2.1.1.1.2.2. İmâlelerle Uyumlu Medler

Ahmet Paşa, yapmış olduğu “med”leri, “imâle”lerle de destekleyerek âdeta “bir ses sanatı meydana” getirmiştir. Şairin imâlelerle uyumlu yaptığı medlerin öne çıkanları şu şekildedir:

Bir ķurı mektûbdur gönderdügüm dil-dâra ben Ey gözüm merdümlük it yaşumla ter kıl dâ’imâ	G-3/2
Mest olduğumuz yâd-ı lebûñden güneḥ ise Bu devrde bes kim bulına bî-güneḥ ey dost	G-22/4
Nice misâl göstere âyîne-i felek Ol nev-‘arûs-ı ḥüsne ki misli ‘adîmdür	G-33/2

Çün gün yüzüñe ahsen-i takvîm did i haq Aḥmed severse ahseni yâ Rab ḥatâ mıdur	G-48/7
Şekkeri ḥân-ı Halîlîdürür anuñ deheni Kanda kim olsa bile la‘l nemek-dân götürür	G-69/4
Bir gice sevdâ-yi bûy- i zülf-i yâr itsem gerek Misk gibi kan yudub terk- i diyâr itsem gerek	G-152/1
Ûd gibi inlesem feryâdum işidür velî Ben ne içün itdügüm efgân bilür mi bilmezem	G-220/3
Kanda kim ide lebûñ şehdini Aḥmed tekrâr Hîç kimse dile almaya mükerrer şekeri	G-300/5
Kılatı gül-zâra kapuñdan şabâ yili güzer Çâk kıldı gonca pîrâhen girâbânım bigi	G-307/8
Ol ne âteş ola kim şu‘lesine şem‘ güle Âteş oldur ki yaqar ḥırmen-i pervânemüzi ^{iv}	G-346/4

Şairin özellikle normal değerinden biraz daha fazla seslendirilen bir heceden/kelimededen sonra med yapması, yavaş yavaş artan ses tonunun doruğa ulaşmasını sağlamaktadır. Ahmet Paşa'nın medli bir kelimededen hemen sonra heceleri/kelimeleri imâleli kullanması ise meddin vermiş olduğu yüksek ses değerinin yayılarak devam etmesine imkân vermektedir.

2.1.1.1.2.3. Kafiye Seslerinden Önce Yapılan Medler

Ahmet Paşa'nın beyitler arasında ses birlikteliğini sağlayan kafiye seslerinden önce yaptığı medlerin bazıları şu şekildedir:

Dil niyâz eyler nigârûñ kaşî mihrâbında kim Gamzesi tîgin İlâhî kâr -ger kıl dâ'imâ	G-3/10
Dem-i bahârûñ ile dü cihânı hoş-dem iden Nesîm-i gâliye-i zülf-i müşg -bârûñdur	G-37/7
Tâk-ı ebrûsına peyveste sücûd eylemeyen Aḥmed ol gûşe-i mihrâb du‘âsın ne bilür	G-60/5

Zülfüñ görüb çıkar zekānuñdan gönül belî Çâh-ı belâ esîr lerin rîsmân çeker	G-87/4
İnanmış kendüye âhû gözün kim Kenârında yatur bir bûstānuñ	G-170/3
Kevkeb-i eşkümler her şeb yir yüzini zeyn iden Mîhr-i ruhsâr-ı meh-i nâ- mîhr -bânumdur benüm	G-191/5
Ser virenlerde zülfi buldı hemîn Hâk-i pâyına dest -res ne idelüm	G-197/4
Gemi gibi deñizde ser-gerdân Yürürem bâd -bândan ayrıldum	G-199/5
Yüzünü görmeyicek şöyle dere -nâk oluram Ki ğamdan ölmedüğümü anub helâk oluram	G-209/1
Câna kim sevdâ-yi zülfüñ ârzû dur ne eylesün Ol perîşânlıkda gönlüm kayğuludur ne eylesün	G-245/1
Çapuña varmağa raķibi koma Kâ beye gebri mîhmân alma	G-268/4
Cânuma sevdâ-yi zülfüñ ârzû dur çâre ne Ol perîşânlıkda gönlüm kayğuludur çâre ne ^v	G-283/1

Ahmet Paşa'nın kafiye kelimesinin bulunduğu "vasf-ı terkîbi"lerde ve kelimelerin bir buçuk ses değerine sahip ilk ses (hece)lerinde med yaptığı tespit edilmiştir.

2.1.1.1.2.4. Kafiye Seslerinde Yapılan Medler

Gazellerdeki beyitleri ses birlikteliği açısından birbirine bağlayan kafiye kelimelerinde "med" yapılması, şiirin ritmini artırdığı gibi kafiyenin sağlamış olduğu âhengi de belirginleştirmektedir. Ahmet Paşa'nın şiirlerinde kafiye seslerinde yaptığı medlerin bulunduğu bazı gazellerin matla beyitleri şu şekildedir:

Hârîm-i Ka'be-i kûyuñ yiter penâh baña Hârâm ola daħi bir ğayrı secde- gâh baña	G-5/1
--	-------

<p>Hikmetde ağzı mübtil-i kavlı-i hakîmdür Kim mantığında nokta-i vehmî dü-nîmdür</p>	G-33/1
<p>Öldürür gözlerün ey yâr elümden ne gelür Mest olubdur iki hûn-hâr elümden ne gelür</p>	G-58/1
<p>Şâdî-i vişâlünde ne var yoksa naşîbüm Şol gam ki firâkuında benüm vâr kimün var</p>	G-71/3
<p>Ağladuğınca ben ol şûh-ı sitem-gâr güler Bir olub düşman ile her nefes oynar güler</p>	G-101/1
<p>Her gice sevdâ-yi zülfünden olur bî-hâb göz Şevk-i lâ lûnden şafağ gibi döker hûn-âb göz</p>	G-123/1
<p>Mestâne gözleründen olalı harâb dil Yaş yirine döker kabağumdan şarâb dil</p>	G-176/1
<p>Geh geh tutunsa 'anber-i terden niğâb gül Beñzerdi rûz-ı hüsnuñe ey âfitâb gül</p>	G-179/1
<p>Yaraladuñ yüregümi yâr hey Yâr ile yâr öyle mi olur var hey</p>	G-338/1
<p>Şekker lebüñi dil ideli yâd efendi Cân her dem ider ney gibi feryâd efendi^{vi}</p>	G-353/1

Ahmet Paşa, farklı dillere ait olan kelimelerle yaptığı kafiyelerde (Arapça-Farsça ve Farsça-Türkçe) med yaparak, beytin âhengini artırdığı görülmektedir.

2.1.1.1.2.5. Redif Olan Kelimelerde Yapılan Medler

Gazelerde beyitleri kafiyenin yanı sıra ses birlikteliği ve manâ yönünden birbirine bağlayan redif kelimelerinde “med” yapılması, şiirin ritmini artırdığı gibi redifin sağladığı âhengi belirginleştirerek manâyı da güçlendirmektedir. Ahmet Paşa'nın redifi medli kullandığı gazellerin matla beyitleri şunlardır:

<p>Sil saçuñ zencîrinün dîvânesidür dostum Cân cemâlün şem inün pervânesidür dostum</p>	G-194/1
<p>Gün yüzünde ebr-i müşg-efşân tağılmış dostum Sâyesinden gülşene reyhân tağılmış dostum</p>	G-205/1

Ey cemâlûñ maṭla ‘-ı nûr-ı şafâ-yı şubḥ -dem Pertev-i ḥorşîd-i ḥüsnüñdür zıyâ-yi şubḥ -dem	G-207/1
Gûşe mi var ḳonmamış çeşmüñle ğavġâ dostum Ḥalka mı var ṭolmamış zülfüñle sevdâ dostum	G-216/1
Bâġ-ı ḥüsnin gerçi çoġ itdüm temâşâ râstı Görmedüm ḳaddüñ gibi bir serv-i bâlâ râstı	G-295/1
Ḳılur zülfı mu ‘aṭṭar dest -mâli Ṭolar misk ile ‘anber dest -mâli	G-354/1

Ahmet Paşa’nın altı gazelinde redifi medli olarak kullandığı tespit edilmiştir.

2.1.1.1.2.6. Şadr’da Yapılan Medler

Beyitte birinci mısraın ilk cüzü olan “şadr” da, yani beytin ilk kelimesinde, “med” yapılmasıyla şiire yüksek, gür bir ses kazandırılmaktadır. Ahmet Paşa’nın gazellerinde sadr’da yaptığı medlerin bazıları aşağıda verilmiştir:

Ḥüsn meydânında sultân-ı ḥabeşdür ḥâl-i dost Kim şunar hindû-yi zülfı ‘anberîn çevgân aña	G-2/8
‘ Ayş nev-rûzında gül-bîz olmadan ferrâş-ı bâd Bâdeden cân bezmine berg-i gül-i ḥandân yağar	G-36/3
Tiryâk virüb zehrini şehd itmege mâruñ Zülfın dutub ol ḥoḳḳa-i dür-bâr ile oynar	G-55/4
Âferîn ḥüsn ‘arûsına kî anuñ zîverini Göñül âyîne-i ḥorşîd-ü-ḳamerden küniler	G-70/10
Mihr yüzini gösterür âşıḳa ruḥlaruñ velî Âyînelerde görinen şüretüñ i ‘tibârı yok	G-146/3
Şem ‘-veş epsem ṭurub giryân ol ey dil kî ehl-i sûz Nuṭḳın itmişdür kelîl ü eşkin itmişdür kelîm	G-206/4
Şevḳ den öldürmek için Aḥmedi dil-ber didi Şalınursam nicedür ey nâ-tüvânum boynuña	G-272/5

Hûblar geçdükce ağlamağdan ağardı gözüm Ay ü gün geçmek ‘aceb mi merdümi ger pîr ide	G-284/8
Dost aydur ki göñlüñ ayruğa vir Dut ki ben virmişem göñül şani	G-297/4
Her hûb -rûda hüsünüñi Aşmed görür idi Her şeyde rûşen olmasa ma nâ-yi küll-i şey ^{vii}	G-313/5

2.1.1.1.2.7. ‘Arûz (Hârb)’da Yapılan Medler

Sadr’da olduğu gibi birinci beyitin son cüzü olan “‘arûz” (hârb)’da “med” yapılması, Türkçe cümlelerde vurgunun son kelimedede olma özelliğiyle de örtüşerek, vurguyu “med” yapılan kelimeye çekmektedir. Ahmet Paşa’nın gazellerinde arûz’da yaptığı medlere şu şekilde örnek verebiliriz:

Diş bilermiş lâ‘line yârûñ rakîb-i seng -dil Varsun öğütsün eger çalursa dendânı dürüst	G-21/5
Ey şeh-i hüsn isteme dilden çarâr ü şabr kim Şehr-i vîrândan hemîşe şehr -yâr almaz çarâc	G-25/3
Dil cemâlûñsüz cüdâdur nev-bahâr-ı hüs nden Bâğ-ı cennet bülbülin gör kim gülistânsuz geçer	G-54/2
Cân-fişân olub ne var serden geçersen şem ‘vâr Kim ne cân fikr itdürür şevküñ ne hod baş añdurur	G-83/4
Ol ki tañ yili şeb-i zülfinde olur müşg -rîz Tañ mı ben anuñ hevâ-yi çaddine itsem heves	G-127/7
Nâme-i a‘mâl-i mücrimden siyehdür haşr de Şol maçabbet-nâme kim nâmuñ aña ‘unvân degül	G-180/3
Mülk-i cân cümle çarâb oldu çamuñdan dostum Düşmânuñ rağmınadır zâhirde çandân olduğum	G-213/2
Çaşlarınıñ tākına ey zâhid-i per hîz -gâr Baçma şaçın kim binâ-yi zühd vîrân olmasun	G-252/5

Vâlih nihâl-i kâmetüñe serv-i cûy -bâr Hayrân benefşe zülfüñe reyhân didükleri	G-326/3
Mey virdi şafâ 'ayşumuzuñ telh ligine Sâkî lebinüñ 'aksi meger sâğara düşdi	G-347/2
Gitdügüme nē için incindüñ dimişsin âh kim Ente rûhî keyfe nerzâ en terûha mehceti ^{viii}	G-351/12

2.1.1.1.2.8. İbtidâ'da Yapılan Medler

Ahmet Paşa'nın ikinci mısraın ilk kısmı olan ibtidâda medli kullandığı kelimelerin o beytin anahtar kelimeleri olduğu tespit edilmiştir. Şair, asıl dikkat çekmek istediği yargıları bu ibarelerin medli kullanımı sayesinde yansıtmaktadır.

Tûbâ boyuñ çü cennet-i kûyuñda şalına Cibrîl sidreden diye toğrusı Müntehâ	G-8/3
Şol deñlü enîs oldı gönül derdüñ ile kim Tiryâk gelür şimdi baña zehr-i ğam ey dost	G-17/4
Ahmed-i dil-ħaste yatur hecr ile ğam-ġîn ü zâr Yâr her nâ-cins ile eyler bu gün seyrân-ı 'îd	G-29/9
Dil tıflı için çekdi kaşuñ gül varaķına Bir sîm elif üstine 'anberden iki med	G-30/3
Baħtı yüzin Ahmedüñ tâli' kaçan ağarda kim Hâl tek ruhsârına zaħm urdı dest-i rûzigâr	G-65/5
Kemâle kâyil olub istifâze kııl Ahmed Muħâldür bu ki feyzinde buħl ide Feyyâz	G-136/5
Ĥaţţ-ı 'anber-bâr ile dürc-i lebinde yazdı kim Dercedür bu hoķķada terkîbi rûh-efzâlıġuñ	G-171/6
Nâlemi zemezme-i murġ-ı seherden şorasın Derd-mend olduğumu Ĥasta cigerden şorasın	G-243/1
Leblerüñden ger baña bir bûse iħsân idesin Hiç ağzumdan ölince çıķmaya cânım bigi	G-307/2

Ahmede şîrîn lebüñden irişen düşnâm-ı telh
Cûşlar virür şafâdan telhî-i şahbâ gibi^{ix}

G-343/7

2.1.1.1.2.9. Haşv'de Yapılan Medler

Ahmet Paşa haşv'de yaptığı medleri bazen birinci mısradaki bazen de ikinci mısradaki yapmıştır. Şairin gazellerinde haşv'de yaptığı medlerin bazıları şu şekildedir:

Zülfüñ gamında sûzuma fi-l-cümle öykünür
Şol teşne rûze-**dâr** ki müştâk-ı şâm ola

G-6/8

Rahm eyler iseñ **va**ktdürür kim gam-ı 'ıškuñ
Şaldı dil ü cân memleketine sipeh ey dost

G-22/3

Ol gül-endâm ider Ahmed gibi cân bülbülünü
Kafes-i gamda giriftâr elümden ne gelür

G-58/9

Mısr-ı hüsnüñ hasretinden her dem ey Yûsuf-cemâl
Nîl-i çeşmümden döker Bağ**dâd** gönüm Ruma Şat

G-137/4

Câm-ı ezel ser-mestiyem sâkî mey-i rahşânı şun
Bâzâr-ı derdüm **germ**dür ser-mâye-i dermânı şun

G-224/1

Gözlerümüze **nûr**sın u dillere şâdî
Halkuñ seni Haq şaklaya yavuz nazarından

G-239/4

Gelmez kinâra **hiç** miyânuñ hayâl ile
Olmaz hayâle yok yire diqqat ne fâ'ide

G-262/6

Çeşm ü zülf ü dehenüñ **dâld**dür ey şâh-ı cihân
Şahn-ı mızâmâr-ı kazâ içre çekilen 'aleme

G-276/2

Uyana nergis-i ma**hmûr** şeker-hâbından
İşidürse giceler na're-i mestânemüzi

G-346/6

Gül bülbül için **hâr**da hûn eyledi bağrın
Şîrîn gibi kim Husrev için hañçere düşdi^x

G-347/4

2.1.1.1.2.10. Ardı Ardına Yapılan Medler

Şiirde, kelimelerin ikileme şeklinde tekrarında olduğu gibi aynı ses değerine sahip kelimelerin belirli bir düzen içerisinde peş peşe tekrarı şiirin ritmini artırır. Ahmet Paşa'nın beyitlerinde ardı ardına yapılarak şiirin ritmini artıran âhengini sağlayan medlerden dikkati çekenler şu şekildedir:

Boyu hevâsı ile bu hevesde hâk oldum Ki şala sâyesin ol serv gâh gâh baña	G-5/5
Ne 'özü ider isem artuğ gelür günâhumdan Meger 'inâyet-i Şâh ola ' özü-hâh baña	G-5/7
Ahned işi gibi bağlanubdur Ol turra-i tâb-dâr ey dost	G-19/7
Meger ki sâye şalar câma zülfi sâkînüñ Ki cân dimâğın ider böyle müşg-bâr kadeh	G-27/2
Getür getür berü sâkî ki lâ'1-i nâbuñdan Meyüñ yüzi kızarub oldı şerm-sâr kadeh	G-27/5
Piyâle gûşesin aldı dehânı halkasına Şan itdi lâ'1-i Bedağşânı gûş-var kadeh	G-27/6
Muşhafda kadd ü zülf ü dehânuñ mı gördi kim Dil tıflı okuduğı elif- lâm-mîm dür	G-33/3
'İşkum cerîmedür diyu incinme Ahmedâ Kî ol şâh-ı cürm-pûş bilürsin kerîmdür	G-33/12
Hilâl halkasını gûş-ı âsumâna tağan Kamer yüzündeki pervîn gûş-vâruñdur	G-37/8
'Ârızı hattından ol servüñ su'âl itdüm didi Bûstân-ı Rûm da tûtî-i Hindûstân yatur ^{xi}	G-52/4

Ahmet Paşa'nın beyitlerinde peş peşe kullandığı medler yüksek bir perde meydana getirmektedir.

2.1.1.1.2.11. Türkçe Kelimelerde Yapılan Medler

Şairin Türkçe kelimelerde yapmış olduğu medler, anlamı pekiştirip; anlama derinlik ve ima katarak ses-anlam kaynaşması oluşturmaktadır.

Sayyâd-vâr ol âhû-yi miskîn-kemendüñ uş Her lâhza itlerine sözi oş oşdur	G-49/3
Sihr ile câzû gözün her dem ki âle başlar Cân ü dil elden gidüb ayaga düşer başlar	G-86/1
Pertev-i nûr-ı tecellîden ço yansun cân ü dil Var Aḥmed ben bu gün müştâk-ı didâr olmışam	G-217/5
Sür kapuñdan tek beni bir görme her nâ-cins ile Biñ kez ölmek yig cihânda bir yaramaz addan	G-241/5
Yüze yüz ‘arz-ı nazîr ider yüzüne âyîne Çok yüz görmiş hayâsuz saht -rûdur ne eylesün	G-245/2
Zülfüne öykündüğün ‘anber görüb miske didi Hay miskîn yüz karasıdır bu sevdâlar bize	G-275/5
Gerçi ḥandeñle yakîn oldı lebün varlığı İrimez diḳḳatün illâ ki gümândur dimege	G-282/4
Gerçi câm-ı dehenün şevkine cân irdi lebe Dil ümîdin kesimez cândürür umar daḥi	G-302/2
Ḳaddün ider oḳ gibi beni rast Ḳaşun ider yay gibi ḥam beni	G-303/2
Yaraladuñ yüregümi yâr hey Yâr ile yâr öyle mi olur var hey ^{xii}	G-338/1

2.1.1.1.2.12. Paralel Medler

Ahmet Paşa'nın beyitlerinde yapmış olduğu paralel medlere genellikle sadr ve ibtidâ ile darb ve acüz'de; bazende haşvde yer verdiği tespit edilmiştir.

Ey eş k nihân ol göricek yüzini yâruñ Ḥorşîd ‘ayân oldı gerek maḥv ola kevkeb	G-11/6
---	--------

ƙadr dirdüm ben bu zülfe ƙadr eger olsa dırâz ‘ İd dirdüm ben bu hüsne olmasa pâyân-ı ‘îd	G-29/2
Dostum ƙalmayalı mihrûñ gibi şabrum benüm Cevr haddeden geçdi ammâ hâsret oransuz geçer	G-54/6
Cevr elî ile burdı gûşın Aħmedüñ tanbûr -vâr Şol boyı dil-keş şanem kim Zöhre-i ‘uşşâ ƙ dur	G-82/5
İşk vâkıfdir ki ne için yer yüzün ğarƙ eyler eşk Nûh ‘âlimdür ki ne için ‘âleme tûfân olur	G-93/9
Cân ferâh olduğı dilden degül Allâh bilür Düşmana ƙarşu ƙılub ğayreti nâ- çâr güler	G-101/4
Eyyâm-ı mâh-ı İdd ür ebrû-nümâ ol ey şanem Hengâm-ı bûy-i üdd ür ğisû-ğüşâ ol ey şanem	G-208/1
Oturub hüs n bezminde idersin hâlûme ğande Yanarduñ şem ‘-veş sen de şataşsañ nâr-ı hicrâna	G-265/6
Depret ey sâķî elüñ kim lâ ğ yağsun bezmüñe Dutma ey muṭrib dilüñ kim sûz virsün sâzuña	G-280/6
Ey çarh miñnet tîrini çoğ atma bürc-i cismüme Ol mâh bu menzildedür oğ irgürürsin mâhuma ^{xiii}	G-290/6

2.1.1.1.2.13. İşaret Sıfatlarından/Şahıs Zamirlerinden Sonra Yapılan Medler

Ahmet Paşa, işaret sıfatlarından/şahıs zamirlerinden sonra med yaparak dikkatleri bu ibareler üzerinde toplamış ve böylelikle ses-anlam çağrışımı meydana getirmiştir.

Zülfi şol na ƙkâş dur kim şuya nağş-ı Çîn yazub Mânîyi mât eyledi bir berg-i müşğ-âĝîn şalub	G-13/5
Her gice eksük degül dilde belâ-vü-derd-ü-ğam Şanma kim bu hâne-i dervî ş mihmânsuz geçer	G-54/3
Aħmed umar ki ğamâyil ƙıla boynuña ƙolın Gerçi sen sîm -teni heykel-i zerden küniler	G-70/12

Şol ömr kim sensüz geçer ol ömr zâyî“ömr imiş Bir cân kî anuñ cânânı yok ol cân dañi cân olmamış	G-129/2
Ne idem bu derd den ki kime hâlüm ağlasam Şevkuñ anı dañi baña enbâz ider dirîğ	G-141/4
Parmağunda hâme-i dür-bâruñı gören didi Bu ne tûtîdür kim aña sîm den bâl eyledüñ	G-149/6
Yâ hod bu şîşe-i nâzüg-mizâc göñlümüze O seng -dilden iren inkisârı mı diyelüüm	G-190/2
Şeb evveli idi ki ol mâh geldi revzenüme Münevver itdi cihânı nehâra beñzetedüm	G-202/2
Senüñ bu şîr pençeñde cihân-gîrler zebûn iken Rakîb-i rûbehe varub ne için nañcîr olasın sen	G-247/4
Kaşuñ çatub cihânı peyveste ağladursın Bârân ziyân degül mi şol misk tozlu yaya	G-264/3
Nergis yetişdügi yire yüz sürdügi bu kim Sen serv -kâmetüñ yolını zer-nigâr ide ^{xiv}	G-281/4

2.1.1.1.2.14. “Ne” Kelimesiyle Yapılan Medler

Şairin şiirlerinde zaman zaman yer verdiği “ne (nasıl)” kelimesinden sonra yapmış olduğu medler, kelimenin bilinen manâsının yanında kelimedede ince bir manânında bulunduğu hissi vermektedir. Ahmet Paşa’nın ses-anlam uyumu sağlayan bu tür kullanımları şunlardır:

Eflâke irdi âhum irişmez sarâyuña Hayretde kalmışam ki bu ne bâr -gâh imiş	G-131/2
Ne seng den yaradubdur Hudâ yüregüñi kim Dürişürem ne tılısm aña kâr ider ne havâş	G-135/4
Ne mâh sın ki cân alalı Müşterî gözüñ Bâzâr-ı mihr içinde harîdâruñam senüñ	G-154/5
Hey ne şîrîn- kârdur la‘l-i şeker-rîzüñ senüñ Hey ne müşkil fitnedür zülf-i dil-âvîzüñ senüñ	G-163/1

Edeb degül gile cevr ü cefâ-yi cânândan Ne hûb ö zr diler rûy-ı yârı mı diyelüm	G-190/3
Ne hû rsın ki yüzüñ cennetinde ruğlarıñı Bir ay içinde iki nev-bahâra beñzetdüm	G-202/5
Didüm ki tevbe-şikendür bahâr-ı hûsn ü ruğıñ Ne seng -dil ide sen lâle- çih rden tevbe	G-287/5

2.1.1.1.3. Vaşl

Sonu ünsüzle biten bir kelimeyi, kendisinden sonra ünlü ile başlayan bir kelimenin ilk hecesine bağlayarak okumaya “vaşl” (ulama) denir (Saraç, 2007: 208; İpekten, 2010: 142; Sevük, 1942: 67). Türkçe fonetiğinde bir özellik dolayısıyla her sessiz harf kendisinden sonra gelen bir sesli harfin oluşturduğu heceye tabi olur, yani sesli harfin incelik veya kalınlığına göre telaffuz edilir. Dilimizin bu özelliği yalnız kelime içinde kalmaz, kelimeler arasında da aynı özellik görülür. Sessizle biten bir kelimeyi sesli ile başlayan bir kelime takip ederse birincinin sonundaki sessiz ikincinin başındaki seslinin kuracağı heceye kayar (İlaydın, 1997: 51). Çünkü hançeremiz daima sonu sessiz heceli kelimeyi başı sesli heceli kelimeye birleştirmek ister (Sevük, 1942: 64). Dolayısıyla “vaşl” bir aruz kusuru değildir. Aslında Türkçenin ses akışına da uyan bir durumdur (Saraç: 2007: 208).

Ahmet Paşa'nın gazellerinde bulunan “vaşl” kullanımlarının bazıları aşağıda verilmiştir.

Zâhm-i ğamzeñle ğam-ı zülfüni la'lüñ şekerı Nîş ise nûş ıder ü zehr ise tiryâk eyler	G-61/3
Girye vü âh eyleme zülfinde ey cân oynayan Kim kamu cân-bâz olan bârân ile bâd istemez	G-117/4
Hatt-ı la'l ü kadd ü ruhsârıñ añub eş'ârımı Hûb u rengin ü lañif ü âb-dâr itsem gerek	G-152/7

- Ahmedüñ adı kerâmetle dirilde ölüyi
Sehv ile sen bir ağız adın anuñ yâd idicek
G-153/8
- Kaşlaruñ îdine kırbân itmege meyl idicek
Ahmedi lûtf idüben yâd eyle kırbân olduğum
G-212/5
- Mest olub dil mey-i işkuñla leb ü çeşmüñ añar
Nuql için rağbet ider pisteh ü bâdâmlara
G-273/4
- Ne zıkr ü fikr ki yoğ anda yâd-ı zülf ü ruhuñ
Dün ü gün eylerem ol zıkr ü fikrden tevbe
G-287/4
- İşkuñ eger günâh ise uşta günâh-gâruñam
Şefkat idüb şefâ at it ki olmışam âl-i Muştafâ
G-294/6
- Bî-karâr oldu kara zülfüñ ucından dil ü cân
Âh kim müşkil imiş şabr u karâr ayrulığı
G-321/2
- Ahmedi redd itme kim küyuña varduqca ider
Pertev-i hüsnüñ bir aylık yoldan istikbâl anı^{xv}
G-352/7

2.1.1.1.3.1. Vaşl Yapılmayan Beyitler

Şiirde âhengın doğal akışını sağlamanın şartlarından biri, ulamaya riayet edilerek kurulmuş olmasıdır. Çünkü biz, günlük konuşmalarımızda da olduğu gibi, tabiî durumlarda ulamayı kullanırız. Ancak şiirde, bazen vezin zaruretinden dolayı ulama yapmamak gerekebilir (İlaydın, 1997:53). Bu durumda ulama yapılacak bir yerde yapılmamasından dolayı kulağa hoş gelmeyen bir sekt, bir kesinti olur²⁵. Usta

²⁵ İsmail Habib, “vaşl”ı müsbet ve menfi olmak üzere iki kısma ayırmış ve “müsbet vaşl”ı hançere zaten kendiliğinden yaptığı için vezinle de uyuyorsa “tabiat” ile “vezin”in birleşmesi olarak belirtmektedir. “Menfi vaşl”ın ise tabiî ses bizi “vaşl”a götürdüğü halde veznin bunu menetmesi olarak ifade etmektedir. Müsbet ve menfi “vaşl”ın, yani “vaşl” yapmanın da yapmamanın da, bir hata olmadığını sadece vezin icabına uymak olduğu için eski yeni bütün şairlerimizde bulunduğunu

şairler bundan kaçınmışlardır. Yine de ulama yapmadan, meydana gelen kesintiye hissettirmeyip, üstelik mısra'ı daha da anlamlı ve âhenkli yapmak için bir duraksama olarak ustalıklı kullanan şairlerde vardır (İpekten, 2010:141-142).

Ahmet Paşa'nın gazellerinde genellikle fiilden, öznen ve "kim" edatından sonra ya da vurguyu belirli yerlerde toplamak, anlamı yoğunlaştırmak için "vaşl" yapılması gereken bazı yerlerde yapılmadığı görülmektedir.

Gel varma otağına raķıbüñ ki bilürsin

İt/ olduğı yire melek itmez güzer ey dost

G-16/3

Baña dil-berden 'inâyet/ istemeñ/ ey dostlar

Şanmasun düşman beni kadr-i cefâsın bilmedüm

G-192/14

Eyyâm-ı mâh-ı îddür/ ebrû-nümâ ol/ ey şanem

Hengâm-ı bûy-i üddur gîsû-güşâ ol/ ey şanem

G-208/1

Pertev-i nûr-ı tecellîden ço yansun cân ü dil

Var/ Aħmed ben bu gün müştâķ-ı didâr olmışam

G-217/5

Sen şem ' gibi ğayr ile meclisde gülersin

Ben/ aķıduram yaş ile kan yandum elüñden

G-231/2

Şol kara kaşuñ çatub gönüm hilâl itmek neden

Hey/ elâ gözlüm bizümle mekr ü âl itmek neden

G-234/1

Bu ne ad yavuzlığıdır terk-i cân itmez dimiş

Er/ olana ğod ölüm yığdür yaramaz addan

G-242/3

Varub/ ey serv gül-zâra dimişsin beñzerem yâra

Bu nâ-mevzûn sözi terk it/ utan/ ol kadd-i mevzûndan

G-248/5

İşigüñ bir/ âsumândur kim/ anı zeyn itmege
Hûşe-i Pervîn aşar bu eşk-i gâlân her gice

G-258/2

Yandum belâ-yi hecr ile Nemrûd nârından beter
Gel/ ey Hâlîlüm bir kadem tâze gülistân it beni^{xvi}

G-318/2

Ahmet Paşa, gazellerinde “vaşl” yapılmayan bazı durumları “tef ile” sonlarına denk getirmiştir. Böylelikle beyit “taktî” edildiğinde meydana gelen hafif “sekt”ten dolayı bu yerlerde “vaşl” yapılmamış olması âhengi bozmadığı gibi genellikle kelimelerde bölünmediği için şiirin âhengini artırmaktadır.

Sözde ‘uşşâkı muhayyer/ eyle dirseñ/ Aħmede
Böyle bülbül/ olmağa küyuñ gerek bostân aña

G-4/7

Ķâmetüñ çıkdı kapuñdan/ oldı göz yaşı revân
Şan kıyâmet kopdı gökden/ aħter-i tâbân yağar

G-36/7

Ķamzeler bagrum delübdür/ urma merhem/ ey tabîb
Çıkmadı dilden henûz ol tîr ü peykân andadur

G-44/3

Ben dilerdüm kim/ iden sen hâna cevründen gile
Göñlüm aydur/ anı ço bu şûret-i zîbâyı gör

G-56/6

Öldürür gözlerüñ ey yâr/ elümden ne gelür
Mest olubdur iki hûn-hâr/ elümden ne gelür

G-58/1

Baħtı yüzün/ Aħmedüñ tâli‘ kaçan/ ağarda kim
Hâl tek ruhsârına zaħm urdı dest-i rûzigâr

G-65/5

Aħmedi gülşen-i ‘ışkuñda görüb dil/ uzadan
Eline taş/ aluban merg-ı hoş-elhâna atar

G-67/5

- Serv-i bâlân/ ile başuma belâlar nice bir
 Hışm-ı çeşmüñ/ ile cânuma cefalar nice bir
 G-79/1
- Beni öldürmek dilermiş lâ‘lün için gözlerün
 Âh kim yok yire bir gün/ ara yirde kıan/ olur
 G-80/3
- Aç gözün/ ey cân ki cânânun yüzün görseñ gerek
 Şâdumân ol/ ey dil-i gam-gîn ki dil-dâruñ gelür
 G-98/2
- Bir nigâh-ı germ ile od düşdi gözümdeñ dile
 Dûd-ı âhum/ ol şirâruñ/ ihtirâkıdur henüz
 G-121/3
- Fürkatünden nice yanmayam ki her şeb şubha dek
 Şem ‘i yağan/ engübînün/ iftirâkıdur henüz
 G-121/5
- Ahmedün zer çihresin yoluñda toprağ/ eyleyen
 Pây-bûsuñ lezzetinün/ iştîyâkıdur henüz
 G-121/9
- Kendü düşen/ ağlamaz dirler ben ol hayretdeyem
 Kim saña düşeli ne için/ akıdur hûn-âb göz
 G-123/7
- Şol ömr kim sensüz geçer/ ol ömr zâyî ‘ömr imiş
 Bir cân ki anuñ cânânı yok/ ol cân dañi cân olmamış
 G-129/2
- Hâlüme bir dem nazar kııl/ arada kıan/ olmasun
 Kim gözümle göñlüm içre mâ-cerâ eksük degül
 G-177/3
- Hey kıyâmet/ eñegün çâhına cân tolduğı için
 Cân şaçar silkinicek her yaña zülfün reseni
 G-306/4
- Bu gün bir serv-ı kad gördüm/ urınmış bir külâh egri
 Elî ile oynayub zülfün/ ider geh toğrı gâh egri
 G-333/1

Lâle-veş her ne geyersenem/ eşküm eyle/ al anı
Ey gül-i sûrî murâduñ cân ise gel/ al anı^{xvii}

G-352/1

İsmail Habîb'in "vaşl"ı müsbet ve menfî olmak üzere ikiye ayırdığını daha önce belirtmiştik. Konuşma dilinin kişiyi "vaşl" yapmaya götürdüğü halde özneye, yükleme ya da herhangi bir duruma vurgu yapmaksızın sadece vezin gereği yapılmayan "vaşl" menfî olarak nitelendirilebilir (Sevük, 1942: 64-67). Ahmet Paşa'nın gazellerinde de "vaşl" yapılması gereken yerde yapmayarak "sekt"e uğrayan, şiirin âhengini bozan durumlardan bazıları şu şekildedir:

Ey dost nazar/ eyle ki 'uşşâk arasında
Ahmed gibi bir 'âşık-ı gam-hârî kimüñ var

G-71/5

Ahmed eger sözlerüñ kâsid/ olursa gam degül
Cevher-i nazmuñ bahâ bulur harîdârüñ gelür

G-98/8

Şubha dek her gice bülbül gibi feryâdumuzu
Müşkil ol kim işidüb/ ol yüzi gül-zâr güler

G-101/2

Serv-i bülend-kâmet ü ma'sûk-ı dil-nevâz
Olmış nihâl-i gül gibi başdan/ ayağa nâz

G-118/1

Ey dil haţ-ı ser-sebzin lâ linde temâşâ it
Gör Hızır ne hoş/ almış ser-çeşme-i cândan haz

G-138/3

El/ uzadub zülfüne yalvaruram sevdâyî gör
Mûr iken efsûn okuyub kaşd-ı mâr itsem gerek

G-152/4

Kara kaşuñ yayına kurbân olam ki atduğı ok
Başlu bağrum zahmına merhem/ urur peykân degül

G-180/2

- Tâze gül/ açmış yañağın gülşeninde tâb-ı mül
Ey gülâlâ gül/ alursañ gel bu ruhdan al gül
G-183/1
- Bilmezem kim nice varam kûyına dil-dârumuñ
Ben meger toprağ/ olam ilte şabâ gerdüm benüm
G-211/5
- Eşk-i çeşm ile yumayınca gönül/ âyînesin
Gün gibi anı kaçan şâf ü mücellâ göresin
G-230/9
- Ahmedün küynüklerin söyler zebân-ı hâl ile
Bir/ ayağ/ üzre turub şem 'i şebistân her gice
G-258/6
- Evvel/ umar/ idüm kim sâyeñde hoş geçe idüm
Bu rûşen oldu âhır kî olmaz güneşde sâye
G-264/6
- Kirpügün zahm urıcağ bağrumı gamzeñdür delen
Tîr iñende kâr-ger/ olmazdı peykân olmasa
G-279/5
- Ey çarğ miñnet tîrini çoğ/ atma bürc-i cismüme
Ol mâh bu menzildedür/ ok/ irgürürsin mâhuma
G-290/6
- Dînimün varı nedür cânın bile virmek gerek
Şol kişi kim kaşd ider bir hûb/ oğlan kocmağa
G-291/6
- Dimedün bir gün/ alayın/ Ahmedün gönlin/ ele
Kî ayağa düşmişdurur zülf-i perîşânum gibi^{xviii}
G-307/12

2.1.1.1.3.2. Vaşl-ı ‘Ayn

Ahmet Paşa'nın gazellerinde “vaşl-ı ‘ayn” yapılan beyit bulunmamaktadır.

2.1.1.1.4. Zihâf

Vezin zaruretiyle bazı kapalı/uzun heceleri açık/kısa değer haline getirmek olan “zihâf”, aruz ilminde büyük bir kusur olarak görülmektedir (Saraç, 2007: 215; İpekten, 2010: 155). Türkçede uzun ünlü bulunmadığı için “zihâf”, Arapça ve Farsça kelimeleri aruz kalıplarına uydurmak için yapılır (İlaydın, 1997: 75). Kelimenin doğal yapısını bozarak uzun heceleri kısa okumak; böylelikle kelimenin alışılmış âhengini bozmak kulağa hoş gelmediği için “zihâf” büyük bir kusur olarak görülmüştür. Bu nedenle şairler ellerinden geldiğince bunu yapmamağa çalışmışlardır (İpekten, 2010: 156). Ancak “Arapça ve Farsça kelimelerin büyük bir kısmı zamanla Türk söyleyişine mal edildiği için, bazı uzun heceler kendiliğinden kısa hece halini almış ve birçok bileşik hece tam hece durumuna düşmüştür” (İlaydın, 1997: 75). Aynı şekilde kelime sonunda bulunan “ye” ve “vav” med harflerini, imlâ harfi gibi okumak; Bâkî, Emrî gibi mahlaslarda bulunan uzun ünlüleri ve sonunda nisbet ye’leri bulunduran kelimelerdeki, kelimenin sonunda yer alan, uzun ünlülerin bazen vezin gereği kısa okunması kusur olarak değerlendirilmemektedir (Saraç, 2007: 216).

Aruz uygulamasında iki türlü “zihâf” bulunmaktadır:

1. Aslında uzun olan heceyi aruz kalıbına uydurabilmek için kısa okumaktır. Ahmet Paşa’nın yapmış olduğu bu tür zihâflar genellikle nisbet –i’lerinde ya da harekesi kesre olan harflerde olduğu tespit edilmiştir. Bunların dışında yer yer harekesi ötre ve fetha olan harflerde de zihâf yaptığı görülmektedir. Şairin zihâf kullanımlarının bazıları aşağıda verilmiş diğerlerinin gazel ve beyit numaraları tezin sonunda gösterilmiştir.

Zülfi naçkâşî suya bir resm ider kim reşk ider
Mânî-i Çîn yazduğı naçş-ı Nigâristân añâ

G-2/7

Lebün **şeft-âlûsinüñ** hasretinden
Gözüm dâmânına taldurdu ‘unnâb

G-14/4

Çanğı gül-ruhdur yüzüñle **da’vî-i** hüsn eyleyen
Nice kevkebdür iden horşîd-i tâbân ile baş

G-23/3

Hâlûñ meger ki hindû -yi şeker-fürûşdur Kim her nefes maķâm aña ol la'l-i nûşdur	G-49/1
Kaşları yayı gibi ğayrî yi kendüye çeker Ėamzesi okı gibi 'aşıkı yabana atar	G-67/2
Sebze haţtuñda ruħuñ bir lâle-i Nu'mânîdür Kî anı rengîn eyleyen bu eşķümüñ bârânıdır	G-90/1
Zengî -i âteş-perest ol sünbül-i ruhsârına Hindû -yi âyîne-dâr ol nergis-i müjgân olur	G-93/13
Kâkül-i dost şıdı göñlimi ben maħzûnuñ Dir gören kâsesini Leylî şımış Mecnûnuñ	G-173/1
Aç hilâl ebrûñı kim nûn ve'l-ķalem tefsîrini Mâhî -i kilküm zebânı hâl ile taķrîr ide	G-284/6
Bûstânın sözümuñ lûtf şuyıdır şuvaran Ki hemîşe hoş olur Sa'dî Gülistânı gibi ^{xix}	G-315/5

2. "İmâle-i memdûde" yapılacak yerde yapmayarak kelimenin âhengini bozmak ve ölçünün akışını sekteye uğratmaktır. Bu tür "zihâf" çeşidi ilki kadar büyük kusur sayılmaz.

'Ârızı haţtıñdan ol servüñ su'âl itdüm didi Bûstân-ı Rûmda tûţî-i Hindûstân yatur	G-52/4
Her kaçan gül gibi ol hâr ile handân yürüse Ehl-i dil bağrını lâle gibi dâğlar oturur	G-105/3
Çîn-i zülfüñde ne hindûdur beñüñ kim dir gören Milk-i Hindûstân değer bir fülfulüñ vardur senüñ	G-162/4
Türk-i çeşmuñ tîr -keşinden cânı kim ķurtara kim Ne ķadar kim gözlerem tîr-i ķazâ eksük değül	G-177/4
Ger göñlüme sultân-ı hayâlüñ ola mihmân Cân pîş -keş iden ayagına mâ-ķazarından	G-239/5
Senüñ bu şîr pençeñde cihân- Ėîr ler zebûn iken Rakîb-i rûbehe varub ne için naħcîr olasın sen	G-247/4

İrişür Aḥmedüñ âhı yidi at göklere her dem Şakın ey ḥûblaruñ şâhı seḥerde âh ü zârundan	G-255/7
açan kim nâz ile dil-ber ıa geldi oağından Şulu Őeftâlûlar Őundi bize gül ter udağından	G-256/1
âmetüñ vaŐfın Şabâ zıkr itse serv eyler semâ‘ Raş urur lâbüd Ḥudâvend-gâr añılsa mevlevî	G-334/4

2.1.1.1.5. Âhenk Ögesi Olarak Paralel Med, İmâle ve Vaşllar

Dilin vermiş olduğu imkânlar dâhilinde, vezin ve kafiyenin sağlamış olduğu bir disiplin ierisinde bin bir titizlikle kelimeleri seerek beyitleri oluşturan Şairler, mısralar arasında ses bütünlüğünü sağlamak iin bilinli olarak paralel “med”, “imâle” ve “vaşl”lar kullanmışlardır.

Aruz hususlarından “ziḥaf”ı bir kenara bırakırsak “imâle”, “med” ve “vaşl”ı aruz kusuru olarak değerlendirmek doğru değildir (Sara, 2007: 214). Aruz vezniyle söylenmiş olan bir Şiir “taktî” edilerek “imâle”, “med” ve “vaşl”ın ses değerlerinin hakkı verilerek seslendirildiği zaman paralel Şekilde yapılan bu hususların Şiire kattığı değer oartaya ıkmaktadır. Tanpınarın ifadesiyle “bunun iin eski Şairler Şiir yazmazlar, söylerlerdi” (Tanpınar, 2007: 186).

Ahmet Paşa’nın incelemiş olduğumuz gazellerinde ok sayıda paralel “imâle”, “med” ve “vaşl”lar bulunmaktadır. Şair bazı beyitlerde bu hususları bir arada toplayarak beytin âhengini artırmıştır. Ahmet Paşa’nın gazellerinde bulunan bu hususları “paralel medler”, “paralel imâleler”, “paralel vaşllar” ve “ortak paralellikler” alt baŐlıkları altında tasnif ettik.

2.1.1.1.5.1. Paralel Medler

Bu tür kullanımlar daha önce “med” maddesinde verildiği iin burada tekrar bahsedilmemiŐtir.

2.1.1.1.5.2. Paralel İmâleler

Ahmet Paşa'nın mısralarında paralel şekilde yapmış olduğu kelimelerdeki seslerin genellikle –istisnaları olmakla birlikte- aynı hareketler olduğu tespit edilmiştir.

Lebün şeft-âlüs <i>in</i> ünñ hasretinden Gözüm dâmân <i>ına</i> taldurdu 'unnâb	G-14/4
Dil tıflı için çekdi kaşuñ gül varak <i>ına</i> Bir sîm elif üstine 'anberden <i>iki</i> med	G-30/3
Ögsem le <i>bü</i> ñi cân deheninden şeker çıkar Añsam di <i>şü</i> ñi dîde-i terden güher çıkar	G-68/1
Cevr <i>ü</i> cefâsı cânuma lûtf <i>u</i> vefâ yiter Derd <i>ü</i> belâsı gönlüme zevk <i>u</i> şafâ yiter	G-108/1
Hûn- <i>ı</i> ciger hikâyet <i>ini</i> şerh ider gözüm Ehl- <i>i</i> nazar olanlara <i>bu</i> mâ-cerâ yiter	G-108/4
Gözleri sihr-âferîn <i>ü</i> lebleri mu'ciz-nigâr Gamzesi 'âbid-firûb <i>ü</i> handesi 'âşık-güdâz	G-125/2
Bu taşdan <i>katı</i> gön <i>lüne</i> nice kâr eylesün eşküm Bu gökden <i>yüce</i> kaşruña nice irişsün efgânım	G-187/3
Yanardı şevk od <i>ına</i> ehl-i Firdevs Ger olsa hûr <i>da bu</i> çeşm ü ebrû	G-257/6
Göster yüzüñi kim kameri bî-çarâr ide Depret le <i>bü</i> ñi kim şekeri şerm-sâr ide	G-281/1
Yüz mi döyer yüzüñe bâğ-ı cinândur dimege Dil mi varur le <i>bü</i> ñe çeşme-i cândur dimege ^{xx}	G-282/1

2.1.1.1.5.3. Paralel Vaşllar

Ahmet Paşa'nın paralel vasl kullanımlarının bazılarını şu şekilde örneklendirmek mümkündür:

Zülfüñ ki 'izâruñda ider cilveler _{ey} dost Tâvûs-ı cinândur ki açar bâl _ü per _{ey} dost	G-16/1
Hâk-i pâyuñ 'ıtrını ol zülf _{etekden} saçduğı Bu sebebdendir ki Çinde misk _{inen} olmaz revâc	G-25/6
Berg-i semenüñ lâle gibi hûb _{olacağdur} Meh-tâb yüzüñ gün gibi maħbûb _{olacağdur}	G-45/1
Lâle haddüñ göricek âh idüben ağladuğum Bu ki gül mevsimidür bâd _{ile} bârân dökilür	G-73/5
Zülfüñ ańsam bezm-i Gülşen bûy-i 'anberden tolar Lâ lüñ _{ańsam} şahñ-ı şahrâ cûy-i kevserden tolar	G-109/1
Ben andan iren cefâya döydüm Ol benden _{olan} vefâya döymez	G-114/8
Bir gice sevdâ-yi bûy-i zülf-i yâr itsem gerek Misk gibi kan yudub terk-i diyâr _{itsem} gerek	G-152/1
Hâki iksîr eylemek isterseñ _{ey} şey baña bak Sırrumı fâş _{eylemek} isterseñ _{ey} gül-çihre gül	G-183/7
Firâķ-ı yâra şabr _{olmaz} gidelüm bârî şehrüñden Göñül çün şındı cebr _{olmaz} gidelüm bârî şehrüñden	G-233/1
Yüzüm _{altunına} ğam darbı şeref virse ne tañ Kıymet _{artuğlığıdır} sikke-i dînâr dağı	G-302/5
Şikâr-ı zerķ idici turfe murğ imiş zâhid Ki düzdi zerķ _{ile} tesbîh dâm _ü dâne dağı ^{xxi}	G-317/5

2.1.1.1.5.4. Ortak Paralellikler

Ahmet Paşa, med, imâle ve valsları paralel olarak kullandığı mısralarda ses birlikteliği sağlayarak beytin âhengini artırmıştır.

<i>Bu</i> ğamze degül belâdur ey dost <i>Bu</i> ğande degül cefâdur ey dost	G-20/1
Yoluña dide-i ‘uşşâk güher-rîz oluban Kapuña çihre-i ‘uşşâk zer-efşân yaraşur	G-46/2
Şubh -gâhuñ yaqasın mihrüñ <i>eli</i> çâk eyler Mâh -tâbuñ yüzini şevkuñ <i>odu</i> hâk eyler	G-61/1
Şubh -dem her <i>gice</i> agyâr ile ol yâr oturur Dest -bâzî <i>kılub</i> agyâr ile oynar oturur	G-105/1
<i>Bulamaz</i> hattuñ <i>gibi</i> bir nuşa- <i>i</i> cân- bağş dil <i>Görimez</i> vaşluñ <i>gibi</i> bir gevher- <i>i</i> nâ- yâb göz	G-123/2
<i>Mâha</i> kemend atar saçı hindûsı Kâsımuñ <i>Şiri</i> şikâr ider gözi âhûsı Kâsımuñ	G-158/1
Girih girih resen- <i>i</i> müşg-bârı <i>mi</i> añalum Dizin dizin güher- <i>i</i> âb-dârı <i>mi</i> diyelüm	G-190/5
Eyyâm-ı mâh- <i>i</i> îddür ebrû-nümâ ol ey şanem Hengâm-ı bûy- <i>i</i> üddür gîsû-güşâ ol ey şanem	G-208/1
Qaddüñ ider <i>oğ</i> <i>gibi</i> <i>beni</i> rast <i>Kaşuñ</i> ider <i>yay</i> <i>gibi</i> ğam beni	G-303/2
Kılur zülfi mu ‘attar dest -mâli Tolar misk ile ‘anber dest -mâli ^{xxii}	G-354/1

2.1.1.1.6. Tahfif (Kaşr)

“Med” harflerinden biri kullanılmış olan bir kelimedede, “med” harfini düşürerek, bir kelimenin hecesini düşürerek, aslında şeddeli olan bir kelimeyi şeddesiz olarak kullanarak ya da harekesiz (sakin) bir harfi harekeli hale getirerek yapılan tasarruflara denir (Dilçin, 2009: 16; Sevük, 1942: 71; Saraç, 2007: 219; Karaismailoğlu, 2001: 134).

Ahmet Paşa’nın gazellerinde med harfini düşürerek, aslında şeddeli olan bir kelimeyi şeddesiz kullanarak, bir kelimenin harfini eksilterek ve sâkin bir harfi harekeli hale getirerek yapılan “tahfif”lerin yer aldığı bazı beyitler şunlardır:

Dürc-i yâkutında lâ'lüñ derc idüb cân naqdini Bir zümürürd kıfl urdı bu haţ -ı reyhân aña	G-2/4
Zülfüñ hayâli cânımı yaksa 'aceb degül 'Âdetdürür ki şem' yaqarlar çü şâm ola	G-6/6
Düşdi durdı kıomadı yoluma gitmege beni Egledi bir iki gün Gülşen-i küyuñda şehâ	G-10/3
Zülf-i siyehün çıkmadı dîbâ külehuñden Zîrâ ki harîr içre olur misk-i ter ey dost	G-16/4
Hüsn âyetini şânuña nâzil kılan itdi Mañbûbları bendesini pâdişeh ey dost	G-22/5
Cân naqdini şükkrâne virem sen güher-i pâk kılsañ gözümüñ dürcini ârâm- geh ey dost	G-22/7
Şol Sikender isteyüb bulmadığı Âb-ı Hayât Hâşşıyyetde idemez bu lâ'l-i handân ile bañs	G-23/5
Şuya sünbüldeñ zırñ geydürse ruhsâruñ nola Her yaña nergislerüñdeñ sihr ile peykân yağar	G-36/8
Levh-i hüsnüñde haţuñ geh mahv ü geh isbât olur Beñzer ol dil sâlikinüñ şüret-i a'mâlidür	G-50/4
Biz güzellersüz olmazuz Ahmed Bülbülüz gülsitânsuz olmazuz	G-112/7
Âhum felekde Zöhreye âheng ider velî Gör tâli'üm ki diñlemez ol meh-liqâ henüz	G-119/2
Meh hırmenine od uralı mihr-i cemâlüñ Yırtub yaqasın çarñ yire çaldı külâhî ^{xxiii}	G-340/3

2.1.1.1.7. Şeddeleme (Teşdîd)

Şiirde vezin ve âhengi sağlamak için aslında şeddeli olmayan bir harfi şeddeli olarak kullanmaktır (Saraç, 2007: 219; Karaismailoğlu, 2001: 133). Ahmet Paşa'nın gazellerinde "teşdîd" kullanımı bulunmamaktadır.

2.1.1.1.8. Hece Düşürme (Hâzîf)

Şiirde, Farsça “ki”, Türkçe “ne” sözcüklerini ve “mi” soru ekini takip eden kelime gruplarında vezin ve âhengi sağlamak için genellikle hece düşürülür (Karaismailoğlu, 2001: 132). Ahmet Paşa, gazellerinde “ki”, “ne”, ve “mi” sözcükleri ile bu sözcüklerin dışında ünlü ile bitip ünlü ile başlayan bazı kelimelerde hece düşürme yaptığı tespit edilmiştir.

Söyler ebrûsı kulağına egilmiş zülfinüñ Dir ki uzadub cevri elini fitneler kıl dâ'imâ	G-3/9
Ne olduğın bilmek dilerseñ gönlümi hüsnuñe sor Kim garîbüñ hâline vâkıf degül illâ garîb	G-12/2
Kimse Aḥmed gibi nakş itmez kitâbın hüsnuñ Ne kadar nakḳâş olursa idemez Mânî ile bahs	G-23/8
Şafâ-yi 'aks-i lebüñ mi aldı ey nigâr kadeḥ Ki bezme cür'a diyu cân ider nisâr kadeḥ	G-27/1
Hey ne câdû-yı siyeh-dildür yüzinde zülfi kim Bir kıllı ucında aşılmış biñ dil ü cân andadur	G-44/4
Ne için ol çok sevdüğüm mihr ü vefâyı az ider Kim beni bir şîve ile öldürmege biñ nâz ider	G-99/1
Dostlar böyle mî olur dostluğun kâ'idesi Ki ağladuğın göricek yârınun ol yâr güler	G-101/3
Nice itsün görüb ağıyârı kenârında nigârınun Diyimez ki ola hep 'ömri şikâyet rûzigârından	G-235/2
Her kalem ki Aḥmed anı çekdi boyun vaşfi için Ney-şeker diyüb anı gülşen-i defterde ḳodı	G-316/7
Sâkin-i kûyuñ ki irâḳdan göre gül ruḥsârûñı Bâḡ-bândur ki olamaz berg-i güle kâdir daḥi ^{xxiv}	G-324/3

2.1.2. Tasarruf Bulunmayan Beyitler

Divan şairlerinin buraya kadar vermiş olduğumuz aruz veznine dair âhenk unsurlarına (tasarrufa) gereksinim duymadan da şiirlerini âhenkli bir şekilde

meydana getirdikleri görülmektedir. Ahmet Paşa'nın aruz veznine dair âhenk unsurlarına (tasarrufa) yer vermediği beyitlere aşağıdaki beyitler örnek gösterilebilir:

La'lûñ gibi bir hokka-i yâkût-ı güher-pûş Ağzuñ gibi bir dürc-i dürer-bârı kimüñ var	G-71/2
Ne dil var kim gözün yağmâya virmez Ne ser kor kim saçun sevdâya virmez	G-122/1
Cihân güzelleri çün bî-vefâ imiş bildük Göñül vefâsuza virmek haâtâ imiş bildük	G-161/1
Çün cihândan yig bilür ma şûk sırrın âşıkun Pes neden diñler rakıbuñ iftirâsın bilmedüm	G-192/10
Cemâli naqşını gördüm nigâra beñzetedüm Cefâların göricek rûzigâra beñzetedüm	G-202/1
Bîmâr-ı gamzeñem baña şihhat ne fâ'ide La'lûñ tabîbi virmedi şerbet ne fâ'ide	G-262/1
Ne sünbüldür saçun kim sâyesinde Biter miskîn giyâlar tâze tâze	G-267/2
Yâra şîrrîn sözünüñ sırrını şordum didi kim Biz şeker toldururuz sözde nemek-dânumuza	G-274/6
Bizi yoldan çıkarma ey zâhid Bilmezüz şanma kendü râhumuzı	G-299/6
Şemme-i zülfüñle meşâmın dilüñ Gâliye-sâ eylemedüñ öyle mi	G-309/4
Dil başar bağına kaddüñ hevesin cân gibi Şakınur sîne saçun küfrini îmânı gibi	G-315/1
Zîbâ yañağunda tâze haţtuñ Gül-desteye şardı ter giyâhı	G-322/3

2.1.2.1. Birinci Mısrada Tasarruf Bulunmayan Beyitler

Ahmet Paşa, bazı beyitlerinde birinci mısradaki aruz veznine dair âhenk unsurlarını kullanmazken ikinci mısradaki bu unsurlara yer verdiği görülmüştür.

Benüm fûrûg-1 kamerden ferâgatum var kim Çerâg-1 mihr-i ruhuñdur delîl-i râh baña	G-5/2
Ûaddüñ kıyâmetin görüben cân virenlere Tûbâ <i>buda</i> ğı gölgelerinde maķâm ola	G-6/3
Zülfüñ ğamında sûzuma fi-l-cümle öykünür Şol teşne rûze- dâr ki müştâķ-1 şâm ola	G-6/8
Yâ Rab ne sihri var gözünüñ kim diyince hâ Zülfüñ ‘aşâsın eyledi biñ başlu ejdehâ	G-8/1
Ey mâh-1 hüsne mihr-i ruhından bihâ viren Olmaz <i>iki</i> cihân seni bir görmege bahâ	G-8/2
Diñleseñ rağbetle bir gün Ahmedüñ bir beytini Gül <i>gibi</i> her yıl <i>ķa</i> bir tâze dîvânı dürüst	G-21/8
Meger ki sâye şalar câma zülfi sâķînüñ Ki cân dimâğın ider böyle müşg-bâr ķadeķ	G-27/2
Ruhında zülfi ne tañ el şunarsa ğabğabına Olur ķü yüz bula hindû <i>daķi</i> beter ğüstâķ	G-28/5
Gösterdi cemâlünde senüñ ğün gibi rûşen Şakķ-ul kameri mu‘ciz-i engüş-i Muhammed	G-30/2
Üftâde yaşlarum ki nazardan düşübdürür Merdümlük it esirge ki bir kaç yetîmdür ^{xxxv}	G-33/4

2.1.2.2. İkinci Mısradâ Tasarruf Bulunmayan Beyitler

Ahmet Paşa, bazı beyitlerinde ikinci mısradâ aruz veznine dair âhenk unsurlarını kullanmazken birinci mısradâ bu unsurlara yer verdiği tespit edilmiştir.

Öyküner ruhsârüña nesrîn idi bühtân idüb Lâle miskînüñ dutub nâ-ķaķ cenânın yaķdılar	G-35/6
Şacı şol nâfe-i tâtârdur kim Dü ‘âlemden anuñ bir târı yigdür	G-38/2
Âh kim ğamzelerle dil-berler Taķınur şağlu şollu ķaçerler	G-47/1

Çün gün yüzüñe ahsen-i takvîm <i>did</i> i haq Aħmed severse ahseni yâ Rab haţâ mıdur	G-48/7
Ol serv-i <i>sîm</i> -ten şoyunub çıksa câmeden Cismin gören şanur ki bulutdan kamer çıkar	G-68/4
<i>Tîr</i> -bâran <i>ideli</i> câna hayâl- <i>i</i> gamzeñ Çeşmümün revzenesinden dile peykân dökilür	G-73/8
Tağılur lâle ruhuñ üstine hâl- <i>i</i> siyehün Şan ki hindû-beçe gül dirmege gül-zâra gider	G-77/2
Ne ‘aceb istese dil şehre kudûmını şehün Ki kadem başduğı yirlerde kademler töludur	G-104/3
Ârızuñdan geçemez haddüñe hâl- <i>i</i> siyehün Şan ki hindû-beçe gül dirmege mâdan geçmez	G-111/5
Gül pîrehen eyle key <i>yaraşur</i> Nâzûg bedenün kabâya döymez ^{xxvi}	G-114/2

2.1.3. Tef‘ilelerin Dizilişi Bakımından Kullanılan Kalıplar

Yakup Şafak’ın yapmış olduğu tasniften hareketle Ahmet Paşa’nın gazellerinde kullanmış olduğu aruz kalıplarını aşağıdaki şekilde inceledik.²⁶

2.1.3.1. Tek Bir Tef‘ilenin Tekrarından Oluşan ve Herhangi Bir Değişikliğe Uğramayan Yeknesak (Muttarid) Vezinler

Bir tef‘ilenin hiçbir değişikliğe uğramadan dört kez art arda tekrarlanmasıyla meydana gelen kalıplardır. Bu tür kalıplarda aynı tef‘ilenin tekrarından kaynaklanan bir monotonluk vardır. Ritimde meydana gelen bu monotonluğu kırmak için şairler, taktînin kelimeleri bölmeyeceği şekilde kalıpların orta yerlerinde durak oluşturarak monotonluğu gidermeye çalışmışlardır (İlaydın, 2007: 54-57).

²⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Yakup Şafak, “Fars ve Türk Edebiyatlarında Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler”, *Yedi iklim*, C.X, S.70, Ocak 1996, s.31-34.

Ahmet Paşa gazellerinin 28'ini yeknesak vezinlerle oluşturmuştur. Şair gazellerinde yeknesak vezinlerden sadece “mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün” ve “müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün” kalıplarını kullanmıştır.

Mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Gazel	102, 128, 156, 187, 232, 233, 235, 244, 247, 248, 255, 256, 265, 270, 292, 327, 330, 331, 332, 333, 344,	21
-------	--	----

Dört “mefâ‘ilün”le meydana gelen bu vezin, 16 ses değerine sahip olduğu için ve bir açık heceden sonra üç kapalı hecenin art arda geldiği tek tef‘ile olmasından dolayı Divan şairleri aruzun bu en uzun sesli veznini sıklıkla kullanmışlardır (Sevük, 1942: 28). Ahmet Paşa toplam 21 gazelinde kullandığı bu müsemmen kalıp, hezec bahrinin şiirimizde en çok kullanılan kalıbıdır (İpekten, 2010: 168). Divan şiirinin ilk başlangıç devreleri olarak değerlendirebileceğimiz 13. ve 15. yüzyıllarda bu vezinle yazılmış manzumelerin az sayıda ve genellikle mısraların duraklı olduğu; 16. yüzyıla doğru ise bu durağın kaybolduğu görülmüştür (Şafak, Şubat 1996: 51).

Ahmet Paşa'nın bu vezinle yazmış olduğu 21 gazelinde 244/4-5-6-7, 248/3, 270/5, 327/5, 331/7, 332/4, 344/6 beyitleri dışında tüm beyitlerde vezin duraklı olarak kullanılmıştır.

Ahmet Paşa'nın, her beytin dört eşit parçaya bölünmesine imkân veren “mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün” vezniyle yazılmış bir tane “musammat gazel”i bulunmaktadır²⁷.

²⁷ “mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün” ve “müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün” gibi her mısraın iki, her beytinde dört eşit parçaya bölünmesine olanak sağlayan ve her beyitte birinci mısra sonu ile mısra ortalarında bulunan durakların kafiyelendirilmesi ve ikinci mısraın sonunda bulunan kafiyenin tüm beyitlerde tekrar etmesiyle, gazelde ana kafiye dışında ayrı bir iç kafiye oluşmasıyla meydana gelen gazellere denir. Daha geniş bilgi için bkz. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul:3F yay., 2007, s. 53.

Firâk-ı yâra şabr olmaz//gidelüm bârî şehrûnden
Göñül çün şındı cebr olmaz// gidelüm bârî şehrûnden

Güzellük sende gâyetde// sevük bende nihâyetde
Çü fikrûñ yok re‘âyetde// gidelüm bârî şehrûnden

Çü tûtîden mekes yigdür// saña her hâr u has yigdür
Bu gülşenden kafes yigdür// gidelüm bârî şehrûnden

Güler halkuñ bize varı// rakîbüñ germ bâzârı
Nice bir girye vü zârî// gidelüm bârî şehrûnden

Dil oduñdan kebâb oldu// gözüm yaşı şerâb oldu
Göñül mülki harâb oldu// gidelüm bârî şehrûnden

Üşendük devr-i cevruñden// uşanduk zecr-i hecruñden
Ölince zehr-i qahruñdan// gidelüm bârî şehrûnden

Göñül gör Ahmede ne itdi// ki sevdâya düşüb gitdi
Metâ ‘-ı şabrı dağıtdı// gidelüm bârî şehrûnden

G-233

Ahmet Paşa'nın bu “musammat gazel”inde her mısradan bulunan duraklar alt alta dizildiğinde “gidelüm bârî şehrûnden” ibaresinin nakarat olarak tekrarından dolayı “murabba” nazım şekline dönüşmektedir.

Belirtmiş olduğumuz bu gazel dışında, gazelin tamamında görülmeyen ancak bazı beyitlerinde “musammat gazel”lerde görülen ana kafiyenin dışında bir iç kafiye olduğu görülmektedir²⁸:

²⁸ Muallim Nâci, iç kafiye bulunduran beyitlerde mısraların ikiye bölünerek birer beyit şekline konulabileceğini ve bu şekilde meydana getirilen beyitlere de “murabba-ı meştûr” denildiğini belirtmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Muallim Nâci. *Aruz Nümûnesi*, Kasbar Matba‘ası:İstanbul,1313, s.23.

Çerâğ-ı meclis-i cândur ruḥ-ı zîbâsı İshâkuñ Gümüş serv-i hırâmândur ḳad-i bâlâsı İshâḳûñ	G-156/1
Gözûñ bir âfet-i cândur benûñ bir nâ-müselmândur Şaçûñ ḥod kâfiristândur nice ḳurtılsın îmânım	G-187/2
Didi ol nûr-ı rûḥânî demürdür Aḥmedün cânı Ki her dem cezb ider anı bu mıḳnâṭîs-i hicrânım	G-187/7
İderdüm mâyil ol yârı sözümle belki âğyârı Eger dîv ü perî-vârî musahḥar olsa efsûndan	G-248/2
Görinmez oldı ol maḥrem gönül ḳaçan ola ḥurrem Bize vâcibdürür bu dem sefer ḳılmaḳ diyârumdan	G-255/5
Sürinmiş nâzdan sürme çekinmiş fitneden vesme Arûs-ı ḥüsni bu resme baş egmez ḥûr-ı Rıdvâna	G-265/2

Ahmet Paşa'nın dört "mefâ'ilün"le yazılmış 256/3-4-6, 292/2-3-4-5-6, 330/6 numaralı beyitleri vezne uymamaktadır.

müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün

(_ . . _ / _ . . _ / _ . . _ / _ . . _)

Gazel	129, 208, 224, 225, 269, 290, 318	7
-------	-----------------------------------	---

Ahmet Paşa "müstef'ilâtün/ fâ'ilün/müstef'ilâtün/fâ'ilün" şeklinde de taktî edilebilen bu vezinle 7 gazel yazmıştır. Bu kalıp her zaman eş bölümlüdür (İlaydın, 1997: 57). Bu nedenle şairin bu vezinle yazmış olduğu tüm gazellerde mısralar içinde duraklar bulunmaktadır. Mısralar arasında durak bulunması şaire beyitte bir iç kafiye yapma olanağı sağlamaktadır. Ahmet Paşa'nın bu şekilde yapmış olduğu bir beyti bulunmaktadır.

Miskîn gönül sevdâdadur şol ṭurra-i şeb-reng için
Ser-ḥoş gibi gavḡâdadur ol çeşm-i şûḥ u şeng için

G-225/1

2.1.3.2. Üç veya Dört Tef'ileli Yeknesak Vezinlerin Sonlarından Birer Hece Eksiltilerek Meydana Getirilen Düz (ya da Basit) Vezinler

Ahmet Paşa en fazla bu grupta yer alan vezinlerle şiir söylemiştir. Şairin 206 gazeli bu grupta yer alan vezinlerden oluşmaktadır. Birinci grupta yer alan yeknesak vezinler “genellikle monoton bir yapıya sahipken bunların sonlarından birer hece eksilince söz konusu monotonluk büyük ölçüde kırılmakta sondaki kesinti (es), ritme büyük bir cazibe kazandırmaktadır. Nitekim bu şekilde meydana getirilen düz kalıplar, Fars ve –özellikle- Türk şairleri tarafından asırlarca en çok sevilen vezinler arasında yer almıştır” (Şafak, Ocak 1996: 32).

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fa'ilün

(_ . _ _ _ / _ . _ _ _ / _ . _ _ _ / _ . _ _ _)

Gazel	2, 3, 4, 12, 13, 21, 23, 25, 29, 34, 35, 36, 39, 40, 43, 44, 50, 52, 53, 54, 56, 65, 66, 78, 80, 82, 83, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 98, 99, 103, 105, 107, 109, 117, 120, 121, 123, 124, 125, 127, 130, 132, 133, 137, 142, 144, 145, 148, 149, 152, 153, 160, 162, 163, 164, 168, 171, 172, 177, 180, 183, 184, 185, 186, 188, 191, 192, 194, 195, 205, 206, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 227, 228, 234, 240, 241, 242, 245, 250, 251, 252, 253, 258, 272, 275, 277, 278, 279, 280, 283, 284, 285, 288, 291, 293, 295, 305, 307, 312, 314, 324, 334, 335, 343, 348, 349, 350, 351, 352	129
-------	--	-----

“Remel bahri”nin bu kalıbı kullanımının kolaylığı ve âhengi nedeniyle Türk şairlerince en çok benimsenen bir kalıptır (İpekten, 2010: 216). Divan şiirinde çok kullanılmış olan bu vezin, aruzun en kalın sesli veznidir (Sevük, 1942: 31). Bu vezinde açık hecelerin az olması (4 tane) nedeniyle bu vezinle yazılmış şiirlerin ritmi ağırdır. Ahmet Paşa gazellerinin neredeyse üçte birini (129 tane) bu vezinle yazmıştır.

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Gazel	24, 139, 181	3
-------	--------------	---

Ahmet Paşa, Türk edebiyatında en çok kullanılan kalıplar arasında olan “remel bahri”nin bu kalıbı ile 3 tane gazel yazmıştır.

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/Fe‘ilün

(Fâ‘ilâtün)

(Fâ‘lün)

(.. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / .. _)

(_ . _ _)

(_ _)

Gazel	10, 41, 46, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 67, 69, 70, 73, 77, 79, 85, 101, 104, 106, 111, 126, 159, 165, 173, 174, 202, 222, 223, 230, 238, 243, 249, 259, 261, 273, 274, 276, 282, 289, 300, 302, 306, 308, 310, 311, 315, 316, 320, 321, 323, 336, 342, 346,	53
-------	--	----

“Remel bahri”nin bu kalıbında, ilk tef‘ilesinin “fâ‘ilâtün” ve son tef‘ilesinde “fâ‘lün” şeklinde değişe bilmesi, aruzu Türkçeye uygulamakta şairlere büyük kolaylık sağlamakla birlikte; açık seslerin fazlalığından dolayı şiire akıcı bir âhenk ve kıvraklık vermektedir (İpekten, 2010: 229).

Ahmet Paşa’nın gazellerinden 53’ü bu vezinle oluşturulmuştur.

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/Fe‘ilün**(Fâ‘ilâtün) (Fâ‘lün)**

(. . _ _ / . . _ _ / . . _)

(_ . _ _) (_ _)

Gazel	64	1
-------	----	---

Ahmet Paşa sadece bir gazelinde “remel bahri”nin bu veznini kullanmıştır.

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/Fe‘ûlün

(. . . _ / . . . _ / . . _)

Gazel	14, 38, 51, 97, 100, 113, 122, 134, 170, 178, 246, 254, 257, 266, 267, 304, 354,	17
-------	--	----

Kısa vezinlerin en âhenklilerinden ve çok kullanılanlarından biri olan (Sevük, 1942: 40) “hezec bahri”nin bu kalıbı ile Ahmet Paşa’nın 17 tane gazeli bulunmaktadır.

Müfte‘ilün/ Müfte‘ilün/Fâ‘ilün

(_ . . _ / _ . . _ / _ . . _)

Gazel	303, 309, 338	3
-------	---------------	---

Ahmet Paşa’nın “seri bahri”nin bu kalıbı ile yazılmış üç gazeli bulunmaktadır.

2.1.3.3. İki Çeşit Tef'ilenin Münâvebe ile Tekrarından Oluşan Almaşık (ya da Mütenâvib) Vezinler

İki farklı tef'ilenin münâvebe ile tekrarıyla meydana gelen bu tür vezinler Yakup Şafak'ın P. Nâtil Hânleri'nin "Tahkîk-i intikâdî der arûz-i Fârsî" adlı çalışmasından aktardığı üzere, "bu tür vezinlerin ortalarında bir duraklama olur ve musikîde bunlara "îkâ'-i mufassal" denilmektedir. Bu vezinlerin tef'ileleri arasındaki tertip ve uygunluk haddinden fazla canlı olduğundan dinleyiciye daha düzenli ve vurgulu gelir. Âhenkteki bu mekanik düzen, onların kulağa tekdüze gelmesine yol açar ve tekrarı halinde usandırıcı olur." Yakup Şafak bu tespitin isabetli olduğunu ancak yüksek heyecan ve coşkunun bu monotonluğu aşabileceğini, çok canlı hisleri ifadeye müsait olan bu vezinlerin bu tarz şiir söyleyen şairlerce daha fazla kullanılmasının da bunun kanıtı olduğunu söylemektedir (Şafak, 2000: 190-191).

Ahmet Paşa'nın iki farklı tef'ilenin münâvebeli olarak tekrarıyla yazılmış toplam 6 gazeli bulunmaktadır.

Mef'ûlü/Fâ'ilâtün/Mef'ûlü/Fâ'ilâtün

(_ . / _ . _ _ / _ _ . / _ . _ _)

Muzârî bahrinin bu kalıbı, "münserih bahri"nin "müstef'ilün/ fe'ülün/ müstef'ilün/ fe'ulün" kalıbı şeklinde de taktî edilebilir.

Gazel	263, 264	2
-------	----------	---

Ahmet Paşa'nın bu vezinle yazılmış iki gazeli bulunmaktadır. Şair, bu iki gazelinin tamamında mısraları duraklı olarak kullanmıştır. Bu duraklar, şiirde iç kafiye oluşturma olanağı sağlamaktadır. Ahmet Paşa'nın 264/4 numaralı beyitinde iç kafiye bulunmaktadır.

Mef'ûlü/Mefâ'îlün/Mef'ûlü/Mefâ'îlün

(_ _ . / . _ _ _ / _ _ . / . _ _ _)

Gazel	138	1
-------	-----	---

İsmail Habib, bu vezinle yazılmış bir şiirin taktî edildiği zaman “mef'ûlü” tef'ilesinin son hecesi açık olması ve devamında gelen “mefâ'îlün” tef'ilesinin de ilk hecesinin açık olması nedeniyle bu hecelerde taktînin meydana getirdiği hafif duraksamanın yapılamayacağını belirtmektedir. Dolayısıyla taktî ile ortaya çıkan duraksama “mefâ'îlün” tef'ilesinin “fâ” hecesine kayarak taktî “mef'ûlümefâ/ 'îlün/ mef'ûlümefâ/ 'îlün” şeklini almaktadır. Bu nedenle, açık heceler bir veya iki tanede olsa mutlaka kendisinden sonraki kapalı heceye bağlanırlar (Sevük, 1942: 45).

Ahmet Paşa'nın “hezec bahri”nin bu kalıbı ile yazılmış bir gazeli bulunmakta olup, şair mısraları duraklı olarak oluşturmuştur.

Müfte'îlün/Mefâ'îlün/Müfte'îlün/Mefâ'îlün

(_ . . _ / . _ . _ / _ . . _ / . _ . _)

Gazel	146, 169, 294	3
-------	---------------	---

Ahmet Paşa'nın “recez bahri”nin bu kalıbı ile yazılmış üç gazeli vardır. Şair yazmış olduğu bu üç gazelinde de vezni duraklı olarak kullanmıştır.

2.1.3.4. Farklı Tef'ilelerin Karışık Bir Şekilde Sıralanmasıyla Meydana Gelen Karışık (ya da Muhtelit) Vezinler

Aruz vezninin en dalgalı vezinleri bunlardır. “Ayrı ayrı tef'ilelerin birleşmesi nazmın yeknesaklığını kaldırdığı için bunlar daha olgun görünürler” (Sevük, 1942: 47). “Ritimleri değişken olduğu için monotonluğa düşmeyen ve aynı zamanda

değişik his ve heyecanları ifadeye oldukça müsait bulunan karışık vezinler”i Divan şairleri çok kullanılmıştır (Şafak, Ocak 1996: 33).

Mef’ûlü/Fâ’ilâtü/Mefâ’ilü/Fâ’ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Gazel	6, 7, 8, 15, 26, 32, 33, 42, 48, 49, 63, 68, 72, 74, 75, 76, 81, 87, 88, 94, 95, 108, 110, 118, 119, 131, 140, 141, 154, 157, 158, 166, 167, 175, 176, 179, 198, 200, 237, 260, 262, 281, 286, 298, 313, 319, 326	47
-------	---	----

“Muzârî bahri”nin bu kalıbı aruzun “en vakarlı, en mütekâmil sesli ve eski ve yeni edebiyatçılar tarafından en çok kullanılan aruzun en canlı veznidir”. Bu vezin ne az sesli, nede çok dalgalı olmadığı için dinleyende hoş bir etki bırakır (Sevük, 1942: 61-62). Ahmet Paşa’nın bu vezinle yazılmış 47 gazeli bulunmaktadır.

Mefâ’ilün/Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün

(Fâ’ilün)

(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

(_ _)

Gazel	5, 27, 28, 37, 135, 136, 143, 150, 151, 161, 190, 193, 201, 202, 209, 229, 287, 317, 325, 329	20
-------	---	----

Uzun ve kısa hecelerın peş peşe sıralanmasıyla âhenkli ve bu yüzden de Türk şairlerinin beğenerek kullandıkları “müctes bahri”nin bu kalıbı (İpekten, 2010: 254) farklı üç hafif tef’ileden meydana gelmektedir. Aruzun bu en hafif sesi nazım sesini nesre yaklaştıran bir özelliğe sahiptir. Özellikle de son tef’ilenin (fe’ilün) “fâ’ilün” şeklinde değişebilmesi bu durumu daha da artırmaktadır (Sevük, 1942: 48). Ahmet Paşa’nın “müctes bahri”nin bu kalıbıyla yazılmış 20 gazeli bulunmaktadır. Şairin bu vezinle yazdığı 150 nolu gazel “mülemmâ gazel”dir.

Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün**(Fâ‘ilâtün) (Fâ‘lün)**

(.. _ _ / . _ . _ / . _ _)

(_ . _ _) (_ _)

Gazel	47, 112, 147, 189, 196, 197, 199, 204, 268, 296, 297, 299, 301, 337	14
-------	---	----

“Hafif bahri”nin Türk şiirinde kullanılan bu tek kalıbı, art arda gelen açık ve kapalı hecelerin çokluğu, ilk ve son tef‘ilelerin “fâ‘ilâtün” ve “fâ‘lün” şeklinde değişebilmesi kalıba esneklik ve kolaylık getirmiştir (İpekten, 2010: 264). Ahmet Paşa’nın bu vezinle yazılmış 14 gazeli bulunmaktadır.

Mef‘ûlü/Mefâ‘ilün/Fe‘ûlün

(_ _ . / . _ . _ / . _ _)

Gazel	19, 20, 31, 114, 115, 322, 339, 341	8
-------	-------------------------------------	---

“Hezec bahri”nin bu kalıbı aruz vezninde diğer kalıplarda bulunmayan bir özelliğe sahiptir. Kalıbın açık olan üçüncü ve dördüncü heceleri birleşerek kabalı hece şekline dönüşebilmektedir. Bu duruma aruz ilminde bir hecenin düşmesinden dolayı meydana gelen bir âhenk kırıklığı manasında “sekt-i melih” denir. Sekt-i melih kalıbın “mefâ‘ilün/ fâ‘ilün/ fe‘ûlün” şekline dönüşmesiyle oluşur. Sekt-i melih yapılmasıyla bu kalıpta diğer vezinlerde görülmeyen bir diğer özellik daha görülür. Aruz vezninde dört tane kapalı hece diğer hiçbir vezinde peş peşe gelmezken bir istisna olarak “sekt-i melih” yapılan manzumelerde görülebilir (Sevük, 1942: 57-60). Ahmet Paşa’nın bu vezinle yazılmış 8 gazeli bulunmaktadır. Şair bu gazellerinin hiçbirisinde “sekt-i melih” yapmamıştır.

Mef'ûlü/Mefâ'îlü/Mefâ'îlü/Fe'ûlün

(_ _ ./ . _ _ ./ . _ _ ./ . _ _)

Gazel	9, 11, 16, 17, 18, 22, 30, 45, 55, 71, 84, 116, 155, 182, 226, 231, 236, 239, 271, 328, 340, 345, 347, 353	24
-------	--	----

Aruzun hareketli ve âhenkli aynı zamanda “müstezâd nazım” şeklinin asıl kalıbı olan hezec bahrinin bu kalıbını (İpekten, 2010: 188) İsmail Habib “aruzun en şakrak, en kıvrımlı” kalıbı olarak nitelemektedir (Sevük, 1942: 52).

İsmail Habib, bu vezinle yazılmış manzumelerin taktî edilerek tef'ilelerine ayrıldığı zaman oluşan hafif duraksamaların, ses kanununa uymadığını ve bu nedenle de açık hecelerde durulmayarak veznin taktîsinin okunuşta “mef'ûlümefâ/ 'îlümefâ/ 'îlüfe'ûlün” şeklini aldığı belirtmiştir (Sevük, 1942: 52).

Ahmet Paşa'nın “hezec bahri”nin bu kalıbı ile yazılmış 24 gazeli bulunmaktadır.

2.1.4. Taktî'nin Kelimeleri Bölmediği Beyitler

Ahmet Paşa, bazı beyitlerde taktî'î kelime sonlarına getirerek ses ve anlam bütünlüğünü sağlamıştır. Bu şekilde oluşan beyitlerde kelimeler bölünmediği için anlam belirginleşmekte ve aruz vezninin sağladığı âhenk daha da hissedilir olmaktadır. Şairin gazelleri taktî' edildiğinde kelimelerin bölünmediği beyitlerin bazıları aşağıda verilmiş diğerlerinin gazel ve beyit numaraları tezin sonunda gösterilmiştir.

Bir deñizdür hüsni yâruñ katresidür âfitâb
Kaçrenüñ *ne* kadri vardır ki *ide* 'ummân *ile* bahş

G-23/2

Muşhafda kadd ü zülf ü dehânuñ mı gördi kim
Dil tıflı *okudu*ğ*ı* elif-*lâm*-*mîm*dür

G-33/3

Ağzı mercân dürcidür kim cevher- <i>i</i> cân andadur Zülfî Aşkreb bürcidür kim mâh-ı tâbân andadur	G-43/1
Pâyına bir serverüñ ser <i>ko</i> ki devlet bundadur Derdine bir dil-berüñ cân vir ki dermân andadur	G-44/2
Ne fettândur gözüñ kim cân uğurlar Ne kâfirdür saçum ki îmân uğurlar	G-51/1
Şâdî-i vişâlünde ne var yoksa naşîbüm Şol gam ki firâkuñda benüm <i>vâr</i> kimüñ var	G-71/3
Cân-ı ‘âşık düşdi lâ lüñ fikrine Buldı sâlik sırr-ı gayba ıttılâ’	G-139/6
Taşdı yaşum deñiz <i>gibi</i> sâhili <i>vü</i> kenârı yok Mevc-i gam-ı zemâneden fülk-i dilüñ kararî yok	G-146/1
‘Ahde vefâ eylemedüñ öyle mi Terk-i cefâ eylemedüñ öyle mi ^{xxvii}	G-309/1
Dil ü cânlar şalınmağdan egilmişdür bu çaküller Yüzünde ol sebebdendür ser-i zülf-i dü-tâh egri	G-332/3

2.1.4.1. Taktî‘nin Birinci Mısradaki Kelimeleri Bölmediği Beyitler

Ahmet Paşa’nın bazı beyitlerinde taktî‘ ikinci mısradaki kelimelri bölerken ilk mısradakileri bölmediği tespit edilmiştir.

Hey kıyâmet gel hisâbın göñlüme şor zülfüñüñ Elli biñ yıldan uzundur her şeb- <i>i</i> hicrân aña	G-2/6
Dil-berüñ her handesi biñ cân bağışlar ‘âşıka Ben nice tuhfе virem utanmadan bir cân aña	G-4/6
Seyl-âb yaşum irdi meger levh-i cemâle Kim hattı gubârından anı kıldı mucellâ	G-9/2
Fikr iderdüm ki gidersem işigüñden şanemâ Beni bu za‘fum ucından yine döndüre şabâ	G-10/1
Ne kerâmet gösterür gör hırka-puş-ı zülf-i dost Oturur âb üzre bir seccâde- <i>i</i> müşğîn şalub	G-13/6

Ahmed çü zülfi tûl-i emel virdi göñlüñe Çaddin görüb ümîdüñi ‘ömr- <i>i</i> dirâza tut	G-15/7
Gel varma <i>otağ</i> ma raķībüñ ki bilürsin İt olduğı <i>yire</i> melek itmez güzer ey dost	G-16/3
Ol kimse ki bir yâra şata iki cihânı Andan da cefâlar göre ancaķ benem ey dost	G-17/2
Haķ <i>ķoma</i> ruķuñda kim yazuķdur Cennet ķapusında <i>hâr</i> ey dost	G-19/4
Ben <i>yad</i> mıyam ki cân senüñle Halk olmadan âşinâdur ey dost ^{xxviii}	G-20/3

2.1.4.2. Taktî‘nin İkinci Mısrada Kelimeleri Bölmediğı Beyitler

Ahmet Paşa’nın bazı beyitlerinde taktî‘ birinci mısradaki kelimelri bölerken ikinci mısradaki kelimeleri bölmediğı tespit edilmiştir.

Diyâr-ı yârı koyub seyr-i sebze-zâr itsem Çemende dil uzadur her biten <i>giyâh</i> baña	G-5/3
Zülfüñ gamında sûzuma fi-l-cümle öykünür Şol teşne rûze- <i>dâr</i> ki müştâķ-ı şâm ola	G-6/8
Gün <i>gibi</i> ‘ayân olmağa ol tal‘at-i garrâ Maħv oldu şeb- <i>i</i> tîre <i>gibi</i> haķı-ı semen-sâ	G-9/1
Zülf- <i>i</i> siyehün çıķmadı dîbâ külehüñden Zîrâ ki harîr içre olur misk-i ter ey dost	G-16/4
Ka‘ <i>be</i> yüzüñe tolaşdı zülfüñ Şan girdi tavâfa <i>mâr</i> ey dost	G-19/5
Düşman sitemi mi şerħ olunsun Yâ guşşa-i rûzigâr ey dost	G-19/6
Ahned işi <i>gibi</i> bağlanubdur Ol turra-i <i>tâb-dâr</i> ey dost	G-19/7
Tînetün tahrîr olurken beñzer ey nâzûg-beden Hâk-i cennet âb-ı hayvân ile bulmuş imtizâc	G-25/4

Umar ki bûseler *ala* şeker dudağından
Ne *kanına* şuşamışdur gör ey nigâr kadeh

G-27/8

Ruğında zülfi ne tañ el şunarsa ğabğabına
Olur çü yüz bula hindû *dahi* beter güstâh^{xxix}

G-28/5

2.2. Kafiye

Uzun yıllar “vezinli ve kafiyeli söz” olarak tanımlanan şiir, Divan şiiri yıkıldığından beri bin kişi tarafından bin türlü tarif edilmiştir (Beyatlı, 2010: 22). Şiirin “mevzûn ve mukaffâ söz” olarak tanımlandığı Divan şiiri edebi anlayışında; vezinden sonra şiiri meydana getiren yapı taşlarından bir diğeri de “kafiye”dir. Zira şiir “muhakkak vezinle ve kafiyeyle” meydana gelir (Beyatlı, 2010: 135). Kafiye “kullanım sıklığını veya düzenini nazım şekillerinin belirlediği, redifsiz manzumelerde mısra ya da beyit sonlarındaki; redifli manzumelerde de rediften önceki kısmen ya da tamamen “sesteş” kelimelerin yarattığı âhenk” şeklinde tanımlanabilir (Gürer, 2007: 134).

Kafiye tanımından da anlaşılacağı üzere, Divan şiirinde aruzda olduğu gibi kafiye kullanımını da gelenek belirler. Dolayısıyla Divan şiirinde “aruz vezni, kafiye ve redif gibi teknik zorunluluklarla kendiliğinden oluşan bir ritm ve âhenk” ortaya çıkar (Kurnaz, 2001: 88). Her vezinle ve kafiye ile yazılmış şiirler elbette şiir olarak addedilemez. Yahya Kemal’in ifadesiyle şiirde mutlaka “derûnî âhenk” olmalıdır. Şiirde bir “derûnî âhenk” yakalayabilmek için; şiirin fesahat kurallarına uygun olması gerekmektedir. Zira “ifâdenin ses bakımından fasîh oluşu selâseti, mânâ bakımından fasîh oluşu da vuzûhu” beraberinde getirir (Bilgegil, 1989: 43).

Edebiyatımıza tıpkı aruz gibi Fars şiirinden geçmiş olan bu âhenk sisteminde, kafiyeyi tek bir ses (revî) ve ondan önceki kısa ünlüyle sağlamak (tevcîh) mümkün olduğu gibi (mücerred kafiye), “revî”den önceki harflerin durumuna göre çeşitli şekillerde elde etmekte mümkündür. “Revî”den önceki harfin “med” harflerinden biri (ridf) olması, “revî”den önceki harfin “sakin (kayd)” olması ve bu iki durumunda söz konusu olmayıp “revî”den önceki harfin önünde “med” harflerinden “elif”in (te’sis) bulunmasına göre kafiyenin çeşitli türleri vardır. “Mürdef (ridfli)”,

“mukayyed (kaydlı)”, mü’esses (te’sisli)”ve “mücennes (cinaslı)” olarak adlandırılan bu tür kafiyeler, “mürekkeb kafiye” başlığı altında toplanılmıştır. Birden fazla sesin benzerliğiyle meydana gelen bu tür kafiyeleri Divan şairleri âhenk ögesi daha yüksek manzumeler elde etmek için kullanmışlardır. Kafiyenin yanı sıra şiirde âhengi sağlayan bir diğer unsur ise “redif”tir. “Redif”, şiirde bulunması şart olmamakla birlikte Divan şairleri tarafından oldukça sık kullanılmıştır (Gürer, 2007: 134).

Kafiye ile sağlanan âhengin derecesini ise “kafiyenin adlandırılmış ayıpları” (uyûb-ı mülakkaba-i kâfiye) olan “sinâd”, “iķfâ”, “iķvâ” ve ‘îtâ” ile kafiyede adlandırılmayacak derecede büyük bir kusur olarak değerlendirilen “kafiyenin adlandırılmamış kusurları” (uyûb-ı gayr-i mülakkaba-i kâfiye)’nin Divan şiiri geleneğine göre yazılmış bir şiirde bulunup bulunmaması, şiirin kafiye âhengi bakımından derecesini belirleyen en önemli ölçüttür (Gürer, 2007: 135)

2.2.1. Kafiye Tekrarlanan Harflere Göre Kafiye Çeşitleri

Ahmet Paşa Divanında Gazeller											
Mücerred Kafiye			Mürekkebi Kafiye								
			Mürdef Kafiye			Mukayyed Kafiye			Müesses Kafiye		
Sesler	Sayı	%	Sesler	Sayı	%	Sesler	Sayı	%	Sesler	Sayı	%
â	43	12,25	â´	1	0,28	-aste/-este	2	0,57	il	1	0,28
ab/eb	2	0,57	âb	9	2,56	-and/-end	1	0,28	ir	1	0,28
ad/ed	1	0,28	âc	1	0,28	-eng	3	0,85	at/et	7	1,99
aḥ/eḥ	1	0,28	âd	9	2,56	-erd/-ird	1	0,28	î	1	0,28
eh	2	0,57	âĝ	2	0,57	-r	1	0,28			
al/el/il/ul/ül	1	0,28	âh	14	3,99						
al/ol	1	0,28	âk	2	0,57						
el/il/ol/ul/ül	1	0,28	âķ	2	0,57						
il	1	0,28	âl	9	2,56						
ol/öl/ül	1	0,28	îl	1	0,28						
ul/ül	2	0,57	âm	6	1,71						
ül	1	0,28	îm	3	0,85						
am/em	5	1,42	ân	91	25,93						
em	1	0,28	în	4	1,14						
an/en	4	1,14	ün	5	1,42						
an/in/on/un/ün	1	0,28	âr	43	12,25						
en	5	1,42	îr	3	0,85						
ar/er	11	3,13	ûr	1	0,28						
er	6	1,71	âs	1	0,28						
er/ir	1	0,28	âş	1	0,28						
as/es	3	0,85	âş	3	0,85						
at/et	3	0,85	ûş/oş	2	0,57						
aṭ	1	0,28	ûb	1	0,28						
û	5	1,42	ûd	1	0,28						
av/ev	1	0,28	âz	9	2,56						
ey	1	0,28	âz	1	0,28						
			îz	1	0,28						
			ûz	2	0,57						
Toplam	105		Toplam	228		Toplam	8		Toplam	10	
Yüzde		29,91	Yüzde		64,96	Yüzde		2,28	Yüzde		2,85

Tablo-1

2.2.1.1. Mücerred Kafiye

Divan şiiri kafiye anlayışında; redifsiz manzumelerde mısra ya da beyit sonlarındaki, redifli manzumelerde ise rediften önce bulunan ses (revî) ile yapılan kafiyelere mücerred kafiye denir (Gürer, 2007: 134).

Bu tür kafiyeler sadece “revî” harfinin tekrar etmesiyle meydana gelir. “Revî” harfinden önceki harfin harekesi (tevcîh) “revî” harekeli olduğu zaman farklı olabilirken; “revî” sakın olduğu zaman bu harflerin harekelerinin aynı olması gerekmektedir. Aksi takdirde “iķvâ” denilen kafiye kusuru meydana gelir.

Ahmet Paşa'nın divanında bulunan gazeller kafiye yönünden incelendiğinde, Tablo-1 de görüldüğü üzere, kafiyeli kelimelerde sadece “revî” harfinin tekrarıyla meydana getirilen “mücerred kafiye” toplam 105 gazelde bulunmaktadır. Değerlendirmeye alınan toplam 351 gazelden 105'inin kafiyesi “mücerred kafiye”dir. Yüzdellik olarak hesapladığımızda %29,91 değeri elde edilmektedir.

Ahmet Paşa “mücerred kafiye”li gazellerinde “revî” harfi olarak en fazla “â” (l) harfini (sesini) kullanmıştır. Değerlendirmeye aldığımız 351 gazelin 43 tanesinde “â” (l) harfi (sesi) “revî” harfi olarak kullanılmıştır. Yüzdellik olarak hesapladığımızda %12,25 değeri elde edilmektedir. Tablo-1 de “tevcîh”in farklılık arz etmesine göre belirtilmiş olan “-r” harfi (sesi) 18 gazelde “revî” harfi olarak kullanılmıştır. Yüzdellik olarak hesaplandığında %2,27 değeri elde edilmektedir. Aynı şekilde “tevcîh”in farklılık arz etmesine göre belirtilmiş olan “-n” harfi (sesi) ile 10 (%2,84); “-l” harfi (sesi) ile 8 (%2,27) gazelde kafiye yapılmıştır. Tablo-1 incelendiğinde “mücerred kafiye”li gazellerde “-û” harfi (sesi) ile 5 (%1,42); “-s” ve “-t” harfleri (sesleri) ile 3'er kez (%0,85); “-b” harfi (sesi) ve “-h” harfi (sesi) ile 2'şer kez (%0,57); “-d” harfi (sesi) ile 1 (0,28); “-h” harfi (sesi) ile 1 (%0,28); “-t” harfi (sesi) ile 1 (%0,28); “-v” harfi (sesi) ile 1 (0,28); “-y” harfi (sesi) ile 1 (%0,28) kez kafiye yapılmıştır.

Çîn-i zülfün miske beñzetedüm haţâsın bilmedüm
Gey perîşân söyledüm bu yüz qarâsın bilmedüm

matla beyitli gazelde kafiyeyi oluşturan “**hâta, kara, dil-rübâ, belâ, devâ, merhabâ, pâ, dü-tâ, kazâ, iftirâ, tûtiyâ, dârü’ş-şifâ, mübtelâ, cefâ, senâ, ilticâ**” kelimelerinde “revî” harfi “-â” (ا)’dır.

Ey cemâlûñ matla ‘-ı nûr-ı şafâ-yı şubh-dem
Pertev-i horşîd-i hüsnuñdür zıyâ-yi şubh-dem

G-207/1

matla beyitli gazelde kafiyeyi oluşturan “**şafâ, zıyâ, nâfe-güşâ, du â, merhabâ, destân-serâ**” kelimelerinde “revî” harfi “-â” (ا)’dır.

Şol qalemle kî adın ol şîrîn lebüñ inşâ kılam
Bir du â yazsam umaram ölüyi ihyâ kılam

G-219/1

matla beyitli gazelde kafiyeyi oluşturan “**inşâ, ihyâ, imlâ, ‘ulyâ, şeydâ, rûh-efzâ, ifşâ, deryâ, ihşâ, âsumân-âsâ**” kelimelerinde “revî” harfi “-â” (ا)’dır.

Ne hoşdur meh-liqâlar tâze tâze
K’ide mihr ü vefâlar tâze tâze

G-267/1

matla beyitli gazelde kafiyeyi oluşturan “**meh-liqâ, vefâ, giyâ, kabâ, şafâ, cefâ, mâ-cerâ, bihâ, atâ, mübtelâ, senâ**” kelimelerinde “revî” harfi “-â” (ا)’dır.

Hışmını kem kılmasun ol çeşm-i şehâlar bize
Arta dursun guşsa-i zülf-i semen-sâlar bize

G-275/1

matla beyitli gazelde kafiyeyi oluşturan “**şehâ, semen-sâ, şahrâ, rü’yâ, deryâ, sevdâ, gavgâ, hoş-âvâ**” kelimelerinde “revî” harfi “-â” (ا)’dır.

“Mücerred kafiye” ile yapılan gazelerde “revî” harfi olarak kullanılan ikinci en fazla harf (ses) “-r”dir.

Âh kim gânzelerle dil-berler
Taķınur sağlu hançerler

G-47/1

matla beyitli gazelde kafiyeyi oluşturan “**dil-ber, hançer, şeker, ‘anber, micmer, lenger, ister, gevher, ezber, cevher**” kelimelerinde “revî” harfi “-r” (ر)’dir. Gazelde

kafiye kelimesi olan “ister” kelimesinde “revî” harfi olan “-r” sesi kelimenin aslı harfi olmayıp, “geniş zaman çekim eki”dir. Ancak gazelde aynı görevde başka bir kullanım olmadığı için bu şekilde kullanımlar kusur oluşturmaz.

Leb-i lâ lînüñ açub hoşka-i yâkût-ı teri
Şıdı bir hânde-i şîrîn ile dürc-i güheri

G-300/1

matla beyitli gazelde kafiye oluşturulan “teri, güheri, seferi, şuveri, yiri, şekeri” kelimelerinde “revî” harfi “-r” (ر)dir. “Revî”den önceki harfin harekesi olan “tevcîh”in “revî” harfi harekesiz (sakin) olduğunda farklı olması sakıncalıdır. Fakat “revî” harfi harekeli olduğu zaman “tevcîh”in farklı olmasında bir sakınca yoktur (Naci, 2004:80).

Hâl-i ebrûsını yârûñ kim gönül mesken tutar
Murğdur kim âşiyân-ı gûşe-i gülşen tutar

G-96/1

matla beyitli gazelde kafiye oluşturulan “mesken, gülşen, sûsen, cevşen, rûşen, şîr-efgen” kelimelerinde “revî” harfi “-n”(ن)dir.

Âh kim gam kilîdinüñ dili yok
Âşıkun bundan ulu müşkili yok

G-147/1

matla beyitli gazelde kafiye oluşturulan “dili, müşkili, menzili, dili, selâsili, hâ’ili” kelimelerinde “revî” harfi “-l”(ل)dir. İki kelime arasında kafiye meydana gelebilmesi için kelimelerin hem yazılışlarının hem anlamlarının farklı olması ya da yalnız anlam ve yazılış yönünden farklılık olması gerekmektedir (Naci, 2004:65). Bu gazelde birinci ve üçüncü beyitlerde kafiye olarak kullanılmış olan “dili” kelimesi “konuşmama, suskunluk; bir eşyanın unsuru” anlamlarında kullanılmıştır.

Dil hastası hecrüñ eleminden öle yazdı
Kân yaşların ağıtdı ki tûfân ola yazdı

G-345/1

matla beyitli gazelde kafiyeyi oluşturan “öle, ola, güle, öle, yola, güle” kelimelerinde “revî” harfi “-l”(ل)’dir. “Revî” harfi harekeli olduğu zaman “tevcîh”in farklı olmasında bir kusur yoktur.

Ahmet Paşa’nın divanında “mücerred kafiye”li gazeller şunlardır:

Mücerred Kafiye	
Sesler	Gazeller
â	G-8-7, G-9-7, G-10-5, G-12-9, G-20-7, G-40-6, G-48-7, G-56-7, G-60-5, G-74-5, G-79-5, G-89-5, G-106-6, G-108-4, G-111-7, G-114-9, G-119-9, G-122-5, G-144-7, G-155-7, G-156-7, G-161-5, G-171-9, G-177-6, G-192-16, G-198-7, G-203-5, G-207-5, G-208-5, G-216-7, G-219-9, G-230-11, G-237-7, G-253-6, G-264-11, G-267-10, G-275-7, G-292-5, G-295-5, G-309-5, G-310-5, G-314-9, G-343-7
ab/eb	G-11-7, G-116-8
ad/ed	G-30-7
aḥ/eḥ	G-26-5
eh	G-22-8, G-342-7
al/el/ıl/il/ul/ül	G-57-8
al/ol	G-226-5
el/il/ol/ul/ül	G-269-5
il	G-147-5
ol/öl/ül	G-345-5
ul/ül	G-162-7, G-305-6
ül	G-183-8
am/em	G-17-5, G-104-5, G-159-5, G-222-7, G-303-5

em	G-276-7
an/en	G-63-9, G-238-8, G-240-7, G-348-9
an/in/on/un/ün	G-165-6
en	G-96-5, G-97-7, G-306-7, G-308-5, G-341-7
ar/er	G-3-12, G-16-7, G-28-8, G-32-9, G-66-7, , G-70-12, , G-102-5, G-239-7, G-243-7, , G-347-8, G-354-7
er	G-47-9, G-68-8, G-84-8, G-109-7, G-229-5, G-316-7
er/ir	G-300-5
as/es	G-127-8, G-197-10, G-236-7
at/et	G-262-9, G-335-9, G-351-12
ağ	G-137-5
û	G-157-8, G-158-6, G-245-8, G-257-7, G-283-8
av/ev	G-334-7
ey	G-313-5

Tablo-2

2.2.1.2. Mürekkebe Kafiye

“Revî”den önceki harflerin “ridf, kayd, te’sîs” bir takım kurallar çerçevesinde benzerlik göstermesiyle meydana gelen kafiyeleşmelere denir. Yani “revî”den önce gelen “ridf, kayd, te’sîs” harflerinin tür ve hareke yönünden tekrarıyla oluşan kafiyeleşmelere “mukayyed kafiye” denir. Mukayyed kafiye tekrar eden harflere göre “mürdef (ridfli)”, “mukayyed (kaydlı)” ve “mü’esses (te’sîsli)” olmak üzere üçe ayrılır.

Ahmet Paşa’nın divanında değerlendirmeye alınan 351 gazelin 246 (%70,9) tanesi “mürekkebe kafiye”li gazeldir.

2.2.1.2.1. Mürdef Kafiye

“Revî” harfinden önce yer alan “ridf” harflerinden, “elif, vâv, yâ”, birinin tekrarıyla yapılan kafiyele denir. “Ridf” harfinin konumuna göre iki çeşittir. Eğer “revî” harfinden önce “ridf-i aslî” harflerinden birisi varsa, bu tür kafiyele “ridf-i müfredile mürdef”; “revî” ile aralarında “ridf-i zâ'id” harflerinden biri (fâ, hâ, râ, nûn, sîn, şîn) varsa “ridf-i mürekkebile mürdef” denir (Gürer, 2007:155).

“Mürdef kafiye”de “ridf” harfinin farklı olması kesinlikle kabul edilemez. “Ridf”in şiir boyunca tekrar etmesi gerekmektedir. Bir şiirde “ridf” harfi farklılık gösterirse kafiye kusurlarından sayılan “sinâd” yapılmış olur.

Ahmet Paşa'nın divanında yer alan gazeller kafiye yönünden incelendiğinde Tablo-1 de görüldüğü üzere “ridf” harfinin tekrarıyla yapılan “mürdef kafiye”li gazel 228 (%64,96) tanedir. “Mürdef kafiye”li 228 gazelin 91 (%25,93) tanesi “ân” sesiyle yapılmıştır. Bu şekilde yapılan kafiyelede “-n” (ن) harfi “revî”, elif (ل) ise “ridf” harfidir. “-ân” sesinden sonra ikinci olarak toplam 43 (%12,25) gazelde yer alan “-âr” sesi gelmektedir. “-âr” sesiyle yapılan kafiyelede “-r” (ر) harfi “revî”, “elif” (ل) ise “ridf”dir. Üçüncü olarak ise toplam 14 (%3,99) gazelde yer alan “-âh” sesi gelmektedir. “-âh” sesiyle yapılan kafiyelede “-h” (ه) “revî”, “elif” (ل) harfi ise “ridf”dir. “Mürdef kafiye”li gazellerde “-âb, --âd, -âl, -âz” sesleriyle 9 (%2,56) ar kez; “-âm” sesiyle 6 (%1,71); “-ûn” sesiyle 5 (%1,42); “-în” sesiyle 4 (%1,14); “-îm,-îr, -âş” sesleriyle 3 (%0,85) er kez; “-ağ, âk, -âk, -ûş/-oş, -ûz” sesleriyle 2 (%0,57) şer kez; “-â’ (ayın), -âc, -îl, -ûr, -âs, -âş, -ûb, -ûd, -âz, -îz” sesleriyle 1 (%0,28) er kez kafiye yapılmıştır.

Cân baña bâr-ı girân olurdı cânân olmasa
Cân olurdı derd ü gam cismünde ger cân olmasa

G-279/1

matla beyitli gazelde kafiye olan “cânân, cân, perişân, şeytân, dermân, peykân, pinhân, mihmân, nâ-müselmân, bârân, zenağdân, insân, gazel-hân” kelimelerinde “-n” (ن) “revî” harfi; “-â” (ا) ise “riidf” harfidir. “Ridf” harfi ile “revî” arasında “ridf-i zâ'id” harflerinden biri bulunmadığı için bu gazel “ridf-i müfredile mürdef kafiyele gazeldir.

Nola olursa gönül zülf ü zenahdâna heves
Tıfl olan çün ki olur top ile çevgâna heves

G-126/1

matla beyitli gazelde kafiye olan “zenahdâna, çevgâna, Hayvâna, zındâna, peykâna, yana, kana, mihmâna, şekeristâna” kelimelerinde “-n” (ن) “revî” harfi; “-â” (ا) ise “riidf” harfidir. “Ridf” harfi ile “revî” arasında “ridf-i zâ'id” harflerinden biri bulunmadığı için bu gazel “ridf-i müfredile mürdef”tir.

Bu gönlüm şehrine düşdi gözümden nâ-gehân âteş
Yaşam saqqâsı irmezse tutar mülk-i cihân âteş

G-128/1

matla beyitli gazelde kafiye olan “nâ-gehân, cihân, âsumân, gül-sitân, bî-duhân, cân, kârbân, râyegân” kelimelerinde “-n” (ن) “revî” harfi; “-â” (ا) ise “riidf” harfidir. “Ridf” harfi ile “revî” arasında “ridf-i zâ'id” harflerinden biri bulunmadığı için bu gazel “ridf-i müfredile mürdef”tir.

Ey harâb olmuş gönül şâd ol ki mi'mâruñ gelür
Ey yürek yanma ki yarañ merhemi yâruñ gelür

G-98/1

matla beyitli gazelde kafiye olan “mi'mâruñ, yâruñ, dil-dâruñ, tîmâruñ, atârûñ, zârûñ, ruhsârûñ, şeker-bârûñ, harîdârûñ” kelimelerinde “-r” (ر) “revî” harfi; “-â” (ا) ise “riidf” harfidir. “Ridf” harfi ile “revî” arasında “ridf-i zâ'id” harflerinden biri bulunmadığı için bu gazel “ridf-i müfredile mürdef”tir.

Cigerden 'âşık âh eyler kimerde
Felek farkına râh eyler kimerde

G-266/1

matla beyitli gazelde kafiye olan “âh, râh, iştibâh, günâh, pâdişâh, külâh, özr-hâh, nigâh” kelimelerinde “-h” (ه) “revî” harfi; “-â” (ا) ise “ridf” harfidir. “Ridf” harfi ile “revî” arasında “ridf-i zâ'id” harflerinden biri bulunmadığı için bu gazel “ridf-i müfredile mürdef”tir.

Eşk-i çeşmüm şol kadar âb itdi yoluñda sebîl
K'oldi gül-zâr-ı cemâlûñ bâğ-ı cennetden cemîl

G-185/1

matla beyitli gazelde kafiye olan “sebîl, cemîl, Hâlîl, katîl, Nîl, fetîl, fi’s-selsebîl, yemîl, men-yehdi’s-sebîl, hazi’l-ķabîl, alîl” kelimelerinde “-l” (ل) “revî” harfi; “-î” (ى) ise “ridf” harfidir. “Ridf” harfi ile “revî” arasında “ridf-i zâ’id” harflerinden biri bulunmadığı için bu gazel “ridf-i müfredile mürdef”tir.

Hâke zülfünden irişürse nesîm
Cân ķoķusun bula ‘ızâm-ı remîm

G-189/1

matla beyitli gazelde kafiye olan “resîm, remîm, muķîm, İbrâhîm, taķvîm, saķîm” kelimelerinde (ا) “revî” harfi; “-î” (ى) ise “ridf” harfidir. “Ridf” harfi ile “revî” arasında “ridf-i zâ’id” harflerinden biri bulunmadığı için bu gazel “ridf-i müfredile mürdef”tir.

Hey ne şîrîn-kârdur lâl-i şeker-rîzûñ senûñ
Hey ne müşkil fitnedür zülf-i dil-âvîzûñ senûñ

G-163/1

matla beyitli gazelde kafiye olan “şeker-rîzûñ, dil-âvîzûñ, tîzûñ, perhîzûñ, şeb-dîzûñ, seķer-hîzûñ” kelimelerinde “-z” (ز) “revî” harfi; “-î” (ى) ise “ridf” harfidir. “Ridf” harfi ile “revî” arasında “ridf-i zâ’id” harflerinden biri bulunmadığı için bu gazel “ridf-i müfredile mürdef”tir.

Rûşen yañaģuñda Mâ’-i ma’bûd
Pinhân dehenûñde dürr-i mandûd

G-31/1

matla beyitli gazelde kafiye olan “ma’bûd, mandûd, memdûd, pür-dûd, şekker-âlûd, Maķmûd” kelimelerinde “-d” (د) “revî” harfi; “-û” (و) ise “ridf” harfidir. “Ridf” harfi ile “revî” arasında “ridf-i zâ’id” harflerinden biri bulunmadığı için bu gazel “ridf-i müfredile mürdef”tir.

Her dem gözümden işigüñe seyl-i hûñ gider
Şabr-u-ķarâr dilden-ü-cândan sükûñ gider

G-75/1

matla beyitli gazelde kafiye olan “hûñ, sükûñ, zebûñ, şâķib-derûñ, lâle-gûñ, ser-nigûñ” “-n” (ن) “revî” harfi; “û” (و) ise “ridf” harfidir. “Ridf” harfi ile “revî”

arasında “ridf-i zâ'id” harflerinden biri bulunmadığı için bu gazel “ridf-i müfredile mürdef”tir.

Ahmet Paşa divanında “mürdef kafiye”li gazeller şunlardır:

Mürekkebi-Mürdef Kafiye	
Sesler	Gazeller
â´	G-139-9
âb	G-14-10, G-91-8, G-92-7, G-110-5, G-123-11, G-124-7, G-176-5, G-179-7, G-336-14
âc	G-25-7
âd	G-117-5, G-153-8, G-212-5, G-241-9, G-242-7, G-249-11, G-250-7, G-251-8, G-353-7
âğ	G-142-5, G-256-6
âh	G-5-7, G-131-5, G-196-10, G-266-7, G-290-8, G-298-5, G-299-7, G-322-9, G-330-6, G-331-6, G-332-7, G-333-7, G-337-7, G-340-7
âk	G-61-8, G-209-5
âk	G-82-5, G-121-9,
âl	G-50-7, G-149-7, G-169-5, G-184-9, G-234-8, G-244-7, G-293-5, G-294-7, G-352-7
âl	G-185-10
âm	G-6-10, G-172-9, G-204-7, G-263-7, G-273-7, G-278-9
âm	G-33-12, G-189-5, G-206-7
ân	G-2-11, G-4, G-18-5, G-19-7, G-21-9, G-23-8, G-24-7, G-29-10, G-35-7, G-36-9, G-39-5, G-43-8, G-44-7, G-46-5, G-51-7, G-52-5, G-54-7, G-62-7, G-67-5, G-69-7, G-73-13, G-76-6, G-80-5, G-81-7, G-85-9, G-87-10, G-88-11, G-90-13, G-93-14, G-94-5, G-95-7, G-103-7, G-107-7, G-112-7, G-113-7, G-115-5, G-120-7, G-126-8, G-128-7, G-129-8, G-130-7, G-138-6, G-140-7, G-148-5, G-160-5, G-164-7, G-166-10, G-167-10, G-168-8, G-170-10, G-180-5, G-187-7, G-188-9, G-191-11, G-194-5, G-199-8, G-200-5,

	G-205-5, G-213-8, G-218-5, G-220-5, G-221-7, G-223-5, G-224-9, G-228-7, G-231-7, G-246-8, G-252-11, G-258-6, G-261-5, G-265-7, G-268-5, G-271-5, G-272-5, G-274-7, G-279-12, G-282-7, G-288-7, G-291-7, G-297-9, G-301-7, G-307-13, G-311-7, G-315-6, G-317-7, G-318-9, G-323-7, G-325-8, G-326-7, G-328-5, G-346-7
în	G-13-9, G-53-7, G-100-5, G-344-7
ûn	G-75-5, G-173-5, G-181-5, G-248-5, G-277-6
âr	G-27-9, G-37-10, G-38-5, G-41-5, G-55-8, G-58-9, G-59-5, G-64-6, G-65-5, G-71-5, G-72-7, G-77-7, G-98-8, G-101-5, G-105-4, G-145-9, G-146-5, G-152-10, G-154-8, G-175-5, G-182-6, G-190-9, G-193-5, G-201-7, G-202-9, G-210-9, G-214-7, G-217-5, G-227-7, G-232-9, G-235-5, G-254-3, G-255-7, G-270-5, G-281-11, G-285-7, G-286-5, G-302-8, G-320-7, G-321-6, G-329-5, G-338-9, G-350-5
îr	G-132-5, G-247-5, G-284-10
ûr	G-327-5
âs	G-304-5
âş	G-135-5
âş	G-83-6, G-86-5, G-134-5
ûş/oş	G-49-5, G-133-7
ûb	G-45-7
ûd	G-31-5
âz	G-15-7, G-99-5, G-118-5, G-125-6, G-141-8, G-195-5, G-280-7, G-296-5, G-349-7
âz	G-136-5
îz	G-163-5
ûz	G-289-11, G-312-5

Tablo-3

2.2.1.2.2. Mukayyed Kafiye

“Revî” harfinden önce “kayd” harflerinden (sîn, şîn, râ, zâ, bâ, hâ, ğayn, nûn, fâ, hâ, yâ, vâv) birinin tekrarıyla yapılan kafiyelelere denir. Kafiyeleli kelimelerde “kayd” harfinin tekrarı gerekmektedir. Kafiyeleli kelimelerde “kayd” harfi sadece yakın mahreçli harfler arasında farklılık gösterebilir. “Kayd” harfleri arasında mahreç yakınlığı bulunmazsa bu tür kafiyeleler “az çok iyiyi ve güzeli fark eden edebî zevk ve tabiata hoş gelmez.” (Naci, 2004: 74).

“Mukayyed kafiye”li şiirlerde, “revî” harfi harekeli olduğu zaman “kayd” harfinden önceki harfin harekesinin (hazv) farklı olmasında bir kusur bulunmamaktadır. Fakat “revî” harfi harekesiz (sakin) olduğu zaman “kayd” harfinden önceki harfin harekesi (hazv) tekrar edilmek zorundadır.

Ahmet Paşa’nın divanında yer alan gazeller kafiye yönünden incelendiğinde Tablo-1 de görüldüğü üzere “mukayyed kafiye”li gazel 8 (%2,28) tanedir. “Mukayyed kafiye”li gazellerin 3 (%0,85)’ü “-eng” sesiyle; 2 (%0,57)’si “-aste/este” sesiyle; 1 (%0,28)’er kezde “-and/-end, -eng, -r” sesleriyle yapılmıştır.

Tûbâ boyuña irmedügi için şikestedür
Nergis gözüñe beñzemedüğine hastedür

G-42/1

matla beyitli gazelde “şikeste, haste, deste, beste, büt-pereste, şikeste” kafiye kelimelerinde “-t” harfi “revî”, “-s” harfi ise “kayd”tır. “Kayd” harfinden önceki harflerin harekesi “-a/-e (fetha)” olarak tekrar etmiştir.

Göñül ğamzeñ oğından hasta düşdi
Kaşuñ yayına cân peyveste düşdi

G-339/1

matla beyitli gazelde “hasta, peyveste, şeste, hasta, meste, şeste, dem-beste” kafiye kelimelerinde “-t”ler “revî”; “-s”ler ise “kayd” harfidir. “Kayd” harfinden önceki harfin harekesi “-a/-e (fetha)” olarak tekrar etmiştir.

Halvetinde reng ü bûyi ile çıkar her çend gül
Olımaz yüz düzenürse yüzüñe mânend gül

G-186/1

matla beyitli gazelde “**çend**, mân**end**, **ķand**, **şekker-ķand**, devlet-**mend**, ser-**bend**, **dülbend**” kafiye kelimelerinde “-d”ler “revî”; “-n”ler ise “ķayd” harfidir. “ķayd” harfinden önceki harfin harekesi “-e” sesi olarak tekrar etmiştir.

Lâle-yi pür-ķûn iden gül-gûn yañağûñ rengidür
Nergisi bî-ķâb iden câzû gözûñ nîrengidür

G-78/1

matla beyitli gazelde “**reng**, nî**rengi**, **jeng**, â**vang**, **seng**, Er**jengi**, **reng**, â**heng**, **teng**” kafiye kelimelerinde “-g”ler “revî”; “-n”ler “ķayd” harfidir. “ķayd” harfinden önceki harfin harekesi “-e” sesi olarak tekrar etmiştir.

Atar gözûñ lebûñ andukca câna tîr-i ķadeng
Aceb mi merdüm-i bed-mest iderse yok yire ceng

G-151/1

matla beyitli gazelde “**ķadeng**, **ceng**, neh**eng**, **jeng**, ķadeng, mîna-**reng**, **teng**” kafiye kelimelerinde “-g”ler “revî”; “-n”ler ise “ķayd” harfidir. “ķayd” harfinden önceki harfin harekesi “-e” sesi olarak tekrar etmiştir.

Miskîn gönül sevdâdadur şol tırra-i şeb-reng için
Ser-ķoş gibi ğavġâdadur ol çeşm-i şûġ u şeng için

G-225/1

matla beyitli gazelde “**şeb-reng**, **şeng**, dil-**teng**, **ceng**, nî**reng**, **neng**, âteş-**reng**, â**heng**” kafiye kelimelerinde “-g”ler “revî”; “-n”ler ise “ķayd” harfidir. “ķayd” harfinden önceki harfin harekesi “-e” sesi olarak tekrar etmektedir.

Gönli nâzügdür mebâdâ incide derdüm benüm
Yohsa hâlinden nicedür hâlümi dirdüm benüm

G-211/1

matla beyitli gazelde “**derdüm**, **dirdüm**, nâz-**perverdüm**, nâz-**perverdüm**, **zerdüm**, **gerdüm**, **derdüm**” kafiye kelimelerinde “-d”ler “revî”; “-r”ler ise “ķayd” harfidir. “ķayd” harfinden önceki harfin harekesi “-e/-i” sesi olarak tekrar etmektedir²⁹

²⁹ Divan şiiri kafiye anlayışında, mukayyed kafiyelerde revî harfi harekeli olduğu zaman kayd harfinden önceki harfin harekesinin farklı olmasında bir sakınca yoktur. Muallim Naci “revî harekeli olduğu zaman ise önceki âlimlerden bazıları hazv’in kafiyelerde farklı gelmesini uygun görmüşler; “beste” ile “şüste” gibi kelimelri kafiye yapmışlar ise de bunun uygun görülmemesi daha yerinde

Füsûn-ger-i kalemüm kıldı şî'rden tevbe
Şan itdi sâhîr-i dîrîne sihîrden tevbe

G-287/1

matla beyitli gazelde “şî'r, sihr, Mısr, Hızr, fikr, lâle-çihîr, mihr, şî'r” kafiye kelimelerinde “-r”ler “revî” harfidir. Gazelde “kayd” harfleri farklılık göstermektedir. Bu şekilde olan kelimelerin “kafiye yapılması az çok iyiyi ve güzeli fark eden edebî zevk ve tabiata hoş” gelmemektedir (Naci, 2004: 74).

Ahmet Paşa divanında “mukayyed kafiye”li gazeller şunlardır:

Mürekkebe-Mukayyed Kafiye	
Sesler	Gazeller
aste/este	G-42-5, G-339-6
and/end	G-186-7
eng	G-78-8, G-151-6, G-225-7,
erd/ird	G-211-6
-r	G-287-7

Tablo-4

2.2.1.2.3. Mü'esses Kafiye

Kafiyeli kelimelerde “revî” harfinden önce harekeli bir harf varsa ve bu harften öncede med harflerinden “elif (te'sîs)” bulunmasıyla meydana gelen kafiyele “mü'esses kafiye” denir.

“Mü'esses kafiye”lerde “revî” harfinden önceki harfe “dâhil”, harekesine ise “işbâ” denir. “Revî” harekeli olduğu zaman “dâhil”in harekelerinin farklı olmasında bir kusur yoktur. Ancak âhengi bütünüyle olmasa da bozacağından “dâhil”in

olur” demiştir. Daha geniş bilgi için bkz: Muallim Naci. *İstîlâhât-ı Edebiyye*, (haz. Yekta Saraç), 2.bs., İstanbul:Gökkubbe Yay., 2004, s.79.

harekelerinin farklı olmasını uygun görmemek daha ziyade edebî zevk ve tabiata uygun düşer (Naci, 2004: 73).

“Dâhil” harfinden önceki harf olan “te’sîs (elif)” ise kafiye kelimelerinde tekrar etmesi şart değildir. Zira Muallim Naci “te’sîs tezyînât-ı şîriyyeden (şiire güzellik ve değer katan hususlardan) sayılmakla beraber bulunması gerekli değildir” demiştir (Naci, 2004: 72).

Belâbil gûş idüb nûş it belâbil
Ki kıomadı ‘anâ dilde ‘anâdil

G-178/1

matla beyitli gazelde “belâbil, anâdil, kâ’il, selâsil, hamâyil, mâyil” kafiye kelimelerinde “-l”ler “revî”, “revî”den önce yer alan harf “dâhil” ve “dâhil”den önce bulunan “-â”lar ise “te’sîs”tir.

Nergisün sihrinden efsûn öğrenür sâhir daği
Düşmesün zünnâr-ı zülfün bendine kâfir daği

G-324/1

matla beyitli gazelde “sâhir, kâfir, bir, kâdir, çâdır, âtır, hâtır, şâ’ir,” kafiye kelimelerinde “-r”ler “revî”, “revî”den önce yer alan harf “dâhil” ve “dâhil”den önce bulunan “-â”lar ise “te’sîs”dir. “Mü’esses kafiye”lerde “te’sîs”i tekrar etme zorunluluğu yoktur. Bu gazelin ikinci beytinde kafiye kelimesi olan “bir” kelimesinde “te’sîs” yoktur.

Ûbâ kul oldı kıaddüne kâmet hemîn ola
Hüsnün cihânı yıkdı kıyâmet hemîn ola

G-7/1

matla beyitli gazelde “kâmet, kıyâmet, nihâyet, kerâmet, kinâyet, âyet, şehâdet, kanâ’at” kafiye kelimelerinde “-t”ler “revî”, “revî”den önce yer alan harf “dâhil” ve “dâhil”den önce bulunan “-â”lar ise “te’sîs”tir.

Şafha-i haddinde hâli düşdi gâyet ber-kenâr
Resmdür maktûbda olur ‘alâmet ber-kenâr

G-34/1

matla beyitli gazelde “gâyet, ‘alâmet, râyet, âyet, rivâyet, bid‘at” kafiye kelimelerinde “-t”ler “revî”, “revî”den önceki harf “dâhil” ve “dâhil”den önce bulunan “-â”lar ise “te’sîs”dir. Gazelin beşinci beytinde “bid‘at” kelimesinde “te’sîs” yoktur.

Zihî bidâyet-i hüsn-i haţuñ nihâyet-i lûtf
Yüzüñde huccet-i hüsn ü sözüñde âyet-i lûtf

G-143/1

matla beyitli gazelde “nihâyet, âyet, rivâyet, gâyet, vilâyet, re‘âyet, sirâyet, hikâyet” kafiye kelimelerinde “-t”ler “revî”, “revî”den önceki harf “dâhil” ve “dâhil”den önce bulunan “-â” ise “te’sîs”tir. “Mü’esses kafiye”lerde “dâhil”in tekrar etmesi zorunlu değildir. Bu gazelde “dâhil” olan “-y” sesi tüm kafiye kelimelerinde tekrar etmiştir. Bu şekilde “revî”den önceki harfin tekrar etmesiyle “iltizâm” sanatı yapılmış olur.

Ŧâķ-ı ebrûsını Ŧâķ oldı görelden Ŧâkatüm
Mâh-ı nev gibi dü-tâ oldı bu ğamdan ķâmetüm

G-215/1

matla beyitli gazelde “Ŧâķatüm, ķâmetüm, sâ‘atüm, hâcetüm, râhatum, hâletüm” kafiye kelimelerinde “-t”ler “revî”; “revî”den önceki harf “dâhil” ve “dâhil”den önce yer alan “-â” sesi ise “te’sîs”tir.

Ķâmetüñ ŧıvesi bir nâza ki ķâmet getüre
Yüz niyâz ehline biñ dürlü kıyâmet getüre

G-259/1

matla beyitli gazelde “ķâmet, kıyâmet, selâmet, Ŧâķat, liyâķat” kafiye kelimelerinde “-t”ler “revî”; “revî”den önceki harf “dâhil” ve “dâhil”den önce yer alan “-â” sesi ise “te’sîs”tir.

Uzandı ħasretüm benüm ol serv-ķâmete
Vâ ħasretâ ki kıldı bu ħasret kıyâmete

G-260/1

matla beyitli gazelde “serv-ķâmete, kıyâmete, ‘alâmete, nedâmete, kerâmete, istikâmete” kafiye kelimelerinde “-t”ler “revî”; “revî”den önceki harf “dâhil” ve “dâhil”den önce yer alan “-â” sesi ise “te’sîs”tir.

Fitne ile kâmetûñ koparurdu kıyâmeti
Hışm ile çeşmüñ itmese ‘ayn-ı ‘inâyeti

G-319/1

matla beyitli gazelde “kıyâmeti, ‘inâyeti, vilâyeti, şikâyeti, cerâhati, icâbeti, âyeti, nihâyeti” kafiye kelimelerinde “-t”ler “revî”; “revî”den önceki harf “dâhil” ve “dâhil”den önce yer alan “-â” sesi ise “te’sîs”tir.

Şeribtu humrahu havâke ve med mâ-î bâkî
Ve kâne ke’su hemyâ-yı min mahyâki

G-150/1

matla beyitli gazelde “bâkî, mahyâki, şâkî, bâkî, ma’nâkî, selmâkî” kafiye kelimelerinde “-î”ler “revî”; “revî”den önceki harf “dâhil” ve “dâhil”den önce yer alan “-â” sesi ise “te’sîs”tir.

Ahmet Paşa divanında “mü’esses kafiye”li gazeller şunlardır:

Mukayyed-Müesses Kafiye	
Sesler	Gazeller
il	G-178-5
ir	G-324-7
at/et	G-7-7, G-34-5, G-143-7, G-215-5, G-259-4, G-260-5, G-319-7
î	G-150-5

Tablo-5

2.2.2. Kafiye Kusurları

“İran şairleriyle vezin ve kafiyede onlara tabi olan Osmanlı şairleri” (Naci, 2004:72) uzun ünlünün bulunmadığı özellikle Türkçe kelimelerle kafiye yaparken karşılaştıkları güçlükleri Acem kafiye anlayışında da bulunan bir takım tasarruflarla gidermeye çalışmıştır.

Divan şiirinde kafiye; kafiye'nin adlandırılmış kusurları (uyûb-ı mülakkabe-i kafiye) ve kafiye'nin adlandırılmamış kusurları (uyûb-ı ğayr-ı mülakkabe-i kafiye) olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Kafiye'nin adlandırılmış kusurları; “sinâd, iĳvâ, iĳfâ ve îtâ” olmak üzere dörde ayrılmıştır.

2.2.2.1. Adlandırılmış Kafiye Kusurları

2.2.2.1.1. Sinâd

Kafiye kelimelerinde “ridf” (elif, vâv, yâ) harfinin farklı olması nedeniyle ortaya çıkan bir kusurdur. “Revî” harfinden önce yer alan “ridf” harfi tüm şiirde aynen tekrar etmelidir. Tekrar etmemesi durumunda kafiye'nin adlandırılmamış kusurlarından (uyûb-ı mülakkabe-i kafiye) yapılmış olur.

Ahmet Paşa'nın gazellerinde “sinâd” sadece 1 gazelde görülmektedir:

Muvâfık oldu bu gice felek zemâne daĳi
Ki aydın oldu gözüm ay yüzüñle ĳâne daĳi

G-317/1

matla beyitli gazelde “zemâne, ĳâne, beyâne, cânâ, âsumâne, dâne, tâziyâne, âsitîne” kafiye kelimelerinde “-n”ler “revî”, “revî” harfinden önce yer alan “-â”lar ise “ridf”tir. Gazelin genelinde “ridf” harfi “-â (elif)” olmasına rağmen yedinci beyitte “ridf” harfi “-î (yâ)”dir. Beyitler arasında ridf “-â”, “-î” olarak deĳiştii ĳin bu gazelde “sinâd” vardır.

2.2.2.1.2. İĳvâ

“Mücerred kafiye”lerde “revî” harfinden önceki harfin harekesi olan “tevcîh”in ve “mukayyed kafiye”lerde “ĳayd” harfinden önceki harfin harekesi olan “ĳazv”in kafiye'li kelimelerde farklılık göstermesiyle meydana gelen kafiye kusurudur.

Kafiye'li kelimelerde eĳer “revî” harfi harekeli ise “ĳazv” ve “tevcîh”in farklı olmasından dolayı bir kusur olarak kabul edilen bu durum ortadan kalkar. “Revî” harekeli olduĳu zaman “ĳazv” ve “tevcîh” farklı olabilir (Naci, 2004: 79).

Ahmet Paşa'nın gazellerinde kafiye kusurlarından “iḳvâ” sadece 2 gazelde bulunmaktadır:

Göñli nâzügdür mebâdâ incide derdüm benüm
Yohsa hâlinden nicedür hâlümü dirdüm benüm

(G-210/1)

mısralarında kafiye olan “derdim” ve “dirdim” kelimelerinde ikinci “d”ler revî, “r”ler “ḳayd”dır; “ḳayd” harfinden önce bulunan harfin harekesi ise “e” ve “i” olarak değiştii için “iḳvâ” yapılmıştır. Ancak “revî” harekeli olduğunda “ḥazv” farklı olursa bu kusur ortadan kalkar.

Berg-i benefşe sâye-bân olmuş kıızıl güllerine
Gül-zâr-ı cennet bülbüli taḥsîn ider dillerine

G-269/1

matla beyitli “mücerred kafiye”li bu gazelde “gül, dil, el, gül, yol, ḳul” kafiye kelimelerinde “-l”ler “revî” harfidir. “Revî”den önceki harfin harekesi olan “tevcîh” bu gazelde “-ü, -i, -e, -ü, -o, -u” sesleri olarak değişmektedir. Bundan dolayı gazelde “iḳvâ” vardır.

2.2.2.1.3. İḳfâ

Kafiyeli kelimelerde yakın mahreçli harflerin “revî” harfi olarak kafiye yapılması sonucu meydana gelen kusurdur. Bu tür kusurlar “b-p, c-ç, k-g, j-z, d-t” gibi ses çıkış yerleri (mahreç) aynı olan harflerin “revî” olarak değişiklik göstermesi sonucu olur.

Ahmet Paşa'nın gazellerinde bu şekilde yapılmış sadece 1 gazel bulunmaktadır:

Berg-i semenüñ lâle gibi ḥûb olacağdur
Meh-tâb yüzüñ gün gibi maḥbûb olacağdur

G-45/1

matla beyitli “mürdef kafiye”li gazelde “ḥûb, maḥbûb, top, âşûb, cârûb, mergûb, ḥoş-üslûb, mektûb” kafiye kelimelerinde “-b”ler “revî”; “-û”lar ise “ridf”tir. Gazelde

“revî” olan “-b” harfi ikinci beyitte “-p” harfine dönüşmüştür. “b-p” harfleri yakın mahreçli olduğu için gazelde “ikfâ” vardır.

2.2.2.1.4. Îtâ

Kafiye kelimelerinde “revî” harfi olarak kabul edilen harfin ya da kafiye kelimesinin, beyitlerde/kelimelerde görev ve anlam bakımından her türlü tekrarıyla meydana gelen kusura denir. Şiirlerde tekrar eden ekin/sesin fark edilir olma derecesine göre “celî (açık) ve hâfî (kapalı)” olmak üzere ikiye ayrılır.

2.2.2.1.4.1. Îtâ-yı Celî

Her ne sebepten olursa olsun beyitlerin sonunda aynı cinsten ve görevden olduğu açık (belli) olduğu halde tekrar edilen ister tek ses, isterse daha fazla ses olsun “îtâ-yı celî” olarak adlandırılır.

Ahmet Paşa'nın gazellerinde oldukça fazla “îtâ-yı celî” bulunmaktadır. Ahmet Paşa gazellerinde bazen aynı kelimenin aynı anlamda tekrarıyla bazen de aynı görevde olan eklerin tekrarıyla kafiyeli kelimelerde “îtâ-yı celî” yapmıştır. Şairin “îtâ-yı celî” yaptığı gazellerin bazıları aşağıda verilmiş diğerlerinin gazel numaraları tezin sonunda gösterilmiştir^{xxx}.

Âh kim sayyâd-ı gânzenden dile peykân yağar
Oğ nice sihr itdi naḥçîr üstine bârân yağar

G-36/1

matla beyitli gazelde “peykân, bârân, yek-sân, ḥandân, fettân, su‘bân, cân, tâbân, peykân, bî-pâyân” kafiye kelimelerinde “-ân” sesi “mürdef kafiye”yi oluşturmaktadır. Gazelde birinci ve sekizinci beyitlerde “peykân” kelimesiyle “ok (kirpik)” manasında iki defa kafiye yapılmıştır. Bir kelimenin aynı anlamda bir şiirde kullanılması kasidelerde aralarında en az yedi beyit bulunmak şartıyla en fazla üç kez tekrar edebilir. Bunun dışında gazellerde aynı anlamda bir kelimenin kullanılması “îtâ-yı celî”dir.

Aynı şekilde gazelin üçüncü ve yedinci beyitlerinde bulunan “ḥandân” ve “tâbân” kelimelerinde Farsça ism-i fâil eki olan “-ân” eki “ḥandîden (gülmek)” ve “tâbîden (parlamak)” mastarlarının emir çekimi olan “ḥand (gül)” ve “tâb (parla)” kelimelerinde aynı görevde kullanılmıştır.

Ruḥı nâzüglüg ile ḥarf gülistâna atar
Kâmeti ta‘ne oḡın serv-i ḥırâmâna atar

G-67/1

matla beyitli gazelde “gülistân, ḥırâmân, yaban, sûzân, peykân, ḥoş-elḥân” kafiye kelimelerinde “-ân” sesi “mürdef kafiye”yi oluşturmaktadır. Gazelin birinci ve üçüncü beyitlerinde bulunan “ḥırâmân” ve “sûzân” kelimelerinde Farsça sıfat-ı müşebbehe olan “-ân” eki kafiye olarak kullanılmıştır. Farsça “ism-i fâil” ve “sıfat-ı müşebbehe” ekiyle bir şiirde birden fazla kafiye yapmak doğru değildir.

Şubḥ-dem her gice agyâr ile ol yâr oturur
Dest-bâzî kılub agyâr ile oynar oturur

G-105/1

matla beyitli “nâkıs gazel”de “yâr, oynar, dâğlar, ağlar” kafiye kelimelerinde “-âr” sesi “mürdef kafiye”dir. Gazelde “revî” olan “-r” sesi “oynar, dâğlar, ağlar” kelimelerinde “oyna-, dâğla-, ağla-“ fiillerine getirilen “-r” geniş zaman ekiyle sağlanmış. “-r” geniş zaman ekiyle birden fazla kafiye yapılmasından dolayı “îṭâ-yı celî” vardır.

Şanemâ şanma ki senden uşanam gelmez iseñ
Şem ‘-veş bezm-i ḥayâlünde yanam gelmez iseñ

G-165/1

matla beyitli gazelde “uşanam, yanam, idinem, sürünem, yaşam, konam, yunam” kafiye kelimelerinde “-m” sesi “revî”dir. Türkçe kelimelerin kafiye kelimesi olarak kullanıldığı bu gazelde “-m” sesi istek kipine getirilen birinci tekil şahıs ekidir. Gazelin tüm beyitlerinde “-m” birinci tekil şahıs ekiyle kafiye yapılmasından dolayı “îṭâ-yı celî” vardır.

Ey perî bu ḥüsn ile beñzer ki ḥûrî-zâdsın
Yâ İrem bâğından irmiş sîm-ten şimşâdsın

G-250/1

matla beyitli gazelde “hûrî-zâdsın, şimşâdsın, cellâdsın, üstâdsın, mâder-zâdsın, âzâdsın, şayyâdsın, mu‘tâdsın” kafiye kelimelerinde “-âd” sesi “mürdef kafiye”dir. Gazelin birinci ve dördüncü beyitlerinde bulunan “hûrî-zâdsın” ve “mâder-zâdsın” kelimelerinde bulunan Farsça sıfat olan “-zâd (doğmuş, büyümüş) kelimesiyle gazelin iki beyitinde kafiye yapılmıştır.

Ṭaî degüldür şöhbete gelmezse cânân her gice
Kimsenüñ mihmânı olmaz mâh-ı tâbân her gice

G-287/1

matla beyitli gazelde “cânân, tâbân, şebistân, handân, gülistân, cânân, gâltân, cân” kafiye kelimelerinde “-ân” sesi “mürdef kafiye”dir. Gazelin birinci ve üçüncü beyitlerinde bulunan Farsça “ism-i fâil” “-ân” ekinin Farsça emir kökleri “hand” ve “tâb” kelimelerine eklenerek kafiye yapılmasından dolayı “îtâ-yı celî” vardır.

Gazelin ikinci ve dördüncü beyitlerinde kafiye kelimesi olan “şebistân” ve “gülistân” kelimelerinde bulunan Farsça yer bildiren “-stân” ekiyle kafiye yapılmıştır. “-stân” eki aynı görevde kullanıldığı için “îtâ-yı celî” vardır.

Aynı gazelde birinci ve beşinci beyitlerde kafiye olan “cânân” kelimesinin “sevgili” anlamında her iki beyitte de kafiye yapılmasından kaynaklanan “îtâ-yı celî” vardır.

Bilmezem ne sih'r ider gamzeñdeki nâz uyh'usı
Kim cihâna fitne uyardı bu şannâz uyh'usı

G-349/1

matla beyitli gazelde “nâz, şannâz, uyanmaz, nâz, nâz, nâz, ser-efrâz, nâ-sâz” kafiye kelimelerinde birinci, üçüncü, dördüncü beşinci beyitlerde “nâz” kelimesinin kafiye olarak kullanılmasından kaynaklanan “îtâ-yı celî” vardır.

2.2.2.1.4.2. İtâ-yı Hâfi

Kafiye kelimelerinden aynı görev ve yapıdaki seslerin bir birine kafiye yapıldığı biraz daha zor anlaşılabilir kafiyelerde meydana gelen kusura denir. “İtâ-yı

hâfi”de aynı görevdeki seslerin “îtâ-yı celî”dekine göre tekrar ettiği biraz daha zor anlaşılmaktadır.

Ahmet Paşa’nın gazellerinde “îtâ-yı hâfi” bulunduran az sayıda gazel vardır:

Sihri-i gamzeñden olur şeydâ gönül bî-hâb göz
Yâd-ı lâ’lûñle çeker şahbâ gönül hûn-âb göz

G-124/1

matla beyitli gazelde “bî-hâb, hûn-âb, ğark-âb, kaşşâb, nâ-yâb, gird-âb, mîzâb, sîr-âb” kafiye kelimelerinde “-âb” sesi “mürdef kafiye”dir. Gazelin birinci, ikinci, dördüncü ve yedinci beyitlerinde “hûn-âb, sîr-âb, gird-âb, ğark-âb” kelimelerinde “-âb (su)” kelimesinin tekrar etmesi çok açık (belli) olmadığı için “îtâ-yı hâfi” vardır.

Dil saçuñ zencîrinüñ dîvânesidür dostum
Cân cemâlüñ şem’inüñ pervânesidür dostum

G-194/1

matla beyitli gazelde “dîvânesidür, pervânesidür, şânesidür, ferzânesidür, şükrânesidür, yanasıdur” kafiye kelimelerinde “-ân” sesi “mürdef kafiye”dir. Gazelin dördüncü ve beşinci beyitlerinde bulunan “ferzâne” ve “şükrâne” kelimelerinde bulunan “-âne” eki Farsça liyakat, ilgi ve benzetme yapan bir ektir. Bu gazelde “-âne” ekinin aynı görevde kullanımından kaynaklanan bir “îtâ-yı hâfi” vardır.

Göziñi süzme bîmâr öldürürsin
Şaçuñ çözme giriftâr öldürürsin

G-254/1

matla beyitli nâkıs gazelde “bîmâr, giriftâr, ħarîdâr, tekrâr” kafiye kelimelerinde “-âr” sesi “mürdef kafiye”dir. Gazelde birinci ve ikinci beyitlerde bulunan “giriftâr, ħarîdâr” kelimelerinde bulunan Farsça mübalağa ve ism-i fâillik “-âr” eki “giriften (tutmak)” ve “ħarîden (satın almak)” fiillerine eklenerek kafiye yapılmıştır.

Kemend-i zülfine yâruñ giriftâr olmasun kimse
Benüm şûrîde bahtumdan siyeh-kâr olmasun kimse

G-270/1

matla beyitli gazelinde birinci ve üçüncü beyitlerde kafiye kelimesi olan “harîdâr, giriftâr” kelimeleri arasında da yukarıda bahsetmiş olduğumuz durum söz konusudur.

Dil ü cân bende düşmişdür çözü ol gîsû-yi miskîni
Ayağa şalma yazuğdur şehâ bir iki miskîni

G-344/1

matla beyitli gazelde “miskîni, miskîni, sîmîni, alâdîni, Çîni, şîrîni, bâlîni, kîni” kafiye kelimelerinde “-în” sesi “mürdef kafiye”dir. Gazelde birinci beytin ilk mısrasındaki “miskîn” ve ikinci beyitteki sîmîn” kelimelerinde “-în” eki “misk” ve “sîm” kelimelerine eklenerek aynı görevde kullanılmıştır.

2.2.3. Yapı Bakımından Kafiye

Kafiye yapılan seslerde bir takım tasarruflar yapıp yapılmamasına göre yapı bakımından kafiye “ma ‘mûl ve gayr-i ma ‘mûl kafiye” olmak üzere ikiye ayrılır.

2.2.3.1. Ma‘mûl Kafiye

Kafiye yapılan kelimelerde bir takım değişiklikler yapılarak, birleştirme (terkîb) ya da ayırma (tahlîl) gibi, kelimelerin kafiyeye uygun hale getirilmesi yoluyla yapılan kafiyelelere denir.

İtmesûñ horşîd-i rahşân rûy-ı cânân ile bahş
Bendeye lâyığ degüldür k’ide sultân ile bahş

G-23/1

matla beyitli gazelde “cânân, sultân, ‘ummân, tâbân, fettân, handân, Nerîmân, Loğmân, Mânî, Hayvân” kelimeleri kafiye kelimeleridir. Gazelde “ile bahş” redif olarak tekrar etmektedir. Kafiye kelimelerinde “revî” harfi kelimenin aslî sesi olan son ses ya da kelimenin aslî sesi olmayıp son aslî sesiymiş gibi kabul edilen sestir. Bu gazelde sekizinci beyitte bulunan “Mânî” kelimesinin diğer beyitlerle kafiye oluşturabilmesi için kelimenin sonunda bulunan “-î” sesinin gazelin redifi olan “ile bahş” terkinde bulunan “ile” bağlacında bulunan “-i” sesiyle birleştirilerek (terkib) “Mân’ile bahş” şeklinde okunması gerekmektedir.

Cihân güzelleri çün bî-vefâ imiş bildük
Göñül vefâsuza virmek haţâ imiş bildük

G-161/1

matla beyitli gazelde “bî-vefâ, haţâ, bî-vefâ, ay, ejdehâ, du â” kafiye kelimelerinde “-â” harfi “revî”; “işmiş bildik” terkibi ise rediftir. Gazelin üçüncü beytinde “ay” kelimesinin diğeri beyitlerle kafiye yapılabilmesi “ay” kelimesinde aslî son ses olan “-y” harfinin “-işmiş” ekinde bulunan “-i” sesiyle birleştirilerek (terkib) “a’işmiş” şeklinde okunması gerekmektedir.

2.2.4. Zü’l- kafiyyeteyn

Divan şiiri kafiye anlayışında iki kafiyesi olan şiirlere denir. Kafiyelerin tekrar ettiği yere göre “mütekkarrin” ve “mağcub” olmak üzere ikiye ayrılır.

Ahmet Paşa’nın gazellerinde, gazellerdeki tüm beyitlerin “zü’l-kafiyyeteyn” oluşturacak şekilde kafiye yapılmasıyla meydana gelen bir kafiye bulunmamakla birlikte; “zü’l-kafiyyeteyn” oluşturacak şekilde beyitler vardır.

2.2.4.1. Mütekkarrin

Kafiye peşi sıra olan, birbirini izleyen “zü’l-kafiyyeteyn”dir.

Yine ol şâh-ı cihân ebrûlarına çîn şalub
Geldi göñlüm mülkini yıkdı yeñi âyin şalub

G-13/1

matla beyitli gazelde “çîn ve âyin” kelimelerinde bulunan “-în” sesi kafiye; “şalub” kelimesi ise rediftir. Gazelin beşinci beyiti olan şu mısralarda;

Zülfî şol naqqâşdur kim şuya naqş-ı Çîn yazub
Mânîyi mât eyledi bir berg-i müşg-âgîn şalub

G-13/5

“Çîn, müşg-agîn” kelimeleri ve “yazub-şalub” kelimeleri kendi aralarında kafiyeleşmiştir.

Zülfüñ ki ‘izâruñda ider cilveler ey dost
Tâvûs-ı cinândur ki açar bâl ü per ey dost

G-16/1

matla beyitli gazelde “cilveler-per” ve “ider-açar” kelimeleri kendi aralarında kafiyelidir.

Zülfüñ ańsam bezm-i gülşen bûy-i ‘anberden tolar
Lâ lûñ ańsam şahn-ı şahrâ cûy-i kevserden tolar

G-109/1

matla beyitli gazelde “‘anberden- kevserden” ve “bûy- cûy” kelimeleri kendi aralarında kafiyelidir.

Göziñi süzme bîmâr öldürürsin
Şaçun çözme giriftâr öldürürsin

G-254/1

matla beyitli gazelde “bîmâr- giriftâr” ve “süzme- çözme” kelimeleri kendi aralarında kafiyelidir.

Göster yüzüñi kim kameri bî-çarâr ide
Depret lebüñi kim şekeri şerm-sâr ide

G-281/1

matla beyitli gazelde “bî-çarâr, şerm-sâr” ve “kameri- şekeri” kelimeleri kendi aralarında kafiyelidir.

2.2.4.2. Mağcûb

Kafiyeler arasında başka kelimeler olan “zü’l-kafiyeteyn”dir.

Bu gamze degül belâdur ey dost
Bu hânde degül cefâdur ey dost

G-20/1

matla beyitinde “gamze- hânde” ve “belâdur-cefâdur” kelimelri kendi aralarında kafiyelidir. Beyitte bu iki kafiye arasına “degül” kelimesi girerek kafiye kelimelerini ayırmıştır.

Ağzı mercân **dür**cidür kim cevher-i cân andadır
Zülfi Akrab **bür**cidür kim mâh-ı tâbân andadır

G-43/1

matla beyitinde “dür

Ğonca lebüñ **tarâvet**-i berg-i semen tutar
Lûlû dişüñ **leâfet**-i dürr-i ‘Aden tutar

G-63/1

matla beyitinde “tarâvet-leâfet” ve “semen-‘Aden” kelimeleri kendi aralarında kafiyevidir. Beyitte birinci mısradâ “berg-i”, ikinci mısradâ ise “dürr-i” kelimeleri kafiye kelimelerinin arasında yer almaktadır.

Sîne ğamzeñ okını cân-ü-cigerden küniler
Dîde izüñ tozını nûr-ı başardan küniler

G-70/1

matla beyitinde “sîne-dîde” ve “cigerden- başardan” kelimeleri kendi aralarında kafiyevidir. Beyitte kafiye kelimeler arasında başka kelimeler bulunmaktadır.

Cevr ü cefâsı cânuma lûtf u vefâ yiter
Derd ü belâsı gönülüne zevk u şafâ yiter

G-108/1

matla beyitinde “cefâsı- belâsı” ve “vefâ- şafâ” kelimeleri kendi aralarında kafiyevidir. Kafiye kelimeler arasında birinci mısradâ “cânuma lûtf u”; ikinci mısradâ ise “gönülüne zevk u” kelimeleri girmiştir.

Ahmet Paşa’nın gazellerinde “zü’l-kafiyeteyn-maħcûb” kafiyevidir. Eger örneklerini çoğaltmak mümkündür^{xxxı}.

2.2.5. Zü’l-kavâfi

Divan şiirinde “zü’l-kafiyeteyn”den başka birde “zü’l-kavâfi” vardır. Eger beyitlerde ikiden fazla kafiye varsa bu tür kafiye kelimelere “zü’l-kavâfi” denir.

Ahmet Paşa'nın gazellerinde 1 beyitte “zû'l-kavâfi” örneği bulunmaktadır.

Çamerden hey'et-i ruhsârı yigdür
Şekerden şerbet-i güftârı yigdür

G-38/1

matla beytinde “çamerden- şekerden”, “hey'et-i- şerbet-i” ve “ruhsârı- güftârı” kelimeleri kendi aralarında kafiyelidir.

“Zû'l-kafiyeteyn” ile “zû'l-kavâfi”de son kafiye “kafiye-i aslîye (asıl kafiye)”, diğer kafiye veya kafiyeler “kafiye-i mülhaka (ekleme kafiyeler) adıyla anılır (Naci, 2004: 92-93). İki kafiye arasında “tekrîr” yapılırsa bu şiir değerli kabul edilir (Saraç, 2007: 269).

2.2.6. Redif

Divan şiirinde, şairler mensup oldukları geleneğin estetik düzenine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu nedenle Divan şiirinde, kafiyenin neredeyse ayrılmaz bir parçası olan redif, gerek âhenk gerek anlam açısından önemli bir unsur olarak kullanılmıştır. Redif “revî'den sonra gelen ve aynen tekrarlanan ses veya sesler” olarak tanımlanmaktadır (Gürer, 2007: 134). Divan şiirinde redifli şiirlere “müreddef şiir denir (Naci, 2004: 78).

Redif, beyitler arasında ses bütünlüğünü sağlamakla birlikte aynı kelimenin tekrarından dolayı beyitler arasında konu bütünlüğünü de sağlamaktadır. Yani, redif “kafiyeyi zenginleştirdiği gibi çok zaman manayı da toplar” (İlaydın, 1997: 81). Redif ve kafiye şiirde asıl temayı oluştururlar. Denebilir ki “şairin ilhamını hemen hemen tek başına bunlar idare eder” (Tanpınar, 2006: 35). Yahya Kemal'in ifadesiyle redifin şiire katmış olduğu değeri “Türk'ün ve Acem'in şairleri kafiyeden ziyade redife basarlar. Bilhassa Türk'ün manzumeleri denilebilir ki adeta rediften doğar; Türk redifi buldu mu şiirin asıl özünü söylemiş demektir” şeklinde ortaya koyabiliriz (Beyatlı, 2010: 134).

Redifin şiire katmış olduğu estetik güzellik ve sağlamış olduğu âhenk “zevk-i selîm” tarafından kabul görmüştür. Ancak “redifli şiir söylemekte redifsiz şiir

söylemekten daha fazla zorluk” bulunmaktadır (Naci, 2004: 78). “Duygusuz şairler redife tıpkı cankurtarana sarılır gibi sarılır, duyguluları ise şevkin en yüksek zirvesine fırlamak için basarlar” (Beyatlı, 2010: 134).

Redif, Divan şairlerinin şiirlerinde çok sık kullandıkları bir unsurdur. Her beyitte tekrarından dolayı beyitler arasında bir atmosfer oluşturur; düşünce ve hayal onun etrafında kurulur.

Bu türlü bir kullanışta uyak ve redif bir ses ögesi olmaktan öte, anlamın toplanıp dağıtıldığı bir merkez görevini yüklenmektedir. Beytin anlamının üzerinde yoğunlaştığı sözcük uyak ya da redif olarak tekrar edilince, vurgulanmak istenen duygu ve düşünce daha güçlü bir etkinlik, süreklilik ve kalıcılık kazanmaktadır. Tekrarlanan sözcük, beyitteki öteki sözcükleri yönlendiren, çekip götüren bir kılavuz olmaktadır. Başka bir deyişle şair, anlamı üzerinde yoğunlaştırdığı bir sözü, beyitteki sözcüklerin kılavuzu olarak kullanmaktadır. Tekrarlanan sözcüklerin oluşturduğu doku, beytin sanki bir iskeleti gibidir. Öteki sözcükler bunların çevresinde yer almakta, bunların arasında sıralanmaktadır (Dilçin, 1992: 107-108).

Bunun için şairlerin şiirlerinde kullanmış oldukları, daha önce başka şairlerin kullanmamış olduğu, rediflere bakarak şairin şiir orkestrasına katmış olduğu ritmi saptamak mümkündür (Tanpınar, 2006: 35).

Divan şiirinde pek çok redif, benzer şekilde kullanılmıştır. Bunun dışında şairlerin kullanmış oldukları “her yeni kafiye ve redif yeni bir mana âlemine açılmış yola benzer” (Tanpınar, 2006: 36). Divan şiirinde kafiye bir çağrışım unsurudur. Şairler önceden belirlemiş oldukları kafiye kelimeleri doğrultusunda manzumelerini oluşturmuşlardır (İlaydın: 1997: 87). Kafiyenin ayrılmaz bir parçası olarak redifte, şairler tarafından bir çağrışım unsuru olarak kullanılmıştır (Dilçin, 1992: 107). Muhayyilesinde oluşturmuş olduğu duygu ve düşünceleri şair, redifin sağlamış olduğu çağrışımdan hareketle ifade eder. “Redif olarak seçilen bu kelimeler, şairlerin ve aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun psikolojisini de yansıtır. Bu gibi rediflerle yazılmış şiirler kronolojik olarak sıralandığında, siyasal olaylara paralel olarak değişen toplum psikolojisini takip” etmeye olanak sağlarlar (Kurnaz, 1997: 265-266).

Ahmet Paşa'nın değerlendirmeye alınan 351 gazelinin 316'sında redif kullandığı görülmüştür. Ahmet Paşa'nın sadece 35 gazelinde redif kullanmadığına

bakarak şairin redife vermiş olduğu değeri anlayabiliriz. Ahmet Paşa'nın kullanmış olduğu redifleri şu şekilde gruplayabiliriz³⁰:

2.2.6.1. Redif Genellikle Bir Ektir

Kâkül-i dost şıdı gönlimi ben maḥzûnuñ
Dir gören kâsesini Leylî şımış Mecnûnuñ

G-173/1

Yüz urub râh-ı kûyma sürün ey eşk-i ğalḫânım
Ki anda görünür geh geh nişân-ı pâ-y-i cânânım

G-187/1

Ey gönül murgı ñe raḥm umarsın ol şayyâddan
Kim şafâsı var anuñ dâmındaki feryâddan

G-241/1

³⁰ Ahmet Paşa'nın gazellerinde bulunan redifleri Zehra Göre'nin "Adnî Divanı'nda Âhenk Unsurları" adlı makalesinden hareketle tasnif ettik. Daha geniş bilgi için bkz. Zehra Göre, "Adnî Divanı'nda Âhenk Unsurları" *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007.

Ek Redifler³¹

-a	-e müzi	-lar	-uma
-arsın	-esi	-lara	-umdan
-cı	-ı/-i	-ler	-umuza
-cığum	-ı/i dur	-lerine	-umuzu
-da	-ından/-inden	-lanmasun	-uñ/-üñ
-den	-idicek	-lıguñ	-uñ
-dür	-ide	-mıdur	-uña
-dur	-idi	-sın	-undur
-e	-imiş	-um	-ya
-em	-inden	-üm	

Tablo-6

2.2.6.2. Redif Birkaç Ekten Oluşan Bir Gruptur

Berg-i benefşe sâye-bân olmış kıızıl güllerine
Gül-zâr-ı cennet bülbüli taşsîn ider dillerine

G-269/1

Aç yüzüñ kim şerm-sâr ide güli zîbâlıguñ
Söze gel kim bülbüli hâmûş ide gûyâlıguñ

G-171/1

Bâlâ-yı dost mı görinen yâ belâ mıdur
Ya'ni ki Sidre aña göre Müntehâ mıdur

G-48/1

³¹ Birkaç ekten oluşan rediflerde bu tabloda gösterilmiştir.

2.2.6.3. Redif Bir Tek Kelimedir

Senden ayruga eger ben dir isem yâr dağı
Kes kalem gibi başımı dilümi yar dağı

G-302/1

Cânuma bâlâ-yi kıaddünden belâ eksük degül
Başuma sevdâ-yi zülfünden hevâ eksük degül

G-177/1

Şekker lebüñi dil ideli yâd efendi
Cân her dem ider ney gibi feryâd efendi

G-353/1

Kelime Redifler

Türkçe

alma	dağı	gelmez mi	hey	kıocmağa	olmışam	öldürürsin	yağer
aña	degül	gelür	içün	küynür	olmamış	öpülür	yaraşur
andadır	didükleri	gerek	ider	meni	olmayan	şalub	yaraşmaz
añdurur	dökilür	getüre	idersin	neyiki	olubdur	severem	yatur
anı	düşdi	gibi	iki	ola	olmamış	ıtutar	yazdı
ayrılığı	egri	gider	iñlerem	olacağdur	olmayan	ıtutubdurur	yazar
bağlanur	eyledüñ	göresin	istemez	ola mı	olubdur	uğurlar	yiter
baña	eyleme	götürür	isterem	olduğum	olur	uyđuısı	yok
beni	eylemiş	göz	isteyen	olmasa	oluram	üstine	efendi
çeker	eyler	gül	işmarlaram	olmaz	oturur	var	
çıkar	gele	güler	kılam	olmasun	oynadur	virür	

Tablo-7

Arapça

ğarîb
kadeh
kaşuñ
lezîz
şabr
sefer

Tablo-8

Farsça

âteş
ber-kenâr
dest-mâli
dil
gûstâh
henüz
râstı

Tablo-9

2.2.6.4. Redif Bir Ek ve Bir Kelimedir

Cemâli naqşını gördüm nigâra beñzetedüm
Cefâların göricek rûzigâra beñzetedüm

G-202/1

Nola olursa gönül zülf ü zenahdâna heves
Tıfl olan çün ki olur top ile çevgâna heves

G-126/1

Ne belâ-engîzdür ol serv-i hoş-bâlâyı gör
Bâğ-ı Firdevs getürmiş seyr ider Tûbâyı gör

G-56/1

Ek + Kelime Redifler**Türkçe**

	-dan ayrıldum	-e düşdi	-i yok	-sı yok	-uñ senüñ
-a düşdi	-den geçmez	-ı gibi	-imiş bildük	-suz geçer	-uñam senüñ
-a gider	- de kodı	-ı şun	-lar bize	-um benüm	-uñ gelür
-a şıgmaz	den küniler	-ı yigdür	-ler düzülür	-umdur benüm	-üñ senüñ
-a atar	-den şorasın	-ı/i var	-lar gösterür	-um gibi/bigı	-ya döymez
-a yalvaralum	-den tolar	-ın yaqdılar	-lar/-ler toludur	-um olmas	-ya virmez
-a yazmışam	-dur dimege	-ından ırağ	-suz olımazuz	-um var imiş	-yı gör
a tut	-dur n'eyesün	-ı yok	-sın bilmedüm	-üm benüm	-yı görem

Tablo-10

Arapça³²

-a heves	-i Muştafâ
-dan hâz	-i Mışır
-den tevbe	-sı 'Alînuñ
-dur Çelebi	-sı İshâkûñ
ı 'îd	-sı Kâsımuñ
-i Yûsufuñ	-um İbrâhim
-i lûtf	-yı şubh-dem

Tablo-11

Farsça

-dur henüz	
-ıdur henüz	
-i dürüst	
-i nâz	
-i dil-beruñ	
-sıdur/-sidür dostum	
-um boynuña	

Tablo-12

³² İzâfet Kesresi + Kelime olan redifler de buraya eklenmiştir.

2.2.6.5. Redif Bir Kelime Grubudur

Şakınub lâ'1-i dür-bârı yavuz gözden yavuz dilden
Yazılmış ھاٲٲ-ı jengârî yavuz gözden yavuz dilden

G-232/1

Gün yüzünde ebr-i müşg-efşân ھاğılmış dostum
Sâyesinden gülşene reyhân ھاğılmış dostum

G-205/1

Hişm ile çeşmi kaşd-i dil ü cân ider dirîğ
Küfr ile zülfî gâret-i îmân ider dirîğ

G-140/1

Kelime Grubu Redifler

bilür mi bilmezem	eyle kurbân olduğum	ile oynar	ne müşkil	oynamacuk hoşca degül mi
bu gice	eylemedüñ öyle mi	it beni	olasın sen	sen gideli
eksük degül	eyler kimerde	itmek neden	oldı yine	tağılmış dostum
elinden el-ğıyâs	hemîn ola	itsem gerek	olmasun kimse	yakma beni
elümden ne gelür	her gice	kaçma gel	ol ey şanem	yandum elüñden
ey dost	ider dirîğ	kııl dâ'imâ	olsun begüm	yavuz gözden yavuz dilden
eyledüñ ey dost	ile baħs	ne fâ'ide	olub gider	

Tablo-13

2.2.6.6. Redif Bir Ek ve Bir Kelime Grubudur

Âhû gözün ki cânlara şîrâne kıasd ider
Merdümlük ile gözler-ü-merdâne kıasd ider

G-76/1

Şanemâ şanma ki senden uşanam gelmez iseñ
Şem '-veş bezm-i hayâlünñde yanam gelmez iseñ

G-165/1

Şîrîn lebûñ ki söylese cândan haber virür
Nâzüglüg ile râz-ı nihândan haber virür

G-88/1

Ahmet Paşa'nın gazellerinde kullanmış olduğu bazı redifler mısraın yarısını kaplayacak şekildedir.

Sen cân ile cân oynamacuk hoşca degül mi
Yâr ile nihân oynamacuk hoşca degül mi

G-328/1

Eyâ perî nicesin hoş mısın şafâca mısın
Gele berî nicesin hoş mısın şafâca mısın

G-229/1

Ek + Kelime Grubu Redifler

-a/e kâsd ider	-dur çâre ne	-lar tâze tâze
-am gelmez iseñ	-a/e elümden ne gelür	-ı mı diyelüm
-dan haber virür	-em gibi gelür	-sın ne bilür
-den yüz çevürdi	-î nicesin hoş mısın şafâca mısın	i söyletme beni
-dur ey dost	-lar nice bir	-üñ vardur senüñ

Tablo-14

Ahmet Paşanın gazellerinde bulunan redifler incelendiğinde, redif olan kelimelerin çoğunlukla fiiller, fiillerin çekimli halleri ve fiillerden türemiş kelimeler olduğu görülmektedir. Özellikle eyle-, gel-, et-, iste-, ol-, tut-, gör-, yaz- köklerinden türemiş fiillerdir. Bu fiillerin dışında benzet-, düş-, git-, sığ-, al-, yalvar-, andır-, bağla-, bil-, çek-, çık-, ayrıl-, geç-, ko-, künil-, sor-, dol-, dökül-, getir-, gül-, yak-, ısmarla-, oyna-, inle-, kıl-, koc-, küyin-, düz-, di-, otur-, öl-,öp-, sal-, sev-, söyle-, dağıl-, uğurla-, ver-, döy-, yağ-, yaraş-, yat-, yet- fiillerinden türemiş fiillerle de redif yapılmıştır. Şiir de bu şekilde fiilden türemiş rediflerin kullanılması ise ritmik akışkanlığın bir göstergesi sayılmaktadır (Macit, 1996: 90).

Ahmet Paşa gazellerinde redif olarak kullandığı Türkçe kelimelerin yanı sıra gazellerinde az sayıda olmakla birlikte Arapça ve Farsça kelimelere de yer vermiştir. Bu redifler incelendiğinde bir kısmının Divan şiirinde ortak olarak kullanıldığı görülmektedir (ğarîb, kadeh, lezîz, şabr, sefer, âteş, dil, henüz...). Bu rediflere pek çok şairin divanında rastlamak mümkündür. Bir anlamda Divan şairleri, şiirin hazır malzemesini kullanarak ortak rediflerle şiir söylemişlerdir (Dilçin, 1986: 91-92). Bu durum nazirecilik geleneğinin bulunduğu Divan şiirinde ortak rediflerin kullanılması kaçınılmaz olarak kabul edilir (Macit, 1996: 89). Divanda özel isimlerin redif olarak kullanıldığı gazelerde vardır (-dur Çelebi, -iYûsufuñ, -i Muştafâ, -ı Mışır, -sı 'Alînüñ, -sı İshâkûñ, -sı Kâsımuñ, -um İbrâhim).

Ahmet Paşa'nın kelime grubu düzeyindeki rediflerinde deyimleri de kullandığı görülmektedir (elümden ne gelür, eyle kurbân olduğum, yavuz gözden yavuz dilden, -a/e kâsd ider, -dan haber virür, -den yüz çevürdi, -i söyletme beni).

Divan şiirinde kafiye kusurlu ve kusursuz olarak ayrıldığı gibi redif de kusurlu ve kusursuz redif olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Saraç, 1998: 476). Ahmet Paşa'nın

Ser-nâme-i maḥabbeti cânâna yazmışam
Hasret risâlesin varak-ı câna yazmışam

G-200/1

matla beyitli gazelinde “-a yazmışam” redif’tir. Gazelde “yazmışam” redifi “yaz-” manasında kullanılmıştır. 2. beyitte “yazmışam” kelimesi “yollamak göndermek” manasını, 5. beyitte ise “az kalsın, neredeyse” manasını vermektedir. Bu gazelde redif cinaslı olarak kullanılmıştır. Ayrıca “-a yazmışam” terkinde “-a” eki yönelme hal eki olarak kullanılmışken, 5. beyitte “yana yazmışam” terkinde “-a” eki zarf fiil olarak kullanılmıştır.

Hey ne cânân imiş bu cân alma
Ki gören dir aña ki cân alma

G-268/1

matla beyitli gazelde redif olan “alma” kelimesi gazelin diğer beyitlerinde redif olan “alma” kelimesiyle aynı anlamda değildir. Birinci beyitte “al-“ fiiline isim fiil eki

getirilerek fiilden isim yapılmıştır. Diğer beyitlerde ise “al-” fiiline olumsuzluk eki olan, fiilden fiil yapım eki, “-ma” getirilerek emir kipimin ikinci tekil kişi çekimi yapılmıştır.

Göñül gamzeñ oqından h̄asta düşdi
 aşuñ yayına c̄ân peyveste düşdi

G-339/1

matla beyitli gazelde redif “-a/e düşdi” ek+kelime grubudur. Kafiye kelimesi olan “h̄asta, peyveste, şeste, h̄asta, meste, şeste, dem-beste” kelimelerinde “meste ve şeste” kelimerinde –e eki yönelme hal eki olarak kullanılmış olmasına rağmen “h̄asta, peyveste, dem-beste” kelimelerinde yönelme hal eki değildir.

Dil hastası hecrüñ eleminden öle yazdı
 an yaşların aıtdı ki t̄ûf̄ân ola yazdı

G-345/1

matla beyitli gazelde “-e/-a yazdı” redif’tir. Bu ve diğer beyitlerde “az kalsın, neredeyse” anlamlarında kullanılmıştır. Ancak gazelin ikinci beyiti olan şu beyitte

H̄atuñ mı bu yâ zülfüñ ucı kıl alem ile
 ‘Ăşıqları avâlini berg-i güle yazdı

G-345/2

“yaz-” manasında kullanılmıştır. Gazelde kullanılan “-e yazdı” terkihi cinaslı olarak kullanılmıştır.

Sonuç olarak Ahmet Paşa, gazellerinde “mürreddef” söyleyişleri tercih etmiştir. Redifle ilgili tasarruflarında geleneğe bağlı bir görüntü sergiler. Redifin anlam ve âhenk açısından şiire sağladığı imkânlardan faydalanmada başarılı olduğu söylenebilir.

2.3. Söz Sanatları

Divan şiirinde, zevk-i selim sahibleri sözde (kelam) iki türlü güzellik aranacağını belirterek; bunların zâtî ve arazî güzellik olduğunu söylemişlerdir. Sözü ise güzel bir kıza benzeterек onun doğuştan gelen güzelliğini zâtî, sonradan süsleme yoluyla meydana getirilen güzelliğini arazî olarak değerlendirmişlerdir.

Belagatin alt bilim dallarından meâni ve beyan bu güzel kızın zâtî güzelliğini, yani endamının düzgünlüğünü ve hareketlerindeki zerâfeti, karşılarken; bedî ise arazî güzellik olarak bu kızın giyim kuşamı ve makyajını karşılamaktadır. Zâtî güzellikten yoksun aâzî güzelliğin hiç bir önemi yoktur. Bir güzel süslenmese de güzeldir ancak bir çirkin süslenirse de yine çirkin olur. Tercih edilen ikisinde bir arada olmasıdır (Naci, 1305: 153, Horata, 1998: 65).

Cevdet Paşa bu durumu "...kelâmın hüsn-i zâtîsi, belâgatıdır, irtifâ'-ı şân ü i'tibârı, belâgatı hasebiyledir. Sec' ü cinâs gibi şanâyî'-i bedî'yye daği tezyînât kabîlinden olup kelâm-ı belîğa, "hüsn-i 'ârîzî" getirir. Ammâ hüsn-i zâtîsi, ya'nî belâgatı olmayan kelaâmı, şanâyî'-i bedî'yye ile tezyîn etmek, bir çirkinine huliyy-i girân-bahâ taşmak gibidir" şeklinde ifade etmiştir (A. Cevdet Paşa, 2000: 16).

Divan şiirinde birinci derecede âhengi sağlayan vezin ve kafiyeden sonra şiirde ikinci derecede âhengi sağlayan unsur söz sanatlarıdır (Gürer, 2007: 133). Vezin kafiye ve söz sanatlarından oluşan, farklı ensürümanlarla bir araya gelmiş bir orkestira gibi, şiir kulağa pürüzsüz ve hoş geldiğinde başarılı olmuş sayılır.

Dış yapı itibariyle gelenek içinde sıkışmış olan Divan şairi, bu durumdam içte söz sanatları yardımıyla çeşitli söz oyunları yaparak kurtulmuştur. Yani cinas, iştikak, reddü'l- acüz ale's-sadr, aks, kalb, tarsi', tekrîr gibi söz sanatları yardımıyla şair kendi ifade tarzını oluşturmuştur (Sağlık, 03.02.2011).

Söz sanatlarının şiire ses yönünden sağlamış olduğu âhenk yamında; şiirde aynı kökten türemiş kelimelerin, cinaslı kullanımların, aynı harflerden oluşan kelimelerin bulunmasından ve birinci mısranın başında söylenilmiş olan bir ifadenin ikinci mısranın sonunda tekrarlanmasından dolayı şiire anlam yönünden de katkı sağlamış olur. Bir nevi ses tekrarları olan söz sanatları yardımıyla anlam vurgulanıp, pekiştirilmektedir. Söz sanatlarını ritim açısından da:

Şiir her şeyden önce anlamlı sesler dizisidir. Birbirine eş nitelikteki ses dizileri ve söz tekrarları, beyte anlamdan önce şiir görünümü kazandıran öğelerdir. Bu öğeleri beyit içerisinde uyumlu dengeli ve yerli yerinde kullanma, şiire anlamdan çok bir ses niteliği kazandırmakta, başka bir deyişle şiir, önce bir ses olarak karşımıza çıkmaktadır. Okunduğu

ilk anda insanın karşılaştığı anlatımın akıcılığı, söyleyiş yumuşaklığı, deyiş kolaylığı hep bu eş nitelikli söz tekrarlarıyla sağlanmıştır.”

şeklinde değerlendirmek mümkündür (Dilçin, 1992: 106-107).

Esasında edebi sanatlar arasında net bir sınır çizmek oldukça güçtür. Zira manaya ait bir sanat olan “tekrîr” söze güzellik katmak amacıyla kullanıldığında “bedî” ilmine dâhil olmaktadır. Bu misalden de anlaşılacağı üzere manaya ait bir sanatın söze ait bir güzellik taşıması gibi söze ait bir sanat da manaya ait güzellikler barındırabilir. Bizde bu doğrultuda Ahmet Paşa’nın gazellerinde bulunan “cinas, iştikak, reddü’l-acüz ale’s-sadr, kalb, aks, tekrîr gibi söz sanatlarını incelemiş bulunmaktayız.

2.3.1. Cinâs

İki lafzın manaları farklı olduğu halde söyleyiş veya yazılışta benzer olmasıdır. İki lafız arasında benzerlik ya tam ya da eksik olacağı için cinas, “tam cinas (cinâs-ı tam)” ve “eksik cinas (cinâs-ı ğayr-ı tam)” olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.1.1. Tam Cinâs (Cinâs-ı tam)

İki lafzı meydana getiren kelimelerde bulunan harflerin tür, sayı, sıra, hareke yönünden (vücûh-ı erbâ) benzerlik göstermesi sonucu oluşan cinasa “tam cinas (cinâs-ı tam)” denir. “Tam cinas”ın meydana gelmesi için bu dört özelliğinde bulunması şarttır.

“Tam cinas (cinas-ı tam)” “basit” ve “mürekkeb” olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.1.1.1. Basit Cinâs

Tek kelimelerden meydana gelen cinasa “basit cinas” denir. Aralarında cinas ilişkisi bulunan lafızların ek almadan yalnız başına cinası oluşturması gerekmektedir. Lafızlardan biri veya ikisi çeşitli ekler vasıtasıyla cinas oluşturuyorsa bu tür cinaslar

“basit cinas” olarak adlandırılmaz. Ahmet Paşa’nın “basit cinâs” bulunan 60 beyti olduğu tespit edilmiştir:

Yir yüzi hevâ -yi kaddüñ ile Cennet gibi hoş- havâ dur ey dost	G-20/6
Eşkümü gül-gûn iden bir reng-i rûyuñ al ıdur Aħmedüñ göñlin alan ala gözünüñ â lidür	G-50/6
Defter-i ħüsnin yazan ħattın lâtf-ü-ter yazar Yüzine yüz vec ile mihr ü mehi çâker yazar	G-66/1
Nâle kılduğınca Aħmed goncasınıñ gü ldüğü Bu ki bülbüller figâñ itdükçe gü l ħandân olur	G-80/5
Ol ki tañ yili şeb-i zülfinde olur müşg-rîz Tañ mı ben anuñ hevâ-yi kaddine itsem heves	G-127/7
Belâbil gûş idüb nûş it belâbil Ki komadı ‘anâ dilde ‘anâdil	G-178/1
Ol kadar kan ağladı ħâmem ruħuñ vaşfinda kim Old ı rengin gül gibi evrâk-ı dîvânum benüm	G-188/5
Tâk -ı ebrûsını tâk oldu görelden tâkatüm Mâh-ı nev gibi dü-tâ oldu bu gamdan kâmetüm	G-215/1
Tenüm bir kıla döndi ol mehüñ kaşı hilâlinden Ne endişe kı lam daħi raķîbüñ kıl ü kâlinden	G-244/1
Senden ayruğa eger ben dir isem yâr daħi Kes kalem gibi başımı dilümi yar daħi	G-302/1
Her seħer nâlemden olur merğ- zâr uñ murgı zâr Çün yüzüñ gül- zâr ına zârî kılam bülbül gibi ^{xxxii}	G-305/2

Ahmet paşa’nın “basit cinâs”a örnek olabilecek bazı beyitleri yukarıda belirtilmiş olup diğer örneklerin gazel ve beyit numaraları tezin sonunda verilmiştir.

2.3.1.1.2. Mürekkebe Cinâs (Cinâs-ı mürekkebe)

Cinası meydana getiren kelimeler birden fazla kelimedenden ya da kelime+ekten oluşuyorsa bu tür cinaslara “mürekkebe cinas” denir. “Mürekkebe cinas” kelimelerin yazılış şekillerine göre “müteşâbih”, “mefrûk” ve “merfû” olmak üzere üçe ayrılır. “Mürekkebe cinas”ta kelimelerden biri veya her ikisi de birden fazla kelimedenden meydana gelmiş olmalıdır. Bir kelimeye çekim ya da yapım eki ekleyerek kelimeyi diğer bir kelime düzeyine getirmek suretiyle de “mürekkebe cinas” sağlanmış olur.

2.3.1.1.2.1. Müteşâbih Cinâs

Aralarında cinas ilişkisi bulunan kelimelerden en az birisinin bir terkip sonucu meydana gelmiş olması kaydıyla; yazılışları ve okunuşları aynı olan kelimelerin meydana getirmiş olduğu cinasa “müteşâbih cinas” denir. Ahmet Paşa'nın “müteşâbih cinâs” bulunan 14 beyti vardır:

Virüp sitem-i 'ıškuñ eline yaşam ey dost Kim dirdi ki ben kendüzüm oda yaşam ey dost	G-17/1
Bu haç mı ya sebze-zâr ey dost Kî oldı aña sebze zâr ey dost	G-19/1
Vâ'ızuñ men' itdügi yâruñ çü haç u hâlidür Bil ki ol bir noçta bilmez ma'rifetden hâlidür	G-50/7
Sihr ile câzû gözüñ her dem ki âle başlar Cân ü dil elden gidüb ayaga düşer başlar	G-86/1
Nice sevdâda qalem gibi qalam zülfüñ için Yüzüm üzre gözi yaşlu sürünem gelmez iseñ	G-165/3
Qorqum oldur ki gamuñdan yaşamı çâk ideyin Nâr-ı hasretle diyâruñı yaşam gelmez iseñ	G-165/4
Bulmadın emân gamzeñ oқи yaralarından Hasret kılcı yüregümi yara ne müşkil	G-182/5
Didüm ki yâra qulam didi bu sözi yazanuñ Kesem qalem gibi başın dilin de yare qılam	G-201/6

Gözümü gül **yüzün** ebr-i bahâra döndürelî
Yaşumla yir **yüzini** lâle-zâra beñzetdüm^{xxxiii}

G-202/7

2.3.1.1.2.2. Mefrûk Cinâs

Aralarında cinas ilişkisi bulunan kelimelerden en az birisinin bir terkip sonucu meydana gelmiş olması kaydıyla; okunuşları aynı olan kelimelerin yazılışları farklı olduğu zaman bu tür cinaslar “mefrûk cinas” olarak adlandırılır. Ahmet Paşa'nın gazellerinde “mefrûk cinâs”a örnek olabilecek dokuz beyit tespit edilmiş olup bunlar aşağıda verilmiştir.

Yağdı çeşmüm ‘ışk odın didi dile gîr yan aña Âh kim rahm itmedi bu dîde-i giryân aña	G-2/1
Âh kim ‘ömrüm cihân mülkinde cânânsuz geçer Ben cihân mülkin ne iderem çün ki cân ansuz geçer	G-54/1
‘İşkûñ yolında hecre taħammül günâh imiş ‘Uşşâkuñ işi anuñ için her gün âh imiş	G-131/1
Cânı ser-gerdân ider zülf-i perîşânuñ senüñ Dil perîşân eylemekdür ey perî şânuñ senüñ	G-164/1
Belâbil gûş idüb nûş it belâbil Ki komadı ‘ anâ dilde ‘ anâdil	G-178/1
Maħabbet kur‘ası İlyâsa düşdi Göñül şâdîye vü il yasa düşdi	G-304/1
Dostum bî- günâh yakma beni Olmasun her gün âh yakma beni	G-337/1
Her gün âh itse sûz ile Aħmed Hüsnüñdür günâh yakma beni	G-337/7
Sen giricek gülşene gül zâr olur Ey yañağı zînet-i gül-zâr hey	G-338/8

2.3.1.1.2.3. Merfû‘ Cinâs

“Mürekkeb cinas” bir lafzın tamamı ile diğer bir lafzın parçalarından meydana gelirse bu tür “mürekkeb cinas”lara “merfû‘ cinas” denir. Ahmet Paşa’nın gazellerinde “merfû‘ cinâs”a örnek olabilecek iki beyit bulunmaktadır.

Ben umardum ki hevâñ **o**dına yanam yaluñuz
Hep bile yaqđı cihân ħulķın **o** da yana heves

G-126/5

Gül-gûn ayağı **al** **ele** ey **lâle** yüzlü hey
Kim duta bâğ-ı ħüsnüni tâze nesîm-i mey

G-313/1

2.3.1.2. Tam Olmayan Cinâs (Cinâs-ı ħayr-i tam)

Cinası meydana getiren lafızlar arasında tür, sayı, sıra ve okunuşu yönünden (vücûh-ı erbâ) en az birisinin farklılık göstermesi sonucu meydana gelen cinaslara “tam olmayan cinas” denir. “Tam olmayan cinas” bu dört özellik yönünden farklılık arz etmesine göre çeşitli isimler alır.

2.3.1.2.1. Eksik Cinâs

Cinası meydana getiren kelimelerden birinin harf bakımından eksik olmasından dolayı bu tür cinaslara “eksik cinas” denir. Bunun dışında diğer üç benzellik yönü (tür, sıra, okunuş) her iki kelimedede muhafaza edilir. Fazla olan harf kelimenin başında, ortasında ya da sonunda olabilir.

Fazla harfin kelime başında bulunduğu cinaslara “muḫarref cinas”; fazla harfin kelime ortasında bulunduğu cinaslara “müḫevveḫ cinas”; fazla harfin kelime sonunda bulunduğu cinaslara “müzeyyel cinas” denir.

2.3.1.2.1.1. Muḫarref Cinâs

Fazla harfin kelime başında olduğu eksik cinasa “muḫarref cinas” denir. Ahmet Paşa’nın bu tür cinâs bulunan 64 beyti tespit edilmiştir.

Diyâr-ı yârı koyub seyr-i sebze-zâr itsem Çemende dil uzadur her biten giyâh baña	G-5/3
Ahmed sözini yazıcağ özüm küyünür kim Kâğıd tutuşub odlara yanar kalem ey dost	G-17/5
İşidürse ravzasındann tura rakş ura Kemâl Ahmedüñ şî'r-i tarab nâkin ki Selmân oynadur	G-39/5
Zülfüñ kemendi kanına şuşamış Ahmedüñ Çâhına düşüb ol zeķanuñ ser-nigûn gider	G-75/5
Nê için ol çok sevdüğüm mihr ü vefâyı az ider Kim beni bir şîve ilê öldürmege biñ nâz ider	G-99/1
Der ü divâr-ı hâne-i dilde Yazaram ah şâhum İbrâhîm	G-196/3
Geh yaş örter gözümü gâh unudub kendüzümü Bulmazam özümü kî ol ruḥ-ı zîbâyı görem	G-203/2
Ne yazarsam nâmeve reşkinden eşkü m yur anı Bilmezem nâm-ı şerîfin ben nice imlâ kılam	G-214/2
Didüm ey meh kapuma bir dem kadem başsañ nola Didi umarsın işigüñ âsumân-âsâ kılam	G-219/9
Şubḥa dek şehrinde ol mâhuñ ziyâ-baḥş olmağa Şu le-i âhum yiter şem '-i şebistân olmasun ^{xxxiv}	G-252/9

2.3.1.2.1.2. Müşevveş Cinâs

Fazla harfin kelime ortasında bulunduğu “eksik cinas”lara denir. Ahmet Paşa'nın “müşevveş cinâs” bulunan 84 beyti bulunmaktadır.

Ṭûbâ kul oldı kaddüñe kâmet hemîn ola Hüsnuñ cihânı yıkdı kıyâmet hemîn ola	G-7/1
Nî'met bileli belâñı Ahmed Bâlâñ ile mübtelâdur ey dost	G-20/7

Ehl-i diller şöhet-i cânânda cânın yaqdılar Şem‘ için pervâneler iki cihânın yaqdılar	G-35/1
Dem-i bahâruñ ile dü cihâmı hoş-dem iden Nesîm-i gâliye-i zülf-i müşg- bâruñdur	G-37/7
Bend ü zındâna şalar bir gün cihân ehlin temâm Şol güzeller şâhı ki ol zülf ü zenahdân andadur	G-44/5
Yüzüne karşı göñül âh idimez kaddüñ için Bâğ-bân gül budağın bâd-ı seherden küniler	G-70/6
Gice mâhı nē eylerem gündüz yâ hod horşîdi ben Anda kim fikr-i hayâl-i zülf ü ruhsâruñ gelür	G-98/6
Hayl-ı hayâli ‘aklı perâkende-hâl idüb Cem ‘yyetümi zülfi perîşân ider dirîg	G-140/2
Sâkîyâ vaqt-i şabûh irdi el ur Câm-ı Ceme Leb-i cân-bağşüñ ile şun mey-i gül- fâm feme	G-276/1
Ahmedi qor şalınur ol şâh-ı gül biñ hâr ile Gözlemez âh ol cefâ-engîz bir hâtır dañi ^{xxxv}	G-324/6

2.3.1.2.1.3. Müzeyyel Cinâs

Fazla harfin kelime sonunda bulunduğu “eksik cinas”lara denir. Ahmet Paşa’nın gazellerinde 140 “müzeyyel cinâs” bulunan beyit tespit edilmiştir.

İzüñ tozını gözsüz idinürse tûtîyâ Gün gibi görine gözine gündüzin Sühâ	G-8/4
Şol dem ki revân eyledüñ ol serv-i revânı Çeşmümden iki çeşme revân eyledüñ ey dost	G-18/2
‘Aş nev-rûzında gül-bîz olmadan ferrâş-ı bâd Bâdeden cân bezmine berg-i gül-i handân yağar	G-36/3
Cân-ü-dilini Añmedün oynatmağa cânân Fındukları ‘unnâb-ı şeker-bâr ile oynar	G-55/8

Dil diler zülfüñ tarîkında gamuñ fikrin refîk Gicede qorqulu yol yolcuya yoldaş aındurur	G-83/5
Didüm çün göñlümi alduñ bahâ vir bûy -i zülfüñden Didi bu rây ı qo Aħmed kim olur râyegân âteş	G-128/7
Cân ü dil yaqsam nola cânâ yüzüñ şem îne kim Bâl ü perden âşık-ı pervânenüñ pervâsı yok	G-144/5
Bî-riyâyem râyum oldur kim revâ görseñ revân Rûyuna yârâ revânüm râyegân ısmarlaram	G-218/4
Serverâ serv-i ser -efrâz olalı hem-ser saña Ayağına yüz sürer yüz dürlü lûtfi ile çemen	G-240/2
Geldüm yine ben bende vişâlüñ işiginde Hicrânuñ elinden iderem dâd efendi ^{xxxvi}	G-353/3

2.3.1.2.2. Müteķârîb Cinâs

Cinaslı kelimelerde bulunan harflerin sayı, sıra ve okunuş yönünden aynı olmasına rağmen bu kelimelerde bulunan bir harfin tür bakımından farklı olmasından dolayı bu çeşit tam olmayan cinaslara “müteķârîb cinas” denir.

“Müteķârîb cinas” harflerin yakın mahreçli olup olmamasına göre “muzârî” ve “lâhik” olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.1.2.2.1. Muzârî‘ Cinâs

Cinası meydana getiren kelimelerde harflerin mahreçleri aynı olmak şartıyla, dört benzerlik yönünden, yalnız harfler arasında ayrılık bulunmasıyla meydana gelir. Mahreçleri aynı olan bu tür harf farklılıkları kelimenin başında, ortasında ya da sonunda olabilir. Ahmet Paşa’nın “muzârî‘ cinâs” bulunan 34 beyti tespit edilmiştir.

Câmı **mefâtül**-i dil-âvîzüñde **mefâtün** it diyu
Fitne vü sihr öğredür bu ğamze-i fettân aña

G-4/3

ḥaṭṭ -ı miskîn olsa ḥadd inde nigaruñ tan degül Çün nigâristânda olmaz ḥaṭṭ -ı ‘anber-sâ garîb	G-12/5
Nâz ider âşıqlara nâz itmege ol serv-i nâz Nâz ḥüsni râzıdur dîvâneye açsun mı râz	G-125/1
Câm-ı gülden mî itdüñ ey bülbül şarâb-ı ‘ışkı nûş Kim belâbil gulgulinden kulkulüñ vardur senüñ	G-162/5
Eyâ perî nicesin hoş mısın şafâca mısın Gele beri nicesin hoş mısın şafâca mısın	G-229/1
Didüm ey ḥüsn bahârı nola ger ḥânemüzi Ḥadd ü ḳaddüñle bu gün pür- gül ü şimşâd idesin	G-249/6
Nev-ârûs-ı ḥüsnüñi zeyn itmege ey serv-i nâz Silk -i cevher düzdi kilk -i dür-fişânum boynuña	G-272/4
Geldi pervâneleri cem fine ol şem ‘-i behişt Gün yüzi nûr u ziyâ virdi şebistânumuza	G-274/2
Ağladuğum gördi ol gül göz lerin süzdi didi Ḥûb olur bârân gün inde nergise nâz uyḥusu	G-349/5
Billah ey büt- ḥâne -i ḥüsnüñ büt-i ‘ayyâresi Nice mermerden düzülmüştür yüregüñ ḥâresi ^{xxxvii}	G-350/1

2.3.1.2.2.2. Lâhiḳ Cinâs

Cinası meydana getiren kelimelerin sadece harfleri arasında farklılık olursa ve bu harfler de yakın mahreçli olmazsa bu tür “mütekârib cinas”a “lâhiḳ cinas” denir. Kelimelerde bulunan harf farklılığı kelimelerin başında, ortasında ya da sonunda olabilir. Ahmet Paşa’nın “lâhiḳ cinâs” bulunan 173 beyti bulunmaktadır. Bunların bazıları şu şekildedir:

Ey ḥûr -ı perî-peyker eger var ise sensin Bir nûr -ı muşavver kî aña cândan ola ḳâleb	G-11/3
Sâkîyâ reng -i ruḥuñda görünür ‘aks-i şarâb Nitekim berg -i gül üzre lâle-i ḥamrâ garîb	G-12/7

‘Ârz eyleyeli hüsn-i dil-ârâñı cihâna ‘Âlem yüzüni bâg-ı cinâñ eyledüñ ey dost	G-18/3
Ağzı mercân dürçidür kim cevher-i cân andadur Zülfî Akrab bürçidür kim mâh-ı tâbân andadur	G-43/1
Cevr ü cefâsı cânuma lûtf u vefâ yiter Derd ü belâsı göñlüme zevk u şafâ yiter	G-108/1
Zülfüñ añsam bezm-i Gülşen bûy-i ‘anberden tolar Lâ lûñ añsam şahñ-ı şahrâ cûy-i kevserden tolar	G-109/1
Miskîn göñül sevdâdadur şol turra-i şeb-reng için Ser -hoş gibi gavğâdadur ol çeşm-i şûh u şeng için	G-225/1
Miskîn göñül sevdâdadur şol turra-i şeb-reng için Ser -hoş gibi gavğâdadur ol çeşm-i şûh u şeng için	G-225/1
Üşendük devr-i cevrüñden uşanduk zecr-i hecrüñden Ölince zehr-i qahruñdan gidelüm bârî şehrüñden	G-233/6
Üşendük devr-i cevrüñden uşanduk zecr-i hecrüñden Ölince zehr-i qahruñdan gidelüm bârî şehrüñden ^{xxxviii}	G-233/6

2.3.1.2.3. Qalb Cinası (Cinas-ı qalb)

Cinaslı kelimelerin harfleri tür, sayı, okunuş bakımından aynı olmasına rağmen kelimeleri oluşturan harflerin sıralanışında farklılık olması nedeniyle bu tür “tam olmayan cinas”lara “qalb cinas”ı denir. “Qalb cinas”ı “qalb-i küll”, “qalb-i ba’z”, “qalb-i mücennah” ve “qalb-i müstevi” olmak üzere dörde ayrılır.

2.3.1.2.3.1. Qalb-i Küll

Cinaslı kelimelerin birisinin harflerinin tersden dizildiğinde diğerkelimeyi oluşturması sonucu meydana gelen cinasa denir. Ahmet Paşa’nın “qalb-i küll” bulunan 12 beyti vardır. Bu beyitler aşağıda belirtilmiştir:

Ma‘şûk h aṭṭıdur eceli mübtelâlaruñ Âh ol ecel didükleri irer diyince ha	G-8/5
Nê için ‘inân-keşîdesin ey yâr bilmezem Nâz ü kirişme mi ğarazuñ yâ cefâ mıdur	G-48/3
Ahmedüñ râz ını fâş eyledi zâr îliğ ile Ney gibi bu dil-i şad-pâre elümden ne gelür	G-59/5
Serd şeklinden rakîbüñ cân ü dil bî-tâb olur Bu şitânuñ âteşi ancak ruḥ-ı aḥbâb olur	G-92/1
Ser virenlerde zülfi buldı hemîn Ḥâk-i pâyına dest- res nê idelüm	G-197/4
Zemân fiğan ide ney gibi zârî kıla zemîn Eger bu râz -ı nihânımdan âşikâre kılam	G-201/3
Bî-riyâyem râyum oldur kim revâ görseñ revân Rûyuna yârâ revânımdan râyegân ısmarlaram	G-218/4
‘Akreb rakîbüñ şerrini ‘uşşâkdan def‘ itmege Ey şûh gözlü şâh-ı gül ol hûşe -i reyḥânı şun	G-224/5
Miskîn gönül sevdâdadur şol turra-i şeb-reng için Ser- hoş gibi ğavġâdadur ol çeşm-i şûh u şeng için	G-225/1
Zâr lıġından dil-i şad-pârenüñ râz añlamaz Meclis-i ‘uşşâkda ney gibi nâlân olmayan	G-228/4
Ey perî bu ḥüsn ile beñzer ki ḥûrî-zâdsın Yâ İrem bâġından irmiş sîm-ten şimşâdsın	G-250/1
Ey nigâruñ mantıḳ-ı şîrîni cân virdüñ bize Yâ Mesîḥisin zemânuñ yâ aña hem-zâdsın	G-251/3

2.3.1.2.3.2. **Ḳalb-i ba‘z**

Cinası meydana getiren kelimelerin harfleri aynı olmasına rağmen, sıralanışlarında farklılık meydana gelirse, yani tersden dizildiğinde diğer kelime oluşmuyorsa, bu tür cinsalara denir. Ahmet Paşa'nın gazellerinde “ḳalb-i ba‘z” bulunan 23 beyti tespit edilmiştir. Bu beyitlerin bir kısmı aşağıda verilmiştir:

Ne kamerdür bu ki olmuş zülf müşg-efşân aña Nice reyhândur haṭı kim ƙalmıřam hayrân aña	G-4/1
Seyl-âb yaşum irdi meger levḥ-i cemâle Kim haṭı gubârından anı ƙıldı mucellâ	G-9/2
Kevkeb-i eşkümle her şeb yir yüzini zeyn iden Mıhr-i ruşsâr-ı meh-i nâ-mıhr-bânumdur benüm	G-191/5
Bir raĳıb itdüñ ĳarıb ü biñ abıd itdüñ ba řd İşidüb düşmân güler ben aĳlaram a dostum	G-216/2
Bî-riyâyem râyum oldur kim revâ görseñ revân Rûyuna yârâ revânım râyegân ışmarlaram	G-218/4
Çün nizâmum oldu şırın ü kelâmum ber- kemâl Īusrevi ƙo ben ki başs itmege Selmân isterem	G-221/6
Sürinmiş nâzdan sürme çekinmiş fitneden vesme Arûs-ı ĳüsni bu resme baş egmez ĳûr-ı Rıdvâna	G-265/2
Zülf-i müşgîñüñ hevâsı ile cigerler yakmaĳa Hem-dem oldu her nefes âĳû -yi řaĳrâlar bize	G-275/2
Ebr aĳlamazdı dıde-i ĳûn- bâr um olmasa Gülmezdi gül bahâr-ı ruĳ-i yârım olmasa	G-286/1
Bî- kerân aĳyârı cem ' idüb kenârına nigâr Īavlı düzmiş ĳârdan řâĳ-ı gül-i ra nâ gibi ^{xxxix}	G-343/5

2.3.1.2.3.3. Īalb-i Mücennah

Ahmet Paşa'nın gazellerinde bu tür cinas bulunmamaktadır.

2.3.1.2.3.4. Īalb-i Müstevî

Ahmet Paşa'nın gazellerinde bu tür cinas bulunmamaktadır

2.3.1.2.4. Muḥarref Cinâs

Cinası meydana getiren kelimeler arasındaki farklılık hareke dolayısıyla olursa bu tür tam olmayan cinaslara “muḥarref cinas” denir. Ahmet Paşa'nın gazellerinde “muḥarref cinâs” bulunan 67 beyit tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

Dürc-i yâkütında lâ'lüñ derc idüb cân naḳdini Bir zümürüd ḳufl urdı bu ḥaṭ-ı reyḥân aña	G-2/4
Ey mâh-ı ḥüsne mihr-i ruḥından bihâ viren Olmaz iki cihân seni bir görmege bahâ	G-8/2
Lübüñ lebine irişmege çâre yok Ahmed Meger ki ṭopraḡuñı kıla rûzigâr ḳadeḥ	G-27/9
Beni bî-zer görüb bîzâr olur yâr Anunçün ġayr ile bâzârı yigdür	G-38/4
Âsitânuña âsitînüñden şaçılır misk-i terle ‘anberler	G-47/3
şayyâd-vâr ol âhû-yi miskîn-kemendüñ uş Her lâhza itlerine sözi oş oş dur	G-49/3
Ol büt-i Çîn-ü- Ḥıṭâ kim ṭurra-i müşġîni var Ne ḥaṭâ muz gördi kim ebrûlarinuñ çîni var	G-53/1
Ruḥlaruñ ‘aksini câm içre bulam gibi gelür Leblerüñ sırrını bâde ile bilem gibi gelür	G-57/1
Ayaḡuñ tozına bir lâhzâ yüzüm sürmek için Nice yıl yıl gibi yoluñda yilem gibi gelür	G-57/2
Zülfüñ görüb çıkar zekânuñdan göñül belî Çâh-ı belâ esîrlerin rîsmân çeker ^{x1}	G-87/4

2.3.1.2.5. Ḥaṭfî Cinâs (Muşahḥaf cinâs)

Cinaslı kelimelerde sayı, sıra ve okunuş yönünden benzerlik bulunmasına rağmen kelimeleri oluşturan harflerden biri şekil yönünden benzer olmasına rağmen harflerin nokta farklılığından dolayı aynı olmamaları nedeniyle bu tür “tam olmayan

cinas”lara denir. Ahmet Paşa’nın gazellerinde “hattî cinâs” bulunan 7 beyti tespit edilmiştir:

Yâ nâme-i tezvîr idi hattûñ ki kazındı Tâ âyet-i Hakk ola cemâlûñde hüveydâ	G-9/4
Şîveler şatub-u-cân almağa kaşd itdi gözûñ Görûñ ol mest-i harâbâtı ki bâzâra gider	G-77/5
Cânum içre geldi tîrûñ gitmek ister tünd ü tîz Ger cigerden mâ-ğazar itse ne tañ mihmânıdur	G-107/6
Âh kim hâlûñ gibi bahtum siyeh- hâl itmege Hâke şalduñ zülfûñi ömrümi pâ-mâl eyledüñ	G-149/4
Göñli nâzügdür mebâdâ incide derdüm benüm Yoğsa hâl inden nicedür hâl ümi dirdüm benüm	G-211/1
Hudâyâ girü vaşl eyle cüdâ düşdüm nigârumdan Felek hışm itdi ayırdı meni sevgülü yârumdan	G-255/1
Mûr-ı hağîrden za îf eyledi hâlin Aħmedüñ Hırmen-i ħüsn içindeki dâne-i hâl -i Muştafâ	G-294/7

2.3.1.2.6. İştikâk Cinâs

Aynı kökten türemiş kelimelerin oluşturduğu cinasa “iştikâk cinâs” denir. Bu cinas türüne olan örnekler “iştikâk” maddesinde verileceği için tekrar buraya alınmamıştır.

2.3.1.2.7. Müzdevic Cinâs

Cinaslı kelimerin aralarında başka bir kelime bulunmadan ardı ardına gelmesiyle meydana gelen cinastır. Yukarıda açıklamış olduğumuz tüm cinas çeşitleri “müzdevic cinas”a örnek oluşturabilirler. Ahmet Paşa’nın gazellerinde “müzdevic cinâs” bulunan 121 beyit tespit edilmiştir. Bu beyitlerin bir kısmı şu şekildedir:

Didüm ey meh kapuma bir dem kadem başsañ nola Didi umarsın işigüñ âsumân-âsâ kılam	G-219/9
Cân ü cihâna kim kıala cânân yolında kim Oldı iki cihândan aña bir nazar lezîz	G-32/6
Hayl-ı hayâli 'aklı perâkende-hâl idüb Cem İyyetümi zülfi perîşân ider dirîg	G-140/2
Rişte-i tesbîh elümden gitse zâhid gam degül Rûz u şeb destümde çün kim sâk-ı sâkıdur henüz	G-121/8
Nâmeye nâmın yazarken gitdi 'aqlum ah kim Nice yazdum ruķ 'a-i medh ü senâsın bilmedüm	G-192/15
Bu gönül murgına uyub uşadum gam kafesin Uçam uş cennet-i kûyuñda konam gelmez iseñ	G-165/5
Ey püser ebkâr-ı efkâr ile Aħmed gönlinüñ Her gice bir güşesinde biñ meh-i tâbân yatur	G-52/5
Sâkîyâ peymâne şun kim tevbe vü peymânımı Şofiler dülbendi gibi târ-mâr itsem gerek	G-152/8
Ne zıkr ü fikr ki yog anda yâd-ı zülf ü ruħuñ Dün ü gün eylerem ol zıkr ü fikrden tevbe	G-287/4
Zülfi Şeb-dîzine koşdı ruħı Gül-günını kim Hüsniñüñ İdine germ ide zemîn ü zemeni ^{xli}	G-306/3

2.3.2. İştikâk

Bir kök ile o kökten türeyen, aslı aynı kökten türemiş kelimelerin yahut kelimelerde bulunan harflerin aynı olmasına rağmen aynı kökten türememiş kelimelerin bir ifadede toplanması sonucu meydana gelen sanata “ıştikâk” denir. Ahmet Paşa'nın gazellerinde 215 beyitte ıştikâk tespit edilmiştir.

Cânı meftül-i dil-âvîzüñde mefâtun it diyu Fitne vü sihr öğredür bu gamze-i fettân aña	G-4/3
--	-------

Harîm -i ‘ışık edebin Ahmed umma nâ-dândan Ne bile şeh haremi hürmetini her gûstâh	G-28/8
Bakmazam ‘îd ayına çün ‘îdi sensin gönümün Hân-ı hüsünüden kıl ey muhsin aña ihsân -ı ‘îd	G-29/10
Kıldum belâ -yı ‘ışık ile ben mübtelâ sefer Meşhûrdur ki ‘ âşıka yâ şabr-u-yâ sefer	G-74/1
Kemâle kâyil olup istifâze kıl Ahmed Muhâldür bu ki feyzinde buhl ide Feyyâz	G-136/5
Saña yansam nola derdümi ki yanar yakılır Kankı pervâne kim ol şem ‘-i şeb-efrûza gele	G-289/8
Ahmedün ‘ aybı güzeller sevmek ise gam degül Yârsuz kalur cihânda ‘ aybsuz yâr isteyen	G-227/7
Sultân-ı hüsnsin hasenât it ki lûtf ile İnsânları ‘abîd ider ihsân didükleri	G-326/4
Kaşun mihrâbını görmez şorar mescid yolın sofi Bu hüsnî görmeyen gözsüz ne tañ varursa râh egri	G-331/3
Sen güzeller şehine mâh muqâbil olmaz Çarha sultân olub ılduzlar olursa sipehi ^{xlii}	G-342/5

2.3.2.1. Şibh-i İştikâk

Aynı kökten türemedikleri halde aynı kökten türemiş gibi görünen kelimelerin oluşturduğu sanata denir. Ahmet Paşa’nın gazellerinde 9 beyitte “şibh-i iştikâk” tespit edilmiştir.

Benüm fürûğ -ı kamerden ferâgat um var kim Çerâğ-ı mihr-i ruhuñdur delîll-i râh baña	G-5/2
Hûşe-i bâğ-ı İrem mi zülfün ey ‘ unnâb -leb Yâ aşılmış Şamda miskîn ‘ ineb âvengidür	G-78/3
‘Işık vâkıfdur ki ne için yer yüzün gark eyler eşk Nûh ‘ âlimdür ki ne için ‘ âleme tûfân olur	G-93/9

Bostân-ı cemâl içre tudağın gibi rengîn ‘ Unnâb -ı ter irişmez ü şîrîn ‘ ineb olmaz	G-116/4
Şafâ-yi ‘ ârız ı cennetden itdürür i‘râz Hevâ-yi kûyî kıomaz dilde ârzû-yi rıyâz	G-136/1
Hayl -ı hayâli ‘aklı perâkende-hâl idüb Cem İyyetümi zülfi perîşân ider dirîğ	G-140/2
Şofiyâ nâme-i esrâr-ı Hâka mahrem iseñ Olma münkir mey-i şâfi gibi bed-nâmlara	G-273/6
Ėam yimezdüm dil sarâyın yıkdığı için rûzigâr Hayl -ı sultân-ı hayâl ün anda mihmân olmasa	G-279/7
Şahn-ı sarây-ı sînemi Ėayrdan itmeyince pâk Könmağa Ėayret itmedi hayl -i hayâl -i Muştafâ	G-294/2

2.3.3. Reddü’l- Acüz Ale’ş-Şadr

Aynı kelimenin, aynı kökten türemiş kelimenin, aynı kökten türemiş gibi görünen kelimenin veya cinaslı kelimelerin birinci mısranın başında/ortasında (şadr/haşv) bulunup ikinci mısranın ortasında/sonunda (haşv/‘acüz) tekrarlamasıyla meydana gelen sanata denir. Ahmet Paşa’nın gazellerinde 148 beyitte “reddü’l- acüz ale’ş-şadr” tespit edilmiştir.

Öpdüm ağyârün elin kim kıoya yârün etegin Kimse kesmedüği eldür bu ki nâ-çâr öpülür	G-41/3
şabr eylesün cefama ki cânın alam dimiş Ben şabr iderdüm eylese bu rûzigâr şabr	G-72/4
kaşd itse nola hâtem-i yâķûtuña rakîb Bir dîvdür ki möhr-i Süleymâña kaşd ider	G-76/3
Göz düşürdi gönlümi deryâ-yi ‘ışkuñ ka rına Bu ne hikmetdür ki olur ihyâ göñül Ėarķ-âb göz	G-124/2
Nola meyl itseñ AĖmed âhına kim Olur bâd ile her dem serv mâyil	G-178/5

Bir serv-i müstaķîm sev Aħmed cihanda kim Ehl-i kemâl mâyl olur istikâmete	G-260/5
Câm -ı lâ l-i yârdan şofi neden perhîz ider Kim bucaķda cân virür bir sırçadan câm üstine	G-278/3
Yiridür gitmese dilden leb-i mey-gûnı müdâm Zulmet içindedürür Âb-ı Hayâtuñ çü yiri	G-300/4
Düşüb dil murğı ğamdan kirpüğüne Havâdan ħançer-i elmâsa düşdi	G-304/4
Gözlerüñ nâz uyħusından söyle maħmûr oldu kim Bilmeyen şanur kî anı bîmâr ider nâz uyħusi ^{xliii}	G-349/3

2.3.4. ‘Aks

Bir mısranın, cümlelerin veya cümle içerisinde bir ibarenin sonunu başa başını sonuna getirerek anlamlı bir ifade meydana getirme sanatıdır. “‘Aks” “tam ‘aks” ve “eksik ‘aks” olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.4.1. Tam ‘Aks

Bir mısra veya ibareye ait iki eşit parçadan sonda bulunan parçayı başa; başta bulunan parçayı sona getirerek suretiyle diğer mısra ya da ibareyi oluşturma sanatıdır. Ahmet Paşa’nın gazellerinde “tam ‘aks” bulunan 8 beyit tespit edilmiştir.

Şabrum ‘inâyetüñ gibi az ise çoĝa şay Cevrüñ gözüm yaşı gibi çoĝ ise aza tüt	G-15/5
Arada kıan görinür kim göricek ħançerüñi Uş ciger dîdeden-ü-dîde cigerden küniler	G-70/4
Ĥaddüñüñ cennet gibi yüz gülşen-i ħandânı var Cennetüñ ĥaddüñ gibi bir lâle-i ħamrâsı yok	G-144/2
Tevbe vü peymânı koyam koymayam peymâneyi Böyledür peymâne ile ‘ahd ü peymânum benüm	G-188/3

Yavuz dilden yavuz gözden şakınuram seni gerçi Şakınmaz kimse mekkârı yavuz gözden yavuz dilden	G-232/3
Pertev-i Zü'l-Celâldür nûr-ı cemâl-i Muştafâ Kî oldu kemâl-i hüsn ile hüsn-i kemâl-i Muştafâ	G-294/1
Didi ki câna kıyarsañ dudağımı gel em Didüm ki başa kıyan nê ola kıysa câna daği	G-317/3
Ger elüm kesseñ kalur dâmân-ı lûtfuñda elüm Lûtfuñı kesseñ kalur destümde lûtfuñ dâmeni	G-348/9

2.3.4.2. Eksik ‘Aks

“Aks” yapılan unsurlar arasında yer değiştirme hususunda bir düzen gözetilmezse bu tür “aks”e “eksik ‘aks” denir. Ahmet Paşa’nın gazellerinde “eksik ‘aks” bulunan bir beyit tespit edilmiştir.

Mâ-cerâ-yi hûn-i eşküm zâyi ‘oldı arada Kî anı göz dilden tatar gözden tatar anı gönül	G-183/6
--	---------

2.3.5. Tarsî‘

Bir beyitte bulunan mısralar arasında ikiden fazla kelimenin “vezin” ve “revî” veya “revî”nin yerini tutan harf bakımından uygunluk göstermesiyle meydana gelen sanata “tarsî” denir. Ahmet Paşa’nın gazellerinde “tarsî” bulunan 59 beyit tespit edilmiştir.

Pervâne ruhuñ şem‘ine mihr ile meh ey dost Şükrâne izüñ tozına taht ü küleh ey dost	G-22/1
ķamerden hey‘et-i ruhsârı yigdür Şekerden şerbet-i güftârı yigdür	G-38/1
Cevr ü cefâsı cânuma lûtf u vefâ yiter Derd ü belâsı gönlüme zevķ u şafâ yiter	G-108/1

Ne dil var kim gözüñ yağmâya virmez Ne ser qor kim saçuñ sevdâya virmez	G-122/1
Cânuma bâlâ-yi qaddüñden belâ eksük degül Başuma sevdâ-yi zülfüñden hevâ eksük degül	G-177/1
Eyyâm-ı mâh-ı iddür ebrû-nümâ ol ey şanem Hengâm-ı bûy-i üddür gîsû-güşâ ol ey şanem	G-208/1
Gûşe mi var qonmamış çeşmüñle gavgâ dostum Halka mı var tolmamış zülfüñle sevdâ dostum	G-216/1
Şevkıñı ruqlarınüñ şem ‘i qamerden bilüben Zevkıñı leblerinüñ şehd ü şekerden şorasın	G-243/3
Göster yüzüñi kim qameri bî-qarâr ide Depret lebüñi kim şekeri şerm-sâr ide	G-281/1
Küyünür mihr ü mehüñ hırmeni söyletme beni Tutuşur şubh-gehüñ revzeni söyletme beni ^{xliv}	G-308/1

2.3.6. Tekrîr

Sözün etkisini artırmak için sözcük ya da sözcük öbeklerinin tekrarlanmasıyla meydana gelen sanata “tekrîr” denir. Ahmet Paşa’nın gazellerinde 50 beyitte “tekrîr” tespit edilmiştir.

Getür getür berü sâkî ki lâ‘l-i nâbuñdan Meyüñ yüzi kızarub oldı şerm-sâr qadeh	G-27/5
taşze bahâr olalı cemâlüñ çemenleri Sünbül saçuñ benefşeleri deste destedür	G-42/2
Hey hey ne sihr var senüñ âhû gözünde kim Biñ şîr gelse bir baqışından zebûn gider	G-75/2
Göz yaşından şöyle garq oldum ki nîlûfer bigi Rûy-ı zerdüm anda geh peydâ vü geh pinhân olur	G-93/12
Hûblar kûyında şaf şaf cem ‘olurlar şubh u şâm Tapu iderler aña kim cümleñüñ sultânıdur	G-107/2

Râz-i dehenüñ beyâna şıgmaz Yoh yoh ne beyân gümâna şıgmaz	G-115/1
Gerçi dâğ urmuşdı evvel cânuma hindû beñüñ Geldi hañ-ı fitne-gâruñ urdı dâğ üstine dâğ	G-142/2
Zıkr ü fikr isterseñ Añmed işte halvet işte sen Ûo beni kim fikr-i ruhsâr-ı nigâr itsem gerek	G-152/10
Çâh-ı zenañdândan çeküb kırtarmağa cân Yûsufın Ol halqa halqa aşılan zencîr-i müşg-efşânı şun	G-224/3
Lebün hayâline her dem kabağlarumdan ağan Şarâb-ı nâb mı yâ katre katre kan ola mı ^{xlv}	G-325/6

SONUÇ

Ahmet Paşa'nın gazellerinde vezin, kafiye ve söz sanatlarının şiirin âhengine olan etkisini incelediğimiz bu çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

a) Şiirlerinde Türkçe kelimelere oldukça fazla yer veren Ahmet Paşa, Türkçede aslî uzun ünlü bulunmaması nedeniyle gazellerinde imâleyi sıklıkla kullanmıştır. Ahmet Paşa'nın şiirlerindeki imâleler Arapça ve Farsça kelimelerde, tamlama – i'lerinde ve atıf vav'larında ve Türkçe kelimelerde yapılan imâlelerin bulunduğu beyitler olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Şairin 151 beyitte sadece tamlama i-lerinde ve atıf vav'larında; 4 beyitte sadece Arapça ve Farsça kelimelerde; 1249 beyitte ise sadece Türkçe kelimelerde imâle yaptığı görülmüştür. Tamlama – i'lerinde ve atıf vav'larında yapılan imâleler şiirde anlama fazla etki etmemekte; Arapça ve Farsça kelimeler ile Türkçe kelime ve eklerde yapmış olduğu imâleler ise anlama katkı sağlayıp şiire musikî değeri vermiştir.

b) Ahmet Paşa'nın gazellerinde “med”lerin iki kapalı hece arasında bir açık hece elde etmek için alışlagelen kullanımlarının yanında bir âhenk unsuru olarak bilinçli şekilde değişik tarzlarda kullanıldığını görmekteyiz. Şair yapmış olduğu “med”leri, “imâle”lerle de destekleyerek adeta “bir ses sanatı meydana” getirmiştir. Özellikle “nidâ” (seslenme) sanatı olarak değerlendirilen “ey, hey, âh” ünleme edatlarının medli kullanımı şiirdeki ses tonunu artırmakta ve şiiri bir “seslenme şiiri” düzeyine çıkarmaktadır. Gazellerdeki beyitleri ses birlikteliği açısından birbirine bağlayan kafiye kelimelerinde ve rediflerde “med” yapılması şiirin ritmini artırdığı gibi kafiye ve redifin sağlamış olduğu âhengi de belirginleştirmektedir. Şair, medleri imâleyle uyumlu bir şekilde kullanmıştır. Ayrıca bazı beyitlerde de medlerin paralel olduğu görülmektedir. Beyitte birinci mısraın ilk cüzü olan “sadr”da, yani beytin ilk kelimesinde, “med” yapılmasıyla şiire yüksek, gür bir ses kazandırılmaktadır. Aynı şekilde birinci beyitin son cüzü olan “arûz” (harb)'da “med” yapılması, Türkçe cümlelerde vurgunun son kelimedede olma özelliğiyle de örtüşerek, vurguyu “med” yapılan kelimeye çekmektedir. Ahmet Paşa kimi beyitlerde “med”leri ardı ardına kullanarak şiirde yüksek bir perde meydana getirmiştir. Şairin Türkçe kelimelerde yapmış olduğu medler anlamı pekiştirmiş; anlamın derinliğini ve çağrışım gücünü artırmıştır. Özellikle işaret sıfatları/zamirlerinden sonra med yapılmış olması âhengi

artırdığı gibi anlamın bu kelimeler üzerinde yoğunlaşmasını sağlamıştır. Şairin şiirlerinde zaman zaman yer verdiği “ne (nasıl)”den sonraki kelimelerde yapılan medler ses-anlam birlikteliği yönünden ilgi çekicidir.

c) Şiirlerinde genel olarak ulamaya riayet eden Ahmet Paşa, bazen mısraı daha anlamlı kılmak, vurguyu belirli kelimeler üzerinde toplamak veya vezne uymak için ulamayı kesintiye (sekt) uğratmıştır. Şairin ulama (vasl) yapmadığı yerler genellikle yüklem, özne, fiilimsi ve “kim” edatıdır. Özne veya yüklemden sonra ulama yapılmayan beyitlerde vurgu bu ibarelere yüklenmiştir. Şair, gazellerinde “vaşl” yapılmayan bazı durumları “tef’île” sonlarına denk getirmiştir. Böylelikle beyit “taktî” edildiğinde meydana gelen hafif “sekt”den dolayı bu yerlerde “vaşl” yapılmamış olması âhengi bozmadığı gibi genellikle kelimeler de bölünmediği için şiirin musıkîsine katkı sağlamaktadır. Divan şairleri Türkçe telaffuzda “ayn” harfini bazen açık bazen de kapalı ses olarak kabul etmişlerdir. Şairler “ayn”ı açık kabul ettiklerinde bu sese vasl yapmaktan çekinmemişlerdir. Ahmet Paşa’nın şiirlerinde “vaşl-ı ‘ayn” denilen bu kullanım bulunmamaktadır.

d) Ahmet Paşa’nın yapmış olduğu zihâflar genellikle kelime sonlarındaki “ye” ve “vav” harflerinde bulunmaktadır. Şair, med yapılması gereken bazı yerlerde yapmayarak zihâfa düşmüştür.

e) Aruz usurlarından “zihaf”ı bir kenara koyarsak “imâle”, “vasl” ve “medd”i bir kusur olarak değerlendiremeyiz. Şairler, bu tasarrufları mısralar arasında bazen paralel kullanarak şiirin âhengini artırmışlardır. Ahmet Paşa’nın incelemiş olduğumuz gazellerinde çok sayıda paralel “imâle”, “med” ve “vaşl”lar bulunmaktadır. Şair, bazı beyitlerde bu özellikleri bir araya toplayarak beyitlerin musiki değerini artırmıştır.

f) Fesâhat ilminde “kıyasa muhalefet” olarak değerlendirilen “tahfif” ve “hece düşürme” Ahmet Paşa’nın beyitlerinde de görülmektedir. Şair, medli heceleri yumuşatarak ve sakin harfleri harekeli hâle getirerek tahfif yapmıştır. Konuşma dilinde, ünlü ile biten bir kelimedenden sonra yine ünlü ile başlayan bir kelimenin gelmesi sonucu genellikle bu iki kelime arasında hece düşmesi meydana gelir. Şair, çoğunlukla “ki”, “mi” ve “ne” kelimelerinden sonra ünlü ile başlayan kelimelerde hece düşürerek konuşma dilini beyitlerinde yansıtmıştır. Ahmet Paşa’nın gazellerinde teşdîd bulunmamaktadır.

Buraya kadar bahsettiğimiz özellikler usta şairler tarafından âhenk unsuru olarak kullanılmıştır. Ancak aruza tam anlamıyla hâkim olan şairler, bu özelliklerin bulunmadığı beyitler de söylemişlerdir. Ahmet Paşa bu âhenk unsurlarını şiirlerinde yaygın olarak kullansa da kimi beyitlerinde bazen birinci veya ikinci mısradan bazen de her iki mısradan bu unsurların kullanılmadığı görülmüştür.

g) Gazellerinin 28'ini yeknesak vezinlerle oluşturan Ahmet Paşa, bu vezinlerden sadece “mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün” ve “müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün” kalıplarını kullanmıştır. Şair, 21 gazelini hezec bahrinin “mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün” kalıbıyla söylemiştir. Bu kalıpla söylemiş olduğu 243/4-5-6-7, 248/3, 270/5, 327/5, 331/7, 332/4, 344/6 numaralı beyitleri dışında diğer tüm beyitlerde kalıbın duraklı olarak kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca şairin bu vezinle söylemiş olduğu G-233 numaralı “musammat gazel”i bir mısranın nakarat olarak tekrarından dolayı “murabba” nazım şeklini alabilmektedir. Bu gazel dışında, gazelin tamamında görülmeyen, ancak bazı beyitlerinde “musammat gazel”lerde görülen ana kafiye dışında bir iç kafiye olduğu görülmüştür. Ahmet Paşa'nın dört “mefâ‘ilün”le yazılmış gazellerinin 256/3-4-6, 292/2-3-4-5-6, 330/6 nolu beyitleri vezne uymamaktadır.

g.1) Ahmet Paşa, “müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün/ müstef‘ilün” vezniyle 7 gazel yazmıştır. Şairin bu vezinle yazmış olduğu tüm gazellerinde mısraları duraklı olup, G-225/1 numaralı beyti de iç kafiye içerir.

g.2) Şairin, “üç veya dört tef‘ileli yeknesak vezinlerin sonlarından birer hece eksilterek meydana getirilen düz ya da (basit) vezinlerle” 206 gazel yazdığı görülmüştür. Ahmet Paşa'nın gazelleri arasında remel bahrinin “fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/fa‘ilün” kalıbıyla 129; “fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/fâ‘ilün”le 3; “fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/fe‘ilün”le 53, “fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/fe‘ilün”le 1; hezec bahrinin “mefâ‘ilün/ mefâ‘ilün/fe‘ülün” kalıbıyla 17; seri bahrinin “müfte‘ilün/ müfte‘ilün/fâ‘ilün” kalıbıyla 3 manzûmesi vardır.

g.3) Ahmet Paşa'nın “iki çeşit tef‘ilenin münâvebe ile tekrarından oluşan almaşık (ya da mütenâvib) vezinler”le yazılmış 6 gazeli bulunmaktadır. Şairin muzâri bahrinin “mef‘ülü/fâ‘ilâtün/mef‘ülü/fâ‘ilâtün” vezniyle yazılmış 2 gazeli

bulunmaktadır. Şair, bu iki gazelinin tamamında mısraları duraklı olarak kullanmıştır. Bu duraklar, şiirde iç kafiye oluşturma olanağı sağlamaktadır. Ahmet Paşa'nın 264/4 numaralı beyitinde iç kafiye olduğu görülmüştür. Şairin "hezec bahri"nin "mef'ûlü/mefâ'ilün/mef'ûlü/mefâ'ilün" kalıbı ile yazılmış 1; recez bahrinin "müfte'ilün/mefâ'ilün/müfte'ilün/mefâ'ilün" kalıbı ile yazılmış 3 gazeli bulunmaktadır. Ahmet Paşa, bu gazellerde de vezinleri duraklı olarak kullanmıştır.

g.4) Aruzun en dalgalı vezinleri olarak bilinen "farklı tef'ilelerin karışık bir şekilde sıralanmasıyla meydana gelen karışık (ya da muhtelit) vezinler"le Ahmet Paşa, 103 gazel yazmıştır. Şairin muzârî bahrinin "mef'ûlü/fâ'ilâtü/mefâ'ilü/fâ'ilün" kalıbıyla 47; müctes bahrinin "mefâ'ilün/fe'ilâtün/mefâ'ilün/fe'ilün" kalıbıyla 20; hafif bahrinin "fe'ilâtün/mefâ'ilün/fe'ilün" kalıbıyla 14; hezec bahrinin "mef'ûlü/mefâ'ilün/fe'ülün" kalıbıyla 8; "mef'ûlü/mefâ'ilü/mefâ'ilü/fe'ülün" kalıbıyla 24 gazeli vardır. Müctes bahrinin "mefâ'ilün/fe'ilâtün/mefâ'ilün/fe'ilün" kalıbıyla yazdığı 150 nolu gazel "mülemmâ gazel"dir. Ayrıca "mef'ûlü/mefâ'ilün/fe'ülün" kalıbının üçüncü ve dördüncü heceleri birleştirilerek kapalı hece durumuna getirilmesinden meydana gelen "sekt-i melih" ise Ahmet Paşa'nın gazellerinde bulunmamaktadır.

h) Aruz ilminde mısraları tef'ilelerine ayırmaya "taktî'" denir. Ahmet Paşa'nın bazı beyitlerinde taktînin birinci veya ikinci mısradaki; bazen de her iki mısradaki kelimeleri bölmediği görülmüştür. Bu tür beyitlerde mana ile sesin uyumu daha belirgin hale gelmektedir.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda Ahmet Paşa'nın aruz veznini gazellerinde başarıyla uyguladığını söyleyebiliriz.

1) Divan şiirinde vezinle birlikte âhengi sağlayan bir diğer önemli unsur da kafiyedir. Ahmet Paşa'nın 351 gazelinden 246 (%70,9)'sı birden fazla sesin tekrarıyla meydana gelen ve böylelikle şiire yüksek bir âhenk katan mürekkebe, 105 (%29,91)'i ise mücerred kafiyelidir. Bu 246 mürekkebe kafiyenin 228 (%64,96)'i mürdef; 8 (%2,28)'i müesses ve 10 (%2,85)'u da mukayyed kafiyedir. Şairin, mürdef kafiye içerisinde kafiye olarak en fazla kullandığı sesler "ân" (91), "âr" (43) ve "âh" (14) sesleridir. Mukayyed kafiye "-eng" (3), "-aste/-este" (2), "-and/-end"

(1), “-erd/-ird” (1) seslerinden meydana gelmiştir. Şairin kayd harfini her beyitte farklı kullandığı 287 numaralı gazeli de bu gruba dâhildir. Ahmet Paşa müesses kafiye olarak ise “-at/-et” (7), “-il” (1), “-ir” (1) ve “-î” (1) seslerini kullanmıştır. Ahmet Paşa “mücerred kafiye”li gazellerinde ise “revî” harfi olarak en fazla “â” (43), “-r” (18) ve “-n” (10) seslerini kullanmıştır.

i) Divan şiirinde kafiye ile sağlanan âhengın derecesini “kafiyenin adlandırılmış kusurları” olan “sinâd”, “ikvâ”, “ikfâ” ve “îtâ” ile “kafiyenin adlandırılmamış kusurları”nın şiirde bulunup bulunmaması belirlemektedir. Ahmet Paşa’nın gazellerinin 1’inde sinâd; 2’sinde ikvâ; 1’inde ikfâ; 149’unda îtâ kusuru bulunmaktadır. Şairin gazellerinde “kafiyenin adlandırılmamış kusurları” bulunmamaktadır.

j) Kafiye yapılan kelimelerde bir takım değişiklikler yapılarak, birleştirme (terkîb) ya da ayırma (tahlîl) gibi, kelimelerin kafiyeye uygun hale getirilmesiyle yapılan ma’mûl kafiye sadece 2 gazelde görülmüştür. Şairin gazellerinde ana kafiyenin dışında beyitlerde bir iç kafiye bulunması sonucu meydana gelen zü’l-kafiyeteyn; 6’sı mütekarrin ve 18’i mahcûb olmak üzere 24 beyitte bulunmaktadır. Bunların dışında 1 beyitte de zü’l-kavâfi olduğu görülmüştür.

k) Beyitler arasında kafiye ile birlikte ses bütünlüğü oluşturarak âhengi sağlayan diğer bir önemli unsur rediftir. Ahmet Paşa’nın 351 gazelinin 316’sında redif kullandığı görülmüştür. Bu durum şairin redife vermiş olduğu değeri ortaya koymaktadır. Ahmet Paşa’nın gazellerindeki redifler; çoğunlukla fiiller, fiillerin çekimli halleri ve fiillerden türemiş kelimelerden meydana gelmiştir. Türemiş fiiller özellikle eyle-, gel-, et-, iste-, ol-, tut-, gör-, yaz- köklerinden türetilmişlerdir. Ahmet Paşa gazellerinde redif olarak kullandığı Türkçe kelimelerin yanı sıra az sayıda olmakla birlikte Arapça ve Farsça kelimelere de yer vermiştir. Bu rediflerin bir kısmının Divan şiirinde ortak olarak kullanılan ğarîb, kadeh, lezîz, şabr, sefer, âteş, dil, henüz gibi kelimeler olduğu görülmektedir. Bunların dışında şairin özel isimleri ve deyimleri de redif olarak kullandığı tespit edilmiştir. Şair, 5 gazelinde redifi kusurlu olarak kullanmıştır.

Ahmet Paşa, birden fazla sesin tekrarıyla yüksek âhenk oluşturan mürekkebi kafiyeyle 246 gazel; redifin anlam ve âhenk açısından şiire sağladığı imkânlardan başarılı bir şekilde faydalanarak 316 müreddef gazel söylemiştir. Kafiye'nin Divan şiirinde âheng'in derecesini belirlemede bir ölçüt olarak kabul edilen kusurlarına, gazellerinin neredeyse yarısında bulunması, şairin kafiye'yi başarılı bir şekilde uygulayamadığını göstermektedir.

1) Ahmet Paşa, gazellerinde ikinci derecede âheng'i sağlayan söz sanatlarından, 60 basit cinas'a, 14 müteşâbih cinas'a, 9 mefrûk cinas'a, 2 merfû' cinas'a, 64 mutarref cinas'a, 84 müşevveş cinas'a, 140 müzeyyel cinas'a, 34 muzârî' cinas'a, 173 lâhik cinas'a, 67 muharref cinas'a, 7 hattî cinas'a, 121 müzdevic cinas'a, 12 kalb-i küll'e, 23 kalb-i ba'z'a, 215 iştikâk'a, 9 şibh-i iştikâk'a, 148 reddü'l acüz ale's-sadr'a, 8 tam 'aks'e, 1 eksik 'aks'e, 59 tarsî'e ve 50 tekrîr'e yer vermiştir. Bu durum ise, şairin mısralar arasında ses birlikteliğini sağlayan söz sanatlarına değer verdiğini göstermektedir. Ahmet Paşa, söz sanatlarını gazellerinde başarıyla uygulamıştır.

Devrinde "sultânü'ş-şuarâ" olarak vasıflandırılan, günümüzde ise Divan şiirinin gelişmesinde bir eşik olarak kabul edilen Ahmet Paşa, gazellerinde aruz ilmine dair tasarruflara sıklıkla yer vermiştir. Şair bu tasarrufları bir zarûret olmaktan ziyâde âhenk unsuru şeklinde kullanıp, aruzun vermiş olduğu âheng'i şiirlerinde başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Ahmet Paşa'nın gazellerinin çoğu birden fazla sesin tekrarıyla yüksek âhenk oluşturan mürekkebi kafiyeyle veya redifli manzumelerdir. Şair, bu unsurların şiire sağladığı âhenkten başarılı bir şekilde faydalanmasına rağmen şiirlerinin neredeyse yarısında kafiye kusuru bulunması, şairin kafiye'yi gazellerinde başarılı olarak uygulayamadığını göstermektedir. Ahmet Paşa'nın gazellerinde söz sanatları mısralar arasında ses bütünlüğünü sağlayarak şiire âhenk vermektedir.

Vermiş olduğumuz tüm bulgular doğrultusunda Ahmet Paşa'nın gazellerinde âhenk unsurlarını başarılı bir şekilde yansıttığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- A. Cevdet Paşa. (2000). *Belâgat-ı Osmâniyye*, (haz. Turgut Karabey-Mehmet Atalay), Akçağ Yay., Ankara.
- Açık, Nilgün. (2002). “Fatin’de Kafiye Dikkati”, *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü*, S. 467, Yıl XL, Mart.
- Ali Seydi. (1323). *Seci ve Kafiye Lügati*, İstanbul.
- Alî-Şîr Nevâyî. (1993). *Mizânü’l-Evzân* (haz. Kemal Eraslan), TDK, Ankara.
- Arı, Ahmet. (2005). “Fars Şiiri mi? Farsça Şiir mi? Klasik Türk Şiir Geleneğinin Oluşumu ve Sınırları Hakkında Düşünceler”, *Bilig*, S. 25, Bahar.
- Aydın, Songül, (2004). *Gazellerde Kafiye*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi.
- Ayverdi, İlhan. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C.1, Kubbealtı, İstanbul.
- Banarlı, Nihad Sâmî. (2004). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, C. I, MEB, İstanbul.
- Belviranlı, A. Kemal. (1965). *Aruz ve Âhenk*, Selçuk Yay., İstanbul.
- Beyatlı, Y. Kemal. (2010). *Edebiyata Dair*, Fetih Cemiyeti, İstanbul.
- Beyânî. (2008). *Tezkiret’ş-Şuârâ* (haz. Aysun Sungurhan Eydurhan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara, (Çevirimiçi) www.kulturturizm.gov.tr 02.09.2010.
- Bilgegil, M. Kaya. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, Enderun Kitapevi, İstanbul.
- Çetişli, İsmail. (2006). “Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *Metin Tahlillerine Giriş I*, Akçağ Yay., Ankara.
- Bolelli, Nusrettin. (2009). *Belâgat Beyân-Me’ânî-Bedî’ İlimleri Arap Edebiyatı*, M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfi Yay., İstanbul.
- Çavuşoğlu, Mehmet. (1986). “Divan Şiiri” *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II*, S. 415-416-417, Temmuz, Ağustos, Eylül.
- Çetin, Nihad M. (1997). “Şiir”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yay., Eskişehir.

- Devellioğlu, Ferit. (1995). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara.
- Dilçin, Cem. (1992). “Fuzulî’nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği”, *Türkoloji Dergisi*, C.X, S. 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- _____. (1991). “Fuzulî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, *Türkoloji Dergisi*, C.IX, S.1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- _____. (1986). “Divan Şiirinde Gazel”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II*, S. 415-416-417, Temmuz, Ağustos, Eylül.
- _____. (2004). “Ahmet Paşa’nın Şiirlerinde Paralelizm” *İstanbul’un Fethinin 550. Yılı Anı Kitabı*, Ankara.
- Dinç, Yasemin. (1994). *Mecâmi’ül-Edeb’in Şiirde Âhenk Kavramı Açısından İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Durmuş, İsmail, Mürsel Öztürk, İskender Pala, (2001) “Kafiye”, *İslam Ansiklopedisi*, C.24, TDV, İstanbul
- Eliot, T. S. (2007). “Şiirde Musiki”, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, çev. Sevim Kantarcıoğlu, Paradigma Yay., İstanbul.
- Göre, Zehra. (2007). “Adnî Divanı’nda Âhenk Unsurları”, *Turkish Studies*, Volume 2/4, Erzincan.
- Güleç, İsmail. (1997). *Bahrü’l-Ma ‘ârif’e Göre Edebî Kavramlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gürer, Abdülkadir. (2007). “Lem’î’nin Kafiye Risalesi: Risâletü’l-Kâfiyeti’l-Vâfiye”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 17, İstanbul.

- Horata, Osman. (1998). “Ses, Anlam Bütünlüğü ve Gazel-i Tecnisler”, *Doğu Akdeniz, Doğu Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Yıl 1, S. 1, Gazimağusa-KKTC.
- İlaydın, Hikmet. (1997). *Türk Edebiyatında Nazım*, 6. bs., Akçağ, Ankara.
- İpekten, Haluk. (2010). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yay., İstanbul.
- “Kafiye”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.5. İstanbul:Dergah Yay., 1982.
- Kanar, Mehmet. (2005). *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yay., İstanbul.
- Karaismailoğlu, Adnan. (2001). “Aruzun Kullanma Yönünden Hâfız-Fuzûlî Karşılaştırması”, *Klasik Dönem Türk Şiir İncelemeleri*, Akçağ Yay., Ankara.
- Karaköse, Saadet. (2009). “Klasik Şiirde Bireysel Üslubun Gelişmesinde Etkenler”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiriler*, İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Kocakaplan, İsa. (2005). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, 4.bs., Türk Edebiyat Yay., İstanbul.
- Kortantamer, Tunca. (1993). “Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler”, *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yay., Ankara.
- Köprülü, M. Fuad. (1997). “Aruz”, *İslam Ansiklopedisi*, S. 1, MEB, İstanbul.
- _____. (2004). *Edebiyat Araştırmaları I*, Akçağ Yay., Ankara.
- Kurnaz, Cemal. (2001). “Divan Şiirinde Ritm Arayışları”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.589, Ocak.
- _____. (1997). “Divan şiirinde Belge Redifler”, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara.

- Macit, Muhsin. (1996). “Aruzun Kanat Sesleri” *Gelenekten Geleceğe*, Akçağ Yay., Ankara..
- _____. (2005). *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, Kapı Yay., İstanbul.
- Muallim Naci. (2004). *Istılâhât-ı Edebiyye*, (haz. Yekta Saraç), 2.bs., Gökkuşbe Yay., İstanbul.
- _____. (1305). “Mebâhis-i Me’âni”, *Mecmua-i Muallim*, S.39, İstanbul.
- _____. (1313). *Aruz Nümûnesi*, Kasbar Matba‘ası, İstanbul.
- _____. (1995). *Lugat-ı Naci*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Okay, Orhan. (1998). “Şiir Sanatı Üzerine”, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergah Yay., İstanbul.
- Redhouse, James W. (2001). *A Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Sağlık, Şaban. “Çalışmaları Işığında Dursun Ali Tökel’le Divan Şiirini Konuştuk”, (Çevirimiçi), <http://www.dalitokel.com/read.asp?39> 03.02.2011.
- Saraç, M. A. Yekta. (2009). “Klasik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirindeki Âhenk Öğeleri”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiriler*, İstanbul Kültür Üniversitesi.
- _____. Çiçekler, Mustafa. (1998). “Kemâlpaşazâde’nin Kâfiye Risâlesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İ.Ü Film Merkezi, İstanbul.
- _____. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 2.bs., 3F Yay., İstanbul.
- _____. (2004). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 3. bs., Gökkuşbe, İstanbul.
- Selçuk, Bahir. (2004). *Âhenk Unsurları Bakımından Nef’î Divânı’nın Tahlili*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Sevük, İsmail Habib. (1942). *Edebiyat Bilgileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Sılay, Kemal. (1999). “Müzik-Edebiyat Eleştirisi ve Divan Şiiri”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, YKY, İstanbul.
- Solmaz, Süleyman. (2004). “Divan Şiirinde Kelime Seçimini Etkileyen Faktörler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, S. 15, Güz (Çevirimiçi) <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s15/solmaz.pdf> 03.02.2011.
- Şafak, Yakup. (1996). “Fars ve Türk Edebiyatlarındaki Aruz Vezinlerinin Ritmik Yapıları Üzerine Düşünceler”, *Yedi İklim*, C.X, S.70, Ocak, İstanbul.
- _____. (2000). “Fars ve Türk Aruzlarında Yeknesak ve Almaşık Vezinler”, S. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.7, İstanbul.
- _____. (1996). “Fuzûlî, Hayalî ve Yahya Bey Divanlarında Yeknesak ve Almaşık Vezinlerle Yazılmış Manzûmelerin Özellikleri”, *Yedi İklim*, C.X, S. 71, Şubat, İstanbul.
- _____. (1991). *Sürûrî'nin Bahrü'l-Ma'ârif'i ve Enîsü'l-Uşşâk ile Mukayesesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Şanlı, İsmet. (2010). *Muhammed bin Muhammed Altıparmak Telhîs Tercümesi (Tenkitli Metin)*, Ürün Yay., Ankara.
- Şemseddin Sami. (2007). *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul.
- Tahirü'l-Mevlevî. (1994). *Edebiyat Lügati*, (haz. K. Edip Kürkçüoğlu), Enderun Kitapevi, İstanbul.
- Tanpınar, A. Hamdi. (2007). “Şiir Hakkında I”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (haz. Zeynep Kerman), Dergah Yay., İstanbul.
- _____. (2007). “Eski Şâirleri Okurken”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (haz. Zeynep Kerman), Dergah Yay., İstanbul.

- _____. (2010). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul.
- Tanrıkorur, Cinuçen. (2005). *Osmanlı Dönemi Türk Müsikîsi*, Dergah Yay., İstanbul.
- Tarlan, A. Nihad. (1966). *Ahmet Paşa Divanı*, MEB, İstanbul.
1995. *Tarama Sözlüğü -XII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla*, 6 Cilt, TDK, Ankara.
- Tolasa, Harun. (1982). “Divan Şâirlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri”. *Ege Üniv., Sosyal Bilimler Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 1, İzmir.
- _____. (1986). “18. Yüzyılda Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü – Müstakimzâde’nin Istılâhâtü’ş-Şi’rîye’si”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.XXIV-XXV,
- _____. (2002). *Sehî, Lâtîfi, ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ Yay., Ankara.
- _____. (2001). *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yay., Ankara.
- Uslu, Recep. (2007). *Fâtih Sultan Mehmet Döneminde Müsikî ve Şems-i Rûmî’nin Mecmûa-i Güfte’si*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.
- Uysal, R.Selçuk. (2010). *Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati*, Doğu Kitabevi, İstanbul.
- Ünver, İsmail. (1998). “İkilemelerle Yazılmış Dört Gazel”, *Türk Dili*, C.LV, S.48, Haziran.
- Üstünova, Kerime. (2001). “Söz Sanatlarının Oluşmasında Tekrarların Rolü”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S.44/I-II, (bsk.2003).
- Yetiş, Kazım. (1988). “Âhenk”, *İslam Ansiklopedisi*, S.1, TDV, İstanbul.
- Ziyâ Şükûn. (1996). *Farsça-Türkçe Lugat (Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya)*, MEB Yay., İstanbul.

İnternet Kaynakları

http://www.trtnotaarsivi.com/arsiv/tsm/4001-5000/4078_1.gif (16.08.2011)

<http://www.trtnotaarsivi.com/arsiv/tsm/5001-6000/5734.gif> (16.08.2011)

EK-1

Firâk-ı yâra şabr olmaz *gidelüm* bârî şehriñden
 Göñül çün şındı cebr olmaz *gidelüm* bârî şehriñden

G-233/1

Kafiye: mukayyed kafiye (-br)

Revi: “r”

Redif: olmaz

Güzellik sende gâyet*de* sevük bende nihâyetde
 Çü fikriñ yok re âyet*de* *gidelüm* bârî şehriñden

G-233/2

Kafiye: müesses kafiye (-t)

Revi: “t”

Redif: -de

Çü tûñden mekes yigdür saña her hâr u has yigdür
 Bu gülşenden kafes yigdür *gidelüm* bârî şehriñden

G-233/3

Kafiye: mücerred kafiye (-s)

Revi: “-s”

Redif: yigdür

Güler halkuñ bize *varı* rakîbüñ *germ* bâzârı
 Nice bir girye *vü* zârî *gidelüm* bârî şehriñden

G-233/4

Kafiye: mürdef kafiye (-âr)

Revi: “-r”

Dil odundan kebâb oldı gözüm yaşı şerâb oldı
Göñül mülki harâb oldı gidelüm bârî şehrûnden

G-233/5

Kafiye: mürdef kafiye (-âb)

Revi: “b”

Redif: oldı

Üşendük devr-i cevruñden uşanduk zecr-i hecrûnden
Ölince zehr-i qahruñdan gidelüm bârî şehrûnden

G-233/6

Kafiye: mukayyed kafiye (-vr)

Revi: “r”

Redif: -üñden

Göñül gör Aħmede ne itdi ki sevdâya düşüb gitdi
Metâ ‘-ı şabrı dağıtdı gidelüm bârî şehrûnden

G-233/7

Kafiye: mücerred kafiye (-t)

Revi: “t”

Redif: -dı

EK-2

Gül yüzünde görelî zülf-i semen-sây gönül
 Kuru sevdâda yiler bî-ser ü bî-pây gönül
 Dimedüm mi saña tolaşma aña hay gönül
 Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vay gönül

çîn-i zülfünden umar nâfe-i hoş-büy murâd
 Bu heva yolına yıllarla yiler nite ki bâd
 Ol daği sencileyin itmedi ben hastâyı yâd
 Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vay gönül

Bizi hâk itdi hevâ yoluna sevdâ nidelüm
 Pây-mâl eyledi bu zülf-i semen-sâ nidelüm
 Kûl idinmezdi güzeller bizi illâ nidelüm
 Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vay gönül

Fekleküñ nûş iderem nîşini sâgarlar ile
 Toğradı hâr-ı cefâ bağrumı hançerler ile
 Baş koşam dimez idüm ben daği dil-berler ile
 Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vay gönül

Yaruñ itden çoğ uyar ardına ağıyâr dirîğ
 Bize yâr olmadı ol şûh-ı sitem-gâr dirîğ
 Kıldı bir dil-ber-i her-câyîyi dil-dâr dirîğ
 Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vay gönül

Ben dimezdüm ki hevâ yolına ser-bâz gelem
 Ney-i işkunla gamuñ çengine dem-sâz gelem
 Diridüm işk kopuzın uşadam vâz gelem
 Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vay gönül

Dil dilerken yüzünüñ vaşlını cândan dağı yig
 Bir demin görür iken iki cihândan dağı yig
 Ağıdı bir serve dağı âb-ı revândan dağı yig
 Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vay gönül

Dest-i kûtâhuma baş egmedüñ ey serv-i dırâz
 Ki ola şekker lebüne tûtı-i dil mağrem-i râz
 Vâz geldüm ben eger gelse bu gönül dağı vâz
 Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vay gönül

Ağmedem kim oğınur nâmun ile nâme-i işğ
 Germdür sözlerümüñ sûzi ile hengâme-i işğ
 Dil elinden biçilübdür boyuma câme-i işğ
 Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vay gönül

EK-3³³

FAST KÂRÇE 5734

GÜL YÜZÜNDE GÖRELİ ZÜLFÜ SEMEN SÂT GÖNÜL

DEVİRİ HÂNDİ MÜNİR KURBANMIŞ SEVÇİK

GÜL YÜZÜNDE GÖRELİ ZÜLFÜ SEMEN SÂT GÖNÜL
Bİ Zİ HÂK ET - Tİ KA - RA SEV - DA - YA PA - YAL MAL EY - LE - YE - LER Bİ SE RÜ Bİ PA - Y GÖ NÜL
DA - NI - DE - LIM SA NI - DE - LIM

GÜL YÜZÜNDE GÖRELİ ZÜLFÜ SEMEN SÂT GÖNÜL
Bİ Zİ HÂK ET - Tİ KA - RA SEV - DA - YA PA - YAL MAL EY - LE - YE - LER Bİ SE RÜ Bİ PA - Y GÖ NÜL
DA - NI - DE - LIM SA NI - DE - LIM

Dİ - ME - DİM Mİ Sİ - NA DO - LAN - MA A - NA HAY GÖ - NÜL HAY GÖ - NÜL
KUL E - DİM MEZ Kİ GÜ - ZEL - LER Bİ Zİ İL - LÂ Nİ - DE - LIM Nİ - DE - LIM

VAY GÖ - NÜ . VAY BU GÖ - NÜL VAY GÖ NÜL EY VAY GÖ - NÜL

VAY GÖ - NÜL VAY BU GÖ - NÜL VAY GÖ - NÜL EY VAY GÖ - NÜL

YER YE LE LE Lİ DOST YE LE LE Lİ YE LE Lİ YÂ - LÂ YE LE Lİ DOST

YER YE LE LE Lİ DOST YE LE LE Lİ YE LE Lİ YÂ LÂ YE LE Lİ DOST

-1- -2-

GÜL YÜZÜNDE GÖRELİ ZÜLFÜ SEMEN SÂT GÖNÜL
KARA SEVDAYA YALER Bİ SE RÜ Bİ PA Y GÖ NÜL
DİME DİM Mİ SANA DOLANMA ANA VAY GÖNÜL
Tevâzüm

BİZİ HÂK ETTİ NEVA YOLUNA SEVDA NİBELİM
PAYMAL EYLEDİ OL ZÜLFÜ SEMEN SA NİBELİM
KUL GÂH MEZKİ GÜZELLER BİZİ İLÂ NİBELİM
Tevâzüm (Ahmed Paşa)

ANKARA RADYO EVİ
KÜTÜPHANESİ

³³ <http://www.trtnotaarsivi.com/arsiv/tsm/5001-6000/5734.gif> 16.08.2011.

EK-4

Ey fitnesi çok kavli yalan yandum elünden
 Bir nâz ile biñ **göñül** alan yandum elünden

G-231/1

Sen **şem‘ gibi** ğayr ile meclisde gülersin
 Ben **aķıduram** yaş ile kan yandum elünden

G-231/2

Ney **gibi** delindi cigerüm işkuñ elinden
 Her dem iderem âh ü figân yandum elünden

G-231/3

Yandı dü cihân âteş-i âhumla ve lîkin
 Ben **senüñ** eyâ şâh-ı cihân yandum elünden

G-231/4

Şol şunduguñ âteş midür ey sâķî **baña** kim
 Sen alduñ **ele câm** hemân yandum elünden

G-231/5

Her hâr ile sen şöhet idersin dün ü gün ben
 Derdüñ iderem mûnis-i cân yandum elünden

G-231/6

Ahmed çeke cev**rüñi** ve lûtfuñ göre ağyâr
 Ey şefķati az şâh-ı cihân yandum elünden

G-231/7

EK-5³⁴

T.R.T. MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
TÜRK SAN'AT MÜZİĞİ No: 1 029

MÜZİK: SÜMER SAMİ GÜNEY
SOZ: Sair AHMET PAŞA

USÜLÜ: AKSAK
NİHÂVEND ŞARKI
(EY FİTNESİ ÇOK, KAVLİ YALAN, YANDIM ELİNDEN)

♩ = 144
4078

Aronoğme .....

EY FİT NE Sİ ÇOK KAV Lİ YA LAN
YAN DIM E LİN DEN DEN
YÜZ NAZ İ LE BİN GÖN LÜM A LAN
YAN DIM E LİN DEN
YÜZ NAZ İ LE BİN GÖN LÜM A LAN
YAN DIM E LİN DEN
HER DEM E DE RİM Â HÜ Fİ GAN

¹ G-3/7, G-14/1, G-14/10, G-15/4, G-15/7, G-16/4, G-22/7, G-24/1, G-26/5, G-28/3, G-29/1, G-29/5, G-33/1, G-33/9, G-37/4, G-37/6, G-38/1, G-40/1, G-41/4, G-43/1, G-44/1, G-45/7, G-48/6, G-51/3, G-

³⁴ http://www.trtnotaarsivi.com/arsiv/tsm/4001-5000/4078_1.gif 16.08.2011.

51/4, G-54/2, G-55/1, G-58/9, G-59/4, G-61/4, G-61/6, G-62/6, G-63/4, G-73/7, G-73/11, G-77/2, G-77/7, G-85/7, G-87/4, G-87/6, G-88/8, G-89/3, G-106/3, G-111/5, G-113/6, G-115/1, G-117/3, G-120/1, G-121/8, G-123/11, G-129/1, G-132/3, G-133/1, G-140/5, G-140/6, G-143/1, G-143/7, G-144/1, G-147/2, G-148/4, G-152/2, G-152/7, G-154/3, G-155/7, G-158/4, G-162/5, G-163/1, G-163/5, G-164/1, G-164/2, G-166/2, G-173/3, G-175/, G-177/, G-180/3, G-188/7, G-195/1, G-195/3, G-196/3, G-199/7, G-200/1, G-204/3, G-205/5, G-206/1, G-206/4, G-207/1, G-208/1, G-208/4, G-213/7, G-214/4, G-217/5, G-224/1, G-224/4, G-227/2, G-230/1, G-234/3, G-237/7, G-238/1, G-238/8, G-241/7, G-245/4, G-250/5, G-252/9, G-253/2, G-253/3, G-260/5, G-262/4, G-272/3, G-273/4, G-273/7, G-278/1, G-278/6, G-279/7, G-281/6, G-283/6, G-286/1, G-287/1, G-287/4, G-289/1, G-289/6, G-296/4, G-297/1, G-300/1, G-304/3, G-306/2, G-311/1, G-313/3, G-314/5, G-320/3, G-320/4, G-322/5, G-322/7, G-323/1, G-323/2, G-323/6, G-325/7, G-326/2, G-332/1, G-337/6, G-338/2, G-342/7.

ⁱⁱ G-2/5, G-3/1, G-3/2, G-3/4, G-3/6, G-3/9, G-3/10, G-3/11, G-3/12, G-4/4, G-4/7, G-5/1, G-5/4, G-5/5, G-6/3, G-6/5, G-6/6, G-6/9, G-7/2, G-7/7, G-8/2, G-8/3, G-8/5, G-8/7, G-9/2, G-9/3, G-9/4, G-9/6, G-9/7, G-10/1, G-10/2, G-10/4, G-10/5, G-11/1, G-11/2, G-11/4, G-11/5, G-11/6, G-11/7, G-12/2, G-12/3, G-12/5, G-12/9, G-13/3, G-14/4, G-14/5, G-14/7, G-14/9, G-15/2, G-15/3, G-16/2, G-16/3, G-16/5, G-16/6, G-16/7, G-17/2, G-17/3, G-17/4, G-17/5, G-18/1, G-18/2, G-18/3, G-18/4, G-18/5, G-19/1, G-19/2, G-19/3, G-19/4, G-19/6, G-19/7, G-20/1, G-20/2, G-20/4, G-20/6, G-20/7, G-21/1, G-21/4, G-21/7, G-22/3, G-22/4, G-22/5, G-22/6, G-23/1, G-23/8, G-23/9, G-24/2, G-24/7, G-25/4, G-25/6, G-26/2, G-26/3, G-27/1, G-27/3, G-27/4, G-27/5, G-27/6, G-27/7, G-27/8, G-27/9, G-28/1, G-28/2, G-28/4, G-28/5, G-28/6, G-28/7, G-28/8, G-29/2, G-29/3, G-29/4, G-29/6, G-29/7, G-29/8, G-29/10, G-30/1, G-30/2, G-30/3, G-30/4, G-30/6, G-30/7, G-31/2, G-31/3, G-31/4, G-31/5, G-32/1, G-32/2, G-32/4, G-32/5, G-32/7, G-33/3, G-33/5, G-33/7, G-34/3, G-35/3, G-35/4, G-35/6, G-36/1, G-36/2, G-36/4, G-36/8, G-37/2, G-37/8, G-37/10, G-38/4, G-38/5, G-39/4, G-40/5, G-41/1, G-41/3, G-42/1, G-42/5, G-43/2, G-43/4, G-43/5, G-44/2, G-44/3, G-44/6, G-45/2, G-45/3, G-45/4, G-45/5, G-45/6, G-46/2, G-46/3, G-46/4, G-47/2, G-47/3, G-47/6, G-47/8, G-47/9, G-48/2, G-48/5, G-48/7, G-49/3, G-49/5, G-50/2, G-50/6, G-51/5, G-51/6, G-54/1, G-54/5, G-54/6, G-55/5, G-55/6, G-55/7, G-56/1, G-56/7, G-57/1, G-57/2, G-57/3, G-57/4, G-57/5, G-57/6, G-57/7, G-58/5, G-58/6, G-58/7, G-58/8, G-59/3, G-59/5, G-60/2, G-60/4, G-61/1, G-61/2, G-61/5, G-61/7, G-61/8, G-62/1, G-62/3, G-62/4, G-62/5, G-63/9, G-64/2, G-64/3, G-64/5, G-65/2, G-65/3, G-66/3, G-67/1, G-67/2, G-67/4, G-67/5, G-68/1, G-68/2, G-68/3, G-68/5, G-68/8, G-69/3, G-69/4, G-69/5, G-69/6, G-69/7, G-70/1, G-70/3, G-70/5, G-70/6, G-70/7, G-70/8, G-70/9, G-70/10, G-70/11, G-70/12, G-71/4, G-72/1, G-72/2, G-72/4, G-72/6, G-73/4, G-73/6, G-73/9, G-73/13, G-74/2, G-74/3, G-75/3, G-75/5, G-76/1, G-76/3, G-76/4, G-76/5, G-76/6, G-77/1, G-77/4, G-77/5, G-78/2, G-78/6, G-78/7, G-78/8, G-79/1, G-79/3, G-79/4, G-79/5, G-80/1, G-80/4, G-80/5, G-81/2, G-81/3, G-81/4, G-81/5, G-81/6, G-82/2, G-83/1, G-83/4, G-83/6, G-84/1, G-84/4, G-84/5, G-84/6, G-84/7, G-84/8, G-85/1, G-85/2, G-85/3, G-85/4, G-85/5, G-85/9, G-86/1, G-86/2, G-86/3, G-87/3, G-87/5, G-87/8, G-87/9, G-87/10, G-88/1, G-88/2, G-88/3, G-88/6, G-88/10, G-88/11, G-90/2, G-90/4, G-90/10, G-90/11, G-90/12, G-90/13, G-91/4, G-91/7, G-91/8, G-92/3, G-92/4, G-92/5, G-92/7, G-93/1, G-93/2, G-93/9, G-94/1, G-94/2, G-94/3, G-94/4, G-95/1, G-95/2, G-95/3, G-95/4, G-95/5, G-95/6, G-95/7, G-96/5, G-97/2, G-97/4, G-98/1, G-99/2, G-99/3, G-99/4, G-100/1, G-100/3, G-100/4, G-100/5, G-101/1, G-101/3, G-101/4, G-101/5, G-102/4, G-102/5, G-103/5, G-104/1, G-104/2, G-104/3, G-104/4, G-104/5, G-105/1, G-106/1, G-106/5, G-107/2, G-107/3, G-107/4, G-107/6, G-107/7, G-108/3, G-109/5, G-110/3, G-110/5, G-111/3, G-111/4, G-111/6, G-111/7, G-112/1, G-112/2, G-112/3, G-112/4, G-112/7, G-113/1, G-113/2, G-113/4, G-113/5, G-113/7, G-114/2, G-114/3, G-114/4, G-114/5, G-114/9, G-115/2, G-115/4, G-115/5, G-116/2, G-116/4, G-116/5, G-116/6, G-116/7, G-116/8, G-117/2, G-117/5, G-118/2, G-118/4, G-118/5, G-119/1, G-119/4, G-119/5, G-119/6, G-119/8, G-120/2, G-120/3, G-120/4, G-120/5, G-120/6, G-120/7, G-121/1, G-121/4, G-121/5, G-121/6, G-121/9, G-122/3, G-122/5, G-123/1, G-123/4, G-123/6, G-123/7, G-124/1, G-124/2, G-124/3, G-124/4, G-124/5, G-125/1, G-126/1, G-126/2, G-126/4, G-126/5, G-126/6, G-126/7, G-126/8, G-127/4, G-127/5, G-127/6, G-128/3, G-128/6, G-128/7, G-129/2, G-129/3, G-129/4, G-129/8, G-130/3, G-130/6, G-131/1, G-131/2, G-131/3, G-131/4, G-132/4, G-133/5, G-133/6, G-133/7, G-134/1, G-134/3, G-135/1, G-135/2, G-135/3, G-135/4, G-135/6, G-136/3, G-136/5, G-137/3, G-137/5, G-138/1, G-138/6, G-139/1, G-139/2, G-139/3, G-139/4, G-139/5, G-139/6, G-139/8, G-140/3, G-140/4, G-140/7, G-141/4, G-141/5, G-142/3, G-142/5, G-143/5, G-143/6, G-144/3, G-145/1, G-145/6, G-145/7, G-145/9, G-146/2, G-146/3, G-146/4, G-146/5, G-147/1, G-

147/3, G-147/5, G-148/1, G-148/3, G-149/3, G-149/4, G-149/7, G-151/2, G-151/6, G-152/3, G-152/4, G-153/1, G-153/4, G-153/5, G-153/6, G-153/7, G-153/8, G-154/1, G-154/2, G-154/4, G-154/5, G-154/6, G-154/8, G-155/1, G-155/5, G-155/6, G-156/4, G-156/5, G-156/6, G-157/5, G-157/6, G-157/8, G-158/1, G-158/2, G-158/3, G-158/5, G-158/6, G-159/4, G-159/5, G-160/3, G-160/5, G-161/2, G-161/4, G-162/2, G-162/4, G-162/7, G-163/3, G-164/4, G-164/5, G-165/2, G-165/3, G-165/4, G-165/5, G-165/6, G-166/1, G-166/3, G-166/6, G-166/7, G-166/9, G-166/10, G-167/2, G-167/4, G-167/6, G-167/7, G-167/10, G-168/1, G-168/8, G-170/2, G-170/3, G-170/4, G-170/6, G-170/7, G-171/7, G-171/9, G-172/3, G-172/8, G-172/9, G-173/2, G-173/4, G-175/1, G-175/2, G-176/1, G-176/5, G-177/1, G-177/2, G-177/3, G-177/6, G-178/1, G-178/2, G-178/3, G-178/5, G-179/3, G-179/4, G-179/7, G-180/1, G-180/2, G-181/3, G-181/5, G-182/2, G-182/5, G-182/6, G-183/1, G-183/2, G-183/4, G-183/7, G-183/8, G-184/1, G-184/7, G-185/2, G-185/3, G-185/4, G-185/5, G-185/6, G-185/7, G-185/8, G-185/9, G-186/1, G-186/4, G-186/6, G-187/3, G-187/5, G-187/6, G-187/7, G-188/1, G-188/2, G-188/4, G-188/5, G-188/6, G-188/8, G-189/1, G-189/5, G-190/2, G-190/4, G-190/6, G-190/7, G-190/8, G-190/9, G-191/2, G-191/10, G-191/11, G-192/1, G-192/2, G-192/4, G-192/5, G-192/6, G-192/9, G-192/11, G-192/13, G-193/1, G-193/3, G-193/4, G-194/1, G-194/4, G-194/5, G-195/2, G-196/1, G-196/2, G-196/4, G-196/5, G-196/6, G-196/9, G-196/10, G-197/1, G-197/2, G-197/3, G-197/4, G-197/5, G-197/8, G-197/9, G-197/10, G-198/1, G-198/3, G-198/4, G-198/5, G-198/6, G-198/7, G-199/2, G-199/3, G-199/5, G-200/3, G-201/1, G-201/2, G-201/3, G-201/6, G-201/7, G-202/2, G-202/3, G-202/4, G-202/5, G-203/1, G-203/2, G-203/3, G-203/5, G-204/1, G-204/2, G-204/4, G-204/5, G-204/7, G-205/1, G-206/2, G-206/5, G-206/7, G-208/3, G-209/1, G-209/2, G-209/3, G-209/4, G-209/5, G-210/4, G-210/5, G-210/6, G-210/8, G-210/9, G-211/1, G-211/3, G-211/5, G-212/1, G-212/3, G-212/4, G-212/5, G-213/1, G-213/6, G-213/8, G-214/2, G-214/3, G-214/5, G-214/7, G-215/1, G-215/2, G-215/4, G-216/1, G-216/4, G-216/5, G-217/3, G-217/4, G-218/1, G-218/4, G-219/1, G-219/4, G-219/5, G-219/6, G-219/7, G-219/8, G-219/9, G-220/1, G-220/2, G-220/3, G-220/5, G-221/3, G-221/4, G-221/5, G-221/7, G-222/2, G-223/1, G-223/2, G-223/3, G-223/4, G-223/5, G-225/2, G-226/1, G-226/2, G-226/3, G-226/4, G-226/5, G-227/6, G-227/7, G-228/1, G-229/1, G-229/2, G-229/4, G-229/5, G-230/2, G-230/4, G-230/5, G-230/6, G-230/7, G-230/8, G-230/9, G-230/10, G-230/11, G-231/1, G-231/2, G-231/3, G-231/4, G-231/5, G-231/7, G-232/1, G-232/3, G-232/4, G-232/5, G-232/7, G-232/8, G-232/9, G-233/3, G-233/5, G-233/6, G-234/1, G-234/4, G-234/8, G-235/1, G-235/2, G-235/5, G-236/3, G-236/4, G-236/5, G-236/6, G-236/7, G-237/2, G-237/3, G-237/5, G-237/6, G-237/8, G-238/3, G-238/4, G-238/5, G-238/6, G-238/7, G-239/5, G-239/6, G-240/1, G-240/6, G-241/1, G-241/2, G-241/3, G-241/4, G-241/5, G-241/8, G-242/1, G-242/2, G-242/3, G-242/4, G-242/6, G-242/7, G-243/2, G-243/3, G-243/5, G-243/6, G-245/1, G-245/3, G-245/5, G-245/6, G-247/3, G-248/1, G-248/3, G-248/4, G-248/5, G-249/1, G-249/2, G-249/6, G-249/7, G-249/9, G-249/10, G-249/11, G-250/1, G-250/2, G-250/3, G-250/6, G-250/7, G-251/4, G-251/5, G-252/1, G-252/2, G-252/3, G-252/4, G-252/10, G-252/11, G-253/1, G-254/1, G-254/2, G-254/3, G-255/1, G-255/2, G-255/3, G-255/4, G-255/5, G-255/7, G-256/1, G-256/2, G-256/6, G-257/1, G-257/2, G-257/3, G-257/4, G-257/5, G-257/6, G-257/7, G-258/4, G-259/4, G-260/1, G-260/2, G-260/3, G-261/1, G-261/2, G-261/3, G-261/4, G-262/2, G-262/3, G-262/5, G-262/8, G-262/9, G-263/1, G-263/2, G-263/5, G-264/1, G-264/3, G-264/5, G-264/6, G-264/7, G-264/8, G-264/10, G-265/4, G-265/5, G-265/6, G-266/1, G-266/3, G-266/4, G-266/6, G-266/7, G-267/3, G-267/8, G-268/1, G-268/3, G-268/4, G-268/5, G-269/2, G-269/3, G-269/5, G-271/1, G-271/2, G-271/3, G-271/4, G-271/5, G-272/1, G-272/5, G-273/1, G-273/3, G-273/6, G-274/2, G-274/3, G-274/5, G-274/7, G-275/2, G-275/3, G-275/4, G-275/5, G-275/6, G-276/1, G-276/4, G-276/5, G-276/6, G-278/2, G-278/4, G-278/9, G-279/4, G-279/5, G-279/6, G-279/9, G-279/11, G-279/12, G-280/4, G-280/5, G-280/7, G-281/1, G-281/4, G-281/8, G-281/11, G-282/1, G-282/2, G-282/3, G-282/5, G-282/7, G-283/1, G-283/3, G-283/4, G-283/8, G-284/2, G-284/5, G-284/7, G-284/8, G-284/10, G-285/2, G-285/3, G-285/4, G-286/4, G-286/3, G-286/7, G-287/1, G-289/2, G-289/4, G-289/5, G-289/7, G-289/8, G-289/11, G-290/1, G-290/2, G-290/8, G-291/2, G-291/3, G-291/4, G-291/5, G-291/6, G-293/1, G-293/2, G-293/4, G-294/1, G-294/2, G-294/3, G-294/4, G-294/5, G-294/6, G-294/7, G-295/1, G-295/2, G-295/4, G-295/5, G-296/1, G-297/2, G-297/4, G-297/5, G-297/7, G-297/8, G-298/1, G-298/2, G-298/3, G-298/4, G-298/5, G-299/1, G-299/3, G-299/5, G-299/7, G-300/2, G-300/4, G-301/1, G-301/3, G-301/4, G-301/5, G-301/7, G-302/1, G-302/3, G-302/5, G-302/6, G-302/7, G-302/8, G-303/1, G-303/2, G-303/3, G-304/5, G-305/2, G-305/3, G-305/4, G-305/5, G-306/1, G-306/6, G-306/7, G-307/1, G-307/2, G-307/3, G-307/4, G-307/8, G-307/9, G-307/11, G-308/2, G-308/3, G-308/5, G-309/2, G-309/3, G-309/5, G-310/1, G-310/2, G-310/3, G-310/4, G-310/5, G-311/2, G-311/3, G-311/6, G-311/7, G-312/3, G-312/5, G-314/3, G-314/6, G-314/9, G-315/2, G-315/3, G-

315/4, G-315/6, G-316/2, G-316/3, G-316/7, G-317/1, G-317/3, G-317/5, G-317/6, G-318/1, G-318/3, G-318/5, G-318/7, G-318/8, G-318/9, G-319/2, G-319/4, G-319/6, G-319/7, G-320/1, G-320/2, G-320/5, G-320/6, G-320/7, G-321/1, G-321/2, G-321/3, G-321/4, G-321/5, G-321/6, G-322/1, G-322/2, G-322/4, G-322/8, G-322/9, G-323/3, G-323/5, G-323/7, G-324/1, G-324/2, G-324/5, G-324/6, G-325/1, G-325/3, G-325/4, G-325/5, G-325/8, G-326/1, G-326/3, G-326/4, G-326/6, G-326/7, G-327/2, G-328/1, G-328/2, G-328/5, G-329/1, G-329/2, G-329/3, G-329/4, G-329/5, G-330/3, G-330/4, G-331/3, G-331/5, G-332/2, G-332/6, G-333/1, G-333/2, G-334/1, G-334/44, G-335/3, G-336/1, G-336/2, G-336/4, G-336/5, G-336/10, G-336/12, G-337/2, G-337/3, G-337/4, G-337/5, G-337/7, G-338/3, G-338/4, G-338/6, G-338/7, G-338/8, G-338/9, G-339/1, G-339/3, G-339/4, G-339/5, G-340/1, G-340/2, G-340/3, G-340/4, G-340/6, G-340/7, G-341/2, G-341/4, G-341/7, G-342/1, G-342/2, G-342/5, G-342/6, G-343/3, G-344/5, G-345/1, G-345/3, G-345/4, G-346/1, G-346/4, G-346/6, G-347/1, G-347/6, G-347/7, G-348/5, G-348/8, G-348/9, G-349/1, G-349/2, G-349/3, G-349/5, G-350/2, G-350/3, G-350/4, G-350/5, G-351/2, G-351/3, G-351/4, G-351/6, G-351/8, G-351/10, G-351/11, G-351/12, G-352/3, G-352/4, G-353/1, G-353/4, G-353/5, G-353/6, G-353/7, G-354/1, G-354/2, G-354/3, G-354/4, G-354/5, G-354/6.

ⁱⁱⁱ G-3/11, G-6/10, G-9/5, G-21/7, G-32/1, G-39/3, G-48/3, G-78/3, G-87/6, G-110/2, G-115/3, G-118/5, G-224/5, G-224/6, G-230/6, G-249/6, G-290/4, G-302/8, G-308/4, G-318/9.

^{iv} G-2/4, G-3/3, G-5/4, G-6/9, G-11/6, G-14/3, G-15/2, G-18/4, G-21/4, G-25/1, G-35/4, G-40/3, G-45/4, G-48/1, G-61/8, G-67/1, G-73/4, G-79/4, G-87/9, G-94/2, G-127/2, G-129/8, G-145/9, G-153/1, G-166/4, G-191/2, G-191/8, G-204/2, G-204/4, G-224/7, G-234/6, G-263/7, G-281/1, G-284/1, G-284/5, G-285/3, G-287/7, G-305/1, G-314/4, G-320/2, G-332/4, G-332/5, G-337/3, G-340/3, G-342/5.

^v G-4/1, G-22/7, G-37/4, G-52/3, G-53/6, G-60/1, G-60/2, G-65/3, G-92/2, G-97/2, G-113/5, G-136/1, G-168/6, G-170/5, G-178/5, G-196/3, G-196/5, G-196/9, G-199/3, G-199/7, G-202/8, G-202/9, G-209/3, G-210/9, G-211/2, G-211/3, G-235/4, G-245/5, G-276/1, G-279/5, G-281/5, G-281/6, G-283/4, G-313/4, G-322/1, G-322/7, G-322/9, G-342/1.

^{vi} G-19/1, G-27/1, G-49/1, G-64/1, G-72/1, G-82/1, G-86/1, G-87/5, G-124/1, G-128/6, G-130/1, G-130/4, G-130/5, G-130/6, G-137/2, G-145/1, G-152/2, G-152/7, G-152/8, G-166/9, G-175/1, G-186/1, G-241/1, G-242/1, G-250/1, G-251/1, G-273/1, G-285/1, G-287/1, G-296/1, G-302/1, G-320/1, G-336/1, G-337/1.

^{vii} G-2/5, G-4/5, G-8/5, G-11/2, G-23/4, G-24/5, G-35/2, G-36/1, G-37/5, G-39/2, G-43/2, G-47/1, G-53/3, G-54/1, G-57/4, G-62/5, G-69/3, G-73/8, G-78/7, G-85/4, G-89/, G-90/3, G-90/1, G-92/, G-93/10, G-97/, G-105/, G-107/, G-112/, G-116/8, G-120/, G-121/4, G-127/4, G-130/2, G-147/1, G-149/4, G-149/5, G-151/3, G-152/3, G-171/7, G-178/4, G-184/6, G-188/7, G-188/9, G-191/1, G-191/6, G-195/2, G-202/6, G-204/1, G-211/4, G-213/5, G-213/6, G-213/7, G-217/3, G-228/4, G-231/2, G-240/4, G-243/5, G-243/7, G-249/2, G-253/2, G-258/5, G-265/2, G-267/8, G-268/5, G-272/1, G-278/2, G-279/2, G-279/10, G-283/3, G-284/4, G-291/3, G-293/5, G-294/7, G-297/7, G-299/1, G-303/1, G-306/5, G-307/7, G-311/1, G-311/4, G-312/2, G-315/5, G-320/7, G-333/1, G-341/1, G-342/2.

^{viii} G-4/4, G-24/7, G-63/4, G-66/3, G-68/5, G-85/9, G-87/3, G-91/6, G-97/5, G-109/4, G-129/6, G-139/9, G-145/5, G-146/2, G-167/7, G-167/10, G-188/6, G-191/3, G-192/15, G-196/2, G-197/10, G-214/3, G-233/4, G-235/3, G-263/1, G-266/4, G-303/3, G-308/3, G-312/5, G-318/5, G-326/5, G-349/6.

^{ix} G-12/9, G-15/4, G-21/6, G-22/5, G-28/3, G-34/1, G-36/4, G-38/5, G-41/4, G-42/3, G-42/5, G-43/3, G-45/1, G-47/4, G-47/7, G-51/5, G-53/2, G-55/2, G-56/4, G-61/4, G-65/2, G-70/6, G-73/6, G-73/11, G-74/1, G-75/3, G-76/2, G-76/3, G-77/3, G-80/3, G-85/5, G-87/2, G-87/10, G-88/7, G-96/1, G-106/2, G-109/2, G-114/1, G-114/5, G-121/9, G-125/1, G-131/5, G-132/3, G-135/2, G-136/2, G-137/1, G-138/3, G-140/4, G-145/8, G-152/9, G-156/5, G-157/3, G-160/3, G-163/5, G-165/1, G-168/7, G-170/10, G-177/5, G-180/1, G-180/4, G-181/1, G-185/4, G-192/3, G-192/8, G-193/5, G-195/1, G-199/1, G-203/4, G-218/3, G-227/7, G-230/7, G-237/3, G-243/4, G-244/5, G-266/6, G-268/2, G-270/3,

---

G-276/4, G-276/7, G-278/1, G-279/4, G-297/9, G-307/6, G-308/1, G-310/4, G-316/6, G-317/4, G-317/7, G-321/2, G-322/4, G-324/3, G-325/2, G-327/3, G-329/2, G-329/5, G-342/7.

^x G-6/6, G-7/3, G-13/3, G-14/9, G-25/7, G-29/5, G-32/7, G-45/5, G-50/5, G-55/6, G-66/4, G-68/4, G-74/3, G-75/1, G-77/4, G-78/5, G-81/5, G-84/4, G-94/4, G-106/3, G-107/3, G-111/3, G-116/1, G-117/3, G-118/1, G-119/7, G-129/5, G-137/5, G-141/6, G-141/8, G-143/6, G-151/6, G-157/5, G-163/4, G-166/7, G-166/10, G-171/1, G-184/9, G-185/5, G-185/6, G-185/9, G-189/4, G-198/1, G-199/6, G-206/5, G-208/2, G-210/3, G-221/5, G-224/2, G-229/2, G-230/8, G-231/5, G-234/5, G-236/1, G-237/6, G-244/4, G-245/7, G-249/10, G-252/3, G-252/7, G-256/2, G-257/6, G-260/1, G-260/5, G-263/4, G-266/3, G-271/4, G-274/1, G-275/6, G-278/3, G-278/4, G-278/7, G-278/8, G-283/8, G-290/5, G-291/6, G-294/1, G-294/2, G-294/6, G-316/1, G-317/5, G-317/6, G-318/2, G-326/4, G-334/5, G-340/5, G-341/6, G-343/5, G-346/7, G-348/8, G-351/7, G-352/5.

^{xi} G-76/5, G-87/8, G-88/2, G-157/7, G-161/2, G-242/2, G-296/2, G-337/3.

^{xii} G-58/3, G-72/3, G-86/2, G-86/4, G-101/1, G-242/3, G-283/2, G-302/1, G-338/3.

^{xiii} G-37/9, G-41/1, G-46/2, G-56/1, G-58/8, G-61/1, G-64/5, G-64/6, G-66/5, G-73/9, G-105/1, G-117/1, G-123/2, G-128/3, G-145/5, G-190/5, G-204/3, G-208/2, G-216/6, G-234/4, G-285/6, G-289/7, G-295/4, G-303/2, G-305/4, G-337/2, G-338/5, G-351/8.

^{xiv} G-20/3, G-72/4, G-73/12, G-82/3, G-91/4, G-101/3, G-112/6, G-113/3, G-131/4, G-133/4, G-140/6, G-231/2, G-236/2, G-262/2, G-290/1, G-296/3, G-302/4, G-315/4, G-324/6, G-325/4, G-331/1, G-331/5, G-331/6, G-347/1.

^{xv} G-2/1, G-2/2, G-2/3, G-2/4, G-2/7, G-2/9, G-2/10, G-2/11, G-3/2, G-3/4, G-3/5, G-3/6, G-3/7, G-3/8, G-3/9, G-3/10, G-3/11, G-3/12, G-4/1, G-4/2, G-4/3, G-4/4, G-4/5, G-4/6, G-4/7, G-5/3, G-5/4, G-5/5, G-5/6, G-5/7, G-6/1, G-6/2, G-6/3, G-6/4, G-6/5, G-6/6, G-6/7, G-6/8, G-6/9, G-6/10, G-7/1, G-7/2, G-7/3, G-7/4, G-7/5, G-7/6, G-7/7, G-8/1, G-8/2, G-8/4, G-8/5, G-8/6, G-8/7, G-9/1, G-9/2, G-9/3, G-9/4, G-9/5, G-9/6, G-9/7, G-10/1, G-10/2, G-10/4, G-10/5, G-11/1, G-11/2, G-11/3, G-11/4, G-11/5, G-11/6, G-11/7, G-12/1, G-12/3, G-12/4, G-12/5, G-12/6, G-12/7, G-12/8, G-12/9, G-13/2, G-13/3, G-13/4, G-13/5, G-13/6, G-13/8, G-14/1, G-14/2, G-14/3, G-14/4, G-14/6, G-14/9, G-15/2, G-15/3, G-15/4, G-15/5, G-16/1, G-16/2, G-16/3, G-16/4, G-16/5, G-16/6, G-16/7, G-17/1, G-17/2, G-17/3, G-17/4, G-17/5, G-18/1, G-18/2, G-18/3, G-18/4, G-18/5, G-19/3, G-19/6, G-20/1, G-20/2, G-20/3, G-20/4, G-20/5, G-20/6, G-20/7, G-21/1, G-21/4, G-21/5, G-21/7, G-21/9, G-22/1, G-22/2, G-22/3, G-22/4, G-22/5, G-22/6, G-22/7, G-22/, G-23/1, G-23/2, G-23/3, G-23/4, G-23/5, G-23/6, G-23/7, G-23/8, G-23/9, G-24/1, G-24/3, G-24/6, G-24/7, G-25/1, G-25/2, G-25/3, G-25/4, G-25/5, G-25/6, G-26/1, G-26/4, G-26/5, G-27/1, G-27/2, G-27/3, G-27/4, G-27/6, G-27/7, G-27/8, G-28/1, G-28/2, G-28/3, G-28/4, G-28/6, G-28/7, G-28/8, G-29/1, G-29/2, G-29/3, G-29/4, G-29/5, G-29/6, G-29/7, G-29/8, G-29/9, G-29/10, G-30/1, G-30/3, G-30/4, G-30/7, G-31/2, G-31/3, G-31/4, G-31/5, G-32/1, G-32/4, G-32/5, G-32/6, G-32/7, G-32/8, G-32/9, G-33/3, G-33/4, G-33/5, G-33/7, G-33/9, G-33/10, G-33/11, G-34/2, G-34/3, G-34/4, G-35/1, G-35/3, G-35/4, G-35/5, G-35/6, G-36/1, G-36/2, G-36/3, G-36/4, G-36/5, G-36/8, G-36/9, G-37/1, G-37/3, G-37/6, G-37/7, G-38/3, G-38/4, G-38/5, G-39/1, G-39/3, G-39/4, G-39/5, G-40/1, G-40/2, G-40/6, G-41/1, G-41/3, G-41/4, G-41/5, G-42/2, G-42/3, G-42/5, G-43/1, G-43/2, G-43/3, G-43/4, G-43/5, G-43/6, G-43/7, G-43/8, G-44/1, G-44/2, G-44/3, G-44/4, G-44/5, G-44/6, G-44/7, G-45/1, G-45/2, G-45/3, G-45/4, G-45/5, G-45/6, G-45/7, G-46/1, G-46/2, G-46/3, G-46/4, G-47/6, G-47/8, G-48/2, G-48/3, G-48/4, G-48/6, G-49/1, G-49/2, G-49/3, G-49/4, G-49/5, G-50/2, G-50/3, G-50/4, G-50/5, G-50/6, G-50/7, G-51/2, G-51/7, G-52/1, G-52/2, G-52/4, G-52/5, G-53/2, G-53/3, G-53/4, G-53/5, G-54/3, G-54/4, G-54/5, G-54/6, G-55/1, G-55/2, G-55/3, G-55/4, G-55/5, G-55/6, G-55/7, G-55/8, G-56/1, G-56/3, G-56/4, G-56/5, G-56/6, G-56/7, G-57/1, G-57/2, G-57/3, G-57/4, G-57/5, G-57/6, G-57/7, G-57/8, G-58/1, G-58/2, G-58/4, G-58/5, G-58/6, G-58/7, G-58/8, G-58/9, G-59/1, G-59/2, G-59/3, G-59/4, G-59/5, G-60/1, G-60/2, G-60/3, G-60/4, G-60/5, G-61/1, G-61/2, G-61/4, G-61/5, G-61/6, G-61/7, G-61/8, G-62/1, G-62/3, G-

62/4, G-62/6, G-62/7, G-63/3, G-63/4, G-63/6, G-64/1, G-64/5, G-64/6, G-65/3, G-65/4, G-65/5, G-66/1, G-66/2, G-66/5, G-66/6, G-66/7, G-67/1, G-67/3, G-67/4, G-68/2, G-68/3, G-68/5, G-68/6, G-68/7, G-68/8, G-69/1, G-69/2, G-69/3, G-69/4, G-69/5, G-69/7, G-70/1, G-70/2, G-70/3, G-70/4, G-70/5, G-70/6, G-70/8, G-70/10, G-70/11, G-70/12, G-71/1, G-71/4, G-71/5, G-72/1, G-72/2, G-72/4, G-72/5, G-72/6, G-72/7, G-73/1, G-73/2, G-73/3, G-73/4, G-73/5, G-73/6, G-73/10, G-73/11, G-73/12, G-74/1, G-74/2, G-74/3, G-74/5, G-75/1, G-75/4, G-75/5, G-76/1, G-76/2, G-76/3, G-76/4, G-76/5, G-76/6, G-77/1, G-77/3, G-77/5, G-77/7, G-78/1, G-78/3, G-78/5, G-78/7, G-78/8, G-79/2, G-79/3, G-79/4, G-79/5, G-80/1, G-80/2, G-80/3, G-80/4, G-81/1, G-81/2, G-81/3, G-81/5, G-81/7, G-82/1, G-82/2, G-82/3, G-82/4, G-82/5, G-83/1, G-83/2, G-83/3, G-83/4, G-83/5, G-83/6, G-83/7, G-84/1, G-84/2, G-84/3, G-84/5, G-84/6, G-84/7, G-84/8, G-85/5, G-85/6, G-85/8, G-85/9, G-86/1, G-86/2, G-86/3, G-86/4, G-86/5, G-87/2, G-87/3, G-87/5, G-87/7, G-87/8, G-87/9, G-88/1, G-88/2, G-88/3, G-88/4, G-88/6, G-88/7, G-88/9, G-88/10, G-88/11, G-89/2, G-89/3, G-89/4, G-89/5, G-90/1, G-90/2, G-90/4, G-90/5, G-90/6, G-90/7, G-90/8, G-90/9, G-90/10, G-90/11, G-91/1, G-91/2, G-91/3, G-91/4, G-91/5, G-91/6, G-91/7, G-91/8, G-92/1, G-92/2, G-92/3, G-92/4, G-92/5, G-92/6, G-92/7, G-93/1, G-93/2, G-93/3, G-93/4, G-93/5, G-93/6, G-93/7, G-93/8, G-93/9, G-93/10, G-93/11, G-93/12, G-93/13, G-93/14, G-94/2, G-94/3, G-94/4, G-95/1, G-95/2, G-95/3, G-95/4, G-95/5, G-95/7, G-96/2, G-96/3, G-96/4, G-96/5, G-97/1, G-97/2, G-97/3, G-97/4, G-97/5, G-97/6, G-97/7, G-98/1, G-98/2, G-98/3, G-98/5, G-98/6, G-98/7, G-98/8, G-99/1, G-99/2, G-99/3, G-99/4, G-99/5, G-100/2, G-100/3, G-100/4, G-101/1, G-101/2, G-101/3, G-101/4, G-101/5, G-102/2, G-102/3, G-102/4, G-102/5, G-103/2, G-103/4, G-103/5, G-103/7, G-104/1, G-104/2, G-104/5, G-105/1, G-105/2, G-105/3, G-105/4, G-106/1, G-106/2, G-106/4, G-106/5, G-106/6, G-107/4, G-107/6, G-107/7, G-108/1, G-108/2, G-108/3, G-108/4, G-109/1, G-109/2, G-109/3, G-109/5, G-109/6, G-109/7, G-110/3, G-110/4, G-110/5, G-111/1, G-111/2, G-111/3, G-111/4, G-111/6, G-111/7, G-112/1, G-112/2, G-112/3, G-112/4, G-112/5, G-112/6, G-112/7, G-113/3, G-113/4, G-113/6, G-113/7, G-114/1, G-114/2, G-114/3, G-114/4, G-114/6, G-114/7, G-114/8, G-114/9, G-115/2, G-115/4, G-116/1, G-116/2, G-116/3, G-116/4, G-116/5, G-116/6, G-116/7, G-116/8, G-117/1, G-117/2, G-117/3, G-117/5, G-118/1, G-118/2, G-118/3, G-118/4, G-118/5, G-119/1, G-119/2, G-119/3, G-119/4, G-119/6, G-119/7, G-119/8, G-119/9, G-120/2, G-120/3, G-120/5, G-120/6, G-120/7, G-121/1, G-121/3, G-121/6, G-121/7, G-121/8, G-122/3, G-122/5, G-123/3, G-123/6, G-123/7, G-123/8, G-123/9, G-123/11, G-124/2, G-124/3, G-124/5, G-124/6, G-124/7, G-125/1, G-125/2, G-125/3, G-125/4, G-125/5, G-125/6, G-126/1, G-126/2, G-126/3, G-126/4, G-126/5, G-126/6, G-126/7, G-126/8, G-127/2, G-127/3, G-127/5, G-127/6, G-128/2, G-128/3, G-128/5, G-128/7, G-129/2, G-129/5, G-129/6, G-129/7, G-129/8, G-130/1, G-130/2, G-130/3, G-130/5, G-130/7, G-131/1, G-131/2, G-131/3, G-131/4, G-131/5, G-132/1, G-132/2, G-132/3, G-132/4, G-132/5, G-133/1, G-133/2, G-133/3, G-133/4, G-133/5, G-133/6, G-133/7, G-134/1, G-134/2, G-134/3, G-134/5, G-135/1, G-135/2, G-135/3, G-135/4, G-135/6, G-136/1, G-136/4, G-136/5, G-137/1, G-137/2, G-137/3, G-137/4, G-137/5, G-138/2, G-138/4, G-138/5, G-138/6, G-139/1, G-139/3, G-139/4, G-139/5, G-139/8, G-140/1, G-140/3, G-140/4, G-140/6, G-140/7, G-141/1, G-141/2, G-141/3, G-141/4, G-141/5, G-141/6, G-141/7, G-141/8, G-142/1, G-142/3, G-143/3, G-143/4, G-143/6, G-143/7, G-144/3, G-144/4, G-144/5, G-144/7, G-145/2, G-145/4, G-145/5, G-145/7, G-145/9, G-146/2, G-146/3, G-146/4, G-146/5, G-147/1, G-147/2, G-147/3, G-147/4, G-147/5, G-148/3, G-148/4, G-148/5, G-149/1, G-149/3, G-149/4, G-149/6, G-149/7, G-151/1, G-151/2, G-151/3, G-151/4, G-151/5, G-151/6, G-152/1, G-152/2, G-152/3, G-152/4, G-152/5, G-152/6, G-152/8, G-152/9, G-152/10, G-153/1, G-153/2, G-153/3, G-153/4, G-153/5, G-153/6, G-153/7, G-154/1, G-154/2, G-154/4, G-154/5, G-154/7, G-154/8, G-155/1, G-155/2, G-155/4, G-155/7, G-156/2, G-156/3, G-156/4, G-156/5, G-156/6, G-156/7, G-157/3, G-157/4, G-157/5, G-157/7, G-157/8, G-158/1, G-158/2, G-158/3, G-158/4, G-158/5, G-159/1, G-159/2, G-159/3, G-159/4, G-159/5, G-160/3, G-160/5, G-161/2, G-161/3, G-161/4, G-161/5, G-162/1, G-162/2, G-162/3, G-162/5, G-162/6, G-162/7, G-163/1, G-163/3, G-163/4, G-163/5, G-164/2, G-164/4, G-164/6, G-164/7, G-165/1, G-165/2, G-165/3, G-165/4, G-165/5, G-165/6, G-166/2, G-166/4, G-166/5, G-166/7, G-166/10, G-167/3, G-167/4, G-167/5, G-167/7, G-167/9, G-168/2, G-168/4, G-168/5, G-168/6, G-168/7, G-168/8, G-169/2, G-169/3, G-169/5, G-170/2, G-170/4, G-170/5, G-170/7, G-170/8, G-170/9, G-170/10, G-171/1, G-171/3, G-171/4, G-171/5, G-171/6, G-171/8, G-171/9, G-172/1, G-172/2, G-172/3, G-172/4, G-172/5, G-172/6, G-172/7, G-172/8, G-172/9, G-175/1, G-175/2, G-175/3, G-176/1, G-176/3, G-176/4, G-176/5, G-177/2, G-177/3, G-177/5, G-177/6, G-178/1, G-178/2, G-178/4, G-178/5, G-179/3, G-179/4, G-179/6, G-180/1, G-180/2, G-180/4, G-180/5, G-181/2, G-181/5, G-182/1, G-182/2, G-182/3, G-182/4, G-182/5, G-182/6, G-183/3, G-183/4, G-183/6, G-183/7, G-183/8, G-184/1, G-184/3, G-184/4, G-184/5, G-184/6,

---

G-184/7, G-184/9, G-185/1, G-185/2, G-185/10, G-186/1, G-186/2, G-186/3, G-186/4, G-186/6, G-186/7, G-187/1, G-187/2, G-187/3, G-187/4, G-187/5, G-187/7, G-188/1, G-188/2, G-188/3, G-188/6, G-188/7, G-188/8, G-188/9, G-189/1, G-189/2, G-189/5, G-190/2, G-190/3, G-190/6, G-190/7, G-190/8, G-190/9, G-191/1, G-191/2, G-191/3, G-191/4, G-191/5, G-191/6, G-191/8, G-191/10, G-191/11, G-192/5, G-192/6, G-192/7, G-192/8, G-192/9, G-192/11, G-192/13, G-192/15, G-192/16, G-193/1, G-193/2, G-193/3, G-193/4, G-193/5, G-194/4, G-195/1, G-195/2, G-195/3, G-195/4, G-195/5, G-196/1, G-196/2, G-196/3, G-196/4, G-196/5, G-196/6, G-196/7, G-196/8, G-196/9, G-196/10, G-197/1, G-197/2, G-197/7, G-197/8, G-197/9, G-198/4, G-198/5, G-198/6, G-198/7, G-199/1, G-199/2, G-199/3, G-199/4, G-199/5, G-199/6, G-199/7, G-199/8, G-200/2, G-200/3, G-200/4, G-200/5, G-201/1, G-201/2, G-201/3, G-201/4, G-201/5, G-201/7, G-202/2, G-202/3, G-202/4, G-202/5, G-202/6, G-202/7, G-202/8, G-203/1, G-203/2, G-203/3, G-204/2, G-204/6, G-204/7, G-205/1, G-206/2, G-206/4, G-206/5, G-206/7, G-207/5, G-208/3, G-208/4, G-208/5, G-209/1, G-209/2, G-209/3, G-209/4, G-209/5, G-210/2, G-210/3, G-210/4, G-210/5, G-210/6, G-210/7, G-210/9, G-211/3, G-211/4, G-211/6, G-212/1, G-212/2, G-212/3, G-212/4, G-213/2, G-213/5, G-213/7, G-214/1, G-214/2, G-214/3, G-214/4, G-214/5, G-214/6, G-214/7, G-215/1, G-215/2, G-215/3, G-215/5, G-216/2, G-216/3, G-216/4, G-217/1, G-217/2, G-217/3, G-217/4, G-217/5, G-218/1, G-218/4, G-218/5, G-219/1, G-219/2, G-219/3, G-219/4, G-219/5, G-219/8, G-219/9, G-220/1, G-220/2, G-220/3, G-220/5, G-221/2, G-221/3, G-221/4, G-221/5, G-221/6, G-221/7, G-222/1, G-222/2, G-222/3, G-222/4, G-222/5, G-223/2, G-223/3, G-223/5, G-224/2, G-224/3, G-224/4, G-224/6, G-224/8, G-224/9, G-225/1, G-225/2, G-225/3, G-225/4, G-225/5, G-225/6, G-225/7, G-226/1, G-226/2, G-226/3, G-226/4, G-226/5, G-227/1, G-227/2, G-227/3, G-227/4, G-227/5, G-227/6, G-227/7, G-228/1, G-228/3, G-228/4, G-228/5, G-228/6, G-228/7, G-229/3, G-229/4, G-229/5, G-230/3, G-230/4, G-230/5, G-230/6, G-230/7, G-230/8, G-230/9, G-230/10, G-230/11, G-231/1, G-231/2, G-231/3, G-231/4, G-231/5, G-231/6, G-231/7, G-232/2, G-232/4, G-232/5, G-232/6, G-232/8, G-233/1, G-233/3, G-233/5, G-234/1, G-234/2, G-234/3, G-234/4, G-234/5, G-234/6, G-234/7, G-234/8, G-235/2, G-235/3, G-235/5, G-236/2, G-236/3, G-236/4, G-236/5, G-236/7, G-237/2, G-237/3, G-237/4, G-237/5, G-237/6, G-237/7, G-237/8, G-238/1, G-238/2, G-238/3, G-238/4, G-238/5, G-238/6, G-238/7, G-238/8, G-239/1, G-239/2, G-239/3, G-239/4, G-239/5, G-239/6, G-239/7, G-240/2, G-240/3, G-240/5, G-240/6, G-240/7, G-241/1, G-241/2, G-241/3, G-241/5, G-241/6, G-241/7, G-241/9, G-242/1, G-242/5, G-242/7, G-243/1, G-243/2, G-243/3, G-243/5, G-243/7, G-244/1, G-244/3, G-244/4, G-244/5, G-244/6, G-245/2, G-245/3, G-245/5, G-245/6, G-247/1, G-247/2, G-247/3, G-247/4, G-247/5, G-248/2, G-248/4, G-248/5, G-249/1, G-249/2, G-249/3, G-249/4, G-249/5, G-249/6, G-249/7, G-249/8, G-249/9, G-249/10, G-249/11, G-250/1, G-250/3, G-250/4, G-250/7, G-251/2, G-251/4, G-251/5, G-251/6, G-251/8, G-252/2, G-252/5, G-252/7, G-252/8, G-252/9, G-252/10, G-253/1, G-253/6, G-254/1, G-254/2, G-254/3, G-255/1, G-255/3, G-255/4, G-255/7, G-256/1, G-256/5, G-257/1, G-257/2, G-257/4, G-257/5, G-257/6, G-257/7, G-258/1, G-258/2, G-258/4, G-258/5, G-258/6, G-259/1, G-259/2, G-259/4, G-260/1, G-260/2, G-260/4, G-260/5, G-261/1, G-261/2, G-261/3, G-261/5, G-262/2, G-262/3, G-262/4, G-262/5, G-262/6, G-262/8, G-262/9, G-263/2, G-263/6, G-264/1, G-264/2, G-264/5, G-264/6, G-264/8, G-264/9, G-264/10, G-264/11, G-265/2, G-265/4, G-265/5, G-265/7, G-266/1, G-266/2, G-266/3, G-266/4, G-266/5, G-266/6, G-266/7, G-267/1, G-267/6, G-267/7, G-267/10, G-269/2, G-269/3, G-269/5, G-270/1, G-270/2, G-270/3, G-270/4, G-270/5, G-271/1, G-271/2, G-271/4, G-271/5, G-272/3, G-272/4, G-272/5, G-273/1, G-273/2, G-273/3, G-273/6, G-273/7, G-274/1, G-274/2, G-274/3, G-274/4, G-274/5, G-274/7, G-275/2, G-275/3, G-275/6, G-275/7, G-276/1, G-276/2, G-276/3, G-276/4, G-276/5, G-276/6, G-276/7, G-278/1, G-278/2, G-278/3, G-278/4, G-278/5, G-278/6, G-278/7, G-278/8, G-278/9, G-279/1, G-279/2, G-279/3, G-279/4, G-279/5, G-279/6, G-279/8, G-279/9, G-279/10, G-279/11, G-279/12, G-280/1, G-280/2, G-280/3, G-280/4, G-280/5, G-280/6, G-281/1, G-281/2, G-281/3, G-281/4, G-281/5, G-281/6, G-281/7, G-281/8, G-281/9, G-281/10, G-281/11, G-282/3, G-282/4, G-282/6, G-282/7, G-283/2, G-283/3, G-283/4, G-283/5, G-284/1, G-284/2, G-284/3, G-284/4, G-284/5, G-284/6, G-284/7, G-284/8, G-284/9, G-284/10, G-285/1, G-285/2, G-285/4, G-285/7, G-286/1, G-286/2, G-286/3, G-286/4, G-286/5, G-287/1, G-287/2, G-287/3, G-287/5, G-287/6, G-287/7, G-287/8, G-287/9, G-288/1, G-288/3, G-289/1, G-289/3, G-289/5, G-289/6, G-289/8, G-289/9, G-289/10, G-289/11, G-290/1, G-290/2, G-290/3, G-290/4, G-290/7, G-290/8, G-291/1, G-291/2, G-291/3, G-291/4, G-291/6, G-291/7, G-293/1, G-293/2, G-293/3, G-293/4, G-293/5, G-294/1, G-294/2, G-294/3, G-294/4, G-294/5, G-294/7, G-295/2, G-295/5, G-296/1, G-296/2, G-297/1, G-297/2, G-297/4, G-297/5, G-297/7, G-297/8, G-297/9, G-298/1, G-298/2, G-298/3, G-298/4, G-298/5, G-299/1, G-299/2, G-299/4, G-299/5, G-299/7, G-300/1, G-300/2, G-300/3, G-

300/4, G-301/1, G-301/6, G-301/77, G-302/1, G-302/2, G-302/4, G-302/5, G-302/6, G-302/7, G-302/8, G-303/2, G-303/4, G-305/1, G-305/2, G-305/3, G-305/6, G-306/1, G-306/2, G-306/3, G-306/5, G-306/6, G-306/7, G-307/1, G-307/3, G-307/6, G-307/9, G-307/10, G-307/13, G-308/1, G-308/2, G-308/3, G-308/4, G-308/5, G-309/2, G-310/1, G-310/2, G-310/3, G-310/4, G-310/5, G-311/1, G-311/2, G-311/4, G-311/5, G-311/6, G-312/1, G-312/2, G-312/3, G-312/4, G-312/5, G-313/2, G-313/4, G-313/5, G-314/1, G-314/2, G-314/3, G-314/4, G-314/5, G-314/7, G-314/8, G-315/2, G-315/3, G-315/4, G-315/5, G-315/6, G-316/3, G-316/4, G-316/7, G-317/1, G-317/2, G-317/4, G-317/5, G-317/6, G-317/7, G-318/2, G-318/3, G-318/4, G-318/5, G-318/6, G-318/7, G-319/1, G-319/3, G-319/4, G-319/5, G-319/6, G-319/7, G-320/2, G-320/3, G-320/5, G-320/6, G-320/7, G-321/1, G-321/3, G-321/4, G-321/5, G-321/6, G-322/1, G-322/2, G-322/4, G-322/8, G-322/9, G-323/1, G-323/2, G-323/3, G-324/1, G-324/2, G-324/5, G-324/6, G-324/7, G-325/1, G-325/3, G-325/4, G-325/6, G-325/8, G-326/2, G-326/4, G-326/6, G-326/7, G-327/1, G-327/2, G-327/3, G-327/4, G-327/5, G-328/1, G-328/2, G-329/1, G-329/2, G-329/3, G-329/5, G-330/1, G-330/2, G-330/3, G-330/4, G-330/5, G-330/6, G-331/1, G-331/2, G-331/3, G-331/4, G-331/5, G-331/6, G-332/1, G-332/2, G-332/3, G-332/4, G-332/5, G-332/6, G-332/7, G-333/1, G-333/2, G-333/3, G-333/4, G-333/5, G-333/6, G-333/7, G-334/2, G-334/3, G-334/44, G-334/5, G-334/6, G-335/1, G-335/4, G-335/5, G-335/6, G-335/7, G-335/8, G-335/9, G-336/1, G-336/2, G-336/5, G-336/6, G-336/7, G-336/8, G-336/9, G-336/10, G-336/11, G-336/12, G-336/13, G-336/1, G-337/1, G-337/2, G-337/4, G-337/5, G-337/6, G-337/7, G-338/1, G-338/2, G-338/4, G-338/5, G-338/6, G-338/7, G-338/8, G-338/9, G-339/2, G-339/3, G-339/5, G-339/6, G-340/1, G-340/4, G-340/6, G-340/7, G-341/3, G-341/6, G-341/7, G-342/1, G-342/2, G-342/3, G-342/4, G-342/5, G-342/6, G-342/7, G-343/1, G-343/2, G-343/3, G-343/4, G-344/1, G-344/2, G-344/6, G-344/7, G-345/1, G-345/2, G-345/3, G-345/4, G-345/5, G-346/1, G-346/2, G-346/3, G-346/4, G-346/5, G-347/1, G-347/4, G-347/6, G-347/8, G-348/3, G-348/4, G-348/6, G-349/1, G-349/2, G-349/3, G-349/4, G-349/5, G-349/6, G-349/7, G-350/1, G-350/2, G-350/4, G-350/5, G-351/1, G-351/2, G-351/3, G-351/4, G-351/7, G-351/8, G-351/10, G-351/11, G-352/1, G-352/2, G-352/3, G-352/4, G-352/5, G-352/6, G-353/1, G-353/2, G-353/3, G-353/4, G-353/5, G-353/6, G-353/7, G-354/1, G-354/2, G-354/3, G-354/4, G-354/6, G-354/7.

^{xvi} G-2/3, G-2/9, G-3/8, G-3/10, G-8/2, G-9/7, G-11/3, G-12/1, G-12/2, G-12/6, G-13/6, G-13/9, G-14/5, G-14/6, G-17/5, G-19/2, G-19/3, G-21/1, G-21/4, G-21/5, G-21/6, G-23/3, G-24/2, G-24/4, G-25/7, G-26/3, G-27/5, G-28/2, G-28/8, G-29/4, G-29/5, G-29/7, G-29/10, G-30/3, G-30/5, G-30/7, G-32/7, G-32/9, G-33/10, G-34/5, G-35/4, G-35/5, G-36/5, G-37/9, G-38/5, G-39/3, G-40/1, G-40/3, G-40/5, G-43/7, G-45/2, G-50/6, GG-53/1, G-56/1, G-57/5, G-63/7, G-63/9, G-67/3, G-68/5, G-69/4, G-69/7, G-73/4, G-73/5, G-74/2, G-78/2, G-79/5, G-81/7, G-86/1, G-86/3, G-88/10, G-92/2, G-94/1, G-95/3, G-96/5, G-97/3, G-98/5, G-102/5, G-103/3, G-105/2, G-107/2, G-107/5, 109/5, G-112/3, G-112/6, G-113/2, G-114/4, G-114/8, G-116/1, G-119/1, G-120/7, G-122/2, G-122/4, G-123/4, G-123/9, G-123/10, G-124/5, G-127/5, G-127/7, G-127/8, G-128/2, G-129/4, G-130/1, G-130/2, G-130/3, G-130/4, G-130/5, G-130/6, G-130/7, G-133/1, G-134/2, G-134/3, G-134/5, G-136/5, G-138/5, G-139/8, G-140/7, G-141/1, G-141/4, G-141/6, G-149/2, G-149/3, G-149/5, G-152/3, G-152/5, G-152/6, G-152/7, G-153/8, G-156/6, G-163/5, G-164/5, G-164/6, G-167/6, G-170/1, G-170/1, G-170/6, G-171/9, G-172/1, G-176/3, G-180/3, G-181/1, G-182/3, G-183/7, G-184/9, G-185/4, G-186/2, G-186/4, G-186/6, G-187/1, G-187/3, G-187/6, G-187/7, G-190/8, G-191/2, G-194/3, G-194/5, G-195/2, G-196/3, G-202/5, G-203/1, G-204/4, G-207/5, G-208/2, G-208/3, G-208/4, G-208/5, G-209/2, G-210/8, G-216/2, G-218/5, G-219/1, G-219/2, G-219/3, G-219/6, G-225/3, G-226/5, G-231/3, G-231/5, G-231/6, G-232/6, G-232/7, G-232/9, G-234/3, G-234/4, G-239/5, G-241/1, G-241/3, G-250/2, G-250/7, G-251/1, G-251/4, G-253/2, G-253/5, G-255/7, G-260/3, G-264/9, G-266/7, G-269/5, G-275/1, G-279/3, G-281/5, G-282/5, G-283/7, G-285/1, G-286/4, G-287/4, G-290/1, G-290/2, G-291/4, G-297/9, G-298/3, G-300/4, G-300/5, G-301/4, G-302/6, G-306/3, G-307/4, G-308/2, G-311/2, G-314/1, G-315/6, G-318/3, G-318/4, G-321/5, G-322/7, G-323/4, G-323/6, G-324/6, G-327/5, G-330/1, G-331/6, G-332/2, G-332/4, G-332/7, G-333/6, G-334/6, G-336/1, G-336/11, G-338/4, G-338/9, G-341/4, G-341/7, G-344/1, G-343/2, G-344/4, G-348/4, G-348/5, G-348/8, G-348/9, G-349/6, G-350/3, G-352/3, G-352/4, G-354/6.

^{xvii} G-4/5, G-5/7, G-10/1, G-10/3, G-21/8, G-23/2, G-23/5, G-23/9, G-24/1, G-25/4, G-28/4, G-28/7, G-35/3, G-36/2, G-36/9, G-37/10, G-38/2, G-41/3, G-43/3, G-43/6, G-44/1, G-51/4, G-56/7, G-58/2,

G-58/3, G-58/4, G-58/5, G-58/6, G-58/7, G-58/8, G-58/9, G-69/6, G-70/1, G-70/7, G-73/7, G-82/5, G-85/9, G-90/9, G-91/4, G-91/5, G-92/1, G-93/5, G-93/14, G-96/1, G-103/4, G-103/7, G-109/2, G-120/5, G-120/6, G-121/7, G-123/8, G-124/4, G-124/7, G-129/5, G-129/7, G-129/8, G-133/7, G-134/4, G-135/3, G-135/6, G-136/1, G-142/2, G-142/4, G-149/1, G-152/10, G-164/1, G-165/1, G-168/1, G-168/2, G-171/2, G-171/7, G-172/9, G-176/2, G-177/6, G-183/8, G-184/1, G-184/6, G-188/5, G-188/6, G-189/5, G-190/7, G-192/4, G-192/11, G-192/14, G-192/15, G-193/3, G-194/2, G-197/2, G-197/3, G-204/5, G-210/6, G-210/9, G-214/3, G-216/2, G-219/8, G-219/9, G-220/3, G-220/4, G-220/5, G-221/6, G-221/7, G-223/4, G-224/2, G-224/5, G-224/8, G-225/1, G-225/6, G-227/5, G-228/3, G-228/7, G-232/7, G-232/8, G-232/8, G-240/6, G-241/2, G-241/5, G-241/9, G-242/4, G-242/6, G-244/3, G-244/7, G-245/1, G-248/1, G-249/9, G-250/7, G-251/6, G-251/7, G-252/7, G-252/12, G-255/3, G-255/5, G-258/2, G-263/6, G-263/7, G-264/8, G-264/10, G-268/1, G-270/2, G-274/1, G-275/7, G-276/3, G-278/6, G-278/9, G-279/6, G-279/7, G-280/2, G-280/4, G-280/5, G-280/7, G-282/2, G-282/6, G-283/1, G-284/4, G-285/7, G-287/5, G-287/5, G-287/6, G-290/4, G-295/3, G-297/2, G-297/7, G-301/77, G-303/5, G-305/6, G-306/5, G-309/1, G-309/2, G-309/3, G-309/4, G-309/5, G-312/5, G-314/3, G-314/5, G-314/6, G-314/8, G-314/9, G-318/9, G-323/5, G-324/7, G-325/1, G-330/1, G-330/6, G-331/2, G-331/5, G-332/3, G-332/6, G-335/5, G-336/9, G-336/10, G-339/1, G-339/3, G-341/2, G-341/3, G-343/7, G-346/4, G-351/2, G-351/3, G-351/4, G-351/10, G-351/12, G-352/2, G-352/5, G-352/6.

^{xviii} G-9/2, G-15/2, G-15/5, G-18/5, G-28/6, G-33/5, G-33/7, G-35/1, G-35/2, G-62/3, G-62/5, G-65/1, G-79/3, G-80/2, G-80/4, G-81/6, G-89/4, G-91/2, G-98/3, G-104/3, G-107/6, G-108/3, G-116/3, G-123/1, G-124/1, G-140/6, G-148/2, G-154/2, G-156/3, G-157/2, G-157/6, G-175/2, G-175/4, G-177/2, G-178/5, G-180/1, G-184/3, G-184/5, G-191/1, G-192/2, G-206/1, G-207/3, G-210/4, G-211/4, G-226/2, G-230/4, G-238/8, G-240/4, G-249/1, G-249/11, G-257/7, G-258/4, G-259/2, G-260/3, G-263/2, G-268/2, G-269/4, G-270/5, G-272/5, G-279/10, G-284/1, G-289/3, G-290/3, G-291/5, G-292/1, G-293/2, G-295/1, G-297/4, G-300/2, G-301/2, G-304/5, G-305/1, G-305/5, G-307/2, G-307/10, G-310/5, G-313/2, G-317/1, G-333/5, G-334/1, G-335/9, G-336/1, G-340/3, G-341/7, G-344/7, G-345/1, G-345/3, G-350/4, G-351/9, G-351/11, G-354/6.

^{xix} G-3/4, G-3/11, G-8/4, G-13/5, G-15/4, G-19/1, G-23/5, G-33/5, G-43/8, G-49/3, G-50/7, G-60/3, G-70/7, G-72/6, G-77/6, G-77/7, G-85/9, G-88/6, G-90/9, G-98/6, G-106/3, G-108/2, G-116/7, G-123/5, G-127/8, G-128/3, G-130/4, G-132/1, G-133/2, G-145/9, G-146/3, G-151/3, G-152/8, G-168/4, G-173/4, G-181/2, G-181/3, G-188/7, G-190/2, G-190/6, G-192/11, G-198/7, G-201/3, G-210/2, G-231/5, G-233/1, G-233/2, G-233/3, G-233/4, G-233/5, G-233/7, G-235/1, G-238/8, G-243/7, G-245/2, G-256/1, G-256/2, G-265/3, G-267/9, G-268/3, G-269/3, G-273/6, G-276/3, G-276/5, G-278/6, G-279/12, G-283/2, G-284/6, G-289/11, G-294/5, G-315/5, G-318/5, G-323/4, G-325/2, G-334/7, G-335/3, G-335/6, G-335/8, G-336/10, G-343/6, G-343/7, G-344/3, G-353/6.

^{xx} G-18/3, G-34/3, G-38/1, G-57/1, G-67/5, G-74/4, G-84/1, G-85/2, G-92/4, G-103/1, G-112/1, G-112/2, G-116/8, G-113/1, G-122/2, G-122/4, G-125/4, G-132/1, G-139/5, G-143/1, G-143/4, G-144/2, G-145/1, G-159/1, G-162/1, G-173/4, G-175/4, G-181/2, G-185/2, G-188/5, G-189/5, G-196/9, G-198/1, G-204/2, G-216/7, G-219/8, G-228/2, G-230/1, G-231/4, G-233/3, G-261/3, G-267/4, G-274/5, G-282/7, G-291/1, G-297/7, G-301/4, G-304/1, G-306/6, G-310/5, G-322/6, G-327/1, G-336/8, G-341/7, G-344/2, G-348/8, G-353/4, G-353/7.

^{xxi} G-14/1, G-186/2, G-196/1, G-219/3, G-234/2, G-258/4, G-262/5, G-264/2, G-266/1, G-270/1, G-270/4, G-330/5.

^{xxii} G-93/13, G-108/1, G-142/1, G-194/1, G-216/1, G-238/1, G-251/1.

^{xxiii} G-3/1, G-4/1, G-6/10, G-7/5, G-8/3, G-9/6, G-11/4, G-13/9, G-14/7, G-15/7, G-22/1, G-22/2, G-22/3, G-22/6, G-22/8, G-25/3, G-27/3, G-27/9, G-28/5, G-28/8, G-29/7, G-30/6, G-34/5, G-37/3, G-37/4, G-39/3, G-39/4, G-40/1, G-40/5, G-40/6, G-44/4, G-46/1, G-46/5, G-47/9, G-50/7, G-52/5, G-53/2, G-55/1, G-55/3, G-56/2, G-57/5, G-57/6, G-57/8, G-58/5, G-58/6, G-59/1, G-69/1, G-73/12, G-77/2, G-81/4, G-81/6, G-85/5, G-88/7, G-89/5, G-90/7, G-93/12, G-94/3, G-94/4, G-94/5, G-95/2, G-

100/4, G-102/5, G-104/3, G-106/2, G-107/1, G-107/6, G-109/4, G-110/4, G-111/5, G-111/7, G-114/6, G-115/3, G-116/1, G-121/2, G-123/8, G-125/5, G-125/6, G-126/2, G-126/6, G-128/3, G-130/5, G-131/5, G-132/3, G-132/5, G-138/3, G-140/7, G-143/1, G-143/4, G-143/5, G-144/1, G-144/3, G-144/6, G-147/4, G-148/4, G-153/4, G-154/2, G-155/3, G-156/1, G-156/3, G-156/7, G-157/1, G-159/4, G-160/1, G-160/2, G-162/7, G-163/4, G-166/5, G-166/7, G-168/4, G-168/6, G-170/1, G-177/5, G-178/2, G-179/1, G-180/5, G-182/1, G-182/2, G-180/3, G-184/7, G-186/6, G-188/8, G-191/5, G-195/5, G-199/1, G-199/3, G-201/4, G-202/9, G-203/2, G-203/4, G-207/5, G-210/3, G-219/8, G-219/9, G-224/7, G-226/5, G-227/6, G-233/2, G-235/5, G-237/5, G-238/2, G-238/7, G-239/3, G-240/1, G-240/5, G-244/1, G-244/3, G-247/1, G-249/6, G-250/5, G-250/6, G-251/5, G-252/4, G-252/7, G-252/8, G-253/3, G-257/2, G-257/4, G-257/6, G-258/3, G-259/2, G-261/2, G-261/4, G-263/4, G-263/6, G-264/1, G-264/5, G-266/7, G-267/1, G-267/8, G-268/5, G-271/2, G-271/3, G-273/5, G-273/6, G-274/7, G-278/4, G-279/1, G-279/2, G-284/5, G-284/8, G-284/9, G-285/4, G-285/5, G-286/2, G-287/3, G-287/4, G-291/3, G-293/5, G-296/1, G-297/3, G-298/3, G-298/5, G-300/4, G-306/7, G-307/2, G-308/1, G-311/5, G-311/7, G-314/8, G-315/3, G-318/1, G-320/1, G-320/2, G-322/4, G-322/5, G-322/7, G-324/5, G-325/8, G-326/5, G-330/1, G-330/2, G-330/5, G-330/6, G-331/1, G-331/4, G-332/1, G-332/7, G-333/1, G-333/4, G-333/6, G-334/5, G-336/5, G-336/6, G-336/8, G-336/10, G-336/13, G-336/14, G-338/2, G-338/3, G-338/5, G-342/1, G-342/3, G-342/4, G-342/5, G-342/6, G-342/7, G-343/1, G-343/6, G-344/1, G-344/2, G-346/7, G-347/1, G-348/1, G-348/4, G-348/9, G-350/4, G-351/2, G-352/3, G-353/7.

^{xxiv} G-10/2, G-11/3, G-11/4, G-13/2, G-13/3, G-19/1, G-21/4, G-22/6, G-23/1, G-23/2, G-23/6, G-26/5, G-29/4, G-29/6, G-31/5, G-32/2, G-33/12, G-39/2, G-41/1, G-44/5, G-48/3, G-51/1, G-54/1, G-55/6, G-55/7, G-64/6, G-66/5, G-70/10, G-81/1, G-85/8, G-86/4, G-88/3, G-88/4, G-89/4, G-90/1, G-91/3, G-93/3, G-93/9, G-94/5, G-95/3, G-98/6, G-103/2, G-106/6, G-112/5, G-115/4, G-116/1, G-121/6, G-122/5, G-123/7, G-123/9, G-129/7, G-130/4, G-131/4, G-132/2, G-132/3, G-133/5, G-134/4, G-138/6, G-142/4, G-143/3, G-149/3, G-149/7, G-151/6, G-156/6, G-158/6, G-162/5, G-165/6, G-166/2, G-166/6, G-167/8, G-168/6, G-171/3, G-171/4, G-176/5, G-177/2, G-177/5, G-178/4, G-180/2, G-180/5, G-181/5, G-183/4, G-183/6, G-184/4, G-185/1, G-186/1, G-188/9, G-191/10, G-192/6, G-192/7, G-192/9, G-192/13, G-197/1, G-197/2, G-197/3, G-197/4, G-197/5, G-197/6, G-197/7, G-197/8, G-197/9, G-197/10, G-199/1, G-199/2, G-202/8, G-203/2, G-203/3, G-206/4, G-207/3, G-210/4, G-210/6, G-214/5, G-214/7, G-215/2, G-219/1, G-232/7, G-233/7, G-237/4, G-238/3, G-238/6, G-238/7, G-241/6, G-242/4, G-244/5, G-245/1, G-245/2, G-245/3, G-245/4, G-245/5, G-245/6, G-245/7, G-245/8, G-247/4, G-249/2, G-249/7, G-250/4, G-258/3, G-262/7, G-263/5, G-264/6, G-267/1, G-269/5, G-273/2, G-274/5, G-275/6, G-279/7, G-279/12, G-281/6, G-284/5, G-284/9, G-285/3, G-287/3, G-287/4, G-290/2, G-290/7, G-294/1, G-294/6, G-296/3, G-297/3, G-298/2, G-302/3, G-302/4, G-302/8, G-303/1, G-306/4, G-306/6, G-307/12, G-308/5, G-312/2, G-316/5, G-317/3, G-319/2, G-321/3, G-322/2, G-326/7, G-329/2, G-329/3, G-331/2, G-331/4, G-333/4, G-334/2, G-335/4, G-336/11, G-339/2, G-341/7, G-343/2, G-344/4, G-349/2, G-349/3, G-350/2, G-350/4, G-350/5, G-351/5.

^{xxv} G-33/6, G-33/12, G-44/3, G-51/4, G-59/1, G-64/4, G-70/9, G-71/3, G-73/4, G-77/6, G-81/7, G-82/2, G-83/3, G-87/4, G-88/1, G-90/10, G-94/1, G-98/2, G-115/5, G-119/8, G-120/4, G-121/1, G-135/2, G-136/2, G-136/3, G-141/6, G-153/3, G-160/3, G-161/4, G-166/6, G-167/2, G-170/6, G-173/3, G-175/5, G-176/2, G-178/3, G-192/16, G-195/3, G-197/3, G-197/4, G-197/6, G-205/5, G-209/3, G-209/5, G-214/4, G-250/2, G-253/4, G-257/2, G-257/5, G-259/1, G-268/2, G-274/7, G-281/8, G-281/11, G-282/2, G-304/3, G-311/3, G-314/9, G-321/4, G-322/7, G-323/2, G-339/1, G-342/4, G-343/3, G-344/4, G-345/1, G-345/5, G-346/1, G-351/10, G-353/3, G-354/5.

^{xxvi} G-47/2, G-47/6, G-53/5, G-68/6, G-73/12, G-104/4, G-115/1, G-120/3, G-134/1, G-140/5, G-146/4, G-155/7, G-158/3, G-162/5, G-163/3, G-185/8, G-192/2, G-192/12, G-193/3, G-198/4, G-204/7, G-206/7, G-223/1, G-230/5, G-236/6, G-244/2, G-248/3, G-253/2, G-253/6, G-257/3, G-259/4, G-260/1, G-260/4, G-262/6, G-263/1, G-263/5, G-267/3, G-283/6, G-287/1, G-299/5, G-301/1, G-301/3, G-306/1, G-308/4, G-309/3, G-309/5, G-311/4, G-317/2, G-319/3, G-326/3, G-326/5, G-341/1, G-341/2, G-346/7, G-347/2, G-347/8, G-350/2.

^{xxvii} G-309/3, G-338/3, G-338/8, G-341/1

---

xxviii G-21/7, G-23/9, G-24/2, G-24/7, G-25/6, G-54/5, G-55/6, G-55/7, G-56/6, G-62/2, G-63/4, G-70/1, G-70/9, G-72/6, G-84/5, G-87/6, G-87/8, G-91/4, G-99/4, G-100/1, G-102/1, G-103/6, G-106/1, G-113/5, G-114/5, G-116/2, G-124/7, G-129/3, G-129/4, G-134/2, G-139/1, G-139/8, G-141/2, G-145/7, G-147/1, G-148/2, G-149/5, G-155/6, G-157/3, G-157/4, G-157/8, G-166/9, G-168/2, G-180/4, G-184/2, G-192/3, G-205/2, G-211/5, G-219/8, G-221/6, G-230/3, G-255/3, G-255/4, G-257/4, G-262/7, G-266/2, G-271/3, G-279/4, G-279/7, G-283/6, G-284/2, G-287/2, G-290/4, G-295/1, G-299/6, G-303/1, G-303/4, G-307/2, G-315/5, G-318/6, G-320/6, G-324/5, G-324/6, G-327/5, G-330/3, G-333/1, G-334/5, G-334/6, G-336/10, G-336/11, G-338/1, G-340/5, G-342/5, G-346/7, G-351/8, G-352/1

xxix G-29/8, G-40/1, G-43/3, G-50/3, G-50/7, G-64/2, G-80/3, G-86/4, G-102/2, G-107/3, G-107/6, G-113/4, G-113/6, G-113/7, G-114/7, G-116/3, G-121/1, G-129/2, G-130/3, G-130/5, G-130/6, G-130/7, G-133/6, G-133/7, G-138/3, G-139/4, G-149/3, G-155/1, G-155/4, G-158/4, G-160/3, G-230/6, G-256/2, G-259/4, G-269/2, G-269/3, G-269/4, G-269/5, G-270/2, G-272/2, G-272/5, G-279/9, G-280/7, G-283/7, G-284/9, G-285/1, G-290/1, G-290/2, G-290/8, G-291/6, G-299/3, G-300/3, G-302/3, G-303/5, G-305/3, G-306/1, G-306/7, G-309/2, G-309/4, G-309/5, G-314/5, G-318/7, G-320/2, G-320/3, G-330/4, G-331/2, G-331/5, G-333/7, G-338/5, G-338/6, G-340/4, G-341/4, G-341/5, G-341/6, G-341/7, G-348/1, G-350/5, G-351/2, G-351/10, G-353/6.

xxx G-2, G-3, G-6, G-8, G-12, G-13, G-14, G-18, G-23, G-25, G-27, G-29, G-32, G-35, G-36, G-37, G-39, G-42, G-43, G-44, G-46, G-51, G-52, G-55, G-58, G-60, G-61, G-62, G-63, G-66, G-67, G-68, G-70, G-73, G-76, G-78, G-80, G-81, G-83, G-85, G-87, G-91, G-92, G-93, G-96, G-105, G-106, G-107, G-110, G-111, G-112, G-116, G-121, G-123, G-125, G-127, G-131, G-132, G-138, G-141, G-142, G-145, G-151, G-153, G-154, G-156, G-157, G-158, G-160, G-161, G-165, G-167, G-168, G-171, G-177, G-183, G-185, G-188, G-190, G-191, G-196, G-197, G-202, G-204, G-205, G-206, G-208, G-209, G-211, G-214, G-223, G-224, G-225, G-230, G-231, G-238, G-244, G-249, G-250, G-252, G-257, G-258, G-264, G-265, G-269, G-271, G-273, G-277, G-278, G-280, G-284, G-286, G-287, G-288, G-289, G-290, G-291, G-294, G-296, G-298, G-301, G-302, G-307, G-309^{xxx}, G-311, G-312, G-318, G-320, G-322, G-323, G-330, G-332, G-333, G-334, G-335, G-336, G-339, G-343, G-345, G-348, G-349, G-351, G-352, G-354.

xxxi G-124/1, G-136/1, G-156/1, G-159/1, G-168/1, G-177/1, G-190/1, G-193/1, G-208/1, G-216/1, G-225/1, G-234/1, G-310/1.

xxxii G-6/10, G-53/1, G-57/2, G-66/3, G-66/4, G-71/3, G-93/1, G-96/2, G-109/3, G-114/4, G-117/1, G-126/6, G-139/4, G-144/1, G-179/2, G-182/2, G-182/4, G-183/1, G-183/7, G-184/1, G-186/1, G-186/6, G-189/2, G-191/8, G-197/2, G-197/3, G-203/1, G-204/1, G-204/2, G-221/7, G-228/2, G-230/2, G-234/5, G-237/5, G-240/2, G-240/5, G-264/1, G-268/1, G-281/8, G-285/2, G-286/1, G-317/2, G-321/6, G-323/3, G-327/4, G-328/1, G-332/4, G-347/7, G-352/1

xxxiii G-241/9, G-248/1, G-310/1, G-315/2, G-344/1

xxxiv G-12/4, G-28/2, G-30/1, G-38/2, G-41/3, G-43/1, G-50/2, G-65/1, G-66/1, G-74/2, G-78/1, G-90/6, G-91/1, G-105/1, G-133/1, G-137/2, G-141/1, G-143/1, G-183/3, G-183/5, G-187/7, G-191/7, G-206/6, G-210/6, G-214/6, G-225/7, G-231/1, G-231/4, G-233/4, G-235/1, G-235/5, G-248/2, G-249/1, G-251/1, G-255/7, G-266/1, G-270/5, G-278/2, G-289/11, G-299/1, G-313/1, G-318/5, G-312/2, G-324/7, G-325/5, G-325/6, G-336/7, G-336/14, G-337/2, G-337/4, G-338/9, G-344/7, G-349/1, G-353/1.

xxxv G-12/7, G-15/2, G-32/6, G-36/7, G-37/3, G-38/4, G-41/5, G-48/1, G-54/1, G-56/1, G-62/3, G-68/5, G-69/5, G-73/10, G-76/4, G-79/1, G-81/1, G-85/4, G-88/10, G-89/2, G-97/1, G-100/1, G-110/2, G-116/5, G-118/1, G-120/1, G-126/3, G-127/8, G-131/1, G-134/4, G-135/2, G-138/1, G-140/5, G-141/1, G-155/3, G-161/2, G-164/3, G-166/2, G-175/2, G-177/1, G-180/4, G-196/3, G-219/6, G-222/1,

---

G-228/1, G-231/1, G-233/4, G-234/8, G-241/7, G-244/1, G-244/5, G-259/1, G-260/1, G-260/5, G-262/2, G-274/3, G-281/11, G-282/1, G-301/3, G-302/6, G-306/1, G-307/7, G-319/1, G-321/1, G-321/3, G-322/5, G-323/2, G-323/4, G-323/6, G-328/5, G-330/4, G-341/1, G-342/4, G-351/7.

^{xxxvi} G-5/7, G-12/3, G-12/5, G-12/8, G-25/3, G-40/5, G-44/2, G-48/3, G-50/1, G-50/6, G-53/3, G-61/3, G-63/4, G-64/2, G-68/3, G-68/6, G-71/4, G-77/1, G-77/2, G-81/5, G-93/4, G-98/1, G-98/2, G-102/5, G-103/1, G-108/3, G-109/7, G-114/3, G-115/3, G-120/5, G-121/8, G-123/4, G-125/1, G-127/3, G-129/2, G-138/1, G-145/3, G-145/4, G-146/2, G-152/8, G-153/2, G-154/8, G-162/1, G-162/4, G-165/5, G-167/7, G-173/2, G-173/4, G-175/3, G-180/3, G-182/2, G-183/1, G-183/3, G-184/1, G-185/6, G-187/4, G-187/7, G-188/3, G-191/2, G-191/4, G-192/15, G-193/4, G-195/1, G-197/8, G-200/1, G-201/4, G-210/5, G-210/8, G-212/3, G-215/1, G-216/5, G-216/6, G-218/5, G-219/2, G-219/6, G-220/1, G-222/2, G-225/2, G-225/3, G-228/1, G-229/4, G-234/2, G-237/1, G-239/3, G-241/9, G-244/5, G-249/8, G-251/8, G-253/1, G-253/4, G-260/2, G-261/1, G-264/10, G-268/1, G-270/4, G-271/2, G-273/6, G-274/1, G-275/5, G-279/1, G-283/8, G-285/6, G-287/2, G-287/4, G-287/5, G-294/2, G-300/2, G-301/2, G-302/3, G-307/4, G-307/10, G-307/13, G-312/2, G-312/4, G-312/5, G-313/5, G-315/2, G-317/1, G-318/1, G-321/2, G-321/3, G-321/5, G-324/7, G-330/2, G-336/7, G-338/1, G-339/6, G-343/1, G-343/2, G-346/3, G-348/5.

^{xxxvii} G-11/7, G-19/3, G-23/2, G-52/2, G-52/3, G-57/7, G-98/1, G-130/6, G-132/4, G-153/1, G-127/3, G-160/3, G-165/5, G-197/8, G-200/4, G-219/4, G-236/7, G-243/2, G-244/4, G-248/4, G-249/3, G-260/3, G-333/4

^{xxxviii} G-3/5, G-5/5, G-6/10, G-12/4, G-19/4, G-23/6, G-24/2, G-27/1, G-27/2, G-29/9, G-32/9, G-36/7, G-37/5, G-39/2, G-40/1, G-44/1, G-51/3, G-52/1, G-52/5, G-53/7, G-55/1, G-55/7, G-58/1, G-65/2, G-68/2, G-70/6, G-73/6, G-75/2, G-77/5, G-78/5, G-87/2, G-87/10, G-92/3, G-99/4, G-95/7, G-97/2, G-99/1, G-104/5, G-106/2, G-107/6, G-109/4, G-114/8, G-117/4, G-117/5, G-119/1, G-120/5, G-120/7, G-121/1, G-126/5, G-127/1, G-127/6, G-138/2, G-142/4, G-143/1, G-148/3, G-149/4, G-152/8, G-152/10, G-154/8, G-155/6, G-156/4, G-157/7, G-159/1, G-161/3, G-168/8, G-170/6, G-176/1, G-176/4, G-178/1, G-183/1, G-186/7, G-190/1, G-194/5, G-197/3, G-199/8, G-201/1, G-201/5, G-202/6, G-206/4, G-207/2, G-207/5, G-210/1, G-210/3, G-212/1, G-214/5, G-215/4, G-216/2, G-219/2, G-219/3, G-222/2, G-225/2, G-225/5, G-226/1, G-228/1, G-228/3, G-231/1, G-231/2, G-231/6, G-232/6, G-232/6, G-233/1, G-233/4, G-235/5, G-236/1, G-241/5, G-241/9, G-242/7, G-243/2, G-243/3, G-243/7, G-245/5, G-248/1, G-248/5, G-249/4, G-251/1, G-255/3, G-259/1, G-263/1, G-263/7, G-265/2, G-275/2, G-276/1, G-278/3, G-280/7, G-281/2, G-281/5, G-284/2, G-285/1, G-287/4, G-287/6, G-290/3, G-294/1, G-296/1, G-302/2, G-305/1, G-305/3, G-305/5, G-306/1, G-308/2, G-309/1, G-311/4, G-311/5, G-312/1, G-313/1, G-313/2, G-314/5, G-314/7, G-317/7, G-318/5, G-318/8, G-324/5, G-324/6, G-325/1, G-328/5, G-329/1, G-332/1, G-333/2, G-336/4, G-336/1, G-338/1, G-338/6, G-346/3, G-351/7.

^{xxxix} G-21/6, G-73/10, G-81/4, G-113/4, G-162/2, G-162/7, G-180/1, G-220/2, G-235/2, G-280/1, G-326/3, G-330/2, G-335/4.

^{xl} G-57/7, G-68/3, G-82/1, G-85/1, G-85/2, G-85/3, G-85/4, G-93/9, G-100/1, G-104/4, G-121/1, G-133/1, G-133/7, G-139/9, G-143/5, G-152/2, G-152/4, G-152/9, G-154/1, G-158/5, G-159/1, G-165/1, G-171/6, G-179/4, G-183/1, G-185/6, G-201/3, G-201/6, G-208/1, G-211/1, G-218/4, G-218/5, G-224/5, G-230/7, G-234/3, G-241/9, G-243/4, G-244/1, G-244/4, G-253/1, G-253/3, G-261/4, G-273/5, G-273/6, G-280/6, G-287/6, G-296/3, G-305/2, G-306/3, G-317/7, G-330/3, G-334/2, G-336/6, G-340/5, G-348/4, G-348/8, G-352/1.

^{xli} G-57/2, G-66/1, G-93/1, G-126/6, G-144/1, G-186/6, G-189/2, G-240/5, G-178/1, G-313/1, G-5/3, G-196/3, G-214/2, G-270/5, G-299/1, G-324/7, G-337/4, G-344/7, G-68/5, G-69/5, G-85/4, G-88/10, G-97/1, G-98/6, G-116/5, G-120/1, G-134/4, G-161/2, G-175/2, G-180/4, G-196/3, G-231/1, G-244/5, G-276/1, G-44/2, G-50/6, G-53/3, G-61/3, G-83/5, G-109/7, G-180/3, G-183/1, G-183/3, G-193/4, G-

197/8, G-216/6, G-218/5, G-219/6, G-240/2, G-253/1, G-285/6, G-336/7, G-353/3, G-130/6, G-132/4, G-127/3, G-162/5, G-197/8, G-200/4, G-236/7, G-243/2, G-244/4, G-249/6, G-260/3, G-333/4, G-3/5, G-32/9, G-37/5, G-81/5, G-92/3, G-99/4, G-95/5, G-117/5, G-152/10, G-156/4, G-159/1, G-199/8, G-202/6, G-207/2, G-214/5, G-219/2, G-231/6, G-232/6, G-233/6, G-236/1, G-245/5, G-274/1, G-275/2, G-311/5, G-324/5, G-329/1, G-336/4, G-141/5, G-191/5, G-220/2, G-221/6, G-235/2, G-280/1, G-343/5, G-27/9, G-47/3, G-100/1, G-121/1, G-165/1, G-189/2, G-230/7, G-244/1, G-244/4, G-253/1, G-336/6.

^{xliii} G-5/1, G-7/2, G-7/4, G-8/4, G-8/6, G-11/7, G-13/6, G-13/9, G-20/2, G-20/7, G-23/8, G-26/2, G-26/4, G-27/3, G-30/1, G-31/5, G-32/1, G-32/2, G-32/4, G-32/6, G-33/1, G-33/2, G-33/12, G-35/1, G-37/10, G-41/4, G-41/5, G-43/5, G-45/5, G-45/6, G-47/8, G-49/5, G-50/7, G-51/2, G-53/4, G-55/8, G-56/3, G-56/5, G-58/2, G-63/7, G-64/2, G-66/6, G-67/4, G-69/3, G-69/6, G-69/7, G-71/5, G-72/3, G-73/2, G-74/4, G-76/1, G-76/5, G-78/2, G-79/3, G-80/1, G-83/5, G-84/4, G-88/10, G-88/11, G-89/2, G-91/8, G-93/5, G-93/8, G-98/4, G-98/5, G-101/3, G-102/4, G-103/7, G-106/3, G-107/5, G-108/3, G-110/3, G-111/2, G-112/3, G-114/8, G-117/1, G-119/3, G-123/4, G-124/7, G-125/1, G-125/6, G-126/5, G-129/3, G-129/7, G-130/3, G-131/1, G-131/4, G-131/5, G-134/1, G-140/7, G-141/7, G-143/6, G-143/7, G-146/3, G-154/4, G-161/1, G-162/5, G-168/6, G-171/9, G-172/3, G-172/9, G-173/1, G-178/5, G-183/8, G-184/4, G-184/5, G-185/1, G-185/7, G-185/9, G-185/10, G-186/3, G-188/4, G-189/2, G-190/6, G-191/7, G-192/9, G-192/10, G-192/13, G-192/15, G-194/4, G-195/5, G-202/1, G-206/1, G-209/2, G-214/5, G-218/3, G-220/3, G-222/2, G-225/2, G-227/3, G-230/5, G-232/3, G-239/7, G-240/5, G-241/6, G-244/4, G-245/6, G-248/5, G-252/5, G-253/3, G-254/3, G-260/3, G-260/5, G-261/4, G-262/5, G-263/5, G-264/10, G-264/11, G-265/1, G-265/2, G-265/7, G-273/3, G-278/6, G-279/4, G-279/6, G-279/10, G-279/12, G-281/8, G-283/3, G-284/8, G-287/1, G-289/2, G-290/2, G-291/2, G-291/4, G-291/5, G-293/2, G-294/5, G-295/3, G-295/5, G-300/5, G-301/4, G-304/4, G-305/3, G-309/4, G-310/2, G-315/5, G-317/3, G-317/7, G-319/3, G-321/2, G-321/5, G-324/1, G-325/5, G-327/3, G-328/4, G-329/3, G-329/5, G-330/3, G-333/2, G-335/6, G-335/9, G-336/9, G-349/5, G-352/6.

^{xliiii} G-6/10, G-7/4, G-12/6, G-12/9, G-15/5, G-22/8, G-26/4, G-29/8, G-29/10, G-31/5, G-32/2, G-33/2, G-35/5, G-37/3, G-37/8, G-37/10, G-41/4, G-41/5, G-51/2, G-55/2, G-55/5, G-55/8, G-56/3, G-68/4, G-69/6, G-70/9, G-71/3, G-72/5, G-72/6, G-73/2, G-88/11, G-91/8, G-97/3, G-102/4, G-111/2, G-111/5, G-112/7, G-114/3, G-119/9, G-123/3, G-123/4, G-124/4, G-124/5, G-124/6, G-125/5, G-126/3, G-129/3, G-134/1, G-139/7, G-140/7, G-142/2, G-143/3, G-145/8, G-154/4, G-160/2, G-167/10, G-168/2, G-168/6, G-172/3, G-173/1, G-176/4, G-176/5, G-179/6, G-179/7, G-183/1, G-186/6, G-187/6, G-188/3, G-188/4, G-191/11, G-192/3, G-192/4, G-192/5, G-196/2, G-197/7, G-201/4, G-201/5, G-204/2, G-212/5, G-218/2, G-221/4, G-221/7, G-232/3, G-234/5, G-237/4, G-237/7, G-240/1, G-241/6, G-242/3, G-249/9, G-249/11, G-250/2, G-252/11, G-255/7, G-259/4, G-260/1, G-261/4, G-262/2, G-262/3, G-262/9, G-264/10, G-269/3, G-275/4, G-279/1, G-279/3, G-279/8, G-280/1, G-280/4, G-282/6, G-287/4, G-287/5, G-289/9, G-289/10, G-293/4, G-299/1, G-299/4, G-303/2, G-303/4, G-305/3, G-307/4, G-308/5, G-311/1, G-314/9, G-317/3, G-318/4, G-318/7, G-321/2, G-322/5, G-324/2, G-325/5, G-326/7, G-330/1, G-333/2, G-333/5, G-341/2, G-341/5, G-351/7, G-351/8.

^{xliiv} G-11/6, G-20/1, G-31/1, G-33/8, G-37/9, G-43/1, G-44/2, G-46/2, G-51/1, G-57/1, G-60/1, G-61/1, G-63/1, G-67/2, G-68/1, G-70/1, G-79/1, G-93/9, G-104/1, G-108/4, G-109/1, G-114/8, G-123/2, G-124/1, G-125/2, G-125/4, G-145/1, G-148/3, G-158/1, G-185/2, G-185/4, G-194/1, G-238/1, G-249/3, G-254/1, G-256/6, G-257/1, G-264/2, G-274/4, G-279/8, G-280/6, G-282/1, G-289/7, G-301/4, G-307/4, G-324/1, G-336/1, G-343/1, G-354/1.

^{xliv} G-5/5, G-6/10, G-40/1, G-49/3, G-53/2, G-53/5, G-63/4, G-69/5, G-90/7, G-102/3, G-103/6, G-107/1, G-141/1, G-141/2, G-156/7, G-162/7, G-178/2, G-179/1, G-187/1, G-190/5, G-201/1, G-202/8, G-205/3, G-232/1, G-263/1, G-263/4, G-267/1, G-283/2, G-284/5, G-298/5, G-326/1, G-330/1, G-330/6, G-331/1, G-332/1, G-332/2, G-333/1, G-334/5, G-342/1, G-346/7.